

Antenne 2015

Trends in alcohol,
tabak en drugs
bij jonge Amsterdammers

with English summary

Ton Nabben • Annemieke Benschop • Dirk J. Korf

ANTENNE 2015

ANTENNE 2015

TRENDS IN ALCOHOL, TABAK EN DRUGS BIJ JONGE AMSTERDAMMERS

Ton Nabben - Annemieke Benschop - Dirk J. Korf
m.m.v. Floor van Bakkum, Jacqueline Krouwel en Marlou Teerlink

Antenne 2015 (Jellinekreeks nr. 27) is uitgevoerd door het Bonger Instituut voor Criminologie, Universiteit van Amsterdam, in opdracht van Jellinek Preventie.

Bonger Instituut voor Criminologie (UvA)

Postbus 1030

1000 BA Amsterdam

www.uva.nl/bonger

Tel : 020 525 3918

E-mail : bonger-fdr@uva.nl

Jellinek Preventie

Postbus 75848

1070 AV Amsterdam

www.jellinek.nl

Tel : 020 590 1330

E-mail : preventie@jellinek.nl

Uitgave: Rozenberg Publishers

Omslagontwerp: Anne Toledo

English summary: Michael Dallas

Nabben T., Benschop A. & Korf D.J. (2016) *Antenne 2015. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.

ISBN 978 90 5170 810 3 / NUR 740

Trefwoorden: uitgaan, alcohol, tabak, cannabis, drugs, trends, preventie

© 2016. Auteursrechten voorbehouden.

INHOUD

I	Intro	7
II	Panel uitgaanders.....	23
III	Panel kwetsbare jeugd	73
IV	Survey coffeeshopbezoekers	87
V	Preventie indicatoren	125
VI	Markt.....	143
VII	Samenvatting en conclusie.....	163
VIII	English summary and conclusions.....	171
	Bijlagen	
A	Panel uitgaanders	181
B	Survey coffeeshopbezoekers	195
C	Preventie indicatoren	223
D	Markt	235
	Literatuur	241

I

INTRO

Bloeiend uitgaansleven – minder coffeeshops	9
1 Een gecombineerde monitor	10
2 Cijfers uit voorgaande Antennes	11
2.1 Middelbare scholieren.....	12
2.2 Jongeren in de jeugdzorg	13
2.3 Cafébezoekers.....	14
2.4 Clubbezoekers.....	14
3 Andere Amsterdamse cijfers	15
3.1 Algemene bevolking.....	15
3.2 Scholieren en studenten	17
3.3 Verslaving	18
3.3.1 Opiaatverslaafden.....	18
3.3.2 Crackverslaafden	19
3.3.3 Spuitenruil	19
3.4 Arrestaties	19
3.5 Ongevallen en sterfte.....	20
4 De volgende hoofdstukken	21

Bloeiend uitgaansleven – minder coffeeshops

Het Amsterdamse uitgaansleven is volop in beweging. In de afgelopen jaren is het aantal clubs uitgebreid, er komen steeds meer nieuwe cafés en vooral in de zomer lijkt het aantal festivals schier oneindig. Tegelijkertijd maakt het toerisme een explosieve groei door. Dat zet vooral, maar niet alleen, de binnenstad onder druk. Is het succes van Amsterdam als *capital of cool* tegelijkertijd niet ook de achilleshiel? De economische en culturele renaissance legt de stad bepaald geen windeieren, maar hoever is de stad nog van het kritisch omslagpunt? Mede door de druk op het centrum verschuift het uitgaansleven meer en meer naar andere delen van de stad.

Voor een fors deel van de (buitenlandse) toeristen staat een bezoek aan de coffeeshop op de *bucketlist*. Buurtbewoners morren over blowende toeristen die in sommige straten de overhand dreigen te krijgen. Op sommige plekken heeft de politie haar handen vol aan (nep-dope)dealers. Daarbij zouden we bijna vergeten dat er ook nog veel Amsterdammers zijn die een coffeeshop bezoeken. Dat kunnen zij in steeds minder coffeeshops doen. In de afgelopen twintig jaar is het aantal gedoogde coffeeshops in de hoofdstad fors gedaald. Nog steeds is Amsterdam de stad met de meeste coffeeshops in Nederland, maar van de ca. 350 in 1995 is in 2015 nog ongeveer de helft over. Vooral de laatste paar jaar is het snel gegaan. Sommige coffeeshops werden gesloten omdat zij de gedoogregels overtraden, maar veel meer coffeeshops moesten dicht in het kader van Project 1012, op en rond de Wallen, of omdat zij in de nabijheid lagen van een middelbare school (het zogeheten afstandscriterium).

In het kader van Antenne houden we elk jaar een survey onder een bepaalde groep jonge en jongvolwassen Amsterdammers. In 2015 waren dit weer de coffeeshopbezoekers. Roken ze liever wiet of hasj? Hoe vertrouwd zijn de blowers nog met de klassieke joint (gevuld met tabak en cannabis)? Hebben ze ook ervaring met synthetische cannabinoïden ('synthetische wiet')? In coffeeshops mag geen alcohol worden geschonken, maar dat kunnen blowers gemakkelijk op andere plekken verkrijgen en consumeren. Hoe zit het eigenlijk met hun alcoholgebruik? Bezit, handel en gebruik van andere drugs zijn streng verboden in coffeeshops. Als de politie die toch aantreft, gaat de coffeeshop op z'n minst tijdelijk dicht. Daarmee is niet gezegd dat blowers op andere plekken toch ook andere drugs nemen. Zien we bij hen dezelfde trends in gebruik als bij bijvoorbeeld clubbezoekers in de afgelopen jaren? Hoe populair zijn ecstasy, cocaïne en amfetamine? Experimenteren ze ook met nieuwe middelen?

1 Een gecombineerde monitor

Antenne rapporteert al sinds 1993 trends op de Amsterdamse drugsmarkt. Elk jaar wordt op basis van zowel kwalitatieve als kwantitatieve gegevens het middelengebruik bij jongeren en jongvolwassenen in de hoofdstad in kaart gebracht. De multimethodische onderzoeks aanpak kent drie vaste onderdelen: de panelstudie, de survey en de preventie indicatoren.

In het **panel uitgaan** worden de trends op de voet gevolgd met behulp van halfjaarlijkse individuele interviews met een panel van deskundigen. De focus ligt bij de gebruikersmarkt in het uitgaansleven, met nadruk op de trendsetters. Globaal worden drie verschillende segmenten bestreken. Het reguliere uitgaansleven (mainstream) dat over de hele stad is verspreid, maar voornamelijk is geconcentreerd in het centrum. Een veel kleiner segment (underground) dat voornamelijk buiten de ring ligt en een overlappend deel (upperground) dat het beste van de twee werelden wil verenigen en in de afgelopen jaren fors is uitgebreid. De trendsetters hierbinnen hebben een scherp oog voor nieuwe ontwikkelingen op de drugsmarkt en geven duiding aan het middelengebruik op sociale settings en bij hun eigen achterban.

In het **panel buurtjongeren** zijn veldwerkers vertegenwoordigd die contact hebben met de Amsterdamse straatjeugd. De laagopgeleide buurtjongeren brengen de vrije tijd grotendeels in de eigen woonbuurt door en zijn de tegenpool van de wat oudere en doorgaans hoogopgeleide trendsetters in het uitgaansleven.

De panelstudie onderzoekt geruchten, signalen, trends en hypes in het Amsterdamse uitgaanscircuit en onder buurtjongeren, maar kan geen precieze cijfers leveren over het middelengebruik in deze netwerken. Daartoe omvat Antenne ook een jaarlijkse **survey** onder specifieke groepen jongeren en jongvolwassenen. Afwisselend zijn dat scholieren, jongeren in de jeugdzorg, cafébezoekers, clubbezoekers en coffeeshopbezoekers. Onder deze laatste groep is in 2015 voor de vierde keer een survey uitgevoerd.

De **preventie indicatoren** leveren indirecte informatie over (trends in) middelengebruik in Amsterdam. Het zijn enerzijds cijfers over vragen die gebruikers zelf, mensen uit de omgeving van gebruikers of andere geïnteresseerden stellen via de website van Jellinek Preventie. Anderzijds betreft het testresultaten van drugs die door gebruikers bij de testservice worden aangeboden. Deze cijfers zijn afkomstig van selecte groepen gebruikers of secundaire bronnen en daarom op zichzelf niet representatief voor de

gehele Amsterdamse gebruikerspopulatie of drugsmarkt, maar kunnen – zeker over een reeks van meerdere jaren bezien – wel aanwijzingen verschaffen over veranderingen in gebruik en verschuivingen in de markt van genotmiddelen.

Informatie uit zowel panelstudie als survey en preventie indicatoren schetsen samen een beeld van beschikbaarheid en prijzen op de Amsterdamse **drugsmarkt**.

De ervaringen met Antenne hebben een model voor de algemene verspreiding van (uitgaans)drugs opgeleverd. In het onderstaande schema onderscheiden we vier elkaar opeenvolgende fasen. De vierde fase van dalende populariteit kan, na kortere of langere tijd, weer gevolgd worden door een herhaling van de cyclus. Per fase is aangegeven welk onderdeel van Antenne de meest relevante informatie oplevert.

Model voor de algemene verspreiding van (uitgaans)drugs

FASE	ANTENNE ONDERDEEL
1. TRENDSETTERS Introductie van nieuwe middelen of manieren van gebruik en revival van oude middelen of manieren van gebruik.	Panelstudie
2. TRENDVOLGERS Verspreiding van middelen in subculturele settings (vaak met muziek als dragende, bindende kracht).	Survey (vooral clubbezoekers) Preventie indicatoren
3. MAINSTREAM Verdere verspreiding onder een breder publiek van jongeren en jongvolwassenen.	Survey (vooral scholieren) Preventie indicatoren
4. DALENDE POPULARITEIT Middelen verliezen aan invloed onder trendsetters.	Panelstudie

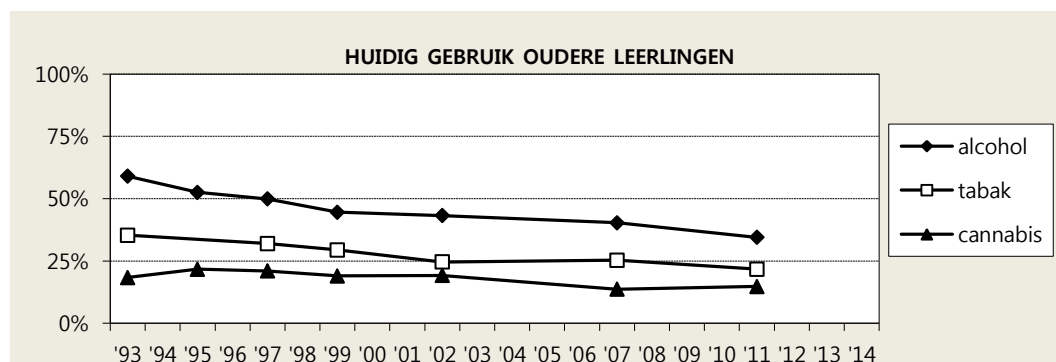
2 Cijfers uit voorgaande Antennes

De cijfers en trends uit de surveys onder scholieren, jongeren in de jeugdzorg, café-bezoekers en clubbezoekers van eerdere jaargangen van Antenne worden in dit inleidende hoofdstuk kort weergegeven. We richten ons hierbij op het huidige gebruik (afgelopen maand). Resultaten van voorgaande surveys onder coffeeshopbezoekers komen later aan bod.

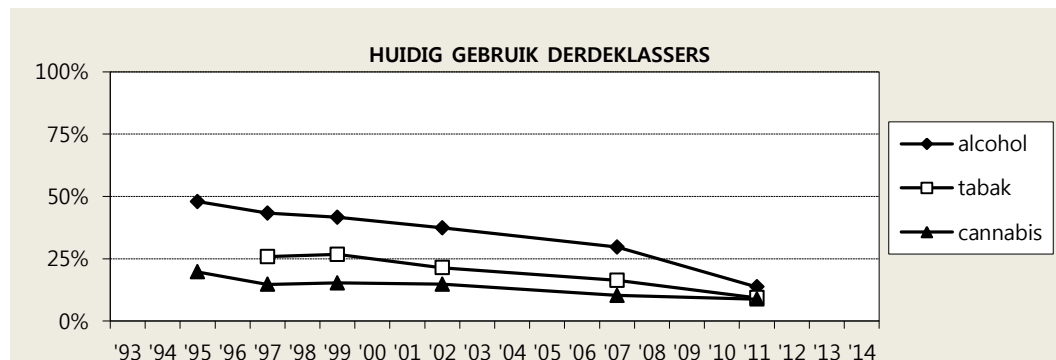
2.1 Middelbare scholieren

Vanaf 1993 is zeven maal een survey gehouden onder leerlingen in het voortgezet onderwijs in Amsterdam, de laatste keer in 2011.¹ Drie groepen leerlingen deden mee: oudere leerlingen in de voorlaatste klassen (3 vmbo, 4 havo en 5 vwo, gemiddeld 15 à 16 jaar)², derdeklassers (gem. 14 à 15 jaar)³ en brugklassers (gem. 13 jaar)⁴.

In 2011 was ruim één op de vijf oudere leerlingen huidige roker, ruim één op de drie huidige drinker en ongeveer één op de zes huidige blower.

Bij de derdeklassers lagen de percentages ongeveer de helft lager: 9% huidige roker, 14% huidige drinker en 9% huidige blower.

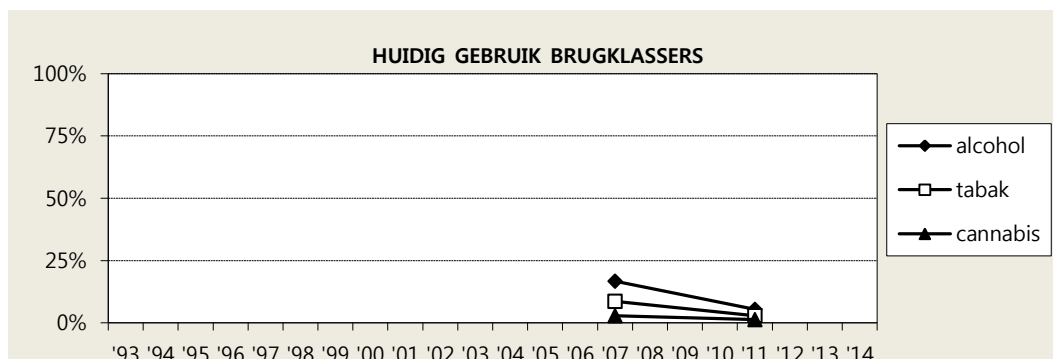
¹ Korf & van der Steenhoven (1994); Korf, Nabben & Schreuders (1996); Korf et al. (1998); Korf et al. (2000); Korf, Nabben & Benschop (2003); Nabben, Benschop & Korf (2008); Nabben, Benschop & Korf (2012). Vanaf 2016 wordt de Antenne schoolsurvey uitgevoerd in het middelbaar beroepsonderwijs.

² Steekproefgrootte 1993-2011: 516, 473, 529, 476, 733, 407 respectievelijk 352.

³ Steekproefgrootte 1995-2011: 469, 543, 540, 780, 409 respectievelijk 409.

⁴ Steekproefgrootte 2007-2001: 534 respectievelijk 391.

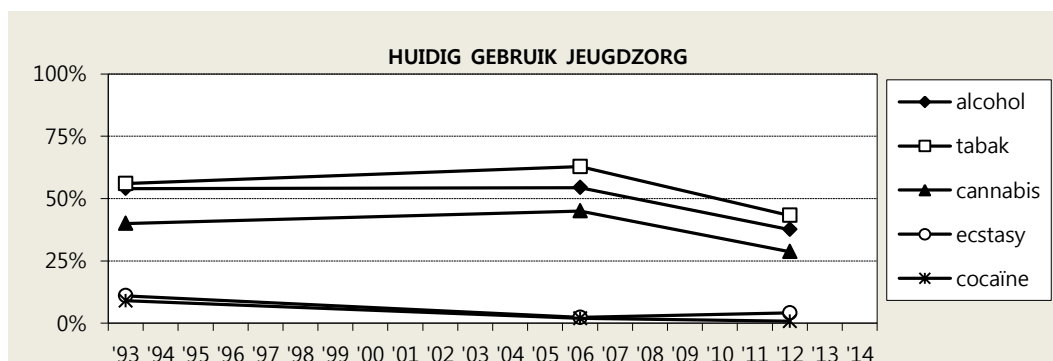
Bij de brugklassers was 3% huidige roker, 6% huidige drinker en 1% huidige blower.

Huidig gebruik van ecstasy of cocaïne kwam bij oudere leerlingen af en toe voor, maar bij de derdeklassers en brugklassers vonden we nauwelijks tot geen huidige gebruikers. Vooral roken, drinken en blowen onder middelbare scholieren is in de loop der tijd fors gedaald.

2.2 Jongeren in de jeugdzorg

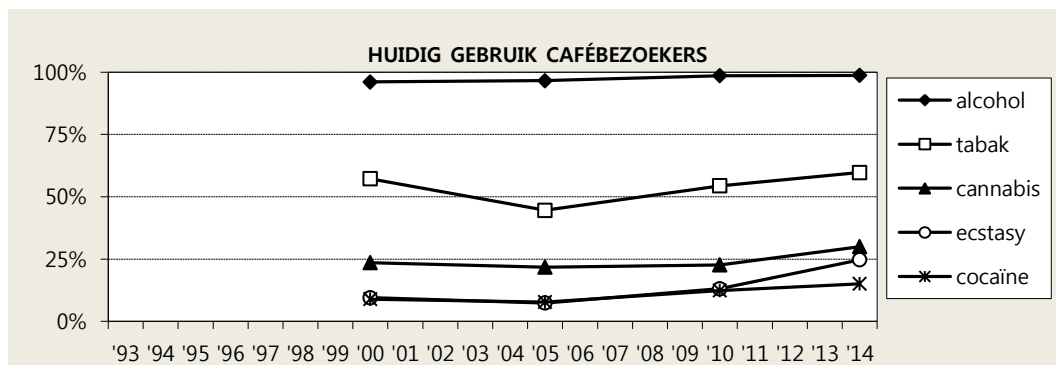
In 1993 zijn 105 'probleemjongeren' van het Jongeren Advies Centrum (JAC) en Psychologisch Pedagogisch Instituut (PPI) onderzocht (gemiddelde leeftijd: 17 jaar). In 2006 en 2012 waren dat jongeren van jeugdzorginstelling Spirit.⁵ In 2012 was 38% van de onderzochte jongeren huidige drinker, 43% huidige roker en 29% huidige blower. Huidig gebruik van ecstasy (4%) en cocaïne (1%) lag een stuk lager. De verschillende surveys waren onderling niet goed vergelijkbaar omdat de steekproef van 2012 veel jonger was en delinquente jongeren ontbraken, maar na correctie hiervoor bleek het aandeel huidige rokers, drinkers en blowers in de jeugdzorg gedaald.

⁵ Korf & Van der Steenhoven (1994); Nabben, Benschop & Korf (2007); Benschop, Nabben & Korf (2013). Steekproefgrootte: 311 respectievelijk 247. Gemiddelde leeftijd: 18 respectievelijk 16 jaar.

2.3 Cafébezoekers

Bezoekers van mainstream, hippe, homo- en studentencafés in de binnenstad van Amsterdam zijn in 2000, 2005, 2010 en 2014 onderzocht.⁶ In elk van die vier surveys bleken, op een enkeling na, alle onderzochte cafébezoekers huidige drinkers. In 2014 was meer dan de helft huidige roker en bijna een derde huidige blower. De afgelopen maand gebruikte 25% ecstasy en 15% cocaïne. Het aandeel huidige rokers veranderde nauwelijks in vijftien jaar, maar het aandeel dagelijkse rokers halveerde bijna. Huidig gebruik van ecstasy verdubbelde tussen 2010 en 2014, maar bij cocaïne was slechts een lichte, niet significante, stijging te zien.

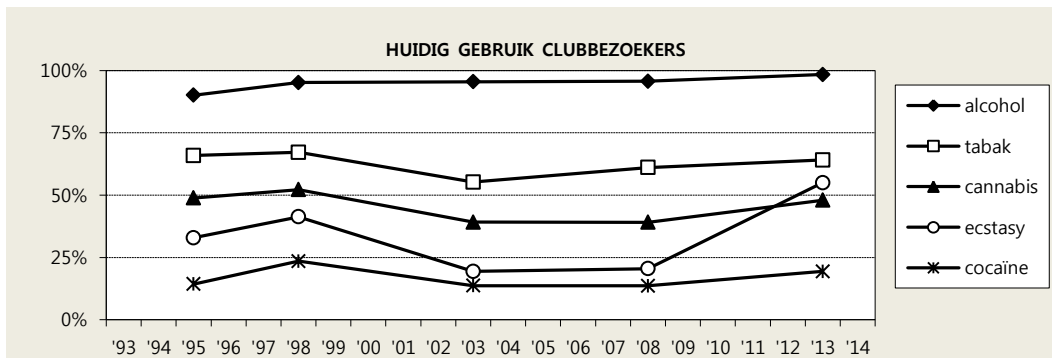

2.4 Clubbezoekers

Clubbezoekers waren in 1995, 1998, 2003, 2008 en 2013 onderwerp van de Antenne survey.⁷ In 2013 zijn, naast de Amsterdamse clubs, ook raves meegenomen in de survey. Van de totale groep was vrijwel iedereen huidige drinker, bijna twee derde huidige roker en de helft huidige blower. Iets meer dan de helft had de laatste maand ecstasy gebruikt. Voor cocaïne was dat één op de vijf. Gebruikscijfers zijn hoger onder ravers dan onder clubbers, maar dat verklaart niet de fikse stijging in ecstasygebruik tussen 2008 en 2013. Ook wanneer de ravers buiten beschouwing gelaten zouden worden, is het ecstasy onder clubbezoekers namelijk gestegen.

⁶ Korf, Nabben & Benschop (2001); Nabben, Benschop & Korf (2006), Benschop, Nabben & Korf (2011), Benschop, Nabben & Korf (2015).. Steekproefgrootte: 504, 408, 590, 523. Gemiddelde leeftijd: 25-27 jaar.

⁷ Korf, Nabben & Schreuders (1996); Korf et al. (1999); Korf, Nabben & Benschop (2004); Benschop, Nabben & Korf (2009); Nabben, Benschop & Korf (2014). Steekproefgrootte: 462, 456, 404, 646 respectievelijk 633. Gemiddelde leeftijd: 24-28 jaar.

3 Andere Amsterdamse cijfers

Daar waar Antenne zich vooral richt op het Amsterdamse uitgaansleven en middelengebruik onder jongeren en jongvolwassenen, geven andere cijfers een breder beeld van de Amsterdamse gebruikerspopulatie. Naast cijfers over middelengebruik in de algemene bevolking en onder scholieren en studenten, zijn dat gegevens over de methadonverstrekking, aanhoudingen in verband met overtreding van de Opiumwet en drugserelateerde ongevallen. Hieronder volgt een kort overzicht.⁸

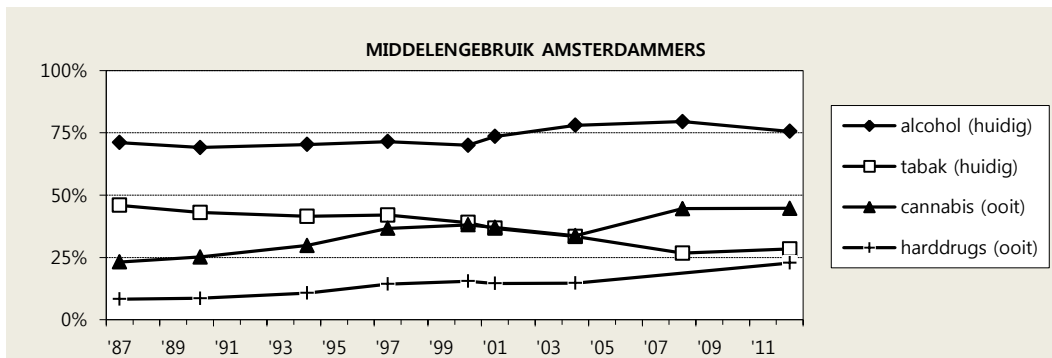
3.1 Algemene bevolking

In het kader van het Nationaal Prevalentie Onderzoek (NPO) is tussen 1987 en 2001 vijfmaal het gebruik van legale en illegale drugs bij grote, representatieve steekproeven van de Amsterdamse bevolking van 12 jaar en ouder onderzocht.⁹ De GGD Amsterdam voert een vierjaarlijks gezondheidsonderzoek uit, waarbij het gebruik van tabak, alcohol en cannabis onder de algemene bevolking van 19 jaar en ouder wordt gemeten.¹⁰ Cijfers uit deze Amsterdamse Gezondheidsmonitor van 1999/2000, 2004, 2008 en 2012 zijn ook opgenomen in onderstaande grafiek.¹¹

⁸ De meeste van deze cijfers zijn ook in voorgaande Antennes terug te vinden. Daar waar mogelijk zijn gegevens aangevuld en geactualiseerd.

⁹ Abraham, Kaal & Cohen (2003). Meer recente jaargangen van het NPO rapporteren geen afzonderlijke cijfers meer over Amsterdam (Rodenburg et al., 2007; Van Rooij et al., 2011).

¹⁰ Voorheen werden iets afwijkende leeftijdsgroepen onderzocht, achtereenvolgens: vanaf 16 jaar (1999/2000), vanaf 18 jaar (2004), vanaf 16 jaar (2008) en vanaf 19 jaar (2012). Voor cijfers over canna-

Op basis van de gegevens uit 2012 rookt ruim een kwart van de Amsterdammers. Dat komt neer op circa 175.000 Amsterdammers. Verhoudingsgewijs zijn de meeste rokers te vinden onder Turkse en Surinaamse mannen; de minste rokers onder Marokkaanse vrouwen.¹² Het percentage rokers is het hoogst onder 19-34-jarigen (35%) en wordt onder oudere leeftijdsgroepen steeds lager, tot 12% bij 75-plussers. Het aandeel rokers in Amsterdam liet vanaf 1987 een geleidelijke afname zien, maar in 2012 lijkt die te stagneren.

De meerderheid van de hoofdstedelingen is huidige drinker (76% in 2012). Er zijn grote verschillen tussen herkomstgroepen: autochtoon Nederlandse Amsterdammers drinken het meest, terwijl Turkse en vooral Marokkaanse Amsterdammers vaak geheelonthouders zijn.¹² Hoewel het percentage drinkers min of meer stabiel bleef, ging het aandeel zware en overmatige drinkers tussen 2008 en 2012 wel wat omlaag.

Het ooit-gebruik van cannabis leek rond de eeuwwisseling te stabiliseren of zelfs licht te dalen, maar in 2008 was het weer gestegen naar 45%. In 2012 had eveneens 45% ooit cannabis gebruikt.

Het ooit-gebruik van harddrugs (ecstasy, cocaïne, amfetamine, GHB, LSD of heroïne) bedroeg 23% in 2012.¹³

bisgebruik zijn verschillende bovengrenzen gehanteerd, achtereenvolgens: geen bovengrens (1999/2001), tot 55 jaar (2004 en 2008) en tot 65 jaar (2012),

¹¹ Dijkshoorn (2002); Uitenbroek et al. (2006); Dijkshoorn, Van Dijk & Janssen (2009); Dijkshoorn et al. (2013a+b). Percentage huidige drinkers via CBS StatLine.

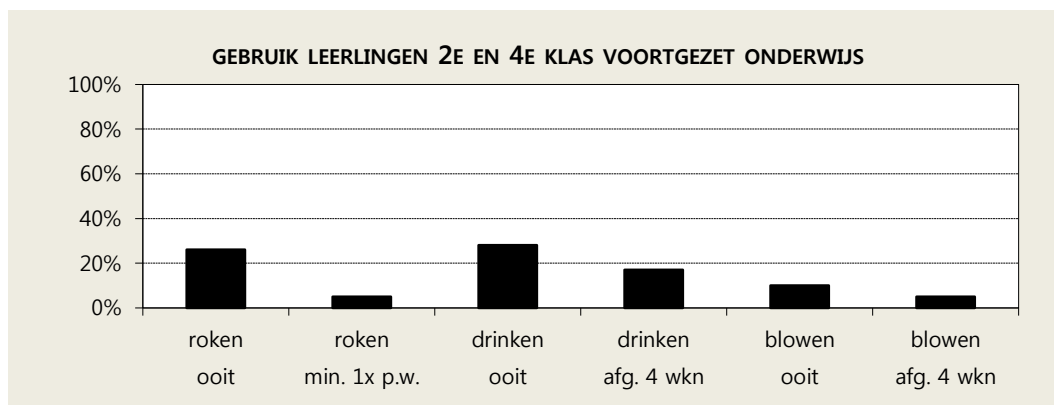
¹² Deze resultaten komen overeen met eerder onderzoek met speciale aandacht voor Turkse, Marokkaanse en Surinaamse Amsterdammers (Dijkshoorn, 2002; Dijkshoorn, 2006).

¹³ Persoonlijke communicatie Johan Osté, GGD Amsterdam.

3.2 Scholieren en studenten

De Amsterdamse Jeugdgezondheidsmonitor E-MOVO 2013-2014 levert cijfers over jongeren uit klas twee (ca. 12-15 jaar) en vier (ca. 14-17 jaar) van het voortgezet onderwijs.¹⁴ Van alle leerlingen uit beide groepen tezamen heeft een kwart (26%) weleens gerookt, een ruime kwart (28%) weleens alcohol gedronken en één op de tien (10%) weleens geblowd.¹⁵ De afgelopen vier weken dronk 17% alcohol en blowde 5%. Eveneens 5% rookt minstens één keer per week.

Ook het roken van een waterpijp is gevraagd: 29% deed dit weleens en 9% deed dit de afgelopen vier weken.

Uit een studie naar middelengebruik onder mbo-scholieren in Amsterdam van 2005 komt naar voren dat, in vergelijking met de algemene bevolking van 12 jaar en ouder, deze specifieke groep 16-19 jarigen minder vaak huidige drinkers zijn (59%), maar meer ervaring hebben met cannabis (45% ooit-gebruik).¹⁶

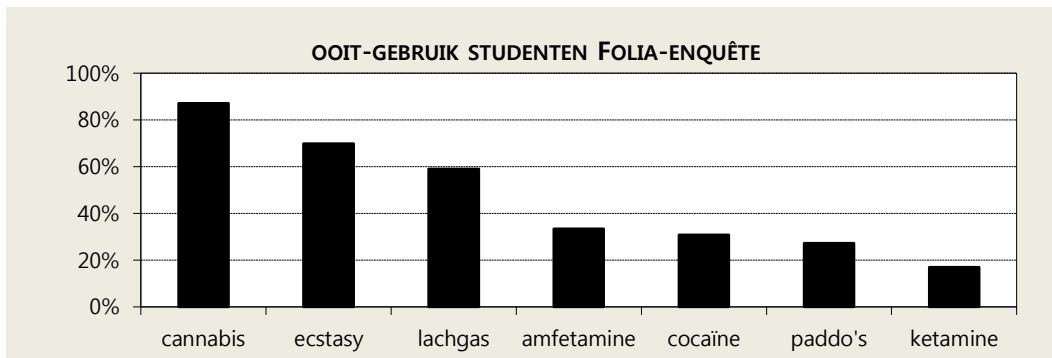
Eind 2013 deden ruim 540 studenten van de UvA en HvA mee aan een online drugs-enquête van het universiteitsmagazine Folia.¹⁷ Een ruime meerderheid (87%) bleek ooit hasj of wiet te hebben gebruikt en ook ecstasy (70%) en lachgas (59%) hadden de meesten wel eens gebruikt. Met amfetamine, cocaïne, paddo's en ketamine hadden de meeste studenten geen ervaring.

¹⁴ Van Vuuren, Verhagen & Van der Wal (2015).

¹⁵ Afzonderlijke cijfers voor leerlingen uit de 2^e en 4^e klas zijn op dit moment alleen per deelgemeente gepubliceerd.

¹⁶ Stolte, Schilthuis & Van der Wal (2005).

¹⁷ FoliaMagazine, nr. 11, 20/11/2013.

In 2014 deed het Bureau Onderzoek en Statistiek van de gemeente Amsterdam (O+S), in opdracht van Advalvas, Folia en Het Parool, onderzoek naar het alcoholgebruik onder 332 Amsterdamse voltijdstudenten. Onder deze studenten (zowel hbo als universiteit, gemiddeld 23 jaar) dronk 76% weleens alcohol; op een doordeweekse dag gemiddeld 3 glazen, in het weekend gemiddeld 5 glazen.¹⁸

3.3 Verslaving

3.3.1 Opiaatverslaafden

Op basis van de registraties van verstrekking van methadon en medische heroïne publiceert de GGD Amsterdam regelmatig schattingen van het aantal opiaatverslaafden in Amsterdam. De schattingen laten al jarenlang een daling zien. De daling was het sterkst aan het eind van de jaren tachtig en het begin van de jaren negentig, vooral door het wegblijven van buitenlandse of buitenstedse verslaafde 'toeristen' (verslaafden die korte tijd in Amsterdam verblijven), maar zet nog steeds gestaag door. Voor 2009 kwam de schatting uit op 3.000 opiaatverslaafden.¹⁹

In 2012 kregen **2.061** patiënten via Arkin, huisarts of GGD methadon verstrekt en ontvingen **427** verslaafden in de politiecel methadon.²⁰ De aantallen nemen de laatste jaren gestaag af. Tien jaar geleden was het aantal methadoncliënten in behandeling 2.738 (een afname van 25%) en de verstrekking op het politiebureau bedroeg 1.252 (minus 66%). Daarnaast veroudert deze groep verslaafden snel. De doorsnee leeftijd

¹⁸ #stud, augustus 2014.

¹⁹ Buster & Van Brussel (2011).

²⁰ Marcel Buster, GGD Amsterdam, persoonlijke communicatie. In 2013 is besloten de Centrale Methadon Registratie op te heffen

van methadoncliënten stijgt ongeveer een jaar per jaar: van 28 in 1985 naar 50 in 2010.²¹

3.3.2 Crackverslaafden

In 2013 is voor het eerst ook een schatting gemaakt van het aantal crackverslaafden in Amsterdam.²² Dit aantal is veel lastiger te bepalen, omdat er voor crackverslaafden geen substitutiebehandeling beschikbaar is (zoals er wel een methadonprogramma voor heroïneverslaafden is) en veel crackverslaafden dus buiten zicht blijven. Op basis van een combinatie van registraties van de methadonverstrekking (crackverslaafden die eveneens opiaten gebruiken) en gebruikersruimten, alsmede een veldsteekproef van crackgebruikers die een variant van de sneeuwbalmethode (*RDS = respondent driven sampling*) waren benaderd, is het aantal crackverslaafden in Amsterdam op circa **2.500** berekend. Ongeveer driekwart zijn mannen en verreweg de meesten zijn ouder dan 35 jaar.

3.3.3 Spuitenruil

Om het risico van besmetting met gevaarlijke infectieziektes als hepatitis en hiv te beperken, kunnen druggebruikers hun gebruikte spuiten omwisselen voor schoon, nieuw injectiemateriaal. Met de daling van het aantal drugverslaafden is ook het aantal omgeruilde spuiten drastisch gedaald. Ook blijken de nog bestaande verslaafden hun drugs minder vaak te injecteren. Begin jaren negentig werden jaarlijks nog meer dan een miljoen spuiten geruild. Sinds 2007 waren het er minder dan 200.000. In 2013 ging het nog om 175.000 spuiten, maar in 2014 is dat vrijwel gehalveerd naar 92.400 spuiten.²³

3.4 Arrestaties

In 2014 verrichtten politieagenten van de regio Amsterdam-Amstelland **2.104** aanhoudingen wegens overtreding van de Opiumwet.²⁴ Dit aantal is sinds 2010 min of meer

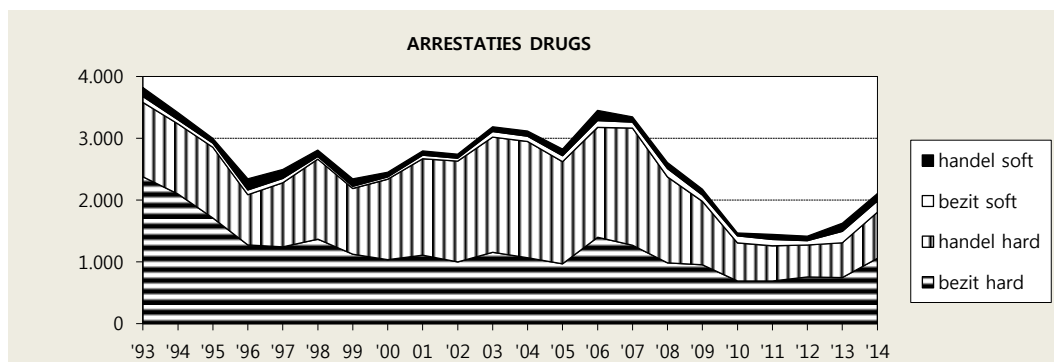
²¹ Buster & Van Brussel (2011).

²² Oteo Pérez et al. (2013).

²³ Uit: *Tabel 7.2.5 Spuitenruil, 1990-2014* (O+S, 2015).

²⁴ Uit: *Tabel 3.1.7 Aanhoudingen in verband met drugs in de regio Amsterdam-Amstelland, 2008-2014* (O+S, 2015). Let wel: een persoon kan meerdere malen gearresteerd zijn. Deze cijfers gaan dus niet over unieke personen.

stabiel. Tot 2007 was het aantal drugsaanhoudingen ongeveer twee keer zo groot. Vooral het aantal arrestaties voor handel in harddrugs nam sindsdien sterk af, maar sinds 2013 is er weer een stijgende trend te zien.

3.5 Ongevallen en sterfte

De meest recente cijfers over ambulanceritten in verband met het gebruik van alcohol en/of drugs in Amsterdam dateren uit 2011.²⁵ Dit kunnen zowel gevallen zijn geweest van mensen die onwel werden door alcohol- of druggebruik, als ongelukken onder invloed. Zoals gebruikelijk zijn de meeste ambulanceritten gerelateerd aan **alcohol**; maar liefst 2.732 ambulanceritten.

Het aantal **cannabis**-gerelateerde ritten laat, afgezien van een dip voor de eeuwwisseling, een stijgende trend zien. In 2011 was het aantal ongevallen in verband met cannabis met 641 (491 keer cannabis roken en 150 keer spacecake eten) hoger dan ooit. Een groot deel hiervan (66%) betrof overigens toeristen.²⁶

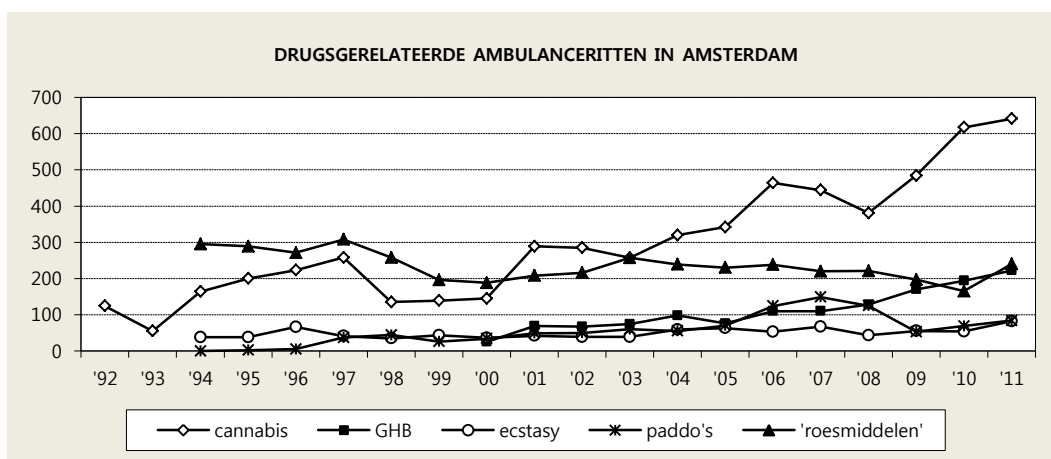
Het aantal ongevallen als gevolg van het gebruik van **ecstasy** bereikte in 2011 een piek: 82 ambulanceritten, terwijl dat aantal de laatste jaren rond de 50 schommelde. Ook ritten vanwege **'roesmiddelen'** (heroïne, cocaïne) zijn, na vier jaar van dalende aantallen, in 2011 weer gestegen naar 240 ambulanceritten.

GHB-gerelateerde ongevallen laten vanaf de eerste registratie hiervan in 2000 een lichte, maar continue stijging zien. Sinds 2009 is de stijging sterker, van 128 GHB-ritten in 2008, via 170 in 2009 naar 194 in 2010, en in 2011 waren het er 222.

²⁵ Uit: *Tabel 5.2.6 Ambulance interventies met betrekking tot het gebruik van (uitgaans)drugs naar soort middel, 2007-2011* (O+S, 2014). Dubbeltellingen (bijv. ritten gerelateerd aan een combinatie van alcohol- en cannabisgebruik) zijn mogelijk. Vanaf 1 januari 2012 is het ambulancevervoer van de GGD Amsterdam opgegaan in een nieuwe regionale organisatie en zijn geen cijfers meer beschikbaar.

²⁶ Persoonlijke communicatie Johan Osté, GGD Amsterdam.

Ongevallen als gevolg van het gebruik van **paddo's** verschenen eind jaren negentig ten tonele. Sinds de eeuwwisseling was er sprake van een forse stijging, met de hoogste piek in 2007. Daarna volgde een daling, maar in 2011 waren er toch weer meer paddoritten dan in 2010 (respectievelijk 84 en 69). Uit analyse van de paddoritten van 2007 en 2008 bleek het overgrote deel van de slachtoffers toerist te zijn. In ongeveer de helft van de gevallen was eerste hulp ter plaatse afdoende en was vervoer naar het ziekenhuis niet nodig.²⁷

Tot slot waren er 2014 in Amsterdam 25 sterfgevallen ten gevolge van een overdosis drugs. Dit aantal is vrijwel gelijk aan het aantal in 2013 en iets hoger dan dat van 2012 en 2011.²⁸

4 De volgende hoofdstukken

Nadat we in dit hoofdstuk de voorgaande Antennes en andere Amsterdamse gegevens in vogelvlucht hebben beschreven, gaan de volgende hoofdstukken in op de trends in alcohol en druggebruik onder jonge en jongvolwassen Amsterdammers in 2014. De resultaten van de *panelstudie* onder insiders uit verschillende scènes in de *uitgaanswereld* worden in **hoofdstuk II** uitgebreid besproken. Ook **hoofdstuk III** gaat over een *panelstudie*, maar dan met betrekking tot *buurtjongeren*. De bevindingen

²⁷ GGD (2008a+b).

²⁸ Uit: *Tabel 5.2.10 Drugsdoden, 1997-2014* (O+S, 2015).

van de *survey onder coffeeshopbezoekers* worden gepresenteerd in **hoofdstuk IV**. De *preventie indicatoren* – gegevens over testuitslagen – komen aan bod in **hoofdstuk V**. Voor **hoofdstuk VI** wordt op basis van zowel panelstudie als survey en preventie indicatoren een beschrijving gegeven van de Amsterdamse *drugsmarkt*. In **hoofdstuk VII** (Nederlands) en **hoofdstuk VIII** (Engels) vatten we de belangrijkste bevindingen samen. Meer gedetailleerde informatie over het panel en tabellen met cijfers van de survey en preventie indicatoren zijn te vinden in de **bijlagen**. Tot slot is achter in dit rapport een lijst met geraadpleegde **literatuur** opgenomen.

II

PANEL UITGAANDERS

Zeggen alle tieners ja tegen MDMA?.....	25
1 Het uitgaanspanel	26
1.1 Het Amsterdamse uitgaansleven	27
1.2 Netwerken en distinctie in het uitgaansleven	30
1.3 Ontwikkelingen in het uitgaansleven.....	34
1.4 Uitgaanstrends samengevat.....	37
2 Middelengebruik	38
2.1 Alcohol	41
2.2 Tabak en cannabis	43
2.3 Stimulantia	45
2.3.1 Ecstasy.....	46
2.3.2 Cocaine.....	51
2.3.3 Amfetamine.....	54
2.4 Narcosemiddelen.....	57
2.4.1 GHB	58
2.4.2 Lachgas.....	60
2.4.3 Ketamine	61
2.5 Nieuwe psychoactieve stoffen.....	63
2.6 Psychedelica	66
2.7 Overige middelen.....	66
3 Trends.....	67

Zeggen alle tieners ja tegen MDMA?

In 1980, toen ecstasy nog onbekend en cocaïne vooral in zwang was bij de jet set, domineerden cannabis en amfetamine de drugsmarkt en zuchtte de stad onder een heroïnegolf. In datzelfde jaar kwam Sire met de campagne *Wat iedereen over drugs zou moeten weten*, waarin drugs 'één van die moeilijke stiekeme onderwerpen' werd genoemd. Een groot contrast met de recente campagne *Slik jij zomaar alles?* in 2015 die zelfs op *prime time* in de STER-reclame te zien was. Het gebruik van ecstasy is geen taboe meer vindt Sire, die constateert dat het voor jongeren steeds normaler is om ecstasy te gebruiken terwijl de hoeveelheid MDMA in pillen ruim verdubbeld is. Die twee dingen, in combinatie met het feit dat de jeugd soms geen idee heeft van wat ze in hun mond stoppen, was voor Sire belangrijk om een campagne te starten.

Sinds 1980 zijn de tijden veranderd en is de huidige drugsmarkt veel complexer. Cocaïne is inmiddels 'gedemocratiseerd' en amfetamine heeft weer een comeback gemaakt. In het kielzog van ecstasy (eind jaren tachtig) surfden ook ketamine, 2-CB, GHB, lachgas en paddo's mee op de almaar uitdijende drugsmarkt, met 4-FA als jongste loot.

Niet alleen de drugsmarkt, maar ook de gebruikerspopulatie is fors gegroeid. Om nog maar te zwijgen van de naar schatting ruim anderhalf miljoen toeristen per jaar die in Amsterdam een coffeeshop bezoeken, waarvan een deel waarschijnlijk ook de smartshop.²⁹ Ook drugsmarketing heeft met de komst van internet en innovatieve telecommunicatie een hoge vlucht genomen. Webwinkels brengen nieuwe psychoactieve stoffen (NPS) op de markt die (nog) niet op de drugslijsten staan en de huidige dealergeneratie appt zonder gêne voor de feestdagen een update van het drugsmenu naar de klantenkring. 2015 was ook het jaar van de megahit *Drank en drugs* met de aanstekelijke *onliner* 'alle tieners zeggen ja tegen MDMA.' Als de teller ons niet bedriegt is de YouTube-clip al een paar miljoen keer bekeken, met ruim 100.000 *likes*.

Vooralsnog laten de prevalentiegegevens een ander beeld zien. Een grote meerderheid van de Amsterdamse tieners heeft nog nooit een ecstasypil gezien, laat staan geslikt. De meest ervaren groep gebruikers bestaat vooral uit jongvolwassen twintigers en dertigers die ecstasy doorgaans niet gevaarlijker vinden dan alcohol. De nieuwe, ook door de feestindustrie breed ondersteunde *Celebrate Safe* campagne, bena-

²⁹ De schatting van anderhalf miljoen is waarschijnlijk gebaseerd op een totaal aantal van 7 miljoen jaarlijkse (buitenlandse) toeristen, waarvan een klein kwart ook naar de coffeeshop zou gaan (ATCB, 2008).

drukt dat feesten met alcohol en drugs nooit helemaal zonder risico is. Naast alle 'drugslol' een bevinding die panelleden zullen onderschrijven.

1 Het uitgaanspanel

In dit deel van Antenne 2015 doen we verslag van de drieënveertigste (T43) en vierenvveertigste (T44) meting in respectievelijk voorjaar/zomer en najaar/winter 2015. Het huidige panel in het uitgaansleven telt **19 panelleden**, die **22 netwerken** omvatten. De setvariabelen (ethniciteit, sekse, leeftijd, opleiding en werk) staan in **bijlage A** vermeld.

De panelleden hebben vooral zicht op trendsettende segmenten binnen het Amsterdamse uitgaansleven. De netwerken/scenes vertegenwoordigen het dance en urban genre en/of scenes waar de muziek van secundair belang is (o.a. homo's, vriendengroepen en cafésscenes).

De leden in het panel hebben *primair* of *secundair* contact met netwerken en publieksgroepen. Bij een primair contact maakt een panellid zelf deel uit van een netwerk, scene of vriendengroep en vertelt vaak vanuit een insidersperspectief over middelengebruik. Bij secundair contact spreekt een panellid meer vanuit zijn professionele rol in het uitgaansleven (bijv. glazenophaler, portier, organisator, dj, barbediende, boeker of programmeur).

In dit deel komen de trends in het uitgaansleven en het middelengebruik aan bod en we eindigen met conclusies over de belangrijkste trends volgens de panelstudie.

Geruchten, signalen, trends en hypes

Geruchten zijn berichten die niet verifieerbaar en soms zelfs empirisch pertinent onjuist zijn.

Signalen zijn duidelijk waarneembare, maar zich (nog) niet systematisch manifesterende ontwikkelingen, waarbij (nog) niet gesproken kan worden van een trend.

Van **trends** is sprake wanneer we uit diverse onafhankelijke bronnen een duidelijke, systematische en empirisch verifieerbare toe- of afname in aard of omvang van middelengebruik waarnemen. Ze zijn het resultaat van een cumulatie van ontwikkelingen die al langer aan de gang zijn. Er is een duidelijke verspreiding van het gebruik van een 'nieuw' middel of van een 'nieuwe' toedieningswijze, dan wel een revival van 'oude' middelen of toedieningswijzen over uiteenlopende netwerken.

Hypes zijn vluchtige fenomenen die snel wegebben. Zij kunnen wel enige empirische basis hebben, maar het gaat doorgaans toch vooral om anekdotische verhalen die vaak in de media worden opgeklopt.

1.1 Het Amsterdamse uitgaansleven

Het reguliere uitgaansleven telt naar schatting 80 danslocaties. Daarvan is ongeveer een kwart een grote club of poppodium (750-1.500 bezoekers) en een kwart een kleine club (250-750 bezoekers). De andere helft bestaat uit een palet van feestcafés, zaaltjes, boten, loodsen, studio's etc.³⁰ De elektronische muziek domineert maar urban wordt ook veel gedraaid evenals live muziek.

Er zijn naar schatting op een vrijdag- en zaterdagavond zo'n 50.000 stappers op de been in het centrum evenals (in toenemende mate) in de omliggende buurten (Jordaan, Wallen, Nieuwmarkt, Pijp en de Staatsliedenbuurt). De voortschrijdende gentrificatie³¹ met nieuwe opkomende creatieve, culturele en culinaire hotspots, doet zich de laatste jaren ook steeds meer gelden in buurten in Noord, Oost en West. Een zegen voor de een, maar voor de ander een bedreiging.³² In de polemiek hierover ageert stadsgeograaf Van Gent tegen het ruimtelijk beleid van de gemeente dat vooral de hoogopgeleide nieuwkomers zou paaien. Of wel, meer koop- en huurwoningen voor een rijkere groep. Meer middenklasse en meer voorzieningen (nieuwe bars en restaurants, langere openingstijden en meer festivals) voor de nieuwe stedeling.³³ Anderen menen dat als buurten binnen en buiten de Ringweg dichterbij elkaar willen komen, de focus dan vooral moet liggen op wat er binnen de Ring gebeurt.³⁴ De overheids-gestuurde gentrificatie zet de toegankelijkheid en betaalbaarheid van de woningmarkt immers onder druk met een verder gaande tweedeling als gevolg.

Overkill aan festivals?

In het licht van deze discussie zal het geen verbazing wekken dat de doorgaans hoogeropgeleide panelleden achter de plannen van de gemeente staan om het nachtle-

³⁰ Om de anonimiteit van clubs, cafés, coffeeshops, et cetera te waarborgen noemen we geen namen van horecagelegenheden als er informatie wordt gegeven over druggebruik op een desbetreffende locatie. Clubs en party's programmeren vaak verschillende muziekgenres. We richten ons meer specifiek op clubavonden en party's die populair zijn bij stappers binnen het dance en urban genre. Het popcircuit komt slechts zijdelings aan de orde.

³¹ Gentrification is een proces waarbij oude sleetse buurten worden herontdekt, opgeknapt en ingenomen door nieuwe bewoners met relatief hoog inkomen (Deben, 2007).

³² In verschillende recente artikelen is gewezen op de verdringing van vooral huishoudens met een laag inkomen en de gestage opmars van fancy winkels en horeca.

³³ *Gentrification is het einde van de eerlijke stad* (Stadsleven, 18 juni 2015).

³⁴ *Wil je verbetering in de stad, begin dan binnen de Ring* (Parool, 28 juli 2014:).

ven aantrekkelijk te houden. Een verruiming van de sluitingstijden is daar een duidelijk bewijs van. Een ervaren organisator vindt dat het feestklimaat onder de huidige burgemeester gunstig uitpakt. "Dj's en een biersponsor is zo geregeld en nu de stadsdelen hun eigen broek moeten ophouden mag je bij elke vijver een feest organiseren."³⁵ Zolang het maar veilig gebeurt. Toch voelen verschillende panelleden zich steeds minder senang bij de sluipende *overkill* aan festivals. Er worden inmiddels ruim 300 festivals per jaar georganiseerd, waarvan de meerderheid gericht is op muziek, dans en eten. Bram (94a) vindt dat al die festivals steeds meer op een 'eenheidsworst' zijn gaan lijken. "Hoe meer vergunningen, hoe meer cowboys op de kust." In de zomermaanden trekken de festivals ook veel toeristen die daarvoor speciaal naar Amsterdam komen. Een bekend meerdaags festival trok alleen al zo'n 15.000 Britse festivalgangers.

Feestindustrie

Veel stappers zien de uitgaanspleinen (Rembrandtplein en Leidseplein) niet meer vanzelfsprekend als plekken voor ultiem weekendvertier. Ze kijken ook verder naar locaties die meer in de luwte liggen. Dit laat onverlet dat het zwaartepunt van het uitgaansleven voor een belangrijk deel nog steeds rond de uitgaanspleinen ligt. Niet in het minst doordat de influx van feesttoeristen en dagjesmensen voor een hoge bezettingsgraad zorgt, maar in het publieke domein soms ook tot de nodige overlast en en/of uitgaansgeweld leidt.³⁶ Jade (134a), clubprogrammeur, zegt dat een derde van de kaarten (vooral in de zomer) in de voorverkoop door toeristen (vooral Engelsen en Fransen) wordt geboekt. Henk (56a), barkeeper, schat dat soms wel de helft toerist is in de club waar hij werkt. Ook het jaarlijkse Amsterdams Dance Event (ADE) heeft daar een steentje aan bijgedragen. Amsterdam heeft zichzelf op de kaart gezet als brandpunt van de internationale danceindustrie, meent Koen (116a). De hordes toeristen betekenen kassa voor de stad. Wie klaagt over de drukte moet het slimmer aanpakken, zoals Sophie (133a), die tot de incrowd behoort en tijdens het ADE op de gastenlijst staat en linea recta door kan lopen naar de *backstage* area.

³⁵ *Marnix Bal (Loveland events) gaf in 1995 tijdens Koninginnedag op de Nieuwmarkt zijn eerste feest.* (Parool, 25 april, 2015)

³⁶ In een driejarige proef van de gemeente blijkt dat op het Rembrandtplein in het eerste half jaar (juli-december 2015) het aantal geweldsincidenten in weekendnachten met 16% en het aantal overlastincidenten met 22% is gedaald. Portiers volgen cursussen in het voorkomen van geweld en op het plein lopen 'horecahosts' die, indien nodig, feestgangers aanspreken op hun gedrag.

Stabilisering feestcollectieven

De onstuimige groei van het aantal nieuwe feestcollectieven lijkt wat getemperd. Enkele bekende namen zijn doorgebroken naar het topsegment van de festivalwereld. Daarvoor in de plaats zijn geen nieuwe aansprekende feestorganisatoren gekomen. De wervingskracht van de feestcollectieven is op een wat lager pitje komen te staan. Is de huidige generatie inmiddels zo verwend dat zij niet meer achter elk nieuw feest aanloopt? Door een *overload* van evenementen via de sociale media is het niet meer zo eenvoudig om je te onderscheiden van feestconcurrenten. Een goede marketing helpt natuurlijk, maar spreekt de setting wel tot ieders verbeelding? Feesten in een park of op een werf zijn niet persé meer baanbrekend. Bovendien hebben de grotere festivals deze markt al gekaapt. Het aanbod van vrije feestlocaties blijft schraal. Het is tekenend dat een populaire nieuwe feestlocatie in een stukje rafelrand al tot diep 2016 is volgeboekt. Het organiseren van een spontane rave zonder vergunning is praktisch onmogelijk.

Feestdemonstratie

Er valt genoeg te kiezen uit het huidige aanbod, al wordt club Trouw soms node gemist. "Het was de hoeksteen waar je altijd terecht kon als je het niet wist", zegt Cedric (138a). Een handvol nieuwe initiatieven moet de pijn verzachten. De locaties liggen verspreid over de stad en buiten het centrum. Het zwaartepunt van het meer subcultureel gedreven feestmilieu verplaatst zich geleidelijk aan naar West. Op steenworp afstand van de Ring verrees een gloednieuwe club met een 24-uursvergunning.³⁷ Voor sommigen is het een vlucht naar voren in reactie op de toenemende druk op het uitgaansleven in de binnenstad. Er wordt gemord in het panel over de aanzwellende groep toeristen, de lange rijen voor de deur, de drukte op de pleinen en het intimiderende gedrag van opdringerige straatdealers. Begint het commerciële succes van het uitgaansleven zich niet tegen de stad te keren?

Amsterdam zou Amsterdam niet zijn als er niet gedemonstreerd zou worden tegen het oprukkende toerisme, de vercommercialisering van uitgaan en de teloorgang van de culturele underground. Zo trok Jort (135a) voorafgaand aan het ADE spektakel met 1.500 andere actievoerders geflankeerd door 15 soundsystems dwars door de binnenstad. Naast de techno- en drum & bass-aanhangers deden deze keer ook radicale

³⁷ De School is een doorstart van Trouw. De club wordt onderdeel van verschillende culturele projecten (o.a. broedplaats, ambachtshuis) die een plek krijgen in het voormalige schoolgebouw.

gays met hun eigen soundsystem mee. Joya (136a), representante van het jongste netwerk, heeft vooral moeite met de verhipping van de horeca. "Alsof iedereen op eenzelfde golflengte zit." Ze betwijfelt of het een verrijking voor de stad is als hele buurten hip en duur worden en rijke mensen en toeristen het steeds meer voor het zeggen krijgen. Het uitgaansleven mag wel vrijer, vindt ze. "Waarom is er zo weinig plek voor mensen die met nieuwe concepten kunnen experimenteren? Nu word je door dominante hipsters en de gemeente van alle kanten tegengewerkt met hun geschreven en ongeschreven regeltjes."

Flitsen verboden

Naast het delen van ervaringen met gelijkgestemden zijn er ook culturele clashes tussen groepen en scenes. De laatste jaren wordt er flink afgegeven op de hipstermentaliteit. Keith (140a) spreekt van *copy cats* die geforceerd anders willen zijn dan de mainstream. En Sophie (133a) ergert zich aan 'kapsonestypes' die op de gastenlijst willen zonder te weten om welk feest het gaat. Jasmin (85a) vreest dat haar geliefde club het onderspit moet delven nu alles 'één grote disco dolly' dreigt te worden. "Maar muziek moet de bindende factor zijn en niet het student zijn." Als clubprogrammeur is Jade (134a) zich daarvan bewust. Zij blijft altijd zoeken naar een perfecte mix van sociale interactie, muziek en sfeer. Een goede balans tussen studenten en 'muzieknerdies'. In het nieuwe concept gaat de dj-booth gelijkvloers en wordt alles donkerder, met meer rookmachines en een beter geluid. Een paar clubs hebben besloten om te stoppen met fotopromotie. Het gebruik van smartphones op locatie wordt ontmoedigd. Een deel van de gasten voelt zich opgelaten en vindt het een inbreuk op de privacy als er zomaar foto's worden gemaakt.

1.2 Netwerken en distinctie in het uitgaansleven

Het gros van de twintigers en dertigers in de panelnetwerken is hoogopgeleid. Tezamen vertegenwoordigen ze een breed spectrum van settings, scenes en stijlen binnen het dance- en urbangenre. In sommige groepen speelt muziek een grote rol, terwijl het bij anderen vooral om de sfeer gaat. De frequentie van uitgaan varieert per groep en per seizoen. In de zomermaanden winnen vooral de festivals terrein. Er zijn ook groepen die elk jaar een paar keer naar een club of festival in het buitenland gaan.

In de deelnemende netwerken zitten incrowd Amsterdammers met dj's en aanhang, liefhebbers van hardstyle, techno of hiphop. Anderen zijn bekend met het gaymilieu

of de underground. Wat ze met elkaar gemeen hebben, is dat het uitgaansleven een geliefd decor is om samen met je vrienden lol te beleven. Uitgaan vindt plaats in een domein waar je kunt flirten, dansen en slap mag ouwehoeren. Vaste gedragspatronen worden vaak meer fluïde tijdens het uitgaan. In de nacht wordt iedereen uitbundiger. Dat geldt ook voor Keith (140a) die alle Facebookevents op de voet volgt.

“Ik houd van feesten en dansen is mijn cardio. Uitgaan is ook ontspanning van de geest. Even weg van alle rompslomp. Het nachtleven heeft mijn horizon verbreed. Hier heb ik veel van mijn vrienden leren kennen.”

Jasmin (85a) merkt dat groepjes op grote festivals vaker bij elkaar klitten, maar op kleinere feesten eerder mengen. Je legt sneller contact met vreemden en bouwt vanuit het gemeenschappelijke sneller een band op met anderen. Dansen tijdens het uitgaan is niet voor iedereen belangrijk. De vriendenkring van Koen (116a) borrelt vooral. Zelfs tijdens de ADE. Behorend tot de incrowd komt hij overal makkelijk binnen en laaft zich met zijn dj-vrienden aan het feestgedruis. Ondanks dat hij veel dj's kent, danst bijna niemand meer in zijn omgeving een hele avond. Het is meer 'hangen' en socializen met vrienden achter de draaitafels.

De uitgaanspraktijk van het panel is heel divers. Nieuwkomer Keith (140a) is een opvallende verschijning en schakelt tijdens het stappen moeiteloos over van gay naar rave of hardcore. Hij zegt nergens écht bij te horen en dat schept vrijheid. Ook zijn vrienden in de gayscene zijn weinig honkvast. Hij denkt dat het speelveld minder is afgebakend dan bij de voorgaande gaygeneratie. “We vinden de muziek belangrijker dan jongens versieren en op hippe feesten kun je sowieso ongestoord met elkaar zoenen.”

Disco, soul, house en hiphop blenden moeiteloos in de twintigersscene van creatievelingen die elkaar op feestjes en premières ontmoeten. Sophie (133a) cruiset even makkelijk van een galerieopening naar een album release of de promotie van een nieuwe sportschoen. Ze treft modefotografen, visagistes, journalisten, skaters, dj's, tatoeëerders en illustratoren. Dezelfde groep die ze ook in het nachtleven ziet.

In sommige panelnetwerken wordt niet alleen gefeest maar ook geld verdiend aan feesten. Er zitten dj's, vj's en bookers bij, maar ook portiers, barmedewerkers, programmeurs en decorbouwers. Anderen schnabbelen bij met de verkoop van feestgad-

gets of koken op feesten, brouwen zelf bier of verkopen lachgas. En dan zijn er ook nog de grimeurs en bodypainters of dansers die zich in laten huren door feestorganisaties. Het is niet voor niks dat velen op de gastenlijst kunnen worden gezet.

In de vriendengroep van Jamie (113a) gaat een deel naar hardcorefeesten. In de smartlappencafés treffen ze ook de andere vrienden. Velen koesteren warme banden met het voetbal. In de zomer gaat de hele bups naar hetzelfde festival. Ook bij de vrienden van Lotje (130a) zijn de uitgaanspleinen en technofeesten populair. De vriendengroep van Angelina (118a) behoort tot het neusje van de urban en danst op samba, mambo en salsa. "Muziek is belangrijk. Door te dansen zet je jezelf in de picture." Bram (94a) schurkt meer tegen de modescene aan; soms met kapsones en gearriveerd maar ook nog *angry* en avant-garde. Bij de vrienden van Frans (58b), die door de week werken als bootcamper of personal trainer, in de media of als makelaar, zijn vooral verkleedfeesten en bungalowfeestjes een hit. Soms afgewisseld met een feestweekend in Berlijn of een bruiloft op Ibiza. In het netwerk van David (57a) tenslotte zakt de ene helft door in gaycafés en clubs en vertoeft de andere helft voornamelijk in de fetisjscene.

Portiers, deurcontrole en regulering

Alle clubs op de uitgaanspleinen werken met portiers waarvan een paar ook met *doorbitches*.³⁸ Een gerenommeerde club heeft er zelfs tien in dienst. "Wie een internationale club wil zijn moet ook werken met een selectief deurbeleid", vindt de eigenaar.³⁹ De kunst is om binnen enkele seconden te bepalen wie de club wel of niet binnenkomt. De ideale doorbitch moet een sterk karakter hebben, bijdehand, sociaal, gevat en zelfverzekerd zijn. De doorbitch heeft de gave om afgewezen mensen het 'fijne' gevoel van een positieve teleurstelling te geven. Daarnaast, en dat geldt even goed voor portiers, hebben eigenaars en organisatoren ook wensen hoe ze hun avond het liefste zien. De sfeer buiten wordt ook bepaald door wie er wel of niet naar binnen mag. Bij festivals ligt de drempel lager omdat de meeste bezoekers al kaarten hebben gekocht. Zowel bij clubs als festivals wordt er gefouilleerd. Dat harddrugs niet mogen weten club- en festivalgangers wel, maar over cannabis blijft vaak verwarring

³⁸ Definitie van doorbitch op urbandictionary.com: Person, usually female and/or gay, who stands at the door of a nightclub next to the bouncers and decides who's beautiful enough to get in.... Unless you look like a model or you're a celebrity with his posse, the door bitch will never let you into the club.

³⁹ www.corinnevandervelden.nl/post/73867220315/jij-wel-jij-niet

bestaan. Jasmin (85a) ziet op sommige festivals nog steeds bordjes hangen met 'verboden te blowen'.

Wie een poos in de nachthoreca werkt, krijgt meer oog voor dingen die niet in de haak zijn. Portiers maar ook barpersoneel gaan opvallend gedrag herkennen bij bezoekers. Als er bijvoorbeeld meer (nep)dealers actief zijn. Het is dan de taak van de security om ze er 'uit te trekken'. Maar de beveiliging doet meer dan alleen controleren op drugs en wapens. Ze scannen ook de bezoekers binnen en schieten te hulp als er iets niet pluis is. Erop afstappen en vragen hoe het gaat is vaak de beste aanpak. Een glas cola en een gesprek kan al wonderen doen. Soms worden de vrienden erbij geroepen om iets meer van het slachtoffer te weten als deze niet meer aanspreekbaar is. Als de situatie niet verbetert, wordt geadviseerd om naar huis te gaan.

Het blijft soms gissen wat iemand gebruikt heeft. Bij ecstasy ligt het er meestal dik bovenop. Het barpersoneel pikt ze er zo uit; rillend, met een wat scheve kauwende mond, een bezwete kop en ogen die twee kanten uitkijken. Pas als het echt mis dreigt te gaan, wordt de ambulance gebeld. Jade (134a) maakte het onlangs nog mee. Een incident met ecstasy bij een jonge knul. Omdat hij telkens wegzakte werd uit voorzorg de ziekenwagen gebeld.

Te veel regeldrift?

Als gevolg van de drie doden tijdens het ADE 2014 zijn er in 2015 extra maatregelen genomen. Ook cafés die meedoen met ADE dienen zich aan het protocol te houden. Dat het de gemeente menens is, ondervond een panellid wiens bar op de eerste dag een handhavingsteam op bezoek kreeg. Er stond geen beveiliging voor de deur en er was geen drugskluis.

Wie de regels ruim interpreteert of simpelweg niet naleeft, krijgt vroeg of laat te maken met de politie. Zodra de dagen gaan lengen en het festivalseizoen aantrekt, komt het ravefront weer in beweging. Het kat-en-muis-spel met de politie begint dan weer. Jort (136a), feestorganisator, merkte in de aanloop naar Koningsdag dat hij door de politie werd geschaduwd. Een undercoverteam bleef zijn camper met feestspullen dagenlang achtervolgen. Ook zijn vrienden werden benaderd. De politie liet weten dat ze er niet zo van gecharmeerd waren dat Jort (136a) geluid- en lichtapparatuur verhuurde aan illegale feesten. De illegale rave werd op het laatste moment afgelast. Er valt echter geen peil op te trekken, want een paar weken later werd een ander feest in een stukje bos in Noord met 5.000 mensen ongemoeid gelaten. En soms strijkt de

Amsterdamse ravescene ergens buiten de stadsgrenzen neer in een klooster, kasteel of in een Limburgse mijnschacht.

Verschillende panelleden klagen over de regeldrift van de gemeente. Joya (134a) vindt het verstikkend voor het uitgaansleven als organisaties zich moeten inspannen om hun bezoekers streng te controleren. "Iedereen moet zich aan de regels houden, ook als ze er zelf niet zo blij mee zijn." Sommige panelleden vermoeden dat dit het gevolg is van de verstrekte 24-uurs vergunningen. Zelfs Ruigoord, een oorspronkelijke vrijplaats met een hippie-imago, is gewaarschuwd. Voor Joris (126a) is het een veeg teken dat ook de 'toffe plekken' door de regelmakers aan banden worden gelegd.

1.3 Ontwikkelingen in het uitgaansleven

Begrippen als hip, mainstream en underground worden in het uitgaansleven vaak gebruikt om ergens een waarde aan toe te kennen. Vaak gaat dan over feesten, muziekstijlen, groepen of locaties waar een speciale sfeer hangt. De nuance ligt in de subculturele duiding. Sommige panelleden zeggen dat de underground niet meer bestaat sinds de alomtegenwoordige invloed van de sociale media. "Alles gaat virtueel." Anderen vinden dat 'het geheim' ook virtueel kan worden gevoed. Angelina (118a) vindt het opvallend dat er nu ook in urban reclame wordt gemaakt voor een rave op een geheime locatie om zo de spanning bij het publiek op te voeren.

In deze paragraaf vertellen panelleden over (nieuwe) uitgaanssettings en festivals, over muziekgenres en de sociale media. We sluiten af met de ontwikkelingen in 2015.

Settings (uitgaanslocaties)

Het Amsterdamse uitgaansleven bestaat uit een groot regulier segment (mainstream), een kleine underground en een overlappend segment (upperground) dat elementen uit beide werelden wil verenigen.

Het reguliere uitgaansleven heeft vaste openingstijden en biedt een brede muziekprogrammering voor uiteenlopende groepen: van dance tot urban en popconcerten. Volgens de clubpromotors is het aantal toeristen, expats en buitenlandse studenten onder de uitgaanders in de afgelopen jaren gegroeid. Veel locaties mogen sinds kort langer (tot 08.00 uur in het weekend) open blijven. De noodzaak om elders door te feesten is daardoor minder groot. Maar panelleden zien dat dit eigenlijk alleen geldt voor het meer radicale dancesegment. Veel clubs maken lang niet altijd gebruik van de verlengde openingstijden of blijven hooguit een uur langer open. Panelleden zien

ook dat spraakmakende hotelbars voor het kosmopolitische gevoel steeds meer op groepen uitgaanders mikken. Bram (94a) begint de groepen al te herkennen: de kakkers in het Conservatorium Hotel en de creatieve grachtengordelgasten hebben de hotellobby van The Hoxton gekaapt. En er komen meer van dit soort luxe *playgrounds*. De laatste hotspot is W Amsterdam, een splinternieuw hotel achter het Paleis op de Dam, met restaurants, een lobby en een decadent *rooftop* zwembad van 22 meter lang, en verwarmd in de winter.

In het segment van de upperground is de laatste jaren veel dynamiek geweest. Na het verdwijnen van club Trouw zijn een paar nieuwe locaties aan de weg aan het timmeren. Ze vertegenwoordigen een brede alternatieve onderstroom van groepen die minder commercieel willen stappen en meer aan een subcultuur hechten. De locaties ademen meer rauwheid uit dan de reguliere clubs. Ze moeten nu meer concurreren met reguliere clubs in het centrum die ook langer open mogen blijven. De underground blijft beperkt tot een handvol feesten per maand. De verschillende collectieven in deze niche zijn grotendeels verweven met muziekgenres als drum & bass, psychedelic trance, deep house en dancehall, dat sinds kort ook buiten het reguliere circuit feesten organiseert. Geheel in de stijl van de underground worden locaties vaak pas op het laatste moment bekend gemaakt. De festivals lopen synchroon met het uitgaansleven en worden vaak aan de randen van de stad in parken en recreatiegebieden georganiseerd. Op sommige meerdaagse festivals kan ook worden gekampeerd. Bram (94a) moet bij veel grootschalige festivals steeds vaker aan huis-houdbeurzen denken: voor elk wat wils en weinig verrassend.

Naast de gerenommeerde festivals (tienduizenden bezoekers) zijn er in de afgelopen jaren veel kleine festivals met tussen de vijf- en tienduizend bezoekers bijgekomen. Muziek blijft de *corebusiness* maar er wordt vaker een accent gelegd op maatschappelijke vraagstukken rond voedsel, milieu en duurzaamheid. Joya (136a) vindt het hartverwarmend dat een initiatief als *guerilla kitchen* voedsel ophaalt bij winkels en dit verdeelt onder koks die op feesten actief zijn. Joris (126a) ziet een kentering in zijn achterban, van louter clubfeesten naar (meerdaagse) festivals waar je ook workshops (o.a. massage, tantra yoga) kunt volgen. De afkeer van de massa gaat gepaard met een innerlijke zoektocht waarbij druggebruik minder centraal komt te staan.

Muziek (dance en urban)

Dance en urban zijn de twee hoofdstromen in het Amsterdamse uitgaansleven. Bij dance zijn dat vooral techno en house. Dubstep, grime en hardcore zijn minder melo-

dieuze subgenres en worden daarom weinig in clubs gedraaid. Techno is vooral onder hoogopgeleiden populair, dubstep en grime bij het jongere deel en hardcore bij de laagopgeleiden. Daarnaast zijn er veel avonden waar een ratjetoe aan stijlen wordt gedraaid. Sophie (133a) noemt *disco dolly* als voorbeeld: een soos van easy elektronische muziek afgewisseld met hiphop hitjes. Bij David (57a) is er in 'gayland' altijd sprake van een muzikale tweedeling: de ene groep wil techno en de andere houdt van 'puberpop'. In het netwerk van Joya (136a) is de muzieksmaak heel breed, van psytrance tot gipsy en cumbiarock. Als de muziek dansbaar is en de sfeer goed, is een feest geslaagd.

Ook in het *urbanggenre* valt genoeg te kiezen. Van louche feesten tot de hippere in luxe appartementen. Naast de jamrockfeesten is ook de clubnacht Encore heel populair en verkoopt elke editie uit. De buitenlandse artiesten trekken een jong publiek. Vanachter de schermen weet Angelina (118a) dat de concurrentie tussen de feestorganisatoren hevig is en het spel niet altijd fair gespeeld wordt. Posters van de concurrent worden soms afgeplakt met stickers waarop 'afgelast' staat.

Ook de rij met festivals is divers. Panelleden noemen Appelsap, Rootz, Pacha, Latin Village, Vunzige deuntjes, Afrolosjes of de dubfeesten van soundsystem King Shiloh die 'witte billen reggae' draait. Bert (132), fotograaf, komt op feestjes waar weinig interactie is of waar juist geflirt wordt alsof het in de sterren staat. Kenners zeggen dat vooral de achterban van de feestorganisatie een cruciale factor is voor het slagen van een feest. Dancehall is volgens sommigen over zijn hoogtepunt. Het negatieve imago (o.a. ruzies, opstootjes, vechtpartijen) zorgt voor weinig nieuwe aanwas. En hiphopfeesten doen soms denken aan een receptie, vindt Angelina (118a). "De mensen gaan niet los omdat er alleen maar wordt geshowd." Tonio (56a) ziet die coolness vooral bij de creatieve voorhoede die de muziek, kunst en mode domineert. Wie echt dansen wil gaat naar feesten waar stijlen worden gemixt. Een concept als Colors borduurt daar op voort. Een andere ontwikkeling is de komst van afro-house. Een opkomende dansstijl, oorspronkelijk uit Afrika (o.a. Nigeria, Zuid-Afrika, Congo), waar dj's house, Afrikaanse drums en teksten gingen mixen. De begeleidende dans is geïnspireerd op de traditionele Afrikaanse dans, breakdance en house. Bert (132a) ziet aan het feestfront een versmelting van afro-house met dancehall, nu ook dj's en hun achterban elkaar op dezelfde locaties treffen. De nieuwe afro-beat staat al geprogrammeerd op de zomerfestivals van 2016.

“Ik zie meer culturele vermenging tussen Afrika en andere niet-westerse culturen. Dat komt door een nieuwe hoopopgeleide Afrikaanse creatieve groep die je veel op festivals tegenkomt. Ze gebruiken geen drugs, alleen hooguit een beetje wiet en zijn serieus en strak in zaken. In de zomer voelen we ons allemaal Afrikaans. De wereld wordt dan een groot dorp.” (Bert, 132a)

Ook Bram (94a) ziet in hippere kringen en bij zwarte studenten een ontzuiling van de muziekscene waarbij house en hiphop meer naar elkaar zijn toegegroeid. Niet in het minst omdat dj's en hun gevolg elkaar behalve op feesten ook in de studio tegenkomen.

Sociale media

Feestcultuur en sociale media zijn innig met elkaar verbonden. Facebook en Dj Guide houden je op de hoogte van nieuwe events. De verdienmodellen zijn hierop steeds vaker toegesneden. Bram (94a) merkt dat het algoritme van Facebook steeds meer op de commercie wordt ingesteld. Voor wie weg wil is er nog geen alternatief. “Iedereen is inmiddels afhankelijk van Facebook geworden.” WhatsApp is populair omdat je weet waar iedereen uithangt en je snel met elkaar kunt communiceren in de voorbereiding op een festival of stapavond. Je persoonlijke beeldalbum kun je voeden op Instagram, een sociaal netwerk en eigendom van Facebook. Daar deel je foto's en filmpjes met vrienden via smartphones en tablets. Instagram scoort vooral hoog bij de twintigplussers. In hippe kringen heeft 90% inmiddels een Instagram-account. Sophie (132a) ziet dat Facebook vooral gebruikt wordt voor 'promo events en brands' en om te checken wie waar naartoe gaat. Instagram ontpopt zich steeds meer als Amsterdamse incrowd zonder toelating van buitenstaanders of familieleden. Vergeleken met Facebook deel je hier meer privé zaken. Ook dating-apps scoren hoog. Om iemand te ontmoeten hoef je niet per se meer naar een club te gaan, zegt Frans (58b). En Snapchat is vooral hot bij jongeren. Muziek liefhebbers gebruiken Spotify, Beatport, Soundcloud en Mixcloud. Bij de *fashionistas* scoren modeblogs goed. De nieuwkomer *lovers & drifters* toont mooie witte meisjes ('fluffy girls') die op gestileerd dromerige wijze modedingetjes showen.

1.4 Uitgaanstrends samengevat

- Het zwaartepunt van de alternatieve uitgaanscultuur blijft zich meer naar het westelijk stadsdeel te verplaatsen.

- Een deel van de trendsetters ontwijkt het uitgaanscentrum (in het weekend) van- wege onder andere het toerisme.
- De aanwas van nieuwe feestcollectieven lijkt te stagneren.
- Het 'groene uitgaan' dat zich richt op thema's als voedsel, milieu, kleding of ener- gie blijft nog steeds een belangrijk topic op festivals.
- Meer kleine festivals organiseren naast de muziekprogrammering ook activiteiten in de spirituele sfeer.
- Hotellobby's in het centrum worden ontdekt als de nieuwe luxe uitgaansplekken.
- De 24-uurs vergunningen en verlenging van de openingstijden krijgen hun beslag. Maar het loopt vooralsnog niet storm.
- De reguleringsdrift voltrekt zich zodanig dat er nauwelijks nog vrijplaatsen zijn waar de commercie nog niet is opgedoken.
- Mede door etnische versmelting en samenwerking van dj's wordt er in het trend- settende urbanggenre meer met elektronische muziek geëxperimenteerd.

2 Middelengebruik

In deze paragraaf gaan we dieper in op de mate van het middelengebruik in Amster- damse uitgaanskringen. Welke middelen zijn in omloop en welke staan meer in de belangstelling dan andere? Behalve alcohol en cannabis, komen ook de stimulantia en narcose- en tripmiddelen aan bod en sinds een paar jaar ook de nieuwe psychoactieve stoffen (NPS).

Voor we hiermee beginnen, eerst nog iets over het druggebruik in het algemeen. Want daar vertellen de panelleden ook over. Sommigen kijken al vooruit en zien met de opkomst van de *millennials* (het demografische cohort na de generatie X) een nieuwe generatiewisseling opdoemen.

"De millennials zijn geen dromers, ze zijn realistisch en ze zoeken niet naar grote moge- lijkheden, maar bereiken telkens iets met kleine stapjes. Ze gebruiken veel minder ouwe media als de krant, ze hebben meer gadgets als telefoons, koptelefoons, gopro's (minus- cule actiecamera), een korte aandachtspanne, maken makkelijker online contacten en vriendschappen." (Bram 94a/b)

De panelnetwerken bevinden zich vaak aan de frontlinie van het nachtleven. Door naar set- en settingfactoren te kijken, begrijpen we meer over de aard van het midde-lengebruik. De frequentie en gebruikspatronen leveren inzicht in de mate van gebruik. Over het algemeen hebben de panelleden daar een goed beeld van.

In het voorgaande deel hebben we gezien dat het nachtleven een verzamelplaats is van uiteenlopende groepen (set-factor) zoals studenten, voetbalsupporters, gays, hip-hoppers, ravers, dj's en psychonauten. De verruiming van de openingstijden is inmid-dels van kracht, maar heeft die ook tot grote verschuivingen geleid? Panelleden zien geen revolutionaire veranderingen. De groep stappers die niet van ophouden wil we-ten, is naar verhouding maar betrekkelijk klein. Of de verruiming van de vrije sluitings-tijden een vrijbrief betekent voor meer druggebruik, zal in de komende jaren duidelijk worden. Feit is wel dat de grens tussen dag- en nachtvertier steeds diffuser is gewor-den. Naast het verstrekken van de 24-uursvergunningen is ook de forse groei van de dagfestivals tekenend voor deze ontwikkeling.

In hogere sferen, taboes en verwarrende lifestyle

In het dancesegment heerst doorgaans minder taboe op harddrugs dan bij urban. Toch is dit beeld niet altijd zwart of wit. Panelleden schetsen soms een beeld van het druggebruik in de breedte. Dan bedoelen ze vooral groepen of locaties waarbij op specifieke momenten haast iedereen in hogere sferen lijkt te verkeren. Frans (58b) heeft het over de befaamde 'klikjesdag' wanneer iedereen op zondag na een nacht-lang feesten zijn laatste drugsvoorraad met anderen deelt. De traditionele pan met soep moet het zoutgehalte weer aanvullen. En wanneer de vrienden van Cedric (138a) echt in de feeststemming zijn gaat er op zijn minst MDMA, 4-FA, speed en nog wat ketamine mee naar binnen. Iedereen mixt dan middelen op zijn eigen manier en in een andere volgorde.

Er zijn ook panelleden die vinden dat de intimiteit op kleine feesten vaak in schril contrast staat met de grote festivals. Hoe kleiner en persoonlijker de setting hoe gro-ter de bereidheid lijkt om drugs met elkaar te delen. Joris (126a): "Je gebruikt dezelfde soort drugs en zit in eenzelfde bubbel." Bij Bert (132a), die het druggebruik vooral vanuit urbanperspectief bekijkt, gaat de kennis over het gebruik vaak niet verder dan de eigen groep. "Het gaat anderen niets aan." En hoewel de verhalen soms anders doen vermoeden, zegt David (57a) dat ook in de gayscene lang niet iedereen open-hartig is over zijn druggebruik. "Voor sommigen blijft dat echt een privékwestie."

Een ontwikkeling die panelleden verwarrend vinden is een lifestyle van drugs, gezond eten en sport. Frans (58b) ziet dat jonge uitgaanders die veel sporten ook stevig drugs kunnen gebruiken. In zijn hypegevoelige milieu volgt de ene rage de andere op. Het brood wordt opeens in de ban gedaan en dan dringt het besef door dat een streng superfooddieet ook geen wonderen verricht. Ook verwarrend is hoe de puristische houding van gezondheidsfreaks valt te rijmen met druggebruik. Wat moet je denken van yogajuffen die overdag in balans zijn en 's avonds net zo makkelijk weer een lijn coke snuiven?

Celebrate Safe, uitspattingen en peerselectie

Drugs in het nachtleven mogen niet en toch worden ze soms massaal gebruikt. Voor feestorganisaties is dat een ongemakkelijke waarheid. Toch beginnen meer organisatoren te beseffen dat een ontkenning van drugs op feesten weinig effectief is. Meer feestorganisatoren lijken te kiezen voor een pragmatische benadering. De basis daarvoor is gelegd tijdens de ADE-overleggen, waarbij organisatoren te kennen hebben gegeven mee te denken hoe de gezondheidsrisico's als gevolg van druggebruik beperkt kunnen worden. De onlangs gelanceerde *Celebrate Safe* campagne is daar een goed voorbeeld van. Professionals voelen goed aan op welke feesten er meer wordt gebruikt, maar de verantwoordelijkheid wordt voor een groot deel ook bij de gebruikers gelegd.

De panelleden van hun kant wijzen op de zorg voor elkaar. Dat gaat overigens in het ene netwerk beter dan in het andere. Joya (139a) zegt dat er meteen actie wordt ondernomen als iemand 'niet goed gaat'. En Cedric (138a) heeft het over *finetuning* bij het reduceren van risico's. Zelfs als er meerdere drugs tegelijkertijd worden genomen. De meeste panelleden zien vormen van informele controle waarbij, ter voorkoming van incidenten, in het belang van het collectief wordt gehandeld. Angelina (118a) vertelt dat iedereen tijdens de ecstasyroes op elkaar blijft letten. Mensen zeggen wel dat ze hun grenzen kennen, maar ook met goede voorbereidingen kan iemand 'bad gaan'. En Jade (134a) denkt dat de oprukkende feestcultuur de drempel tot druggebruik bij de jonge garde (18-22 jaar) heeft verlaagd. "Er zijn minder taboes op drugs. Alsof het er een beetje bij hoort dat je op een festival jezelf mag laten gaan." De ont-houders vertrekken op een gegeven moment, waardoor de gebruikers vanzelf een subcultuur gaan vormen. Een proces van peerselectie.⁴⁰

⁴⁰ Liebrechts (2015).

Binnen zo'n subculturele omgeving kunnen ook drugsuitspattingen voorkomen. Zelfs in sophisticated kringen en onder ervaren psychonauten. Dan gaat het over mensen die echt 'de draad kwijtraken' of over 40-plus *old skool* housers die flink 'naar de klote gaan', of over een jongen die op de 2-CB urenlang naar de wasmachine zit te turen in de overtuiging dat er een mannetje in zit.

In het circuit van David (132a) proberen omstanders soms iemand bij de les te houden (na GHB-gebruik) om daarmee te voorkomen dat de security ingrijpt. Maar gebruikers die uitgaan kunnen hulp (ook door vrienden) lang niet altijd appreciëren. Panelleden zien dat er altijd *diehards* zullen blijven die niet van ophouden weten en zichzelf te gronde richten. Na kortere of langere tijd nemen zij daar afstand van. Ook dat behoort tot het proces van peerselectie. Wie te ongecontroleerd gebruikt, valt buiten de groep.

2.1 Alcohol

Clubmedewerkers vinden dat de uitvoering van de alcoholwet over het algemeen goed verloopt. Tijdens de '16-plus' nachten let het personeel extra scherp op alcohol. En bij twijfel verwijst het barpersoneel iemand door naar de portier voor het controleren van de leeftijd.

In een ruime meerderheid van de panelnetwerken drinkt ten minste driekwart regelmatig alcohol. Alcoholdrinken voor het uitgaan komt over de linie voor. Het aantal glazen verschilt per netwerk en kan ook daarbinnen sterk variëren. Over het algemeen drinken mannen meer en sneller dan vrouwen. Koen (116a) rekent uit dat zijn vrienden tijdens feestelijkheden ongeveer 2-3 consumpties per uur nuttigen. Twintig glazen per persoon zijn geen uitzondering. Op vrouwen die aangeschoten of dronken zijn, ligt eerder een taboe. In het netwerk van Angelina (118a) geldt het als *not done* als vrouwen niet meer 'in control' zijn. En Bert (132a) weet: hoe ouder het publiek, hoe meer er gedronken en hoe minder er geblowd wordt.

Dat neemt niet weg dat er ook groepen zijn die beducht zijn voor alcohol. Een enkeling zegt meer ecstasy te nemen om minder alcohol te hoeven drinken. Maar dat zijn eerder uitzonderingen. In het netwerk van Keith (140a) wordt matig gedronken om 'niet in te kakken'. Panelleden zien ook stappers alleen maar water of alcoholvrije sappen als vlierbloesemsap, kokoswater en gingerlimonade drinken. Op dit gebied valt er in de horeca langzaam meer te kiezen dan alleen maar de zoete frisdranken. Anderen gaan soms aan een 'alcoholdetox' van een maand of langer.

Het uitgavepatroon in netwerken verschilt. Jongere stappers besteden soms nog geen 10 euro op een avond, terwijl de rekening van oudere gefortuneerde nachtbrakers kan oplopen tot 100 euro. Wie connecties heeft en in het gevolg van een bekende artiest backstage op een feest vertoeft, hoeft vaak niet te betalen voor zijn drank. Barkeepers zien dat alcohol vooral in het urbankringen een statusding is. Ze krijgen vaker verzoeken om een hele fles drank te verkopen. Sommigen denken dat dit een uitvloeisel is van de 'flessenparty's' waar veel sterke drank geschonken wordt. De intenties rond alcoholgebruik kunnen nogal verschillen. Tonio (56a/b) ziet wel eens mannen die onbekende vrouwen een drankje aanbieden maar er geen punt van maken als ze na een paar slokken vertrekt. Maar er zijn ook mannen die indruk willen maken aan de bar en showen met hun pakken geldpapier. Anderen proberen het barpersoneel af te troeven. Tonio (56ab) kon er wel om lachen toen een jonge knul hem 200 euro had geboden voor een fles Hennessy cognac. Bert (132a) onderscheidt binnen de vip-area drie klassen. Een zilveren vip-tafel van 500 euro (inclusief twee flessen champagne, een doosje Flügel en een portie hapjes), de gouden tafel van 1.000 euro (vier flessen champagne, Flügel en sushi) en een platina tafel van 1.500 euro met zes flessen champagne, hapjes en bediening.

Bram (94a) is een van de panelleden die getuige zijn van een nieuwe hotellobbycultuur met een kosmopolitische uitstraling. "Een vleugje glamour, internationaal georiënteerd en een tikje *tacky*." Daar horen bijna als vanzelfsprekend cocktails bij. De verwachting is dat er meer hippe lobby's in het hotelwezen zullen komen. Qua publiek en sfeer doet de opkomst van de lobby's denken aan de loungehype rond het jaar 2000. Ook op festivals worden meer cocktailbars gesignaleerd.

Op het gebied van wijntrends is rosé passé en wordt viognier (wit) de nieuwe chardonnay. Vrouwen bestellen vaker witte wijn en mannen drinken bier. In de biersector verliest vooral pils (4-5% alcohol) terrein op de speciale en lokaal gebrouwen bieren. De meer bitter smakende IPA's verwerven een steeds grotere groep fans. Amsterdam telt inmiddels al zo'n 13 brouwerijen verspreid over de stad. De verwachting is dat er in de nabije toekomst nog meer bierwinkels en cafés worden geopend. Deze bier-trend past in de tijdgeest van kleinschalig, authentiek, smaakvol en puur vakmanschap. Het alcoholpromillage bij speciale bieren ligt een stuk hoger dan dat van pils (soms bijna het dubbele). Overigens is er aan de andere kant van het spectrum ook

een trend waarneembaar van (bijna) alcoholvrij bier. Het zogenaamde festivalbier (max. 2.5% alcohol) wordt vooral in de zomermaanden getapt.

Bij de sterkere dranken is de gin & tonic rage nog niet voorbij, gezien de voortgaande uitbreiding van cafés met speciale G&T menu's met o.a. rozemarijn, watermeloen, of komkommer. Er is inmiddels ook een mossel & gin restaurant geopend. Maar de populariteit G&T hype ontlokt inmiddels ook kritische reacties bij panelleden. In de vaak in een groot glas gepresenteerde cocktail zit vooral veel ijs en tonic. En dat voor ruim 10 euro! De 'mierzoete kauwgomdrankjes' doen het vooral goed bij 'urban ladies', evenals de mix van alcohol met Red Bull.

Andere soorten alcohol die al jaren hoog scoren zijn wodka en whiskey en (meer recent) Jägermeister. Het urbanpubliek houdt meer van whiskey en rum, terwijl wodka vooral bij het dancepubliek favoriet is. Wodka met spa rood ('slim bitch') is meer in trek. Henk (56a), een ervaren barkeeper ziet opvallende smaakverschillen tussen groepen uitgaanders.

"Op een hiphopfeest is het weinig bier, veel redbull met (meestal cognac of whiskey black label) of zonder sterk erin. Vooral mannen drinken whiskey. Franse toeristen bestellen standaard wodka red bull. En gin & tonic wordt door housers en concertgangers veel besteld. Speciaal bier loopt goed tijdens concerten en op studentenavonden."

2.2 Tabak en cannabis

Het blijft soms passen en meten met het rookbeleid, maar de teneur blijft dat er in de nachthoreca over de hele linie zichtbaar minder wordt gerookt. Ofschoon blowers nog wel eens verscholen ergens in de zaal willen zitten, in plaats van in de rookruimte. Er zijn feesten met publiek dat zichtbaar meer blowt dan gangbaar is. Wanneer dit gebeurt moet er in een club een andere rookruimte voor rokers worden vrijgemaakt om irritaties te voorkomen. Een van de richtlijnen is namelijk dat er niet te veel rokers op een kluitje in een te krappe ruimte mogen zitten. Ponjo (81a) en collega's blijven er druk op houden dat roken in de club niet wordt getolereerd. "We waarschuwen eerst en zeggen dat er streng gecontroleerd wordt op ons rookbeleid. Wie niet naar de rookruimte gaat en de tweede keer wordt betrapt vliegt eruit." Verschillende panelleden zien rokers soms afhaken. Of, zoals Frans (58b) ziet, selectiever en alleen in het weekend roken. Angelina (118a) wijst op andere gevoeligheden "Rook ruik je. Je kleren stinken en je begint echt op te vallen als je in de zaal rookt."

De populariteit van de **e-sigaret** en de **shisha pen** is op een enkel panelnetwerk na verder afgenomen of zelfs helemaal verdwenen. In de kring van Joris (126a) loopt één op tien met een e-smoker rond, hoewel sommigen nog steeds sigaretten blijven biesen als de zucht naar 'een echte' te veel wordt. Ook toeristen worden nog wel eens met e-smokers gezien. Slechts één panellid heeft een **cannabis e-smoker** gezien. Het attribuut ziet eruit als een shishapen en is makkelijk mee te nemen naar clubs en feesten. Of je er daar ook mee wekomt door te zeggen dat het een e-smoker is, valt nog te bezien. In speciale webwinkels wordt de 'pimp cannabis e-sigaret' inmiddels aangeboden als een oplaadbare (18,95 euro) én een wegwerp (8,25 euro) shisha pen variant. Alle modellen bevatten zogenaamd echte cannabis, maar met een THC-gehalte dat volgens de fabrikant onder de wettelijke norm blijft. De leverancier verzekert dat je van deze cannabis e-smokers niet stoned of high wordt, ze daarom legaal zijn, en overall probleemloos gebruikt kunnen worden. De cannabis e-smokers worden o.a. aangeboden in de smaken chocola, whiskey, vanille en tiramisu.

Ondanks dat in het panel de populariteit van **cannabis** in de afgelopen jaren is gedaald wordt er in het panel nog steeds gebloed. Kenners vinden dat de sativa-variant (o.a. *haze*) opwekkender en euforischer is dan de indica-varianten (o.a. *kush*). Voor blowers in het urbanmilieu geldt dat cannabis, naast alcohol, vaak het enige andere middel is. In een paar netwerken, zoals bij Joya (139a), wordt nog fors en ook dagelijks gebloed. De helft met tabak en de andere helft zonder. Maar de meeste panellen kennen vooral gelegenhedsblowers. Binnen de panelnetwerken en -scenes wordt overwegend thuis gebloed, na het werk, en soms op afters, feesten en festivals, maar weinig in een coffeeshop. Angelina (118a) vindt dat coffeeshops steeds klinischer ogen en minder gezellig zijn. "Het is nu komen, draaien en gaan." Sophie (133a) ziet in haar netwerk cannabisgebruik vooral bij mannen die wat langer met elkaar 'hangen en chillen'. En Jamie (113a) denkt dat de sloomheid van het blowen nou niet een gedroomde gangmaker is tijdens het uitgaan. "Misschien hooguit in een café waar het mag. Maar blowen doe je vooral als je weer thuiskomt na een feest."

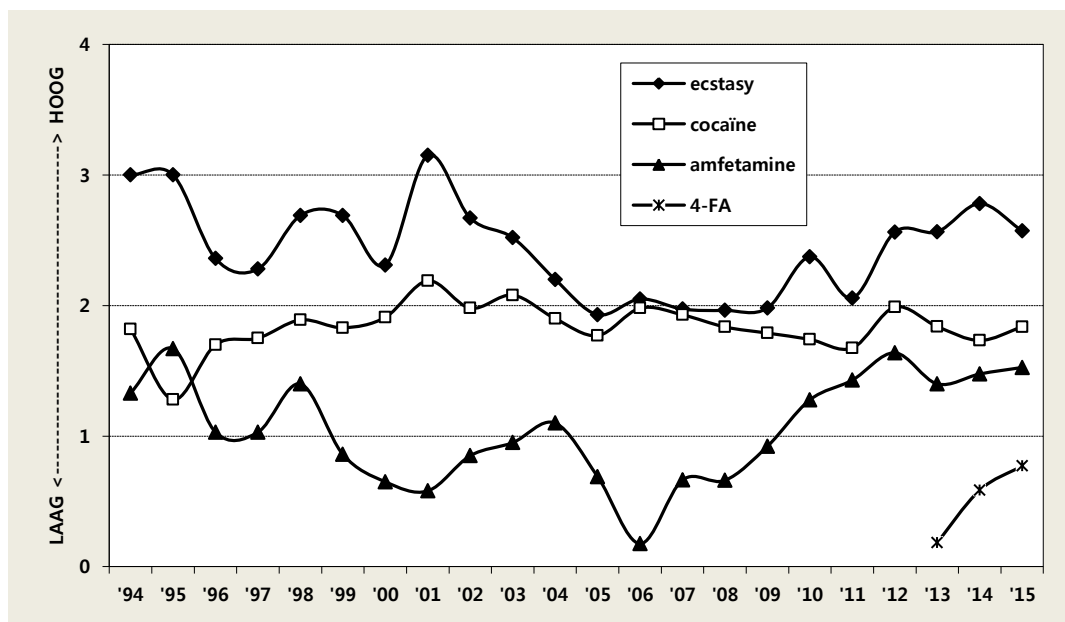
De **vaporizer** (verdamp(er)) is bij de meeste blowers binnen de panelnetwerken inmiddels bekend, hoewel een ruime meerderheid gewoon een joint blijft roken. Bert (132a) wijt dit onder andere aan de blowerscultuur van jointjes draaien en delen met elkaar. In het centrum is een restaurant geopend waar je stoned mag worden tijdens het eten. Klanten mogen hun eigen wiet meenemen, die ze vervolgens via een vaporizer kunnen inhaleren. Voor klanten die geen behoefte hebben aan softdrugs zijn er ook

kruiden verkrijgbaar voor in de vaporizer. Joris (126a) ziet wel meer blowers met geavanceerde mini-vaporizers.

2.3 Stimulantia

Hoewel de panelstudie kwalitatief van aard is, wordt de panelleden in de interviews telkens gevraagd welk deel van de scene of de groep waar zij zicht op hebben, regelmatig bepaalde middelen gebruikt. Dat biedt de mogelijkheid om (tot op zekere hoogte) ontwikkelingen op de kortere en langere termijn ook kwantitatief in kaart te brengen. De grafiek hieronder brengt dit in beeld.

Figuur 1 Trends in regelmatig gebruik van stimulantia

In de grafiek zijn de antwoorden van de panelleden omgezet in een gemiddelde score per jaar, die loopt van laag (helemaal niemand in de panelnetwerken gebruikt regelmatig) tot hoog (meer dan driekwart gebruikt regelmatig).⁴¹ De grafiek heeft uitsluitend betrekking op de panelnetwerken in het uitgaanscircuit (ook al wordt thuisgebruik meegenomen). Let wel: de panelleden uit de uitgaanscircuits rapporteren vooral over *trendsetters*. Zij zijn de (mogelijke) voorlopers van nieuwe ontwikkelingen, maar hun middelengebruik ligt hoger dan in het uitgaansleven in bredere zin (trendvolgers en mainstream).

⁴¹ Regelmatig gebruik = minimaal 1x in het afgelopen half jaar. De individuele antwoorden worden als volgt omgezet in scores: 0 = 0%; 0,4 = 1-10%; 1 = 1-25%; 2 = 26-50%; 3 = 51-75%; 4 = 76-100%. Van alle panelleden worden per jaar (twee metingen) de scores opgeteld en gedeeld door het aantal scores.

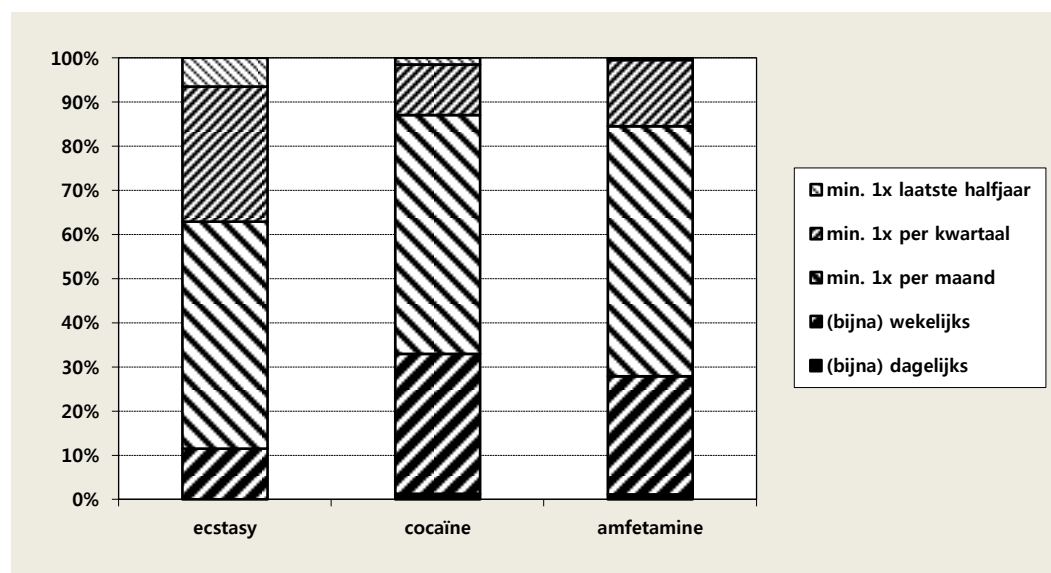
Van de drie meest gebruikte stimulantia is de rangorde:

1. Ecstasy – afgezien van een lichte stijging in 2014 de afgelopen jaren vrij stabiel.
2. Cocaïne – de licht dalende trend sinds 2012 zet niet verder door.
3. Amfetamine – sinds 2011 vrij stabiel.

Opvallend is nummer vier: 4-FA. Tot voor enkele jaren was dit middel vrijwel niet bekend. In 2013-2014 begon de opmars en die lijkt in 2015 door te zetten.

De frequentie van regelmatig gebruik van ecstasy, cocaïne en amfetamine is kwantitatief weergegeven in onderstaande grafiek. (Let wel: het gaat hierbij uitsluitend om de panelnetwerken of scenes waarbinnen het middel regelmatig gebruikt wordt!).

Figuur 2 Gebruiksfrequentie van stimulantia

2.3.1 Ecstasy

Ecstasy schommelt tussen 1994 en 2001 (Figuur 1, pag. 45). Na de piek van 2001 is er een gestage daling tot 2005. Vervolgens is het regelmatig gebruik van ecstasy tot 2009 vrij stabiel, maar op een lager niveau dan in de jaren negentig. Met een lichte aarzeling in 2011 was er tot 2014 weer sprake van een stijging. In 2015 lijkt deze trend te stabiliseren iets beneden het niveau van de piek in 2001. In geen enkel panelnetwerk of scene gebruikt niemand regelmatig ecstasy. Naast enkele netwerken waarbinnen een minderheid regelmatig ecstasy gebruikt, zijn er ook (en meer) waar

waarbinnen bijna iedereen dat doet. Geen van de regelmatige ecstasygebruikers neemt deze drug (bijna) dagelijks, ongeveer één op de tien (bijna) wekelijks, rond de helft maandelijks en de rest minder vaak (Figuur 2, pag. 46). Dat is vergelijkbaar met 2014.

Ecstasy in het uitgaansleven

Uitgaan en ecstasy blijven sterk met elkaar verbonden. De aantrekkingskracht van een pilletje blijft na 25 jaar nog onverminderd hoog. Cedric (138a) vindt dat ecstasy genormaliseerd is. Niemand kijkt er meer van op als je een pilletje neemt. En er makkelijker over praten is ook een teken van normalisering. Meer dan vroeger treffen panelleden toeristen in het nachtleven. Het valt Jade (134a), clubmedewerker, op dat ze al 'een tikkie strak' (van de stimulantia) in de rij voor de club staan. Ecstasy is een makkelijk middel om drugservaring op te doen, zegt Joya (136a) "Je ontdekt het vaak als eerste. Maar wie echt het diepe in wil zou eens een keer LSD moeten proberen."

Clubmedewerkers voelen vaak goed aan wanneer het ecstasygebruik piekt. Henk (56a), barmedewerker, weet hoe het ritueel in een club dan verloopt. Het publiek komt binnen om 23.00 uur, gaat aan het bier, neemt rond 02.00 uur ecstasy, waarna er aan de bar beduidend meer cola en water wordt besteld.

De ecstasymarkt blijft in uitgaanskringen laagdrempelig. Het positieve imago lijkt nauwelijks te worden aangetast door bezorgde discussies in de media. Gebruikers lijken zich eerder druk te maken over dat ze er lelijk uit zien met een pil op, dan over een verhoogd gezondheidsrisico. Frans (58b) zegt dat mensen in zijn omgeving zich er niet voor schamen en ervoor uit durven komen dat ze ecstasyervaring hebben. "Wat is eigenlijk het probleem als je een baan hebt en verder niemand kwaad doet?" Maar zo eenvoudig ligt het niet bij iedereen. Je ziet namelijk eerder dat iemand ecstasy heeft gebruikt dan bij cocaïne. En zelfs in het nachtleven kan dat soms knap onhandig zijn. Je weet immers nooit wie je tegenkomt. Niet alleen dj's, maar ook stapers houden daar wel rekening mee. Daarom vindt booker Jasmin (85a) het prettig als er zekere discretie in een club is qua gebruik en gedrag. Zij moet er niet aan denken om een opdrachtgever tegen het lijf te lopen als ze op de ecstasy is. "Je ziet het bij mij heel goed aan de pupillen en de manier van praten. Het valt gewoon op."

Ecstasy blijft taboe bij urban?

Ecstasygebruik blijft in het urbanmilieu een gevoelig punt. Men doet minder frank en vrij over ecstasy dan over cannabis, zegt Bert (132a). Wie toch wil gebruiken, neemt

ecstasy liever op een besloten (thuis)feest of op een festival, waar je in de massa minder opvalt. Mensen vinden het niet prettig om te worden geconfronteerd met stappers voor wie ecstasy taboe is. Tonio (56a/b), ziet als barkeeper op een urbanavond wel eens stappers uit hun rol vallen met ecstasy op. Het is alle zeilen bij om niet op te vallen in een omgeving waar *cool* de norm is. Een organisator van populaire dancehallfeesten ziet wel eens groepjes ecstasygebruikers. Deze groepen zijn eerder etnisch gemêleerd, houden ook van house, komen ook op locaties waar ecstasy gangbaar is en trekken zich minder van de buitenwacht aan. Angelina (118a) noemt hen de 'all-round urbanners'. Mensen die flink nieuwsgierig zijn. En niet alleen naar ecstasy. Hoewel nog niet binnen hun bereik, willen ze 4-FA ook wel een keer proberen.

"Die feesten hebben ze echt ontdekt. Ze komen binnen, halen munten, kijken wat rond doen een paar drankjes, komen in de stemming en droppen dan een pil. Ze kunnen gek doen en uitbundig dansen zonder dat iemand daar raar van opkijkt." (Angelina, 118a)

Dosering en gebruik

Door de huidige sterkte van de ecstasypillen (Zie hoofdstuk V) blijft het doseringsvraagstuk actueel. De dosering in panelnetwerken varieert meestal tussen een halve en twee pillen. Pillen worden geslikt en poeders c.q. kristallen opgelost in sap en soms gesnoven. Een deel begint met 'kwartjes' of 'halfjes' en slikt later eventueel wat bij. Panelleden zien dat meer gebruikers met tussenpozen kleinere doseringen nemen. Een meerderheid neemt ten minste één pil (meer wanneer er langer door wordt geëst). In het netwerk van Lotje (130a) gaan er in een heel weekend gemiddeld vier pillen (180-200 mg per stuk) per persoon doorheen. In het netwerk van Joris (126a) gaat het er voorzichtiger en preciezer aan toe. Hier wordt stevast in milligrammen gepraat en ligt de grens op gemiddeld 3 mg per kilo lichaamsgewicht. (Wanneer er gecombineerd wordt met andere middelen, gaat de dosering terug naar 1½ mg per kilo lichaamsgewicht).

Hoeveel MDMA per kilo lichaamsgewicht?

Met het netwerk van Joris als voorbeeld (3 mg per kilo lichaamsgewicht) zou dit bij het huidige gemiddelde van een pil (150 mg MDMA) voor vrouwen neerkomen op ongeveer anderhalve pil en voor mannen op bijna twee pillen.⁴² De algemene doseringsinformatie

⁴² *Nederlanders steeds langer maar vooral zwaarder* (CBS, 2012). Bij volwassenen van 20 jaar en ouder is het gemiddelde gewicht bij vrouwen 70 kg en mannen 84 kg. Naar verwachting zal het gemiddelde gewicht bij twintigers nog wat lager zijn.

van voorlichtingsinstanties gaat echter uit van een lagere dosering bij ervaren gebruikers, namelijk 1-1½ mg per kilo lichaamsgewicht. Dat is voor iemand van 70 kilo één pil van 70-105 mg MDMA.

Volgens de panelleden zijn de meeste gebruikers in hun omgeving op de hoogte van de hoog gedoseerde pillen. De dealer van Keith (140a) zegt dat zijn pillen tussen de 190 en 220 mg zijn. Maar in zijn groep is geen duidelijke consensus over wat precies onder een 'goede pil' wordt verstaan. Hij vertelt over een discussie op Facebook over de status van een UPS pil die 275 mg zou bevatten. Sommigen wilden die pil kwijt, terwijl anderen er een 'moord voor zouden doen'. Er zijn meer panelleden die deze discussie in hun achterban herkennen. De ene groep vindt de pillen te heftig, terwijl de andere groep daar minder moeite mee heeft. Terwijl de een twijfelt over het nut van een pil van 300 mg, vindt de ander dat je die ook prima in tweeën kunt breken. Bij Cedric (138a) biedt de hoge dosering van ecstasy geen reden tot zorg en zelfs voordelen als je uitgaat.

"Bij een hoog gedoseerde pil knabbelen we stukjes af omdat er nauwelijks nog pillen met een breuklijn zijn. We vinden het fijn als die pillen hoog gedoseerd zijn. Dan hoef je er maar één mee te nemen."

Enkele panelleden zeggen dat de huidige hoge dosering voor sommigen een reden is om over te stappen op het mildere 4-FA.

Beginners en ervaren gebruikers

De euforische en magische momenten maken vooral de eerste keren vaak een onuitwisbare indruk. Het gevoel dat je van iets groters deel uit maakt. "Alsof je word opgetild met zijn allen", zegt Sjarl (139a). "Het voelt alsof iedereen je pillenbuddy is." Anderen roemen de diepe gesprekken en oprechte contacten met vreemden. Keith (140a) vindt het liefdesgevoel uniek. De automatische dwang om te gaan dansen verandert na een poos in de behoefte om te netwerken. "Hard feesten is leuk maar als het een gewoonte wordt gaat het steken", aldus Lotje (130a). En panelleden zien ook vaak dat er nieuwe relaties en vriendschappen uit zijn voortgekomen.

Een patroon dat in de panelstudie bij nieuwe (sub)generaties uitgaanders telkens terugkeert, is dat veel beginners de neiging hebben om hoger te doseren maar dat gaandeweg weer afzwakken. Dit komt deels omdat meer mensen op termijn geconfronteerd worden met negatief ervaren bij-effecten. De een ervaart dat sterker dan de

ander. Terwijl sommigen last hebben van een kleine dip, hebben anderen daar nog dagenlang hinder van. Panelleden horen wel eens dat gebruikers daarop inspelen door bijvoorbeeld 5-HTP van tevoren te nemen om zo de neveneffecten te verminderen.⁴³

Frans (58b) kent langdurige gebruikers, bij wie ecstasy met het verstrijken der jaren steeds minder centraal is komen te staan. De kater weegt niet (meer) op tegen de leuke kanten. Het dysforische gevoel begint te overheersen. Alsof de euforie ten koste gaat van meer sloomheid. Keith (140a) merkt dat de afkeer van ecstasy met de jaren groter wordt. De verrassing verdwijnt. En Joris (126a) ziet vrienden op zoek gaan naar andere middelen. Bij Sjarl (139a) wordt het steeds minder vanzelfsprekend om ecstasy te nemen. "Wie scherp wil blijven, slaat ecstasy af." In een waas op de bank zitten en de avond aan je voorbij zien trekken is verloren tijd. En je word er niet mooier op. "Je wordt een zombie met hangende ogen en niet in staat meer om normale gesprekken te voeren."

Combineren met ecstasy

Veel panelleden zeggen dat ecstasy een populaire mixdrug blijft. Met alcohol lijkt haast vanzelfsprekend, omdat de avond sowieso met alcohol begint. Anderzijds lijkt ecstasy het gebruik van alcohol af te remmen. Sommige panelleden denken dat ecstasy soms in plaats van alcohol wordt gebruikt om de kosten te drukken. Angelina (118a) kent een paar stevige drinkers die met een ecstasypil veel minder geld aan alcohol uitgeven.

Ecstasy wordt veel met andere stimulantia gecombineerd. Gebruikers willen na het ecstasyhoogtepunt nog wel eens overstappen op amfetamine, cocaïne of de laatste tijd ook 4-FA, dat als een geschikt middel wordt gezien om de ecstasykater te verminderen. Maar de praktijk blijft weerbarstig. De kater mag dan minder zijn met 4-FA, maar de *space* is weer zo kort dat er toch weer ecstasy bij wordt gebruikt. Voor de ontspanning wordt ecstasy soms ook met cannabis of narcosemiddelen gecombineerd. Een kleine groep combineert ecstasy (ook) met psychedelica.

⁴³ Het aminozuur 5-hydroxytryptofaan (5-HTP) fungeert als antioxidant en is de directe voorloperstof van serotonine en melatonine. Serotonine is in de hersenen een belangrijke neurotransmitter voor de regulatie van onder meer stemming en gedrag.

2.3.2 Cocaïne

Cocaïne vertoont tot 2001 een stijgende lijn (Figuur 1, pag. 45). Daarna blijft het regelmatig gebruik redelijk stabiel, met tussentijds lichte schommelingen. Sinds 2007 zien we een gestaag voortzettende lichte daling, maar in 2012 verandert die in een lichte stijging en komt het regelmatig gebruik van cocaïne weer vrij dicht in de buurt van ecstasy. Daarna is er een lichte daling. In 2015 zit het cocaïnegebruik qua niveau op dezelfde plek als tien jaar geleden. In geen enkel panelnetwerk gebruikt niemand regelmatig cocaïne. De variatie in regelmatig cocaïnegebruik tussen de netwerken is tot op zekere hoogte vergelijkbaar met die bij ecstasy, maar over het geheel genomen zitten er minder regelmatige cocaïnegebruikers in de netwerken. In tegenstelling tot ecstasy, is er slechts één netwerk waarbinnen bijna iedereen regelmatig cocaïne neemt. Een minieme minderheid van de cocaïnegebruikers (twee netwerken) neemt deze drug (bijna) dagelijks. Ongeveer een derde van de panelnetwerken neemt (bijna) wekelijks, ruim de helft maandelijks en de rest minder vaak cocaïne (Figuur 2, pag. 46). Dat is vergelijkbaar met 2014.

Na de coke alert

Na het beëindigen van de 'coke alert' campagne (begin 2015) is alles in rustiger vaarwater gekomen. De campagne had ook een flinke impact op de uitgaanscene. Er woedden discussies over de toedracht van de (fatale) incidenten en 06-dealers kregen meer vragen van klanten of de coke nog betrouwbaar was. Ook de security en clubmedewerkers waren alerter. Toen er in de club waar Jade (134a) werkt in die periode plotseling een jonge Brit out ging, dacht zij meteen aan witte heroïne. Het liep met een sisser af. Er werden uit voorzorg ook meer spotjes in de schemerige chill zone opgehangen. Tonio (56b) weet dat clubpersoneel in die periode vaker door toeristen werd benaderd voor een betrouwbaar cocaïnecontact. Ook Jamie (113a) had er last van, maar dan als cocaïnedealer die soms 'bijklust' in cafés op de uitgaanspleinen. De argwaan bij toeristen was groot. Nu er geen focus meer is op 'giftige coke' happen ze als vanouds weer toe. Maar de achterban van Angelina (118a) is er nog meer van overtuigd dat je nooit met cocaïne moet beginnen.

Snuif, nip of bullit

Cocaïne wordt gesnoven als lijntje of direct genipt uit het pakje met bijvoorbeeld een sleutel. Soms wordt een bullet (snuifpotje) gebuikt of een flesje met een schepje voor een gedoseerde snuif. Slechts af en toe wordt het gerookt in een sigaret (plofje). Over

de kwaliteit wordt weinig geklaagd, maar ervaren snuivers hebben wel door welke cocaïne meer de moeite waard is. Van goede coke word je high.

Over het algemeen is de dosering in de panelnetwerken tijdens een sessie een kwart tot een halve gram per persoon. Cocaïne wordt vaak samen besteld. Hoewel solosnuivers liever een pakje voor eigen gebruik kopen. Bij Jamie (113a) ligt de gemiddelde dosis hoger, op ongeveer anderhalf pakje (1½ gram) per persoon. Ook in het netwerk van Koen (116a) zitten forse gebruikers, die het jaloersmakend vinden als anderen cocaïne overhouden voor de volgende dag. Aangenomen wordt dat solosnuivers ook frequenter cocaïne gebruiken. Wie vaak alleen snuift, loopt meer kans op problemen omdat er minder controle is. Sophie (133a) ziet duidelijke verschillen. Terwijl de een met intervallen van anderhalf uur voorzichtige sleutelpuntjes neemt, jaagt de ander er in hoog tempo dikke lijnen doorheen. En dat botst soms. Vooral bij onmatige snuivers die wikkels van anderen zonder excuses praktisch leegsnuiven. Bij Sjarl (139a) kiepert iedereen zijn pakje direct op de spiegel en wordt er met een opgerold geldbiljet gesnoven. "Het is het enige middel dat we vooral thuis gebruiken. De verhalen die iedereen vertelt zijn het leukst. We gaan dan door tot 8-9 uur 's ochtends." Dat cocaïne soms 'ego-verdikkend' werkt, vinden ze in het netwerk van Sjarl (139a) eerder grappig. Onder vrienden kun je elkaar aftroeven met bijdehante opmerkingen. In dat spel wordt cocaïne niet meteen als een asociale drug gezien. Maar bij Bram (94a) ontaardt de sfeer soms in opgefokte gesprekken en beginnen egocentrische trekjes op te vallen. Ook snuivers kunnen zich soms aan het gedrag andere snuivers irriteren, maar zeggen daar niet altijd wat van. Bang dat ze voor hypocriet worden uitgemaakt. Door het imago dat aan cocaïne kleeft, durven mensen minder snel voor hun gebruik uit te komen, vindt Bert (132a). De associatie met cocaïne roept eerder negatieve beelden op dan bij andere middelen zoals ecstasy. Een snuif voor de lol vinden anderen ondenkbaar.

Er zijn panelnetwerken waar cocaïne veel minder indruk maakt. Bij Joya (139a) is het zeldzaam als iemand het bij zich heeft en Jasmin (85a) weet dat niet iedereen van cocaïne houdt. Afgezien van de prijs vinden ze de werking 'te mager'. De keuze voor cocaïne is ook een vorm van distinctie. Speed, dat wat werking betreft in de buurt komt, wordt om allerlei redenen afgekeurd. Het is 'smerig', je wordt er 'verrot van' en je gaat er 'zwaar van transpireren.' Cocaïne heeft volgens snobs meer cachet! Anderen vinden dat onzin en wijzen juist op het sociale aspect en de gezelligheid. Er zijn ook

gebruikers die kalm worden van cocaïne. Voor Jasmin (85a) is cocaïne een traktatie. Er worden altijd lijntjes gelegd terwijl dat bij speed nooit gebeurt. De een associeert cocaïne met feestelijkheid terwijl het bij de ander elke week pakjesavond is. Sophie (133a) kent types die het liefst met coke willen betalen als ze het restaurant verlaten. Een panellid noemt een Amsterdamse hiphopgroep die hun cocaïnegebruik juist opheemt. Ze rappen onbeschaamd over chicks die het doen voor Lebara beltegoed tot en met de ponypacks van hun dealer D'Angelo. Ze schamen zich niet over hun gebruik en doen er in liefst nog een schepje bovenop.

Verschillende panelleden zeggen dat er meer frequentere snuivers zijn in hun panelnetwerk. Er zijn simpelweg meer momenten dat er wordt gesnoven. Sommigen zien dat als een logisch vervolg na de feestperiode met ecstasy of speed. Op een gegeven moment past cocaïne beter bij je nieuwe ritme van minder clubbezoek en meer cafés. Prijziger misschien, maar wel beter te *handelen* dan bijvoorbeeld speed. Een beproefde combinatie met cocaïne blijft vooral alcohol. Veel panelleden zeggen dat er zelden nuchter wordt gesnoven. De snuiflust komt als vanzelf wanneer de fut verdwijnt na het nuttigen van een paar glazen alcohol.

Doorsnuivers

Sinds jaar en dag leidt cocaïne tot veel controverse. Ondanks dat het een favoriet middel is, zou het sneller dan bijvoorbeeld ecstasy tot verslaving leiden. Je raakt er aan gewend en neemt ook op momenten wanneer je eigenlijk niet wil. Ook de neiging om stiekem te gaan snuiven past in het beeld van dwangmatig gedrag bij cocaïne. Er zijn snuivers die altijd wel een reden vinden om cocaïne te bestellen. Dan is er een verjaardag, het is eindelijk weekend of er is voetbal op tv. Het is leuk bij spelletjes of poken. En wie hard werkt, heeft sowieso een snuif verdiend! "Veel artiesten komen uit de studio. Ze hebben een zwaar leven, gaan veel uit en gebruiken vaak drugs en drank", zegt Sophie (133a) met de nodige ironie. Bij Lotje (130a) wordt cocaïne voornamelijk als een 'horecadingetje' gezien. Het zijn altijd dezelfde mensen die standaard coke bij zich hebben. Snuiven tijdens het stappen is voor hen net zo vanzelfsprekend als alcohol drinken.

"Een vervelend moment is wanneer de nacht op zijn einde loopt, de coke op is en je eigenlijk nog meer wilt bestellen. Het punt om te stoppen moet eigenlijk op je hoogtepunt zijn. Maar dat gebeurt nooit. Als er eenmaal cocaïne is moet die op. En soms ben je sterker. Je houdt voet bij stuk en laat je niet meeslepen wanneer anderen de dealer willen

bellen. Achteraf is iedereen je dan dankbaar dat ze de coke niet hebben aangeraakt.” (Lotje 130a).

Verschillende panelleden zien problematische gebruikers in wiens dagelijkse leven cocaïne nooit ver weg is. Ze snuiven op momenten dat niemand aan coke denkt. De een probeert zijn stress te dempen met cocaïne en de ander belt automatisch de dealer als hij met de whiskey begint. Sophie (133a) maakt zich zorgen om een vriend die lange dagen in de horeca werkt en ook nog in de nachthoreca doorhaalt. Het valt haar op dat hij altijd cocaïne parafernalia bij zich heeft. Cocaïne neemt hij vaak om de zenuwen onder controle te houden. Als er schoon schip moet worden gemaakt dan sneuvelen de in de mobiel opgeslagen dealernummers vaak als eerste. Koen (116a) heeft het zelf rigouzeuzer aangepakt. Hij runde samen met vrienden een café maar is uit zelfbescherming eruit gestapt. Wanneer de drank rijkelijk vloeit gaan er 'knopjes om'. Hij wilde niet meer worden meegesleurd door snuivende klanten en vrienden. De lol van doorsnuiven tot het ochtendgluren was er wel af.

“De coke gaat je vaker tegenstaan. Het is voorspelbaar geworden. Je belt drie a vier keer per week de dealer en de tijd dat je ermee bezig bent duurt steeds langer. Ging je vroeger na een avondje stappen om 5 uur 's ochtends naar huis. Nu is dat 5 uur 's middags. Andere dingen gaan eronder lijden.”

2.3.3 Amfetamine

Amfetamine laat door de jaren heen soms forse schommelingen tussen opeenvolgende jaren zien (Figuur 1, pag. 45). Op de langere termijn zien we een daling in de periode 1995-2001, gevolgd door een lichte stijging in de jaren 2001-2004 en dan weer een sterke daling naar het allerlaagste niveau, in 2006. Na dit dal is er een opmerkelijke, van jaar tot jaar voortgaande stijging. Sinds de piek in 2012 is er sprake van een stabilisering. In 2015 zit regelmatig gebruik van amfetamine in de panelnetwerken, net als de laatste paar jaar, op het piekniveau van midden jaren negentig. In vier panelnetwerken wordt helemaal geen amfetamine gebruikt, terwijl in slechts één netwerk bijna iedereen regelmatig deze drug neemt.

Een minieme minderheid van de regelmatige speedgebruikers neemt deze drug (bijna) dagelijks; dit betreft een paar gebruikers binnen twee netwerken. Ongeveer een derde neemt (bijna) wekelijks amfetamine, ruim de helft maandelijks en de rest minder vaak. (Figuur 2, pag. 46). In vergelijking met 2014 lijken er binnen de panelnet-

werken met regelmatige amfetaminegebruikers iets minder wekelijkse en iets meer maandelijks gebruikers te zijn.

Amfetaminegebruikers beperken hun dosis doorgaans tot een paar lijnen. Met uitzondering soms van feesten en afters. Amfetamine wordt gesnoven of als 'bommetje' (poeder in een vloeitje gewikkeld) geslikt en soms in sap of bier opgelost.

Hoewel amfetaminegebruik in de panelnetwerken is gestabiliseerd, blijft het middel vooral in trek bij de jongere stapgroepen en in het extremere uitgaanssegment. Het middel wordt gezien als een soort 'chemische dextro' of 'illegale koffie'. Door de 'vlakke roes' blijf je meer 'straight' dan bij ecstasy. Op de feesten waar Cedric (138a) komt wordt speed vaak gedeeld. Niet alleen omdat het middel zo goedkoop is, maar ook omdat cocaïne niet opweegt tegen de werking van speed op feesten. Een reden waarom cocaïne vaker thuis wordt gebruikt. Keith (140a) ziet dat veel cocaïnegebruikers geen speed nemen, maar speedgebruikers wel makkelijker zijn met cocaïne. In het netwerk van Joya (136a) gebruikt bijna iedereen amfetamine.

"Het is niet te zwaar, je hebt meer energie en het is goed mixbaar met andere middelen. De high is helder en je hebt minder last van controleverlies en raar gedrag."

Speed wordt binnen scenes waar het gebruikt wordt als een betrouwbaar en stabiel beschikbaar middel gezien. De kwaliteit is goed en soms zelfs aan de sterke kant, vindt Keith (140a). Terwijl de een er 'scherp' van wordt, kickt de ander juist op de 'lichte manie' na gebruik. Vergeleken met andere middelen weet je als gebruiker precies wat je te wachten staat. Cedric (138a): "Amfetamine heeft geen geheimen." Enkele panelleden zien dat speed ook buiten de context van het uitgaan wordt gebruikt. Een groepje 'believers' in het netwerk van Lotje (130a) zweert bij amfetamine. "Gewoon voor wat extra energie door de week, maar ook voor bij het klussen." Voor hen is amfetamine niet persé een uitgaansdrug. Amfetamine wordt vooral in het dancemilieu gebruikt en behalve met alcohol ook gecombineerd met cannabis, ecstasy en/of GHB. Een paar lieden in de groep van Joya (136a) mixen speed soms met alcohol, cannabis en/of ketamine. Voor Sjarl (139a) is 'neutrale pep' een goede fundering om op je benen te blijven staan en daarom ook een ideale combidrug met bijvoorbeeld narcosemiddelen.

In één urban gerelateerd netwerk (dancehall) wordt ook wel eens amfetamine gebruikt, want je blijft dan toch actief. Volgens Angelina (118a) is amfetamine hier vooral bedoeld om controle te houden en fit te blijven tijdens het drinken van alcohol. Bert (132a) beaamt het amfetaminegebruik in het wat minder gepolijste urbanmilieu. Het draait hier louter om de 'opkikker' en hij hoort weinig negatieve verhalen. Van speed wordt hier minder raar opgekeken dan van cocaïne. "Je wordt minder snel als junkie gezien." Tegelijkertijd denkt hij dat maar weinig gebruikers op de hoogte zijn van de bijeffecten van amfetamine.

Ondanks de stevige opmars van amfetamine in de voorgaande jaren blijven er discussies over de verschillen met cocaïne. De populariteit van amfetamine neemt af als mensen minder uitbundig stappen, meer verdienen of meer sophisticated willen consumeren. Sommigen declasseren amfetamine dan opeens als 'lage troep'. Maar de trouwe amfetaminegebruikers nemen daar geen aanstoot aan. Die halen hun schouders op over zoveel snobisme.

Speedklachten

Zo op het eerste gezicht lijkt er met amfetamine weinig aan de hand. 'Koffie plus' klinkt onschuldig. Je blijft in controle en het is niet zo'n harddrug als cocaïne. Toch klinken er ook andere geluiden. Jasmin (85a) vindt het best wel een paardenmiddel waar je, nog even afgezien van de slaapproblemen, flink uitgeput van kunt raken. "Met coke kun je nog slapen, maar met speed?" In sommige kringen heeft amfetamine een negatief imago. Ongeacht het aantal lijntjes: "amfetamine is gewoon slecht voor je". Ook ex-amfetaminegebruikers herinneren zich momenten waarop ze allesbehalve *in control* waren. Jort (136a) ziet ook wel eens dat amfetamine tot 'lichte paranoia' of naar binnen gekeerd gedrag leidt. En soms zo erg dat ze tijdens een afterfeest niet meer de straat op durven voor een pakje sigaretten. Ondanks de populariteit van speed bij Joya's (136a) achterban, doen sommigen het inmiddels toch wat rustiger aan. Het haast dagelijkse gebruik leidde op termijn tot meer gezondheidsklachten en juist minder energie.

Methamfetamine

Methamfetamine is een ongebruikelijk middel in het Amsterdamse uitgaansleven en het blijft vaker bij een gerucht dan dat er ook daadwerkelijk gebruikt wordt. Toch zijn er enkele niches waar methamfetamine met enige regelmaat wordt gebruikt. Frans (58b) weet dat 'meth' of 'tina' rondwaart in de underground gayscene en daar vooral

tijdens langdurige seks wordt gebruikt. David (57a) kent twee groepen waar methamfetamine al een paar jaar in omloop is. De gebruikerswereld is verborgen en geïsoleerd omdat methamfetamine weinig geaccepteerd is. In de eerste groep wordt methamfetamine gesnoven of gebased en in de tweede groep ook geïnjecteerd (*slamming*).⁴⁴ Als 'wakkerblijver' geldt methamfetamine als geschikt voor langdurig feesten, maar het wordt ook gebruikt op seksparty's voor (extreme) intensieve seks. Methamfetamine wordt vaak met GHB gecombineerd. Methamfetaminegebruikers zijn meestal mannelijke dertigers en veertigers. David (57a) denkt dat de meerderheid besmet is met HIV of hepatitis C. Een feestorganisator in het gaycircuit ziet iets meer methamfetamine dan in 2014. Joris (126a) weet van een handvol psychonauten die af en toe methamfetamine nemen. **Ritalin** (en in mindere mate **dexamfetamine**) wordt vooral gedeeld in vriendenkringen waar het middel soms op doktersrecept wordt verstrekt.

2.4 Narcosemiddelen

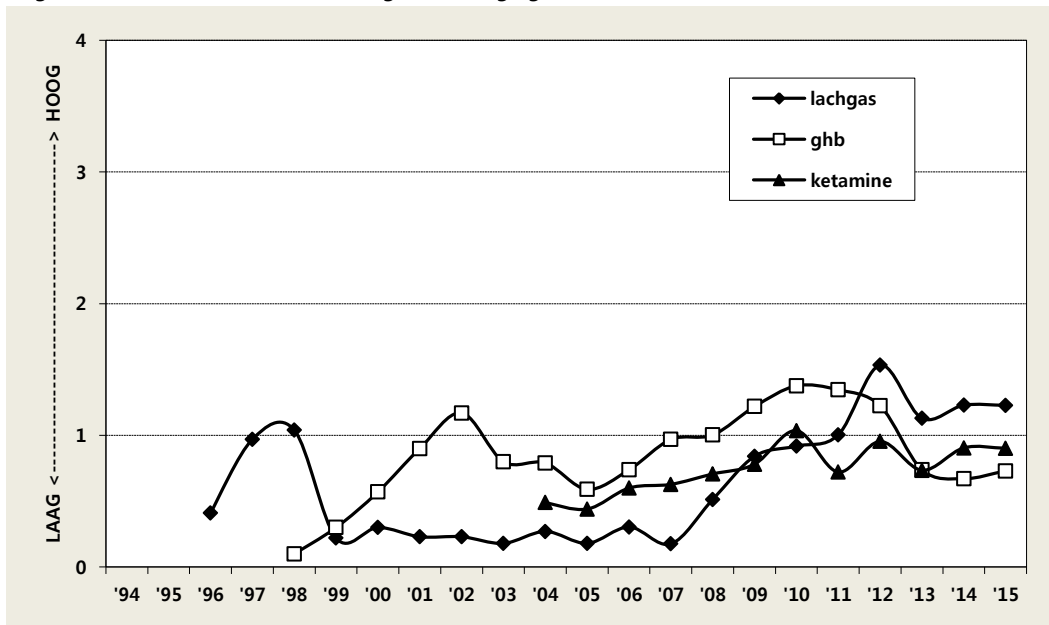
De narcosemiddelen (GHB, ketamine en lachgas) hebben al geruime tijd een vaste plek op de Amsterdamse drugsmarkt. Vergeleken met de stimulantia zijn het geen typische uitgaansdrugs. Met name GHB en ketamine zijn eerder middelen die gebruikt worden op privé- en afterfeesten. Lachgas wordt ook wel op feesten en raves aangeboden (en op bijvoorbeeld Koningsdag eveneens op straat).

Van deze drie narcosemiddelen is voor het regelmatig gebruik in de panelnetwerken de rangorde:

1. Lachgas – scoort in 2015 op hetzelfde niveau als in 2014 en iets lager dan in het piekjaar 2012.
2. GHB – in 2015 op hetzelfde niveau als in 2014, maar fors lager dan het piekjaar 2010.
3. Ketamine – in 2015 op hetzelfde niveau als in 2014 en iets lager dan het piekjaar 2010.

⁴⁴ Zie ook: Koops et al. (2015).

Figuur 3 Trends in regelmatig gebruik van narcosemiddelen

2.4.1 GHB

Het regelmatig gebruik van GHB zwelt aan vanaf 1998, bereikt een tussentijdse piek in 2002, daalt vervolgens tot 2005, maar vanaf 2006 zien we weer een gestage stijging (Figuur 3.). Binnen de panelnetwerken bereikt de tweede golf de piek in 2010. Sindsdien neemt regelmatig gebruik van GHB weer af. Sinds 2012 staat GHB niet meer nummer één bij de narcosemiddelen. De daling zet versneld door in 2013, maar stabiliseert in 2014-2015. In ongeveer één op de drie panelnetwerken gebruikt niemand (regelmatig) GHB, in geen enkel netwerk (bijna) iedereen.

GHB stabiliseert

In hoofdstuk VI, waar de GHB-markt wordt besproken, ziet het panel sinds 2015 een kentering in het aanbod. Een meerderheid meldt dat de (liter)prijzen van GHB, na een forse stijging, weer iets gaan zakken. De grondstof (precursor) GBL blijft echter lastig verkrijgbaar. Dit heeft onder andere geleid tot een markt die minder door consumenten wordt gerund. De thuismarkt (waarbij consumenten hun eigen GHB maken) is vergeleken met een paar jaar geleden aanzienlijk geslonken. Daarentegen is de bezorgmarkt van kant-en-klare GHB gegroeid.

De teruggelopen animo voor GHB wordt mede toegeschreven aan persisterende outgoanders die de sfeer verpesten. En dat GHB verslavender is dan aanvankelijk werd gedacht, heeft ook niet echt bijgedragen aan de populariteit. Het nettoresultaat is dat

GHB door de avant-garde steeds meer als een *loserdrug* wordt gezien. Toch is er in de helft van de panelnetwerken nog steeds GHB in omloop. Panelleden zeggen dat GHB, mede door de strengere aanpak in clubs, zich steeds meer als een thuismiddel heeft ontpopt. Ook bij Joris (126a) is de frequentie van gebruik afgenomen. Nieuwkomers in het uitgaansleven hebben minder interesse in GHB vanwege alle negatieve verhalen.

“In de groep praten we wel over GHB, maar op een event loop je er niet mee te koop omdat het een negatiever imago heeft gekregen. ‘Met G moet je ECHT uitkijken’. Ons gebruik is lager dan ooit. Mensen hebben er minder zin in. Misschien ook omdat er gewoon veel alcohol wordt gebruikt.” (Joris, 126a)

Tijd en dosering

De preciaire dosering maakt de omgang met GHB nogal heikel. “Met GHB moet je niet spotten”, aldus Keith (140a). Tijd en dosering zijn cruciaal. Op de afterfeesten waar hij vertoeft mag pas na 1½ uur opnieuw worden gedoseerd (met een pipetje of spuitje) tussen de 2½ en 4 ml. In de achterban van Joris (126a) varieert een dosis tussen 1 en 6 ml, met een interval van 2 uur. Het tijdstip van de laatste dosis wordt in de telefoon genoteerd. Novieten krijgen het advies om de eerste keer met een dosis van 1-2 ml te beginnen. En bij David (132a) geldt een interval van 2½ uur bij een dosis van 5 ml. “Op de dansvloer staan aardig wat mensen op hun horloge te kijken of vragen aan anderen hoe laat het is.” In zijn netwerk wordt bijna als enige ook GBL puur gedronken. De reden is dat men minder nodig heeft. Veel gebruikers weten dat GHB een slechte naam heeft gekregen in het uitgaansleven. Reden om goed op te passen en elkaar in de gaten houden tijdens en na het gebruik. Keith (140a) heeft de beelden van GHB-verslaving op tv nog vers op zijn netvlies staan. Dorpsjongeren die bij vader en moeder thuis op de sofa in slaap sukkelen of ergens in het winkelcentrum out gaan. Niet bepaald feestelijk, vindt hij.

Outgaan en regulering

Er zijn gebruikers die bijna voorbeeldig GHB doseren volgens een beproefde tijdsintervalmethode, maar er zijn er ook die meer intuïtief nemen of er echt een zootje van maken. Ze hangen soms (half) verdoofd tegen de bar of gevloerd in een club, straatportiek of ergens in een feestweide. Koen (116a) begrijpt heel goed dat er wordt ‘gekakt op GHB’. Niks vervelender dan gasten die out gaan op een feest. Jort (136a), feestorganisator, irriteert zich enorm aan ‘vage gasten’ op een feest die op zitten te scheppen dat de ‘soep nog warm is’ (pas bereide GHB). Jasmin (85a), floormanagement,

weet uit ervaring dat de politie clubs in het vizier houdt waar ambulances bovengemiddeld veel GHB-slachtoffers oppikken. Maar het is ook in het belang van de club dat het niet de spuigaten uitloopt. Panelleden zien dat vaak dezelfde typen telkens in de problemen komen. "Sommigen houden ervan hun grens op te zoeken. Het punt waarop ze alles dreigen te verliezen", zegt Jasmin (85a). Waar het aan ligt weet David (132a) niet precies, maar nu GHB 'minder intensief gebruikt wordt' zijn er bijna geen 'knock-outs' meer in zijn club. Die dreigde met sancties en ontzegging van de toegang voor een halfjaar.

Seksmiddel

De redenen voor GHB-gebruik zijn divers en worden voor een deel ingekleurd door de subcultuur. GHB wordt soms gebruikt om de effecten van amfetamine of cocaïne te verzachten of juist te intensiveren met ecstasy. Anderen vinden de terugkerende lichamelijke rush na elk buisje prettig. In sommige scenes blijft GHB een voornaam seksmiddel ter verhoging van de lust. David (57b) is hier stellig over. "Door stress en onzekerheid staan alle poorten dicht. Met één buisje G voel je je gelijk sloerig en hitsig. Controlefreaks verleggen sneller hun grenzen." Maar in het netwerk van Angelina (118a) leidt GHB tot meer controverse. De een vindt GHB *not done* omdat het als rapedrug geldt. De ander zweert bij de lekkere seks met GHB.

2.4.2 Lachgas

Lachgas vertoont een duidelijke piek eind jaren negentig, valt daarna terug en blijft jarenlang stabiel op zeer laag niveau (Figuur 3, pag. 58). Sinds 2008 is er weer een opleving. Die vlakt tussen 2009 en 2011 wat af, maar zet in 2012 flink door waardoor lachgas zelfs boven het niveau van de eerste piek (1997/1998) komt en GHB van de eerste plaats onder de narcosemiddelen verdringt. Dat blijft zo (in 2013-2015), maar er is wel sprake van een stabilisering in lachgasgebruik. In ongeveer één op de drie panelnetwerken gebruikt niemand (regelmatig) lachgas en in geen enkel netwerk (bijna) iedereen.

Ballonnenpret

Lachgas is typisch een middel dat opeens op je pad kan komen als je uitgaat, soms onverwacht in een club met nette portiers voor de deur, of verwacht op een rave met een ballonnenhoekje. Sommigen vinden lachgas een 'onschuldige zomerdingetje' omdat de roes maar kort is. Panelleden zeggen dat lachgas vooral een secundair middel is. Meer voor erbij en voor de lol. De roes van een paar euro duurt hooguit 5-10 mi-

nuten. De een houdt het op één ballon terwijl anderen er soms wel 3, 4 of 5 nemen of zelfs de tel kwijtraken. Angelina (118a) ziet dat lachgas bij de jongere generatie (18-25 jaar) een hit is. Ze verwondert zich erover hoe mensen als makke schapjes voor een speciaal ingericht barretje na een korte kennismaking hun eerste ballonervaring kopen. Voor sommigen is het sowieso hun eerste drugservaring. Thuisgebruik komt ook voor. De patronen, ballonnen en spuitcilinders zijn makkelijk geregeld. Ook Frans (58b) merkt dat lachgas fungeert als een geslaagde aanvulling op een feest. Er zijn er altijd wel een paar mensen die de spullen regelen. In zijn omgeving geldt de regel dat je op een after moet wachten met je ballon tot iedereen er eentje heeft. Zo'n sessie wordt dan onder grote hilariteit een paar keer herhaald.

Tunneleffect

De enigszins dissociatieve roes wordt omschreven als dromerig, een beetje tripachtig, alsof je in 'wonderland' bent. De geluiden vervormen en de sociale interactie wordt minder belangrijk. Er is een gevoel van afzondering van je omgeving. Een reden voor sommigen om weg van de massa ergens ongestoord een ballontrip te ervaren.

Er zitten ook negatieve kanten aan het gebruik. Je kunt misselijk worden of het gevoel hebben dat je zeeziek bent. De sfeer gaat er niet op vooruit als groepjes vaag doen en op het obsessieve af alleen maar met ballonnen in de weer zijn. De meest voorkomende klachten zijn: hoofdpijn, misselijkheid, een draaierig gevoel of valpartijen. In de vriendenkring van Joris (126a) is besloten om het rustiger aan te doen op een feest. De hele avond of after op lachgas leidt tot een tunneleffect. Teveel focus op de ballonnen is minder sociaal.

2.4.3 Ketamine

De eerste signalen van mogelijk opkomend gebruik van ketamine dateren van rond 2000. In 2004 werd begonnen deze drug systematisch mee te nemen in de panelinterviews en vanaf 2005 zien we een gestaag opwaartse lijn, tot en met 2010 (Figuur 3, pag. 58). Sindsdien gaat het wat op en neer, maar is over het geheel genomen sprake van een stabilisering. In de meeste panelnetwerken beperkt het (regelmatig) gebruik van ketamine zich tot een minderheid en in ongeveer één op de drie netwerken van 2015 neemt niemand (regelmatig) deze drug.

Vanwege de mild psychedelische werking vindt het gebruik van ketamine voornamelijk plaats in privésettings en op afterfeesten. Toch zijn er groepen die ketamine ook op festivals en raves nemen. Ketamine wordt meestal in poedervorm aangeboden.

In één netwerk gaat een gerucht over het gebruik van 2-MeO-ketamine (methoxyketamine). Deze en andere varianten worden in paragraaf 2.5 besproken. Enkele panelleden denken dat het gebruik van varianten van ketamine een vervanging is wanneer ketamine een poos minder goed verkrijgbaar is.

Het gebruik van ketamine blijft bij de meesten beperkt tot een paar lijntjes; soms oplopend tot een halve gram. Bij Jort (135a) gaat het in *bumpjes* van 10-20 mg met intervallen van een uur. Ervaren gebruikers doseren hoger per keer (50 mg) vanwege meer tolerantieopbouw. De meeste gebruikers nemen slechts kleine 'sleutelpuntjes', zodat de roes kort en hanteerbaar blijft. Gebruikers vinden de werking vaak uniek, maar ook grappig vanwege de verstoorde motoriek en de rare associatieve gesprekken. De dosering is gemiddeld kleiner dan bij cocaïne het geval is (het komt voor dat ketamine soms voor cocaïne wordt aangezien). Ketamine wordt veel gedeeld. En wie een 'K-hole ervaring' wil moet meer per keer nemen en vaker achter elkaar. De meesten vinden een 'beetje wappie' (van de wereld zijn) wel genoeg. Enkele panelleden waarschuwen voor het doorsnuiven van ketamine. Een reden waarom ze in het netwerk van Lotje (130a) op de tijd letten. Pas na een uur mag er weer worden gesnoven. Twee lijntjes tegelijkertijd. In elk neusgat een. Ketamine wordt soms ook met andere middelen (o.a. ecstasy, lachgas of cocaïne) gecombineerd. Ketamine met cocaïne wordt ook wel CK (Calvin Klein) genoemd en ketamine met speed 'Bianca'.

In een paar netwerken is ketamine een nieuwkomer. Drie vriendinnen van Lotje (130a), begonnen special K in huiselijke kring te promoten. Inmiddels zijn er in een jaar tijd zo'n twintig mensen voor de bijl gegaan. Vooral het 'spacegevoel' spreekt velen aan. "Je lichaam voelt raar, alsof je zweeft. Alles gaat in *slow motion* en je kunt niet meer scherp nadenken. Je raakt je evenwicht kwijt en daarom is het prettiger om te zitten of te liggen." Op afters wordt ketamine vaak bewaard voor het einde. Het verlies van controle wordt niet geschuwd. De zoektocht naar de K-hole is een reis en het pad ernaar toe vol avontuur. De achterban van Jasmin (85a) zit meer op deze golfengte.

"Je gaat raar lopen en waggelen en die jongens hebben dikke lol. Ze weten niet helemaal meer wat ze doen maar schamen zich daar niet voor. Meer filosofisch gezien is de veranderende perceptie van de werkelijkheid een interessant studiegebied."

Maar niet iedereen vindt de tripachtige werking prettig. Reden waarom sommigen het na een keer voor gezien houden. De vage roes, de psychedelische effecten en het

gevoel van desoriëntatie (wagenziek) schrikken af. In een paar netwerken wordt geklaagd over een geïrriteerde of pijnlijke blaas.

2.5 Nieuwe psychoactieve stoffen

De markt van nieuwe psychoactieve stoffen (NPS) is sinds 2009 fors gegroeid. In 2012 werden 73 nieuwe stoffen voor het eerst aangemeld bij het EMCDDA, tegenover 49 in 2011.⁴⁵ In 2014 liep dit op naar 101.⁴⁶ Overigens wordt slechts een beperkt deel daarvan in Amsterdam c.q. Nederland aangetroffen. De belangstelling voor NPS is de laatste jaren weliswaar toegenomen, maar – met uitzondering van 4-FA – het gebruik blijft ver achter bij dat van de klassieke middelen. In minder dan de helft van alle panelnetwerken zitten NPS-gebruikers en dan voornamelijk van 4-FA. Slechts in een enkel netwerk wordt met meer NPS-varianten geëxperimenteerd. De *synthetische cathinonen* en *fenethylamines* zijn het meest populair.⁴⁷

Nieuwe psychoactieve stoffen in panelnetwerken (2013-2015)

	Gesignaleerd 2013	Gesignaleerd 2014	Gesignaleerd 2015
<i>synthetische cathinonen</i>			
4-MMC (mephedrone)	3 panelnetwerken	2 panelnetwerken	3 panelnetwerken
3-MMC	1 panelnetwerk	1 panelnetwerk	3 panelnetwerken
2-FMC (flephedrone)	1 panelnetwerk	1 panelnetwerk	1 panelnetwerk
4-FMC (flephedrone)	1 panelnetwerk	1 panelnetwerk	1 panelnetwerk
Methylone	1 panelnetwerk	1 panelnetwerk	1 panelnetwerk
Buphedrone	-	-	1 panelnetwerk
4-MEC	-	-	1 panelnetwerk
<i>fenethylamines</i>			
4-FA	8 panelnetwerken	12 panelnetwerken	15 panelnetwerken
2-CB	4 panelnetwerken	6 panelnetwerken	7 panelnetwerken
APB's	4 panelnetwerken	4 panelnetwerken	4 panelnetwerken
2-CE	-	-	1 panelnetwerk

⁴⁵ Daarvan bestond twee derde uit synthetische cannabinoïden en synthetische cathinonen (EMCDDA/Europol, 2012).

⁴⁶ EMCDDA (2015).

⁴⁷ Synthetische cathinonen zijn chemisch verwant aan cathinon, één van de actieve stoffen in de plant khat. Meldpunt Nieuwe Drugs (2012).

andere middelen			
MXE (metoxetamine)	4 panelnetwerken	5 panelnetwerken	3 panelnetwerken
5-MeO-DMT	1 panelnetwerk	1 panelnetwerk	1 panelnetwerk
3-MeO-PCP	-	1 panelnetwerk	1 panelnetwerk
Etizolam	1 panelnetwerk	1 panelnetwerk	1 panelnetwerk
4-HO-Mipt	-	1 panelnetwerk	1 panelnetwerk
MDPV	-	-	1 panelnetwerk
LSZ	-	-	1 panelnetwerk

Panelleden zeggen dat het niet zo'n vaart loopt met de verspreiding van nieuwe NPS omdat een groot deel trouw blijft aan de klassiekers. De jongste generatie staat er iets meer voor open. Frans (58b), die toch gepokt en gemazeld is in het nachtleven, heeft van sommige NPS nog nooit gehoord. Voor de psychonautische schare staan de NPS-varianten wat minder ver af van de klassieke middelen, zegt Joris (126a). "Normaal begon je eerst altijd met de grote middelen als coke, ecstasy en speed, maar nu beginnen ze eerder al met 4-FA of MXE."

Fenethylamines

4-FA (4-fluo, 4-FMP, 4-floor, fluks, flits) heeft binnen enkele jaren een vaste plaats veroverd als de belangrijkste NPS. 4-FA wordt in ruim de helft van de netwerken gebruikt, maar op een lager niveau dan de andere stimulantia. De opmars lijkt in 2015 door te zetten. 4-FA is voornamelijk als pil of poeder verkrijgbaar. Een gemiddelde dosis is 100-150 mg.

Panelleden zien vaker dat 4-FA met ecstasy wordt gecombineerd. De een begint met 4-FA en gaat voor sterker over op ecstasy. "4-FA is het voorzetje en ecstasy de inkomper." De ander begint met ecstasy en bouwt af met 4-FA. Verder wordt het middel ook gecombineerd met o.a. amfetamine, GHB en ketamine. Panelleden denken overigens niet dat 4-FA ecstasy gaat vervangen. Cedric (138a):

"4-FA is geen absolute vervanger van MDMA, maar er is wel wat veranderd. Vroeger namen we vanzelf MDMA, terwijl we nu afwisselen of combineren met 4-FA. MDMA blijft een vaste waarde."

Minder space en duf

Een deel van de gebruikers vindt 4-FA een goed alternatief voor of aanvulling op ecstasy. De effecten zijn enigszins vergelijkbaar, maar de werking is langer. De gesprekken verdiepen zich meer, er is een zweefgevoel en je voelt je liefdevol. De euforie is

minder intens, minder *space*, maar er is ook een minder suf gevoel daarna. En je gaat er niet zo lelijk of heel stoned van uitzien als bij ecstasy. Sommigen geloven dat een mildere high veiliger is. Maar 4-FA is ook gewild omdat de negatieve effecten na afloop minder worden gevoeld dan bij ecstasy. Het uitblijven van de ecstasydip maakt toch het verschil. Lotje (130a) ziet een nieuwe aanwas van 4-FA gebruikers tijdens het festivalseizoen. "Ze zijn er happy mee. Ze dwalen minder af en voelen geen kater de volgende dag." Eigenlijk is het twee in één, vindt Cedric (138a). "4-FA is stimulerender en minder sloom dan ecstasy maar wel met behoud van de prettige tintelingen en een behaaglijk gevoel."

Niet iedereen begrijpt waarom je met een ecstasyachtige NPS gaat experimenteren als je ook ecstasy kunt krijgen. Het middel is toch niet zo boeiend en leuk als beweerd wordt. Een 'flauw aftreksel' waar je maar weinig van voelt. Bij Frans (58b) denken ze er net zo over. "4-FA is het gewoon net niet." Sjarl (139a) vindt het middel 'ronduit tegenvallen'. Een ander nadeel is dat het amfetamineachtige karakter te veel gaat overheersen. Je blijft langer wakker als je meer neemt. De kans op hoofdpijn neemt toe. Joris (126a): "Als ze bijnemen hoor ik vaker dat mensen onrustig worden en slecht in slaap kunnen komen. De effecten worden onaangener."

De middelen **5-APB** en **6-APB** (Benzo Fury) zijn nog niet van de Amsterdamse markt verdwenen maar worden ook niet populairder. De APB's zijn in tegenstelling tot 4-FA meer trippend van karakter. De werking duurt 6-7 uur en de dosering ligt gemiddeld op 100 mg.

Het milde tripmiddel **2-CB** (10-24 mg) ligt qua werking tussen LSD en MDMA en wordt al sinds de jaren '90 in de panelstudie genoemd. In verschillende netwerken is 2-CB evenwel een betrekkelijk nieuw middel. De verhalen die panelleden ter ore komen gaan over diepere inzichten, kleurrijke arabesken en hilarisch gedrag. Voor Sjarl (139a) en kornuiten was het een bijzondere ervaring. "Je gaat terug naar je kinderwereld en alles is magisch om je heen. Beelden en voorstellingen zijn heel levendig." Keith (140a) denkt dat 2-CB de stap naar LSD verkleint en dat ook mensen buiten het psychonautische milieu dit een interessant middel vinden.

De ervaringen met **2-CE** bevielen veel minder. De werking duurt veel langer dan bij 2-CB en de trip is moeilijker te controleren.

Synthetische cathinonen

Mephedrone (4-MMC), is een van de bekendere NPS in deze categorie. In een paar netwerken wordt soms **3-MMC**, **2-FMC** en/of **4-FMC** gebruikt en in één netwerk **methy-**

lone (explosion). De middelen worden in poedervorm gesnoven en de effecten zijn vooral stimulerend en een beetje eufoor. De werking (1-1½ uur) van deze 'korte upper' is aanzienlijk korter dan speed en 4-FA en doet soms een beetje denken aan cocaine.

Andere middelen

MXE (metoxetamine) werkt langer dan ketamine en is meer trippend. Het middel werkt lang en de effecten kunnen onvoorspelbaar zijn. De aanhang blijft klein. Een daaraan verwant middel is **3-MEO-PCP**, dat (net als MXE) ook langer werkt dan ketamine. Een dosering bedraagt slechts 5-10 mg. **5-MEO-DMT** is een krachtige psychedelische tryptamine en werkt langer dan nn-DMT. **4-HO-MIPT** lijkt hier enigszins op. Ook deze middelen worden gedoseerd in 5-10 mg. **Etizolam** is een rustgevend middel en minder zwaar dan Oxazepam.

2.6 Psychedelica

Psychedelica komen weinig voor in het uitgaansleven. De meerderheid is onbekend met **LSD, DMT en ayahuasca**. Slechts in een handvol panelnetwerken zijn groepjes die er ervaring mee hebben. Sommigen gebruiken psychedelica op feesten, terwijl anderen alleen in een gecontroleerde setting nemen. Gebruikers van psychedelica hebben meestal ook andere middelen gebruikt. De interesse voor psychedelica komt vaak met de jaren en valt samen met een groeiende spirituele interesse (mindfulness en hoe om te gaan met stress, werkdruk, burn-out, ziekte, pijn, piekeren, angst en mentale of fysieke klachten). Een ander deel gebruikt psychedelica voor de trip, het visuele spektakel, de audiohallucinaties en vrije denkassociaties. Er zijn ook feesten waar de beide kampen samenkomen. Met muziek, maar ook met workshops. **LSD, ayahuasca** en **nn-DMT** zijn in de afgelopen jaren ook buiten het psychonautische milieu bekender geworden. Panelleden horen af en toe dat mensen hebben deelgenomen aan een ayahuasca-ritueel.

2.7 Overige middelen

Viagra (Sildenafil) en/of Kamagra wordt in een kwart van de panelnetwerken gebruikt; vooral in oudere hetero- en homonetwerken. Viagra wordt als pil aangeboden in een strip van vier en Kamagra soms ook in gelvorm (oral jelly) met een smaakje. Volgens gebruikers is de werktijd van gel sneller omdat het via het wangslimvlies opgenomen

wordt. Het minder bekende **Ciales** (Tadalafil) wordt vaker gebruikt omdat de werking langer zou duren dan viagra. **Poppers** worden vooral in het homo- en fetisjsegment gebruikt en zijn in verschillende sterktes verkrijgbaar via o.a. internet of in winkels onder de toonbank. Poppers worden gebruikt tijdens de seks en geven een korte roes, waarbij het hoofd wat lichter aanvoelt. Volgens insiders zijn er groepjes die alleen poppers nemen en geen andere middelen. Waarschijnlijk omdat zij poppers niet als drug zien. **Slaapmiddelen** worden in ongeveer een op de vijf netwerken genomen, onder andere voor het inslapen na het gebruik van stimulantia.

3 Trends

Het Amsterdamse uitgaansleven bevindt zich in een hoogtijperiode door de uitbreiding van het aantal clubs, nieuwe cafés en nog meer festivals. Dance en urban blijven het nachtleven domineren maar in het trendsettend stapcircuit is een ontzuiling van de muzikscene gaande en zien panelleden vaker een versmelting van house en hip-hop op feesten. De samenwerking tussen dj's zou hier mee samenhangen. Vanwege de grote aanzuigende werking van de binnenstad op met name toeristen lijken meer stappers de grote uitgaanspleinen (Rembrandtplein en Leidseplein) te mijden en op zoek te gaan naar locaties (vaak in de wijken eromheen) die meer in de luwte liggen. Er wordt vaker gemord over het massatoerisme en de lange rijen voor clubs. Maar er zijn ook panelleden die de grote drukte als een bewijs zien van Amsterdam als *cool city*. De opmars in het topsegment van hippe hotelbars en lobby's is daarvan een uitvloeisel. Verder is de verruiming van de sluitingstijden een feit, ofschoon dit nog niet tot grote verschuivingen heeft geleid onder het uitgaansvolk. De meeste clubs blijven, op een paar uitzonderingen na, niet veel langer open omdat er simpelweg te weinig animo is om door te feesten. Buiten het centrum begint het zwaartepunt van de alternatieve feestcultuur zich langzaam te verplaatsen van het oostelijke naar het westelijke deel van de stad. De onstuimige groei van het aantal feestcollectieven lijkt getemperd. Enkele succesvolle organisaties zijn doorgestroomd naar het grotere festivalcircuit, maar er zijn (nog) geen echt spraakmakende organisaties voor in plaats gekomen. Volgens sommigen komt dit omdat het aanbod van vrije feestlocaties door alle regeldrift schraal is en het organiseren van een rave (zonder vergunning) in de hoofdstad praktisch onmogelijk is geworden. Het 'groene' uitgaan, met meer aan-

dacht voor kritische maatschappelijke thema's (voedsel, milieu, kleding, etc.), blijft een belangrijk topic, evenals festivals die meer spirituele elementen aan bod willen laten komen.

Na een jarenlange stijging van druggebruik over de hele linie onder trendsetters was er in 2013 bij de stimulantia sprake van een licht neergaande trend. Deze zette in 2014 alleen door bij cocaïne maar niet bij amfetamine (stabilisatie) en ecstasy (lichte stijging). In 2015 zakt ecstasy weer wat terug en blijven amfetamine en cocaïne stabiel. De nieuwkomer bij de stimulantia, 4-FA, behoudt een stijgende lijn vanaf 2013, maar is nog niet zo populair als amfetamine. Bij de narcosemiddelen is GHB na een daling in 2014 net als lachgas in 2015 gestabiliseerd. Hoewel de groei is afgevlakt blijft het druggebruik in bepaalde segmenten van het uitgaansleven (zeer) hoog. Van een algehele kentering (daling van gebruik bij trendsetters) is in 2015 vooralsnog geen sprake.

Wat betreft het druggebruik in de panelnetwerken is regelmatig gebruik van ecstasy het wijdst verspreid, maar ligt de gebruiksfrequentie onder degenen die deze drug gebruiken over het geheel genomen lager dan voor cocaïne, amfetamine en GHB. Cocaïne staat op de tweede plaats en de gebruiksfrequentie onder de gebruikers van dit middel is grosso modo wat hoger dan bij ecstasy en amfetamine.

In het dancesegment heerst doorgaans minder taboe op harddrugs dan bij urban, waar veel minder wordt geëxperimenteerd met stimulantia en narcosemiddelen. Maar ook in het dancemilieu zien we verschillen en is het druggebruik in sommige panelnetwerken vanzelfsprekender dan in andere. Het middelenrepertoire in panelnetwerken verschilt soms aanzienlijk. In het ene netwerk worden alleen stimulantia gebruikt, terwijl in een ander panelnetwerk het drugspalet veel breder is en behalve stimulantia ook narcosemiddelen, psychedelica en NPS (nieuwe psychoactieve stoffen) worden gebruikt.

Door een intensievere samenwerking tussen de verschillende partijen in het Amsterdamse uitgaansleven nemen feestorganisatoren steeds vaker hun verantwoordelijkheid om actief mee te denken over de gezondheidsrisico's als gevolg van druggebruik. Met de lancering van de breed ondersteunde *Celebrate Safe* campagne wordt een nieuwe stap gezet in de *harm reduction* benadering in het feestmilieu.

De normalisering van druggebruik betekent volgens panelleden niet automatisch dat drugs maar lukraak en ten alle tijden kunnen worden gebruikt. Het gebruik (vaak in

groepsverband) gaat vaak ook gepaard met informele controle en daaruit voortvloeiende regels, met als doel om de risico's te beperken.

In een ruime meerderheid van de netwerken drinkt tenminste driekwart regelmatig **alcohol** en over de hele linie vindt alcoholdrinken ook voor het uitgaan plaats. De drinkculturen in de panelnetwerken kunnen sterk verschillen in smaakvoorkeur en uitgavenpatroon. De gin & tonic trend is echter een panelbreed fenomeen. Qua publiek en sfeer doet de opkomst van de mondaine hotellobbycultuur met sexy cocktails denken aan de loungehype rond het jaar 2000. De speciale, meer ambachtelijk gebrouwen bieren zijn bijkans niet meer aan te slepen in de hoofdstad.

Ofschoon er in sommige panelnetwerken nog fors gerookt en geblowd wordt, is de groep **rokers** en **blowers** in het nachtleven geleidelijk aan geslonken in de afgelopen jaren. Portiers moeten er evenwel op toe blijven zien dat er niet wordt gerookt of geblowd buiten de verplichte rookzones. De populariteit van de **e-sigaret** en de **shisha pen** is verder afgenomen in de meeste panelnetwerken. De **vaporizer** heeft een plekje verworven in het blowersmilieu, waar overigens een ruime meerderheid joints met tabak blijft roken.

Ecstasy en uitgaan blijven ook bij de huidige uitgaansgeneratie sterk met elkaar verbonden. Normalisering van gebruik betekent volgens panelleden dat niemand er meer raar van opkijkt als je ecstasy gebruikt en ook het erover praten geen taboe meer is. Anderzijds blijft het ongemakkelijk wanneer je tijdens je ecstasyroes opeens collega's tegenkomt. Ecstasy wordt na alcohol en cannabis door veel panelleden als de meest ideale drug gezien. Wat overigens niet wegneemt, gezien de huidige sterkte van de ecstasypillen, dat het ecstasygebruik niet altijd zonder gevaar is. Binnen de gebruikersgroep zijn er twee kampen: zij die alleen hoog gedoseerde pillen willen en degenen die er juist moeite mee hebben dat er geen lager gedoseerde verkrijgbaar zijn. Gezien de gebruikspatronen in de panelstudie zullen naar verwachting de consumenten die hoog gedoseerde pillen willen op termijn het eerst uitgeblust raken vanwege de toegenomen neveneffecten. Opvallend is ook dat een deel van de gebruikersgroep zich sterker lijkt af te zetten tegen de meer zichtbare roesverschijnselen (o.a. veel zweeten, lelijk gezicht, vaagheid, asociaal gedrag).

De '**coke alert**' campagne (beëindigd in 2015) heeft ook op de uitgaansscene een flinke impact gehad. Nog even afgezien van de discussie over hoe het mogelijk was

dat witte heroïne als cocaïne werd aangetroffen, kregen 06-bezorgers van hun klanten meer vragen over de zuiverheid. Zelfs het clubpersoneel werd in die periode vaker door toeristen benaderd voor een betrouwbaar cocaïnecontact. Toch heeft het gebruik van cocaïne er niet onder geleden. In de wereld van cocaïne, die minder zichtbaar is, lijkt de normalisering van gebruik minder vanzelfsprekend te zijn als bij ecstasy. Verschillende panelleden zeggen dat het cocaïnegebruik in hun netwerk is toegenomen en dat een veranderend uitgaansgedrag hiervan hoogstwaarschijnlijk de oorzaak is. Wie ouder wordt en minder naar clubs en festivals gaat, maar toch drugs wil blijven gebruiken, kiest vaker voor cocaïne in plaats van ecstasy en/of amfetamine, dat eerder met lang feesten wordt geassocieerd. Het gebruik van **amfetamine** is na een sterk opgaande trend vanaf 2006 in 2013 afgezwakt en tot op heden gestabiliseerd. Hoewel het middel in de afgelopen jaren geleidelijk aan naar het niveau van cocaïne is gegroeid, is de verwachting dat amfetamine op termijn weer minder populair zal worden ten faveure van cocaïne. Panelleden denken dat minder raves, de krimp van nieuwe feestcollectieven en de versjiekking van de horeca als gevolg van de economische opleving het gebruik van amfetamine zullen doen afnemen. **Methamfetamine** blijft zeldzaam in het nachtleven, met uitzondering van kleine niches in het gaymilieu en psychonauten.

De **narcosemiddelen** GHB, lachgas en ketamine worden in de panelnetwerken doorgaans tot de 'ontspanners' gerekend. Het imago van **GHB** heeft mede door de strengere controles in de clubs en de negatieve verhalen over out gaan en verslaving een flinke deuk opgelopen. Nu GHB steeds meer als een loserdrug wordt gezien is het ook voor nieuwkomers een minder aantrekkelijk middel geworden. Dit neemt niet weg dat GHB nog steeds een schare aanhangers heeft die wel moeilijker aan het middel kunnen komen sinds het Openbaar Ministerie meer prioriteit toekent met de aanpak van de grondstof GBL. **Lachgas** wordt door veel gebruikers als een onschuldig middel gezien, een gekkigheidje, omdat de roes slechts kort duurt en weinig impact lijkt te hebben op het gedrag daarna. Hoewel het aanbod van lachgas (o.a. webwinkels, bezorgdiensten) in 2015 lijkt toe te nemen, zien trendsetters eerder een matiging van gebruik op feesten. Het gebruik van (de overigens veel minder dan GHB en lachgas gebruikte) **ketamine** is heimelijker omdat het niet zo vaak fout gaat als bij GHB en het minder zichtbaar is als de met lachgas gevulde ballonnen. De duistere en meer trip-

achtige werking van ketamine na een hogere dosering schrikt een deel van de gebruikers af. Bang om de eigen controle te verliezen.

De markt van **nieuwe psychoactieve stoffen (NPS)** lijkt na een aanvankelijke stijging (sinds 2009 zo'n 16 nieuwe NPS in de panelnetwerken) gestabiliseerd, met uitzondering van **4-FA**, dat inmiddels in de helft van de panelnetwerken een vaste plek veroverd heeft. Panelleden zeggen dat de roes en de neveneffecten milder zijn dan bij ecstasy. Maar niet iedereen is enthousiast over het 'flauwe aftreksel' van ecstasy. Meer panelleden zien gebruikers 4-FA met ecstasy combineren. Het middel is ook vaker in pilvorm verkrijgbaar hetgeen volgens sommigen de populariteit zal verhogen.

Psychedelische middelen als LSD, paddo's, truffels, DMT en ayahuasca spelen een marginale rol. De belangstelling voor LSD en ayahuasca zit iets meer in de lift. Terwijl LSD ook wat vaker op buitenfestivals wordt gebruikt, blijft de setting van ayahuasca vooral gesloten. **Viagra** en **poppers** doen het goed in sommige (promiscue) hetero- en homonetwerken.

III

PANEL KWETSBBARE JEUGD

1	De groepen kwetsbare jeugd.....	75
1.1	Sociaal milieu, opvoeding en gezinssituatie	77
1.2	School, werk en vrije tijd.....	78
1.3	Problemen in de buurt en criminaliteit.....	80
2	Middelengebruik	82
3	Samenvatting	84

In Amsterdam maken sommige jongeren in volkswijken deel uit van straatgroepen. Er zijn wijken waar een straatcultuur heerst waarbinnen delinquent gedrag eerder regel dan uitzondering lijkt. Aan de hand van een panelstudie willen we zicht houden op de ontwikkeling van groepen probleemjongeren, hun leefsituatie en hun middelengebruik. De groepen worden in het panel vertegenwoordigd door professionals die zicht hebben op verschillende jongerencliques, die hun vrije tijd (grotendeels) in de woonbuurt doorbrengen. De namen van de panelleden en de jongeren zijn gefingeerd (en zijn dus niet hun werkelijke namen).

1 De groepen kwetsbare jeugd

Vijf deskundigen in het buurtpanel werken met problematische (buurt)jongeren. Erik (20a), ambulante jongerenwerker in Amsterdam Oost (o.a. Iburg, Transvaalbuurt en Indische buurt), werkt al jaren met groepen jongeren. De laatste jaren moet hij vaker vanuit het stadsdeel (nieuwe) problematische groepen in kaart brengen. Zijn vrije rol als ambulante jongerenwerker staat onder druk sinds er minder prioriteit wordt gegeven aan pedagogische interventies op straat. In plaats daarvan vindt het stadsdeel dat er meer moet worden geturfd en geregistreerd. Volgens Erik (20a) is het tegenwoordig huidige beleid sterk gericht op de bestrijding van overlast via het buurtmeldpunt. Nu er meer van bovenaf bestuurd wordt, is zijn werk formeler geworden. "Ik kan niet meer spontaan het politiebureau binnenlopen voor een gesprek met de wijkagent." Door het veranderende beleid is het contact met de groepen minder intensief omdat er meer 'gejaagd' wordt in de buurt. Erik (20a) betwijfelt of het voldoende zoden aan de dijk zet. Toch is de overwegend Marokkaanse *Iburggroep* (N=10-15) mede door ingrijpen van de politie uitgedund en veroorzaakt de overgebleven subgroep minder problemen. De criminele tak van *de Indische Buurtgroep* (Marokkanen) is in 2015 echter nog steeds actief in het dealermilieu. De *Oetgengroep* (Surinamers en Antillianen) is uiteengevallen na het vertrek van hun leider.

Fared (83a) en Cartier (103a) zijn straathoekwerkers in Amsterdam Oost en Noord. In Oost heeft Fared (83a) contact met Marokkaanse groepen in de Transvaalbuurt en de Indische buurt. Hoewel de criminaliteit stevig is verweven met sommige groepen, zijn niet alle jongeren van dichtbij betrokken. "Sommige jongens worden negatief beïnvloed door hun criminele broers, maar dat is lang niet altijd vanzelfsprekend." In

Noord heeft Cartier (103a) vooral contact met autochtoon-Nederlandse jongeren in de Bloemenbuurt, Tuindorp Nieuwendam en Tuindorp Buiksloot. Net als Erik (20a) vreest Cartier (103a) dat de functie van veldwerker verder wordt uitgehold. Vooral nu er besloten is dat iedereen casemanager moet worden. Afgezien van de vraag of iedereen daar ook geschikt voor is, gaat dit ten koste van de inzet op straat. Cartier (103a) is ook begeleider in een HIC-team (High Impact Crime) van 12 jongeren die in de top-1000 dreigen te komen.⁴⁸ De groep 15-16 jarigen is het meest 'losgeslagen' en het moeilijkst te begeleiden. De 18-plussers zijn gevoeliger voor sancties, omdat ze het eerder in hun portemonnee voelen.

Kees (140a) is teamleider jongerenwerk in Amsterdam West. Hij schat dat ongeveer één op de twaalf jongeren (1.000 van de 12.000 jongeren) problematisch opgroeit. De grootste groep is Marokkaans, gevolgd door Antillianen en autochtoon-Nederlandse jongeren. Ze treffen elkaar in subgroepen op diverse pleinen in arme buurten (o.a. Mercatorplein, August Allebeplein, Columbusplein) en gedijen voornamelijk in de anonimiteit. In tegenstelling tot andere collega's opereert zijn team redelijk onafhankelijk en wordt er minder dwang (van boven) gevoeld om jongerenwerkers tot casemanagers om te turnen. "We zijn outreachend en willen geen hulpverleningsinstelling worden met louter net afgestudeerde jonge meiden. Veldwerker zijn is echt uniek en vereist kwaliteiten die niet iedereen heeft. Je moet streetwise zijn en aansluiting kunnen vinden."

André (141a) werkt als sociaalpedagogisch hulpverlener bij een vestiging van *Work it Out*, in Amsterdam West waar veel jongeren via het CAP (Centraal Aanmeld Punt) zich aanmelden met gedragsstoornissen. Ongeveer tweederde van de jongeren en jongvolwassenen (15-20 jaar) is autochtoon Nederlands en de rest Surinaams en Marokkaans.

⁴⁸ De politie selecteert wie in aanmerking komt voor het HIC-team. Er zijn geen vaste criteria. Wie zich twee maanden lang aan de afspraken houdt, kan resultaten boeken. Boetes kunnen worden uitgesteld en betalingsregelingen worden getroffen. Er zijn verschillende partners (o.a. DWI, GGD, Arkin, Spirit, reclassering) bij betrokken. Omdat volgens Cartier (103a) de partijen te weinig drang en dwang kunnen uitoefenen op deze groep is er veel uitval. Hij ziet de jongeren één keer per week op het spreekuur.

1.1 Sociaal milieu, opvoeding en gezinssituatie

De positie van veel probleemjongeren is vaak weinig rooskleurig. De voornamelijk autochtoon Nederlandse groep van André (141a) kampt vooral met autoriteitsproblemen en gebrekkige sociale vaardigheden. Ze raken snel gefrustreerd en agressief als dingen tegen zitten.

Meer algemeen zien panelleden dat er in hun groepen vaak sprake is van een instabiele of ontwrichte thuissituatie. De ouders zijn gescheiden, kampen met een alcohol- en/of drugsprobleem en zijn niet altijd opgewassen tegen hun kinderen, van wie sommigen al met één been in de criminaliteit staan. Door alle stress en gebrek aan geborgenheid gaan ook andere broers en zussen het ouderlijk huis ontwijken. Veel van deze jongeren groeien op in armoede. Erik (20a) ziet dat gezinnen het niet (meer) bolwerken. Thuiswonende jongeren staan soms ergens anders ingeschreven, o.a. doordat werkloze ouders ook belasting moeten betalen als een thuiswonende jongere heeft bijverdiend. De bedragen kunnen soms in de duizenden euro's lopen. Gezinnen komen in de schuldhulpverlening terecht, wat veel stress geeft.

Bazaars en boetieks

Het gaat heel goed met Amsterdam Oost. Straten en pleinen worden opgeknapt en hippe investeerders openen nieuwe winkel- en horecaconcepten die vooral studenten en hogeropgeleiden aantrekken. Van de huizen die worden gekocht (vaak op de mooiste plekken in de buurt) lijkt vooral het 'witte' smaldeel te profiteren. Erik (20a) vreest dat de solidariteit tussen buurtbewoners door de influx van nieuw kapitaal zwakker wordt. "De Coffee Company is simpelweg te duur voor veel mensen en de buurthuizen staan financieel onder druk. Gevolg is dat veel oorspronkelijke bewoners zich door de snelle veranderingen als een kat in een vreemd pakhuis gaan voelen." De bazaar maakt plaats voor de boetiek. Wonend en werkend in hetzelfde stadsdeel ziet hij dat de tweedeling tussen arm en rijk scherper wordt. Hij noemt Jeugdland, een groot, avontuurlijk natuurspeelpark aan de rand van het Flevopark, als voorbeeld hoe gentrificatie op microniveau uitpakt. "De vrouwen komen met de bakfiets en de mannen zijn goed met de pen maar niet met de hamer. Vroeger kwamen ze nog helpen om een hutje te timmeren." Veel activiteiten zijn verdwenen en Jeugdland is sluipeerderwijs wit geworden. De allochtone bewoners zijn er tegenwoordig een minderheid. De communicatie gaat vaak alleen nog maar via internet in plaats van mond-tot-

mond. De minder begaafde groepen missen de boot. Het zijn nu vooral 'witte' kinderen die aan de activiteiten deelnemen.

Aan de andere kant van de stad, in Amsterdam West, moet veldwerker Kees (140a) af en toe brandjes blussen in een buurt die veel overlast heeft van een grote groep minderjarige hangjongeren. Het gaat om een voetbalveldje, ingeklemd tussen nieuwe koopappartementen. Achter de strijd om de ruimte op straat, gaat volgens Kees (140a) een wereld schuil van pittige gezinsproblematiek. Alle goede bedoelingen ten spijt hekelt hij de halfslachtige aanpak van projecten met 'witte vrouwen' die niet durven door te pakken. Er is een groot gebrek aan gezaghebbende (allochtone) hulpverleners die het gedrag van ontspoorde jongeren in een vroeg stadium kunnen tackelen. Fared (83a) ziet het ontluikende probleemgedrag van straatjongeren al op 11- en 12-jarige leeftijd. Een kritische leeftijd volgens professionals, want hoe langer je wacht met interventies hoe moeilijker het wordt om de harde straatmentaliteit te bekampen. Temeer omdat sommige jongeren erg vatbaar zijn voor de rauwere straatcultuur.

1.2 School, werk en vrije tijd

Het zal niet verbazen dat het drop-out percentage in sommige groepen hoog is. Er wordt vaak gespijbeld en te snel met de opleiding gestopt. Anderen raken pas gedemotiveerd wanneer ze geen stageplek kunnen vinden. Zelfs hogeropgeleiden komen moeilijk aan werk. De VOG (verklaring omtrent het gedrag) ligt momenteel gevoelig, zegt Erik (20a), die denkt dat driekwart van de Marokkanen in zijn groepen geen VOG kan overleggen.

Professionals merken dat het ADHD-gedrag van jongeren vaak chaos creëert en het maken van goede keuzes ondermijnt. Ze zijn vaak somber over het toekomstperspectief van deze groep. Net als bij de voorgaande generaties belandt een deel in de criminaliteit. Of ze raken, zoals bij de groep van André (141a), vanwege allerlei psychi(atri)sche problematiek in een sociaal isolement. Hij schetst het leven van Bart (18 jaar), die vanwege zijn dominante karakter moeite heeft met het aanknopen van relaties en na tien jaar ook hulpverleningsmoe is. Alles mislukt. Door het gebrek aan succes is Bart niet trots op zichzelf. Omdat hij impulsief en dreigend over kan overkomen en af en toe bij een vechtpartij betrokken raakt, zal hij blijvend begeleiding moeten krijgen om op het rechte pad te blijven.

Professionals hekelen ook het gebrek aan discipline bij rondhangende buurtjongeren. Ze dromen heel wat af. Maar hoe realistisch is het om te denken dat je na een lang

straatleven gewoon advocaat kunt worden? Pizzakoeriers of krantenbezorgers worden liever autokoerier, maar voor sommigen is dat al te hoog gegrepen. Anderen werken bij de supermarkt of op de bloemenveiling, maar haken af zodra het mooi weer wordt. De positie van Marokkaanse straatjongeren is belabberd, vindt Kees (140a). "De grootste groep behoort tot de verloren generatie. Ze leven in de waan van de dag en hemelen hun leven op." Hij schetst hun gemoedstoestand. Een beetje hangen; op zoek naar vertier. Op een goede dag als alles chill is ga je met een geleende auto naar Zandvoort. Beetje drinken, beetje blowen en op zoek naar meisjes. In de buurt zie je elkaar in het koffiehuis of de shisha-lounge. Maar veel geld hebben de meesten niet. "Morgen hebben ze 100 euro en dan weer twee weken niks." Turkse jongeren in dezelfde buurt zijn ook gevoelig voor materiële status, maar sparen voor een auto of motor. Ze lijken meer op jongeren uit Volendam, vindt Kees (140a). Marokkanen niet. Die blijven hosselen en zich als groep brutaal gedragen. "Maar alleen zijn ze piepklein, onzeker en bang om te falen. Bang om als een *not-have* te eindigen." De mores van de straatcultuur is ze met de paplepel ingegoten, zegt Fared (83a). Als ze niet op tijd worden gecorrigeerd, dan is het na het 12^e jaar te laat en is hun gedrag zonder doel en gaan ze van de ene kick naar de andere. "Ze hebben geen zelfvertrouwen, sociale vaardigheden en een povere algemene ontwikkeling. Er heerst totale verveling." Fared (83a) vermoedt dat een aanzienlijk deel van de problematische straatjongeren leidt aan een of andere gedragsstoornis. Hij vindt dat de psychosociale problematiek door een taboe op testen onvoldoende wordt onderkend. "Toegeven dat het slecht met je gaat is niet populair als je het straatleven ophemelt." Hoewel straatvrienden vaak loyaal aan elkaar zijn, missen velen sociale vaardigheden om elkaar te helpen. De toekomstverwachtingen zijn weinig hoopgevend. "De helft vindt een baan, krijgt kinderen en sticht een familie. De andere helft moddert door als kruimeldief of straatdealer of verdwijnt in de hardere criminaliteit." De groep van Kees (140a) zit in het zelfde schuitje. "Het is een cocktail van frustraties. Ze zijn boos op Nederland, boos op hun ouders en weten zich vaak niet zo goed raad."

De professionals zijn positiever over Marokkaanse meisjes, ofschoon die na hun 16^e meer druk voelen over relaties en uitgaanskwesaties. Ze doen het beter op school dan veel jongens en het verschil in opleidingsniveau wordt eerder groter. Een deel van de meisjes probeert zich langzaam los te weken van de ouders of wil alleen wonen in plaats van direct te trouwen. Dit proces verloopt overigens bij de een soepeler dan bij

de ander. De situatie van Marokkaanse jonge vrouwen is gecompliceerder naarmate ouders hun drang naar meer zeggenschap minder begrijpen. Reden waarom zij zich in allerlei bochten moeten wringen. Bang om door de familie te worden verstoten.

Snackbars en shisha's

Wat betekent vrije tijd als je geen opleiding volgt of werk hebt, de straat je thuis is en je niet weet welke dag het precies is? Voor minderjarigen zijn coffeeshops verboden terrein. Een deel bezoekt snackbars, shisha-lounges of pleintjes. Anderen gaan naar koffiehuizen of gaan bidden in de moskee. Een kleine groep bezoekt de sportschool of voetbalt in teamverband onder leiding van een buurtcoach. Buurtjongeren luisteren naar rap en hiphop en de autochtoon-Nederlandse jeugd houdt ook wel van smartlappen en elektronische muziek. Sommigen doen tot soms in het extreme aan gamen, aldus Andre (141a).

Frank (20 jaar) verliest zich in het gamen. Hij speelt dag en nacht en brengt de meeste tijd alleen door op zijn kamer. Hij is ontoegankelijk en depressief en zit op een 'zwarte wolk'. Hij communiceert via zijn headset bijna alleen met medespelers uit andere landen. Zijn slaapritme is verstoord en hij ziet er mager en doodmoe uit omdat hij slecht eet. Hij wordt woedend als ouders dreigen om het internet af te sluiten.

Er wordt weinig gestapt, met uitzondering van een paar groepjes die naar cafés in de binnenstad of naar festivals gaan. Gadgets zijn erg in trek, evenals dure kleding die je status en *streetcredibility* verhogen.

1.3 Problemen in de buurt en criminaliteit

De overlast van rondhangende jongeren in buurten gaat in golven en verplaatst zich soms naar andere plekken. Gerichtte acties en interventies werpen hun vruchten soms wel af, maar de problematiek blijft zolang jongeren hun heil alleen op straat blijven zoeken. De 'mixgroep' van Fared (83a), want afkomstig uit verschillende buurten, heeft niet één vaste hangplek en houdt elkaar met WhatsApp op de hoogte. Andere groepen in Oost zijn meer honkvast en blijven ook na ingrijpen van de politie terugkomen. Een deel van de jongeren (meestal jongens) willen een eigen territorium claimen om elkaar te treffen. Over het algemeen ervaren buurtbewoners de meeste overlast (o.a. provocaties, vernielingen, lawaai) van jongere groepen (12-14 jaar). De hardere criminaliteit wordt volgens de professionals vooral door oudere jongeren en jongvolwassen

gepleegd. Maar die groepen treffen elkaar eerder ergens in een bekend etablissement in de buurt.

Het verbaast Kees (140a) hoe gemakkelijk jongeren in West soms hun ouders de baas zijn. Hij noemt als voorbeeld een door het stadsdeel speciaal georganiseerde buurt-bijeenkomst voor ouders van een groep overlastgevende jongeren. Er kwam geen enkele ouder opdagen, maar wel zeven, bij Kees (140a) bekende, jongeren (14-15 jaar) die verhaal kwamen halen. De groep profiteert van het gebrekkige toezicht op straat en maakt veel gebruik van online communicatiemiddelen.

De tijd dat ze alleen met *Scarface* pronkten is voorbij. Net als Fared (83a) volgt Kees (140a) ook jongens op Facebook. Hij ziet soms profielfoto's met AK-47 Kalasnikovs. Het is een bewijs van hoe de straatcultuur zich beweegt van de straathoek naar Facebook. Even ervan afgezien of alle gangsterparafernalia ook echt zijn, lijkt het pronken met wapens, geld en drugs op YouTube soms de gewoonste zaak. De fysieke straathoek die vroeger fungeerde als podium voor het etaleren van een straatimago moet tegenwoordig concurreren met digitale platformen.⁴⁹ Het criminele milieu blijft echter lonken voor een paar (ex-)klanten van Fared (83a). Ondanks de verhalen over criminele afrekeningen (soms ook bekenden in de buurt) deinzen sommige jongens er niet voor terug om bij grotere dealers als loopjongen te beginnen.

"Ik zie dat steeds meer jongeren de Amerikaanse gettocultuur verheerlijken. Ze zijn ook minder aanspreekbaar. Een jongen van zes kun je nog corrigeren, maar boven de tien wordt het al lastig. Als ze ouder worden brengen ze thuis ook geld in het laatje en spelen iedereen tegen elkaar uit. De ouders gaan soms gebukt onder de geweldpleging en de hulpverlening en de politie staan vaak machteloos." (Kees, 140a)

De professionals zien soms al in een vroeg stadium welke jongens zich in de gevarenzone bevinden en/of naar het meer georganiseerde drugsmilieu trekken. Kees (140a) moet denken aan een veertienjarige jongen wiens dominante gedrag erg opvalt. Elke tegenspraak wordt meteen in de kiem gesmoord; sorry komt niet voor in zijn vocabulaire. "Die jongen denkt echt dat hij de *king of the hill* is. Met harde hand regeren is nog de enige manier om hem van die apenrots af te trappen."

⁴⁹ De indruk dat er minder wordt rondgehangen is ook de algemene indruk in Nederland en wordt wel geopperd als verklaring voor de daling in (geregistreeerde) criminaliteit.

Meer professionals merken dat het aantal straatjongens toeneemt, dat zich op een of andere wijze inlaat met drugshandel als bijvoorbeeld runner, verkoper of transporteur. Ze zijn buurtgericht, trekken met drugszakjes naar de binnenstad of worden (inter)nationaal actief. In Amsterdam Oost stromen meer jongens het dealcircuit in (vooral cocaïne), aldus Erik (20a). "Op crimineel gebied integreren ze snel. De mo's nemen de boel over en de kans dat ze gepakt worden is klein."

"Ik betrek liever geen straatdealers bij mijn buurtactiviteiten omdat ik bang ben dat ze andere jongeren gaan besmetten met hun dealerpraatjes. Het is een moeilijke groep omdat ze wars zijn van de hulpverlening en ongevoelig blijven voor boetes en straatverboden." (Erik, 20a)

Ook Cartier (103a) hoort meer verhalen over jonge straatdealers die in de binnenstad voorbijgangers proberen te verleiden tot het kopen van (nep)drugs.⁵⁰ Sommigen gedragen zich zeer intimiderend. Hij werd er zelf ook mee geconfronteerd toen hij in de buurt van het Rembrandtplein werd lastiggevallen door een groepje dat hem voor toerist aanzag. "De toon is erg dreigend. Je krijgt het gevoel dat ze gewapend zijn en dat ze niks te verliezen hebben. Dat maakt het erg heftig." Cartier (103a) begeleidt een jongen wiens vader nepdopedealer is en hij heeft contact (via het HIC-team) met een jonge knul die nepdrugs dealt in het Wallengebied. In plaats van cocaïne en ecstasy verkoopt hij lidocaïne, codeïne en stophoest aan toeristen. Hij heeft inmiddels zeven drugsdelicten op zijn naam. Zijn vader houdt de huisdeur dicht als zijn zoon om 5 uur 's ochtends naar binnen wil. Ondanks een uitgebreide teambegeleiding bleef de jongen onhandelbaar en is overgedragen aan de reclassering.

2 Middelengebruik

Buurtjongeren verschillen in de mate waarin zij **alcohol** gebruiken. Autochtoon-Nederlandse jongeren drinken het meest en op meer gelegenheden. De Marokkaanse jongeren drinken het minst en de Surinamers en Antillianen zitten daar tussenin. De

⁵⁰ Deze verhalen doen denken aan die rond de invoering van de wietpas in sommige steden in het zuiden. (Van Ooyen-Houben, Bieleman & Korf, 2014).

jongvolwassen stappers uit deze groepen (o.a. cafés en festivals) geven het meeste geld uit aan alcohol. Behalve bier zijn ook sterke dranken populair en worden soms ook heimelijk op straat genuttigd. **Energydrinks** zijn in alle groepen populair en worden veel vaker dan alcohol gedronken. Bij **tabak** blijven, ondanks de toenemende bekendheid van e-sigaretten en shisha-pennen, de meesten voorkeur houden voor shag en sigaretten.

Cannabis is veruit de populairste drug en in elke groep wordt mild tot stevig gebloed. Sommigen zijn al voor hun 15^e jaar met blowen begonnen. Blowen gebeurt vaak in groepsverband. Terwijl slechts zo'n 10% van de groep Marokkanen bij Kees (140a) in Amsterdam West drinkt, blowen ze bijna allemaal, wat niet altijd goed uitpakt. "Van cannabis raken ze bijna allemaal in de war." Minderjarigen die niet in de shisha-shop of coffeeshop mogen komen, gaan soms demonstratief op het plein een grote shisha roken. Maar wie connecties heeft, kan ook anderen hasj of wiet laten kopen.

Fared (83a) ziet vergelijkbare patronen bij blowgroepjes in Amsterdam Oost. Ze beginnen op vroege leeftijd, raken na verloop de draad kwijt en hun leven wordt alleen maar chaotischer. Degenen met gedragsproblemen worden er niet veel beter van. Anderen worden eerder lethargisch en verliezen de controle over hun leven. "Je bent 20 voor je het weet en komt er dan achter dat je met blowen een paar jaar verknald hebt."

Het leven van Roland (18 jaar), een van Kees' cliënten, verloopt moeizaam. Hij is onzeker, erg op zichzelf en heeft moeite om zijn gevoelens te uiten. Gekleed als gothic met spike-kettingen, veel armbanden en met 100 haarkleuren valt hij erg op. Hij kan opgaan in zijn muziek, maar gaat nooit uit. Hij vertrouwt bijna niemand en heeft suïcidale gedachten. Roland leidt aan een foetaal alcohol syndroom (FAS) en is enig kind van gescheiden ouders, die bij de hulpverleners niet meer in beeld zijn. Hij woont momenteel bij zijn pleegmoeder en gaat een traject in voor zelfstandig wonen. Door het straatleven is hij in aanraking gekomen met drugs, waaronder cannabis. Hij blowt bijna elke dag minstens één joint. Alcohol drinkt hij nauwelijks. Ecstasy heeft hij wel eens geprobeerd en op de GHB is hij een keer out gegaan in het park.

Het gebruik van **andere middelen** (o.a. GHB, speed, lachgas en ecstasy) komt vooral bij autochtoon-Nederlandse groepjes voor. Bij de jongeren van André (141a) is nog het meest sprake van een drugscene. Hij schetst het leven van een vriendengroepje (16-18 jaar) dat exemplarisch is voor de cliënten met individuele problematiek waar hij

vaak mee werkt. Ze hebben veel middelenkennis en interesse in drugs. Ze zijn beïnvloedbaar maar ook eigenwijs en komen niet opdagen als ze iets niet leuk vinden. Hun drang om er telkens een feestje van te maken botst met de structuur die de hulpverlening wil bieden. Door hun beperkte sociale vaardigheden komen ze nogal eens in conflict met autoriteiten. Ze hangen vaak rond in het Vondelpark. Ook veel andere cliënten gebruiken al vanaf jonge leeftijd verschillende drugs en praten daar openlijk over. Met drugs kunnen ze meer ontspannen en hun zorgen vergeten. En sommigen verliezen zich in de feestcultuur. De groep onder de Vondelbrug heeft een grote aantrekkingskracht. Tegen het eind van de middag zwelt de groep aan en wordt er gechilld. Er wordt cannabis en soms ook ecstasy gebruikt. De meesten zitten in het zelfde schuifje en drugs versterken het groepsgevoel.

3 Samenvatting

Kwetsbare buurtjongeren in volkswijken maken relatief vaak deel uit van straatgroepen. Bij veel van hen is sprake van een ontwrichte thuissituatie en armoede, het opleidingsniveau is laag en er is vaak sprake van psychische problematiek. Door gebrek aan controle en opvoeding belandt een deel van de jongeren al vroeg op straat, met een vergroot risico op probleemgedrag. Een deel van de straatjongeren kampt met een verstandelijke beperking of ADHD. In sommige straatgroepen is sprake van een hoge drop-out, met als gevolg een sneeuwbaaleffect van problemen die (op termijn) tot meer regelovertreding en criminaliteit leiden. De professionals in de panelstudie blijven constateren dat meer jongeren zich op het dealersterrein begeven, in de eigen buurt en in toenemende mate daarbuiten, in de binnenstad op de uitgaanspleinen. In toenemende mate wordt, naast de klassieke straatdrugs (heroïne en crack), gehandeld in snuifcocaïne. Het zwaartepunt van de handel lijkt zich, verder nog dan in 2014, te verplaatsen naar Marokkaanse groepen.

Surinaamse, maar vooral autochtoon-Nederlandse jongeren drinken meer en frequenter **alcohol** dan Marokkaanse jongeren. **Energydrinks** zijn in alle groepen populair. **E-sigaretten** en **shisha-pennen** winnen wat aan bekendheid. **Cannabis** is bij Marokkaanse, maar ook Surinaamse en Antilliaanse buurtjongeren meer geaccepteerd dan alcohol. Professionals zien wel dat blowen het problematische gedrag versterkt. Het

gebruik van andere middelen (o.a. **ecstasy**, **GHB** en **cocaïne**) ligt op een veel lager niveau en blijft voornamelijk beperkt tot de 'witte' netwerken.

IV

SURVEY

COFFEESHOPBEZOEKERS

1	Survey	90
1.1	Veldwerk	92
1.2	Representativiteit	93
1.3	De coffeeshopbezoekers	94
2	Middelengebruik	98
2.1	Tabak	98
2.1.1	Waterpijp	99
2.1.2	E-sigaret	99
2.2	Alcohol	100
2.3	Cannabis	101
2.4	Ecstasy	102
2.4.1	MDMA-poeder	102
2.5	Cocaïne	102
2.6	Amfetamine	103
2.6.1	Methamfetamine	103
2.7	Lachgas	104
2.8	GHB	104
2.9	Ketamine	104
2.10	NPS (nieuwe psychoactieve stoffen)	105
2.11	Paddo's, LSD en DMT	106
2.12	Heroïne en crack	107
2.13	Ritalin en slaapmiddelen	107
2.14	Middelengebruik per subgroep	107
2.14.1	Geslacht	108
2.14.2	Leeftijd	108
2.14.3	Etniciteit	109
2.14.4	Studenten, scholieren, werkenden en werklozen	109

3	Blowen en kopen.....	110
3.1	Gebruikspatronen.....	110
3.2	Cannabis kopen.....	112
3.3	Synthetische cannabinoïden.....	114
4	Trends.....	115
4.1	Tabak.....	116
4.2	Alcohol.....	117
4.3	Cannabis.....	117
4.4	Ecstasy, cocaïne en amfetamine.....	118
4.5	Lachgas, GHB en ketamine.....	118
4.6	NPS (2-CB).....	119
4.7	Paddo's en LSD.....	119
4.8	Heroïne en crack.....	120
4.9	Ritalin en slaapmiddelen.....	120
5	Samenvatting.....	120

De editie van 2015 is de vierde Antenne waarbij een survey onder bezoekers van Amsterdamse coffeeshops is gedaan (eerdere coffeeshopsurveys waren in 1994, 2001 en 2009).⁵¹ We beschrijven in dit deel achtereenvolgens **(1)** de opzet en uitvoering van de survey en de onderzochte coffeeshopbezoekers en **(2)** gebruik van tabak, alcohol, cannabis en andere middelen. Vervolgens komen **(3)** gebruikspatronen, de aanschaf van wiet en hasj en synthetische cannabinoïden wat meer gedetailleerd aan bod. Tot slot bespreken we **(4)** ontwikkelingen en trends aan de hand van cijfers uit de vier coffeeshopsurveys.

Definities en begrippen

In Antenne hanteren we verschillende maten voor middelengebruik en maken we vaak onderscheid naar etniciteit. De gebruikte definities en enkele statistische termen worden hier toegelicht.

Middelengebruik

Wanneer iemand een middel ooit in zijn of haar leven heeft gebruikt, spreken we van **ooit-gebruik**. Bij gebruik in het laatste jaar spreken we van **recent gebruik** en gebruik in de laatste maand noemen we **huidig gebruik**.

Bij tabak, alcohol en cannabis worden onder andere ook **gebruikshoeveelheden per dag** besproken. Deze hoeveelheden gelden alleen voor dagen waarop gerookt, gedronken of geblowd wordt. Wanneer we dus het aantal sigaretten, glazen alcohol of joints per dag rapporteren, bedoelen we het aantal per 'rook'dag, 'drink'dag of 'blow'dag.

Etniciteit

Etniciteit is bepaald aan de hand van de standaardprocedure van het CBS. Iemand is autochtoon-Nederlands als beide ouders in Nederland geboren zijn. En iemand is van niet-Nederlandse afkomst wanneer ten minste één van de ouders in het buitenland geboren is. Migranten (eerste generatie) worden ingedeeld naar hun eigen geboorteland en migrantenkinderen (tweede generatie) worden ingedeeld naar het geboorteland van de ouder(s). Wanneer beide ouders in het buitenland zijn geboren, wordt gekeken naar het geboorteland van de moeder. Er wordt onderscheid gemaakt tussen **westerse** coffeeshopbezoekers (autochtoon-Nederlandse bezoekers en bezoekers van Europese, Noord-Amerikaanse of Australische afkomst) en **niet-westerse** coffeeshopbezoekers (Antilliaanse, Surinaamse, Marokkaanse, Turkse, Afrikaanse, Aziatische of Zuid-Amerikaanse afkomst).

⁵¹ Korf, Nabben & Schreuders (1995); Korf, Nabben & Benschop (2002), Nabben, Benschop & Korf (2011).

Statistiek

In tekst en grafieken worden de belangrijkste resultaten weergegeven; percentages en gemiddelden zijn daarbij afgerond. Naast een gemiddelde wordt soms ook een mediaan (ook wel 'doorsnee') genoemd. Dit is de waarde waar de helft van de respondenten onder scoort, en de helft boven. De mediaan is soms meer valide dan het gemiddelde, omdat hoge of lage uitschieters hierop niet van invloed zijn.

Wanneer vergelijkingen worden gemaakt tussen subgroepen (bijv. naar geslacht, leeftijd of etniciteit), spreken we alleen van verschillen als deze **significant** zijn. Dat wil zeggen dat de verschillen statistisch gezien met ten minste 95% zekerheid niet aan toeval toe te schrijven zijn ($p < .05$).

Meer gedetailleerde cijfers en analysegegevens zijn te vinden in de tabellen in bijlage B.

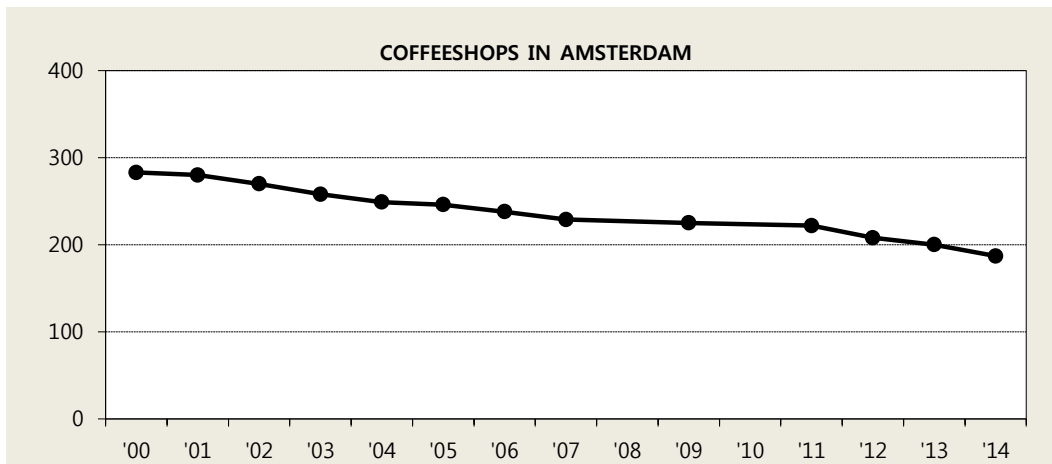
1 Survey

In 1993 waren er naar schatting 550 coffeeshops in Amsterdam, waarvan er in 1995 350 de status van gedoogde coffeeshop verkregen.⁵² Door het gevoerde uitsterfbeleid (bij sluiting van een coffeeshop, mocht ook een andere exploitant er geen coffeeshop meer vestigen) was het aantal bij de eerste officiële landelijk coffeeshoptelling van 1999 alweer gedaald tot 288.⁵³ Deze daling zette in de jaren daarna gestaag door. Sinds de start van de uitvoeringsfase van het Project 2012 (de 'opknapbeurt' van het Wallengebied) in 2010 neemt het aantal Amsterdamse coffeeshops versneld af. Daarbij is vanaf januari 2014 het afstandscriterium ingevoerd (gefaseerde sluiting van coffeeshops binnen 250 meter van scholen). Volgens de laatste telling van eind 2014 waren er nog 187 coffeeshops in Amsterdam. Ten opzichte van de situatie tijdens de laatste Antenne coffeeshopsurvey van 2009 betekent dat al een afname van -17%. Tussen eind 2014 en het voorjaar van 2015 (toen de dataverzameling voor de Antenne coffeeshopsurvey van start ging) sloot nog een handvol coffeeshops hun deuren.

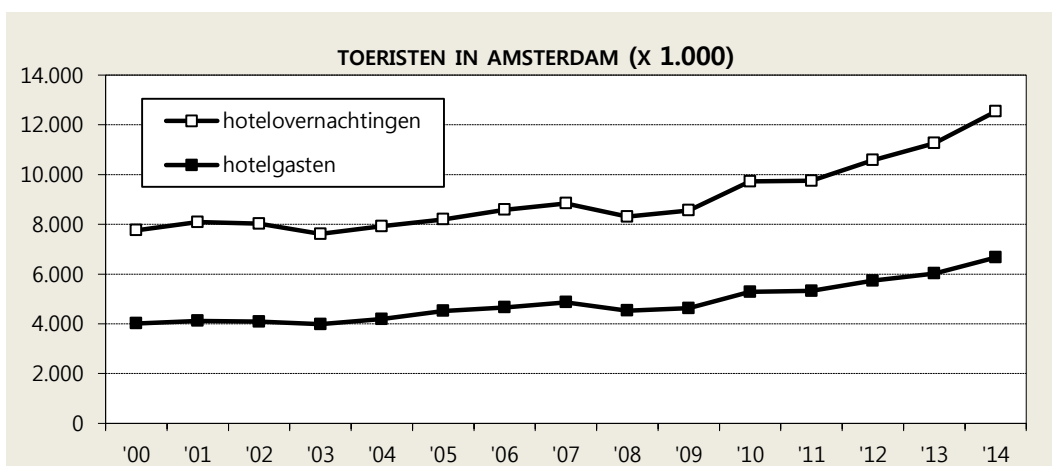
De sluiting van coffeeshops gebeurt vooral in het centrum van Amsterdam. De coffeeshops die blijven, trekken meestal voornamelijk toeristen en zijn daarom niet geschikt voor de Antenne survey. Die richt zich namelijk primair op Amsterdammers.

⁵² Bicknese (2003).

⁵³ Bieleman, Mennes & Sijstra (2015).

Tegelijkertijd heeft Amsterdam te maken met een groeiend aantal toeristen. In tien jaar tijd nam het aantal hotelgasten toe van vier naar zeven miljoen per jaar.⁵⁴ En daar zijn de toeristen die verblijven in de circa 22.000 woningen die via Airbnb worden verhuurd nog niet in meegerekend.⁵⁵

Mede door de explosieve toename van toeristen, is het toerisme in Amsterdam allang niet meer beperkt tot de binnenstad, maar zijn ook de omliggende buurten drukbe-

⁵⁴ Bron:: *Tabel 12.3.8 Kerncijfers hotels, 2003-2013*, via www.ois.amsterdam.nl/feiten-en-cijfers. Cijfers van eerdere jaren uit eerdere publicaties van *Amsterdam in cijfers* (Gemeente Amsterdam: Onderzoek, Informatie en Statistiek).

⁵⁵ Gemeente Amsterdam (2016).

zocht. Anno 2016 is 59% van de Amsterdamse hotelkamers buiten het centrum te vinden en van de via Airbnb gehuurde woningen ligt zelfs 72% buiten het centrum.⁵⁶

Ook in de coffeeshops in de omringende buurten, die voorheen vaak vooral lokale klanten trokken, zijn nu meer en meer toeristen te vinden, waardoor ook daar minder voor de Antenne survey geschikte coffeeshops konden worden bezocht. In totaal zijn ruim vijftwintig coffeeshops meegenomen voor de survey. Ter vergelijking: in 2009 werden nog meer dan vijftig verschillende coffeeshops bezocht.

1.1 Veldwerk

In het voorjaar van 2015 heeft een team van zeven veldwerkers gedurende vier weken in coffeeshops bezoekers benaderd. In het najaar van 2015 is er nog een ronde van zes weken geweest waarbij twee veldwerkers die ook bij de eerste ronde betrokken waren, ingezet werden. Samen bezochten de veldwerkers ruim 25 verschillende coffeeshops, verspreid over Amsterdam. Elke veldwerker was verantwoordelijk voor een eigen stadsdeel of wijk. Hierdoor werd voorkomen dat coffeeshopbezoekers meermaals mee zouden doen. Dagen en tijden waarop werd geënquêteerd werden verspreid over de week en afgestemd op de coffeeshops, d.w.z. dat niet werd geënquêteerd wanneer er vrijwel geen bezoekers waren of er vrijwel uitsluitend toeristen aanwezig waren. Er zijn zoveel mogelijk verschillende personen aangesproken (jong en oud, man en vrouw, westers en niet-westers). Daarnaast is veel moeite gedaan om zowel bezoekers die veel tijd in de coffeeshop doorbrengen ('zitters') als bezoekers die de coffeeshop in en uit lopen ('halers') te enquêteren.

Voor elke 'zitter' hebben de veldwerkers ook een 'haler' aangesproken. De veldwerkers spraken coffeeshopbezoekers persoonlijk aan en gaven een korte uitleg over het onderzoek. Benadrukt werd dat de gegevens vertrouwelijk en anoniem werden behandeld. Bezoekers hadden de mogelijkheid om een vragenlijst thuis op papier of via internet in te vullen, maar omdat uit eerder onderzoek in coffeeshops is gebleken dat bij deze doelgroep zeer lage responspercentages worden gehaald, is geprobeerd zoveel mogelijk vragenlijsten ter plekke in te laten vullen. Dit kon zowel via internet

⁵⁶ Bron: *Tabel 8.3.7 Bedden naar stadsdelen en Nederlandse Hotel Classificatie, augustus 2015*, via www.ois.amsterdam.nl/feiten-en-cijfers.

(middels een smartphone) als op papier. Opvallend was dat de coffeeshopbezoekers vaker de voorkeur gaven aan de papieren vragenlijst. Voor het ter plekke invullen van de vragenlijst ontvingen de respondenten een aansteker cadeau. Als de bezoekers aangaven dat zij de vragenlijst liever thuis wilden invullen, werd een korte checklist afgenomen, waarin geslacht, leeftijd, etniciteit en het gebruik van cannabis, ecstasy, cocaïne en amfetamine werden genoteerd. Daarna kregen zij een flyer mee met een unieke code erop, waarmee ze de online vragenlijst in konden vullen.

1.2 Representativiteit

In totaal hebben 220 coffeeshopbezoekers de vragenlijst ter plekke volledig ingevuld. Daarnaast is aan 74 coffeeshopbezoekers een flyer meegegeven, waarvan er 7 de vragenlijst online hebben ingevuld. Uiteindelijk hebben dus 227 van de 294 benaderde bezoekers de vragenlijst ingevuld: een respons van 77%. Dat is wat lager dan bij de laatste Antenne coffeeshopsurvey van 2009, toen een vergelijkbare wervingsstrategie een respons van 92% opleverde.⁵⁷ Maar nog steeds veel hoger dan bij de een-na-laatste coffeeshopsurvey van 2001, toen het uitdelen van papieren vragenlijsten met een retourenvelop resulteerde in een respons van slechts 15%.

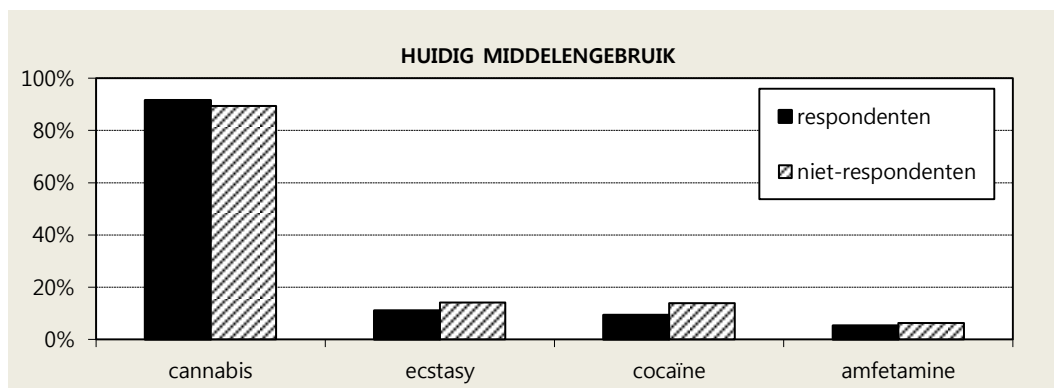
Respondenten en niet-respondenten

De respons is dus hoog, maar belangrijker is dat de respondenten een goede afspiegeling vormen van de benaderde coffeeshopbezoekers. Door bij bezoekers die een flyer meekregen een korte checklist af te nemen, kunnen we een vergelijking maken tussen 227 coffeeshopbezoekers die wél de vragenlijst invulden (respondenten) en de 67 coffeeshopbezoekers die dat niet deden (niet-respondenten). Daaruit blijkt dat het gebruik van cannabis, ecstasy, cocaïne en amfetamine onder respondenten en niet-respondenten vergelijkbaar is.⁵⁸ Coffeeshopbezoekers die cannabis, ecstasy, cocaïne of amfetamine gebruiken waren niet minder geneigd om mee te doen met de survey

⁵⁷ In 2009 werden echter geen flyers uitgedeeld aan bezoekers die geen tijd/zin hadden de vragenlijst ter plekke in te vullen, maar werden papieren vragenlijsten met antwoordenvolp meegegeven en werden geretourneerde vragenlijsten beloond met een waardebon van 10 euro. De respons hierop (18 van de 40) was veel hoger dan de respons op de flyers (7 van de 74).

⁵⁸ Niet-respondenten waren vaker van autochtoon-Nederlandse afkomst, maar dat lijkt dus geen vertekend beeld qua middelengebruik tot gevolg te hebben.

(bijvoorbeeld omdat zij niet wilden vertellen over hun gebruik) en andersom waren ook niet-gebruikers niet minder geneigd om mee te doen (bijvoorbeeld omdat het onderwerp ze niet interesseert).

Stamgasten en incidentele afhalers

Ondanks de instructie aan de veldwerkers om zowel 'zitters' als 'halers' te werven, kan onbedoeld maar onvermijdelijk toch een zekere selectie hebben plaatsgevonden van 'stamgasten' die vaker en langer in een coffeeshop verblijven. Net als dat je op een willekeurige dag in een sportschool relatief veel frequente sporters zult treffen, zal je op een willekeurige dag in een coffeeshops relatief veel frequente bezoekers treffen. Toch lijkt een zeer gevarieerde groep coffeeshopbezoekers aan de survey te hebben deelgenomen. Een deel van de 227 respondenten is vaste klant bij de coffeeshops (16%), komt bijna dagelijks in een coffeeshop (26-30 dagen in de afgelopen maand, 20%) en/of verblijft er over het algemeen minstens een uur (22%). Maar er zijn net zo goed respondenten die meestal naar andere coffeeshops gaan (39%), hooguit 5 dagen per maand in een coffeeshop komen (29%) en/of maar een paar minuten blijven (35%). Aan de survey hebben dus zowel stamgasten als incidentele afhalers meegedaan.

1.3 De coffeeshopbezoekers

Onder de 227 onderzochte coffeeshopbezoekers zijn meer mannen (78%) dan vrouwen (22%). De leeftijd varieert van 18 tot en met 47 jaar. Er zijn nauwelijks veertig-

plussers en geen minderjarigen.⁵⁹ Verreweg de grootste groep bestaat uit begin-twintigers en de gemiddelde leeftijd is 25 jaar.

De etnische diversiteit van de Amsterdamse bevolking is terug te zien bij de coffeeshopbezoekers in de hoofdstad: 44% van de bezoekers is autochtoon-Nederlands, 14% van westerse migrantenafkomst en 42% van niet-westerse migrantenafkomst.

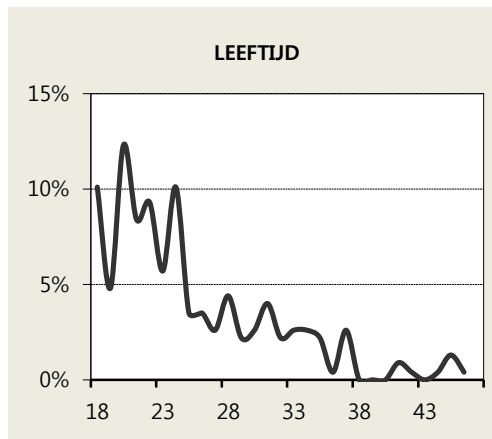
Ter vergelijking: onder de Amsterdamse bevolking van 15 tot 35 jaar is dat respectievelijk 46%, 18% en 36%.⁶⁰ Surinaams-Nederlanders (14%) en Marokkaans-Nederlanders (11%) vormen de grootste migrantengroepen onder de coffeeshopbezoekers.

Bij de steekproef van coffeeshops lag de nadruk op lokaal publiek (toeristencoffeeshops zijn buiten beschouwing gelaten) en het merendeel van de onderzochte coffeeshopbezoekers woont dan ook in Amsterdam (82%).

Opleiding en werk

Veel coffeeshopbezoekers volgen een opleiding (56%), waaronder 29% op hbo- of universitair niveau, 19% op mbo-niveau en 8% in het voortgezet onderwijs (2% vmbo, 6% havo/vwo). Ten behoeve van vergelijkingen tussen groepen coffeeshopbezoekers, worden mbo'ers en middelbare scholieren in het vervolg samen aangeduid als 'scholieren'. Coffeeshopbezoekers die studeren aan hbo of universiteit worden 'studenten' genoemd.

De meeste coffeeshopbezoekers werken: 59% werkt minimaal 20 uur per week en ongeveer één op de vijf (22%) minder dan 20 uur. Degenen die werken en daarnaast géén opleiding volgen, duiden we in het vervolg aan als 'werkenden'. In totaal is 36%

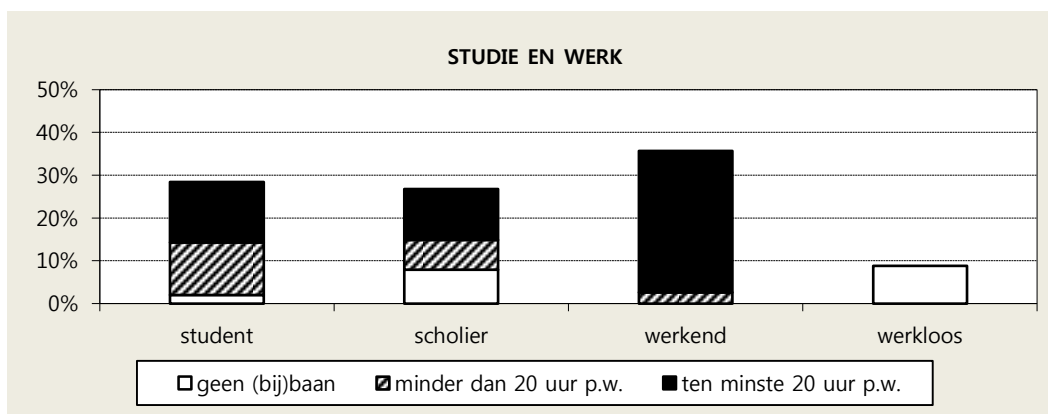

⁵⁹ Dit heeft uiteraard te maken met de minimumleeftijd van 18 jaar voor het betreden van een coffeeshop.

⁶⁰ Percentages berekend op basis van cijfers uit *Tabel 2.1.11 Bevolking naar leeftijdsgroepen en herkomst-groepering, 1 januari 2016* (www.ois.amsterdam.nl).

van de coffeeshopbezoekers werkend. Werkenden studeren dus niet, maar onder studenten en scholieren wordt wel veel gewerkt; ongeveer de helft van de studenten (49%) heeft een (bij)baan voor minimaal 20 uur per week en 44% van de scholieren werkt minimaal 20 uur per week.

De resterende 9% van de coffeeshopbezoekers volgt geen opleiding en heeft geen baan. Zij worden aangeduid als 'werklozen'.

Iemands opleidingsniveau hangt af van zijn/haar hoogst behaalde diploma. Formeel zijn de meeste middelbare scholieren momenteel dus laagopgeleid (want hebben tot nu toe alleen een basisschooldiploma behaald) en de meeste studenten middelbaar opgeleid (want hebben tot nu toe alleen voortgezet onderwijs behaald).⁶¹ Het opleidingsniveau is bij deze groepen coffeeshopbezoekers dus niet zo veelzeggend. Onder de werkenden is 32% hoogopgeleid, heeft 54% een middelbaar opleidingsniveau en is 14% laagopgeleid. Onder de werkloze coffeeshopbezoekers is 10% hoogopgeleid, heeft 45% een middelbaar opleidingsniveau en is 45% laagopgeleid. Onder werkloze coffeeshopbezoekers is het opleidingsniveau dus laag, maar deze groep vormt maar een klein deel van de coffeeshopbezoekers.

Uitgaan

De helft van de coffeeshopbezoekers (51%) is gelegenheidsstappers, d.w.z. dat ze de afgelopen maand 1-3 keer uit zijn gegaan. Een derde (33%) is een vaste stapper (ge-

⁶¹ Opleidingsniveaus volgens het CBS: laag = basisonderwijs, vmbo, mbo niveau 1; middelbaar = havo/vwo, mbo niveau 2, 3 en 4; hoog = hbo, wo.

middeld minimaal 1 keer per week, tenminste 4 keer per maand). Eén op de acht (15%) ging daarentegen helemaal niet uit en is thuisblijver.

De coffeeshopbezoekers gaan het liefst uit in een café (56%) of club (56%), gevolgd door muziekfestival/dance event/party (27%) en rave (13%).

Geestelijke gezondheid

In de Antenne-vragenlijst is een kort meetinstrument voor de geestelijke gezondheid opgenomen: de RAND Mental Health Inventory (MHI-5).⁶² Met vijf vragen over positieve en negatieve gevoelens

Hoe voelde je je de afgelopen maand?

1. Voelde je je erg zenuwachtig?
2. Zat je zo erg in de put dat niets je kon opvrolijken?
3. Voelde je je kalm en rustig?
4. Voelde je je neerslachtig en somber?
5. Voelde je je gelukkig?

wordt de algemene psychische gezondheidstoestand vastgesteld. De antwoordmogelijkheden zijn: *altijd*, *meestal*, *vaak*, *soms*, *zelden* en *nooit*. Aan de antwoorden worden 0 tot en met 5 punten toegekend. Bij de derde en vijfde vraag krijgt het antwoord 'altijd' de meeste punten; bij de overige vragen is dat het antwoord 'nooit'. De itemscores worden bij elkaar opgeteld tot een ruwe somscore (0-25 punten), die wordt getransformeerd naar een schaal score tussen de 0 en de 100 punten. Algemeen wordt gezegd dat iemand met een score van meer dan 60 punten **psychisch gezond** is.⁶³

Afgaand op de scores op de MHI-5 zou één op zes coffeeshopbezoekers (16%) psychisch ongezond zijn. In een min of meer vergelijkbare leeftijdscategorie van de algemene Nederlandse bevolking (20-30 jaar) heeft 12% een MHI-5 score die duidt op psychisch ongezond zijn.⁶⁴ De coffeeshopbezoekers lijken dus iets vaker psychisch ongezond dan de 'gemiddelde' Nederlander.

⁶² Berwick et al. (1991); Van der Zee & Sanderman (1993).

⁶³ Perenboom et al. (2000).

⁶⁴ Uit: *Gezondheid, aandoeningen, beperkingen; persoonskenmerken, 2010-2013* (CBS Statline).

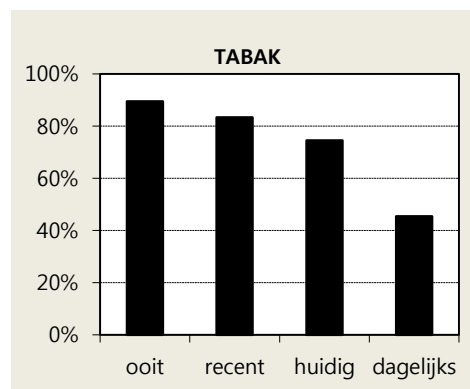
2 Middelengebruik

De vragenlijst besloeg items over roken, drinken, blowen en het gebruik van meer dan twintig andere middelen. We presenteren hier eerst algemene gebruikscijfers (ooit, laatste jaar en laatste maand). Daarna vergelijken we het middelengebruik in verschillende subgroepen.

Bij het gebruik van tabak, alcohol en cannabis worden onder andere ook gebruikshoeveelheden per dag besproken. Deze hoeveelheden gelden alleen voor dagen waarop gerookt, gedronken of geblowd wordt. Wanneer we dus het aantal sigaretten, glazen alcohol of joints per dag rapporteren, bedoelen we het aantal per rookdag, drinkdag of blowdag (zie ook pag. 89).

2.1 Tabak

De meerderheid van de coffeeshopbezoekers (89%) heeft ooit sigaretten, shag of sigaren gerookt. Voor een groep van (vrijwel) uitsluitend blowers (zie pag. 101) is het opvallend dat 11% dus nog nooit gerookt heeft, terwijl het in Nederland gebruikelijk is ook tabak in een joint te doen. Wanneer verderop meer gedetailleerd wordt ingegaan op gebruikspatronen, komen we hierop terug.

Gemiddeld rookten de ooit-rokers voor het eerst op hun 15^e jaar. De meeste rokers zijn begonnen met roken voordat de leeftijdsgrens voor tabaksverbod werd verhoogd van 16 naar 18 jaar, maar een deel was ook toen dus nog te jong om tabak te kunnen kopen.

Driekwart van de coffeeshopbezoekers is huidige roker (74%). Van die huidige rokers rookt 60% dagelijks; de rest rookt 5-6 dagen (11%), 3-4 dagen (14%) of 1-2 dagen per week (9%) of zelfs minder dan één keer per week (6%). Van de totale groep coffeeshopbezoekers is 45% een dagelijkse roker en 29% een 'recreatieve' niet-dagelijkse roker. Gemiddeld roken de huidige rokers 9 sigaretten per dag, dagelijkse rokers (gem. 11 sigaretten) beduidend meer dan niet-dagelijkse rokers (gem. 6 sigaretten). De meeste huidige rokers (62%) vinden zelf dat ze te veel of te vaak roken.

2.1.1 Waterpijp

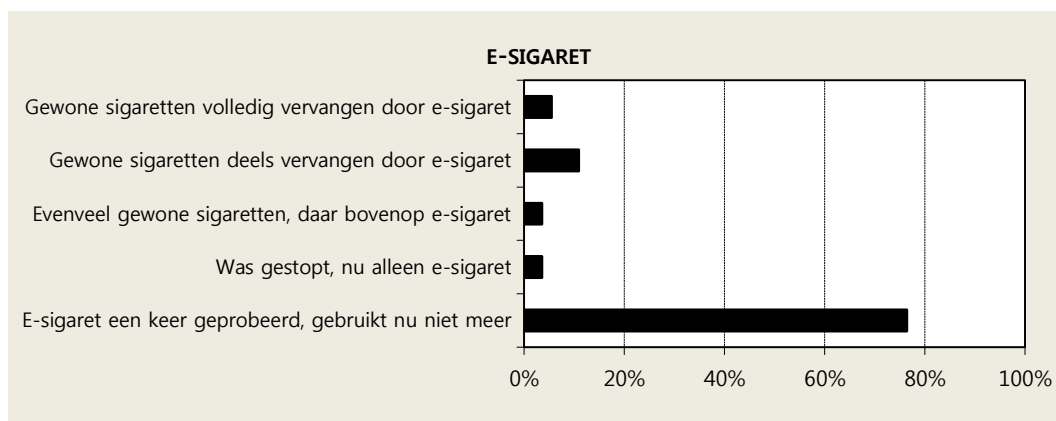
Van alle onderzochte coffeeshopbezoekers heeft 37% het afgelopen jaar wel eens tabak of kruiden (geen hasj of wiet) via een waterpijp (shisha) gerookt. Een kleine groep (2%) rookte uitsluitend kruiden, de rest (34%) ook of uitsluitend tabak met een smaakje. De meesten die het afgelopen jaar een waterpijp rookten, rookten ook gewone sigaretten (82%). Van de totale groep rookte 7% het afgelopen jaar uitsluitend waterpijp en geen sigaretten, terwijl 30% beide deed.

2.1.2 E-sigaret

Ruim één op de drie coffeeshopbezoekers (38%) rookte ooit een e-sigaret. Gemiddeld rookten ze voor het eerst een e-sigaret op hun 22e jaar, zo'n drie jaar geleden dus. Een kwart van de coffeeshopbezoekers (27%) rookte het afgelopen jaar een e-sigaret.

Van de recente rokers van een e-sigaret, rookt het grootste deel (ook) e-sigaretten met nicotine (82%). Slechts 18% rookt uitsluitend zonder nicotine. Dagelijkse rokers van e-sigaretten zijn in de minderheid (10%), de meesten roken minder dan 1 keer per week een e-sigaret (71%).

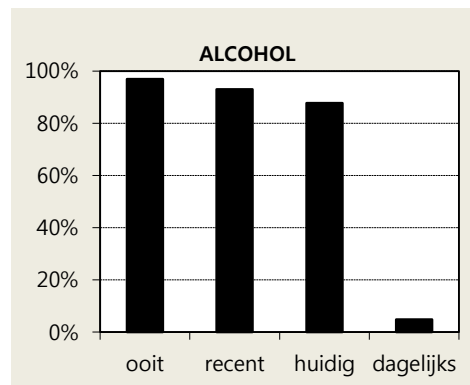
De recente rokers van e-sigaretten en de recente 'gewone' rokers vormen grotendeels dezelfde groep, 89% van de e-rokers rookt ook gewone tabak. Een deel van de recente e-rokers heeft de gewone sigaretten helemaal (6%) of deels (11%) vervangen door de e-sigaret. Daarentegen rookt 4% de e-sigaret bovenop gewone sigaretten en was 4% gestopt met roken voor hij begon met het roken van de e-sigaret. Maar verreweg de meesten (76%) hebben de e-sigaret het afgelopen jaar een keer geprobeerd en gebruiken hem nu niet meer.

Iets meer dan de helft van de recente e-rokers (56%) gebruikt de e-sigaret niet om te stoppen of minderen met roken. De rest probeert met hulp van de e-sigaret te minderen (18%) of helemaal te stoppen (26%).

2.2 Alcohol

Bijna alle coffeeshopbezoekers hebben ooit alcohol gedronken (97%). Gemiddeld dronken zij hun eerste glas alcohol toen zij 15 jaar waren. Net als bij tabak gold voor de meesten op dat moment nog een lagere leeftijdsgrens van 16 jaar, maar desondanks was alcohol voor een deel van hen ook toen nog verboden. Het aandeel huidige drinkers onder de coffeeshopbezoekers is 88%.

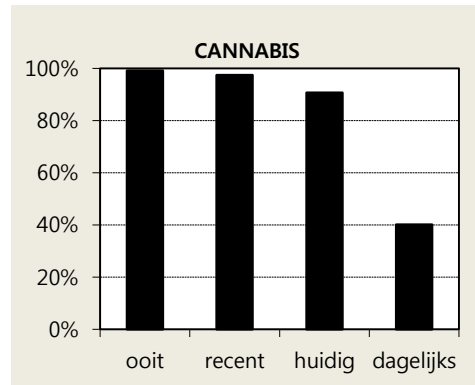
Dagelijkse drinkers zijn in de minderheid (6%), maar de meeste huidige drinkers drinken wel wekelijks (29% 1-2 dagen, 22% 3-4 dagen, 12% 5-6 dagen). De overige 32% drinkt minder dan 1 dag per week. Op dagen dat alcohol wordt gedronken, worden er gemiddeld 5 glazen alcohol geconsumeerd. Ruim één op de vijf huidige drinkers (21%) drinkt niet meer dan 1 of 2 glazen alcohol en 28% drinkt er 3 of 4. Op een gemiddelde drinkdag drinkt de helft (50%) van de huidige drinkers 5 of meer glazen alcohol, maar de afgelopen maand dronk 80% diezelfde hoeveelheid bij ten minste één gelegenheid.

Wanneer we frequentie en hoeveelheid van alcoholgebruik combineren, dan voldoet 7% van de onderzochte coffeeshopbezoekers aan de in Antenne gehanteerde definitie van een **riskante drinker**.⁶⁵ Maar een veel groter aandeel, namelijk 27%, vindt zélf dat dat ze te veel of te vaak drinken.

⁶⁵ Een riskante drinker drinkt dagelijks (ongeacht hoeveelheid) of meerdere dagen per week meer dan 3 (tot 19 jaar) of 4 (vanaf 19 jaar) glazen alcohol. Deze definitie wordt sinds 1995 in Antenne gehanteerd.

2.3 Cannabis

Bijna alle coffeeshopbezoekers (99%) hebben ooit wel eens wiet of hasj gebruikt; slechts twee hebben dat nooit gedaan. Het aandeel huidige blowers is 91%. De gemiddelde startleeftijd is 16 jaar. Jonger dus dan de minimale toegangsleeftijd voor coffeeshops (sinds 1996 is dat 18 jaar).

Een flink deel (44%) van de huidige cannabisgebruikers gebruikt dagelijks (dat komt neer op 40% van de totale groep). Daarnaast blowt 15% 1-2 dagen per week, 21% 3-4 dagen en 12% 5-6 dagen. Per dag worden gemiddeld 3 joints gerookt; 44% houdt het bij maximaal 1 à 2 joints op een dag, maar er zijn er ook die minimaal 5 joints roken (20%).

Van de huidige blowers voldoet 73% aan de definitie van **riskant blowen** (66% van de totale groep). Blowers zijn zelf bijna net zo vaak van mening dat ze te veel of te vaak blowen (64%).⁶⁶ Riskant blowen komt onder mannelijke en vrouwelijke coffeeshopbezoekers bijna even vaak voor en hangt ook niet samen met etniciteit. Wel lijkt riskant blowen toe te nemen met de leeftijd en komt het relatief het vaakst voor onder werkloze coffeeshopbezoekers (90%) en het minst vaak onder studenten (53%). Werklozen vormen echter een minderheid onder de coffeeshopbezoekers. Van de groep riskante blowers is daarom een beperkt deel (12%) werkloos.

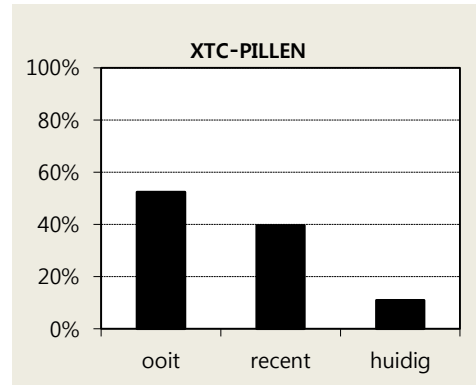
Uiteraard hebben we de coffeeshopbezoekers meer over hun cannabisgebruik gevraagd dan alleen frequentie en hoeveelheid. Verderop gaan we in een afzonderlijke paragraaf dieper in op gebruiksmethoden en -gewoonten en ook het kopen van wiet en hasj (Zie "3 Blowen en kopen", pag. 110).

⁶⁶ Een riskante blower blowt dagelijks (ongeacht de hoeveelheid) of een paar keer per week meer dan één joint. Deze definitie wordt sinds 1995 in Antenne gehanteerd.

2.4 Ecstasy

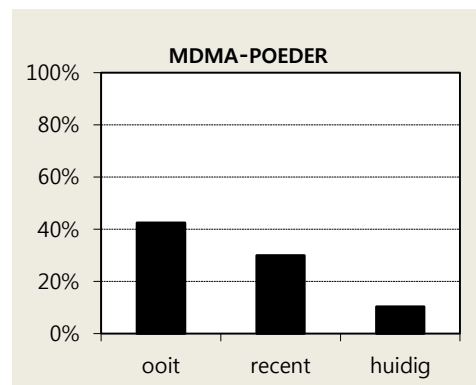
Ongeveer de helft van de coffeeshopbezoekers (52%) heeft ervaring met het gebruik van XTC-pillen. Gemiddeld waren zij 19 jaar toen ze voor het eerst slikten. Het afgelopen jaar heeft 40% XTC-pillen gebruikt en een tiende (11%) de afgelopen maand.

Degenen die het afgelopen jaar XTC-pillen gebruikten, slikten in die periode gemiddeld 5 keer (doorsnee 4 maal). Ruim een derde (38%) slikte 1 of 2 keer, een kwart (23%) 3 of 4 keer en een kleine derde (29%) 5 tot 10 keer. Een kleine groep (10%) kende meer dan 10 slikmomenten. Naar eigen mening neemt 8% van de recente gebruikers te veel of te vaak ecstasy.

2.4.1 MDMA-poeder

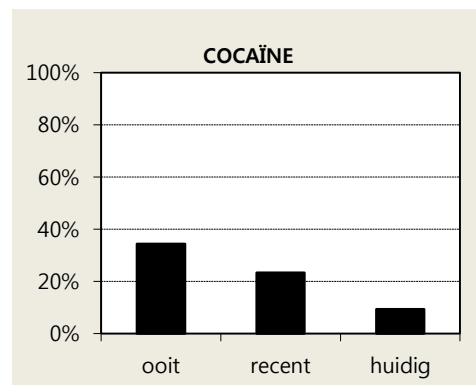
MDMA-poeders bevatten feitelijk dezelfde werkzame stof als een XTC-pil, maar gebruikers maken vaak een duidelijk onderscheid tussen beide vormen (daarom wordt ook gesproken van MDMA-poeder, niet van XTC-poeder). Minder dan de helft (42%) van de coffeeshopbezoekers heeft ooit MDMA-poeder gebruikt en 10% is huidige gebruiker.

Veel coffeeshopbezoekers die ervaring hebben met MDMA-poeder, hebben ook ervaring met XTC-pillen. De gebruikscijfers kunnen dus niet zomaar worden opgeteld. In totaal heeft 59% van de coffeeshopbezoekers ooit XTC en/of MDMA gebruikt.

2.5 Cocaïne

Eén op de drie coffeeshopbezoekers heeft ooit cocaïne gebruikt (34%). De gemiddelde startleeftijd is 20 jaar. Het afgelopen jaar

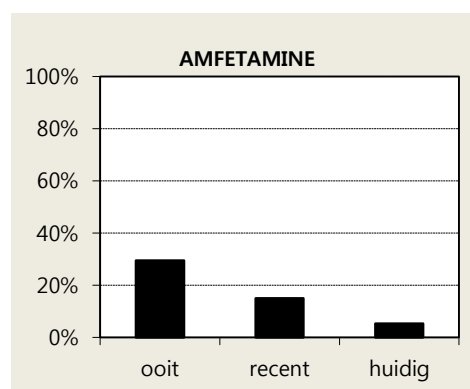
gebruikte één op de vier cocaïne (23%) en de afgelopen maand één op de tien (9%).

De recente cocaïnegebruikers namen het afgelopen jaar gemiddeld 7 maal cocaïne. Dit gemiddelde wordt echter omhooggetrokken door een aantal frequente gebruikers die tientallen keren hebben gebruikt. In doorsnee namen de recente gebruikers het afgelopen jaar 3 maal cocaïne. Bijna de helft (47%) gebruikte 1 of 2 keer, 17% 3 of 4 keer, 21% 5 tot 10 keer, en 15% meer dan 10 keer. Eén op de twaalf recente gebruikers (8%) vindt zelf dat hij/zij te veel of te vaak gebruikt.

2.6 Amfetamine

Het gebruik van amfetamine ligt iets onder dat van cocaïne. Van de coffeeshopbezoekers heeft 30% ooit amfetamine gebruikt. De gemiddelde startleeftijd is 20 jaar. Het laatste jaar gebruikte 15% amfetamine en 5% gebruikte het ook de afgelopen maand.

Degenen die het afgelopen jaar amfetamine gebruikten, deden dat gemiddeld 8 maal, maar de doorsneefrequentie is 2 keer in een jaar. Het grootste deel (64%) gebruikte 1 of 2 keer, 6% 3 of 4 keer, 9% 5 tot 10 keer en 21% is een meer frequente gebruiker (meer dan 10 keer). Ongeveer één op de zeven (15%) vindt dat hij/zij te veel of te vaak gebruikt.

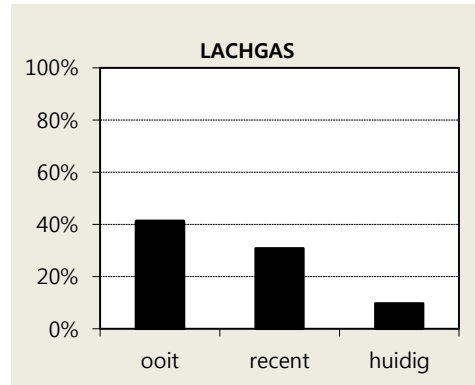
2.6.1 Methamfetamine

Methamfetamine (ook wel *crystal* of *ice*) heeft net als amfetamine een stimulerende werking, maar methamfetamine is sterker en de effecten houden langer aan.⁶⁷ Methamfetamine wordt door de onderzochte coffeeshopbezoekers marginaal gebruikt: 3% is ooit-gebruiker, één coffeeshopbezoeker gebruikte het afgelopen jaar methamfetamine en niemand is huidige gebruiker.

⁶⁷ EMCDDA./Europol (2009).

2.7 Lachgas

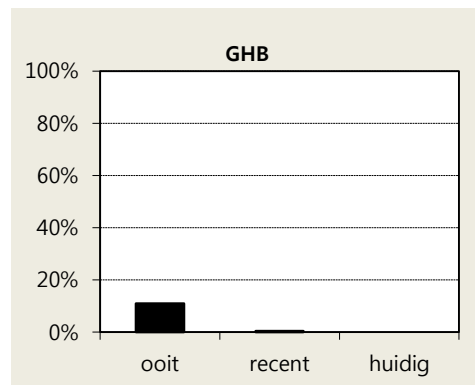
Naast de hiervoor beschreven stimulantia (ecstasy, cocaïne en amfetamine) worden ook wel narcosemiddelen tot de partydrugs gerekend. Het bekendste voorbeeld daarvan is lachgas. Onder de coffeeshopbezoekers heeft 41% ooit lachgas gebruikt, 31% gebruikte het laatste jaar en 10% de laatste maand. De gemiddelde startleeftijd is 20 jaar.

Het afgelopen jaar gebruikten recente gebruikers gemiddeld 4 keer lachgas (doorsnee 2 keer). Meer dan de helft (57%) deed het 1-2 keer, 22% 3-4 keer, 15% 5-10 keer en 6% meer dan 10 keer. Van alle recente gebruikers zelf vindt 7% dat hij/zij te veel of te vaak lachgas gebruikt.

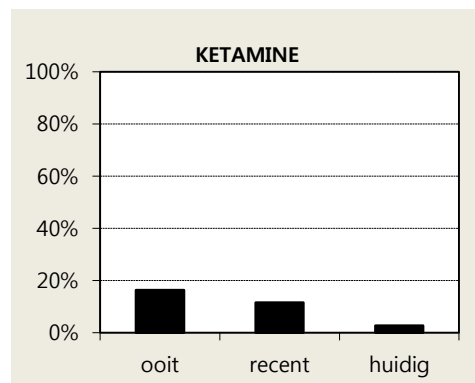
2.8 GHB

Ook GHB is zowel een narcosemiddel als een partydrug. Ongeveer één op de tien coffeeshopbezoekers (11%) heeft ooit GHB gebruikt, gemiddeld rond hun 23e voor het eerst. Het laatste jaar heeft 4% van de coffeeshopbezoekers GHB gebruikt. Zij deden dat het afgelopen jaar 1 of 2 keer. De laatste maand gebruikte niemand GHB.

2.9 Ketamine

Het derde narcosemiddel dat ook wel als partydrug wordt gebruikt is ketamine. Eén op de zes coffeeshopbezoekers (16%) heeft het middel ooit gebruikt en zij deden dat voor het eerst toen ze gemiddeld 22 jaar waren. Het laatste jaar heeft 12% ketamine gebruikt en de laatste maand 3%.

In de meeste gevallen (60%) is het gebruik het laatste jaar beperkt gebleven tot 1 of 2 keer. Eén op de vijf (20%) gebruikte 3-4 keer, één op de twaalf (8%) 5-10 keer en de overige 12% meer dan 10 keer. Gemiddeld gebruikten de recente gebruikers het afgelopen jaar 4 keer ketamine (doorsnee 2 keer). Eén op de acht recente gebruikers (12%) vindt dat hij/zij te veel of te vaak ketamine gebruikt.

2.10 NPS (nieuwe psychoactieve stoffen)

NPS is de verzamelnaam voor 'nieuwe' psychoactieve stoffen die, meestal via internet, op de markt komen.⁶⁸ Vaak gaat het hier om gesynthetiseerde chemische varianten van de klassieke middelen, maar ook wel om plantaardige stoffen. Ook de termen 'designer drugs', 'research chemicals' en 'legal highs' worden wel gebruikt, hoewel de laatste term niet altijd van toepassing is. Sommige middelen die tot de NPS worden gerekend, zijn namelijk al opgenomen in de Opiumwet.

Het Europees waarnemingscentrum voor drugs (EMCDDA) onderscheidt op basis van hun chemische structuur zes typen NPS: fenylethylaminen, cathinonen, cannabinoïden, piperazinen, tryptaminen en een restgroep van overige stoffen.⁶⁹

Fenethylaminen zijn synthetische afgeleiden van ecstasy of amfetamine. De oudst bekende hiervan is **2-CB** (al sinds 1997 opgenomen in de Opiumwet). Eén op de acht coffeeshopbezoekers (12%) heeft dit middel ooit gebruikt, 8% is recente gebruiker en 1% huidige gebruiker. Nieuwer, maar niet minder bekend, is **4-FA** (4-fluoramfetamine, 4-fluo, 4-FMP of Formula 1). Ooit-gebruik hiervan is 13%, recent gebruik 12% en huidig gebruik 3%. **Mephedrone** (4-MMC, 'miauw miauw', sinds 2012 in de Opiumwet) is door 3% van de coffeeshopbezoekers wel eens gebruikt. Recent gebruik bedraagt 2% en huidig gebruik 0%.

Cathinonen zijn chemisch verwant aan khat (of qat). Hieronder vallen o.a., **2/3/4-FMC** ('flephedrone'), **5/6-APB** ('benzo fury') en **methylone** ('explosion').⁷⁰ Gebruik van deze

⁶⁸ Koning & Niesink (2013).

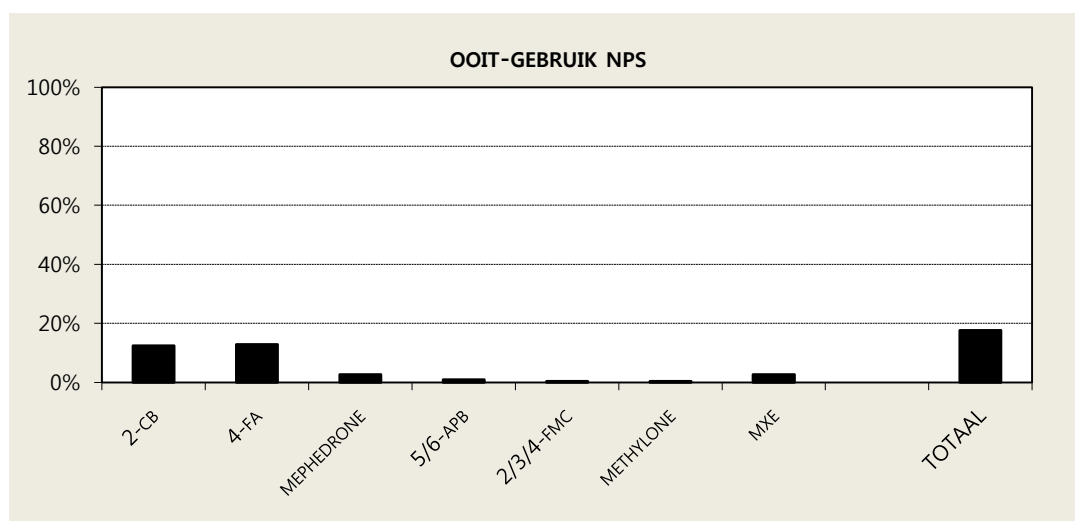
⁶⁹ EMCDDA (2015).

⁷⁰ 5-APB en 6-APB zijn uiteraard chemisch niet identiek, maar door gebruikers wordt het onderscheid niet altijd gemaakt en beide stoffen staan ook wel bekend als 'Benzo Fury'. Een zelfde redenering geldt voor 2-FMC, 3-FMC en 4-FMC ('flephedrone').

typen NPS is relatief beperkt. Ooit-gebruik van 5/6-APB is 1%, één coffeeshopbezoeker heeft ooit 2/3/4-FMC gebruikt en hetzelfde geldt voor methylone.

Tot de restgroep van overige stoffen hoort **MXE** (metoxetamine, verwant aan ketamine). Onder de coffeeshopbezoekers heeft 3% ooit MXE gebruikt, 1% het laatste jaar en niemand de laatste maand.

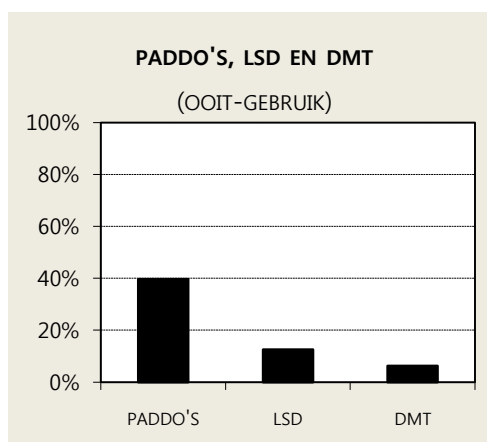
In totaal heeft 18% van de coffeeshopbezoekers weleens één of meer van deze zeven NPS gebruikt, is 15% recente NPS-gebruiker en 4% huidige gebruiker.

De startleeftijden van NPS liggen over het algemeen wat hoger dan die voor de klassieke partydrugs (XTC, cocaïne en amfetamine). Gemiddeld begonnen de ooit-gebruikers met verschillende NPS toen ze tussen de 21 en 24 jaar waren. Teruggerekend vanuit de huidige leeftijd, werd circa drie jaar geleden voor het eerst geëxperimenteerd met mephedrone en 2-CB, circa tweeënhalf jaar geleden met 5/6-APB, circa anderhalf jaar geleden met 4-FA en circa een jaar geleden met MXE.

2.11 Paddo's, LSD en DMT

Paddo's (paddestoelen of truffels die psilocybine of psilocine bevatten), DMT (plantenbestanddeel uit o.a. ayahuasca) en LSD zijn hallucinogenen, ook wel tripmiddelen of psychedelica genoemd. Vier op de

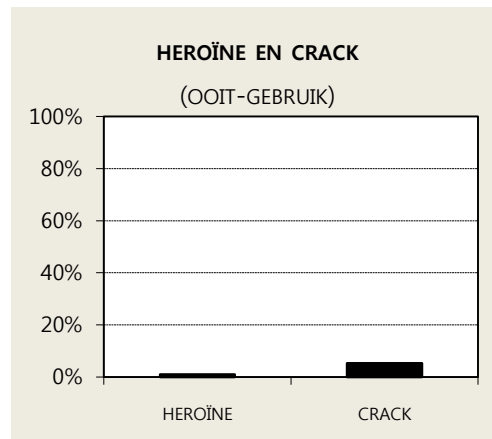

tien coffeeshopbezoekers (40%) gebruikte weleens paddo's, maar ooit-gebruik van LSD (13%) en DMT (6%) ligt een stuk lager. In huidig gebruik ontlopen de drie middelen elkaar weinig: 3% voor paddo's, 1% voor LSD en 1% voor DMT.

2.12 Heroïne en crack

Van de beide 'straatdrugs' is heroïne door slechts twee coffeeshopbezoekers ooit gebruikt (1%). In beide gevallen was dat langer dan een jaar geleden, dus recent en huidig heroïnegebruik komt niet voor.

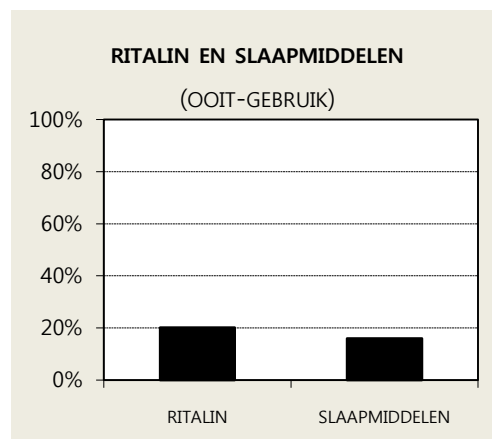
Crackgebruik is wat minder zeldzaam: 5% van de coffeeshopbezoekers heeft ooit crack gebruikt en twee personen (1%) zijn recente en huidige gebruiker.

2.13 Ritalin en slaapmiddelen

Tot slot is de coffeeshopbezoekers gevraagd naar het gebruik van twee soorten medicijnen die ook wel als genotmiddel worden gebruikt: Ritalin (methylfenidaat) en slaap- en kalmeringsmiddelen. Er is overigens niet gevraagd of ze deze middelen op recept of recreatief gebruiken.

Eén op de vijf coffeeshopbezoekers (20%) heeft ooit Ritalin gebruikt. Ongeveer één op de tien (9%) gebruikte het middel het afgelopen jaar en 3% de afgelopen maand. Het gebruik van slaap- en kalmeringsmiddelen is min of meer vergelijkbaar: 16% ooit, 9% recent en 4% huidig gebruik.

2.14 Middelengebruik per subgroep

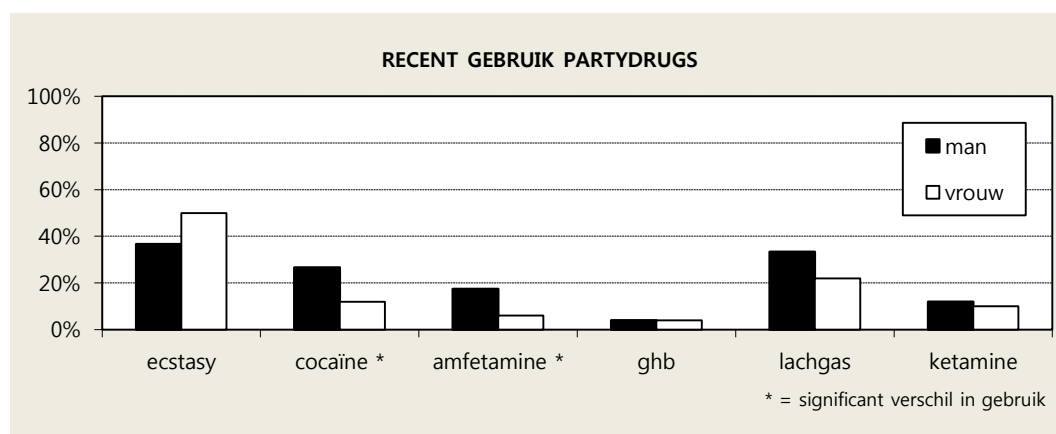
In deze paragraaf maken we vergelijkingen in middelengebruik tussen mannen en vrouwen, verschillende leeftijdscategorieën, westerse en niet-westerse coffeeshopbe-

zoekers en studenten, scholieren, werkenden en werklozen. We beperken ons daarbij tot huidig gebruik van tabak, alcohol en cannabis (inclusief gebruikshoeveelheden). Voor ecstasy, cocaïne, amfetamine, GHB, lachgas en ketamine kijken we naar verschillen in recent (laatste jaar) gebruik. Voor vergelijkingen van andere gebruikscijfers en overige middelen, verwijzen we naar de tabellen in bijlage B.

2.14.1 Geslacht

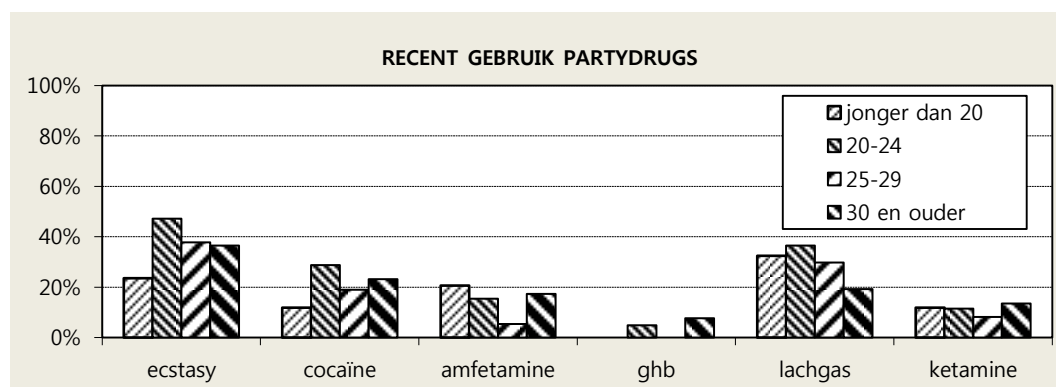
Mannen en vrouwen verschillen niet in het aandeel huidige rokers, drinkers en blowers, maar mannen drinken meer glazen alcohol (gem. 6 versus 4 per drinkdag).

In het recent gebruik van de zes genoemde partydrugs, scoren mannen bij cocaïne (27% versus 12%) en amfetamine (18% versus 6%) hoger dan vrouwen. Vrouwen lijken bij ecstasy wat hoger te scoren, maar het verschil is niet significant.

2.14.2 Leeftijd

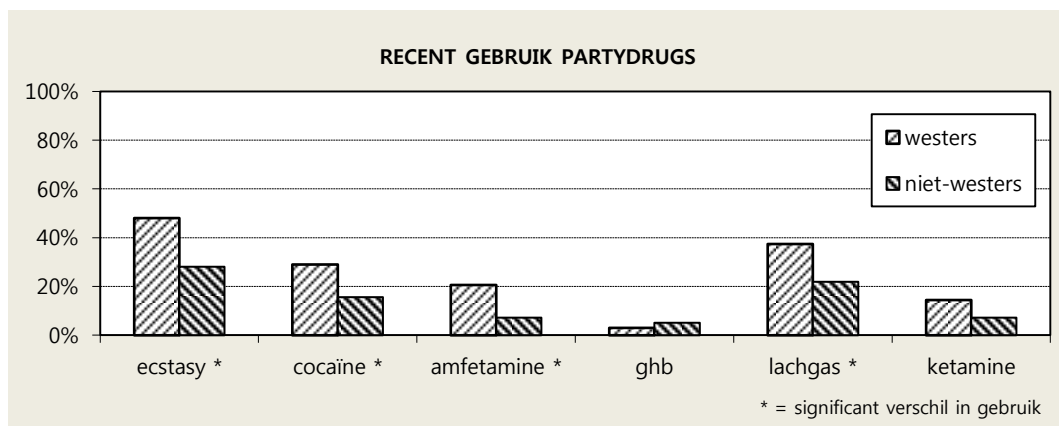
Qua roken, drinken en blowen verschillen de leeftijdsgroepen niet en ook in recent gebruik van de zes partymiddelen zijn er geen significante verschillen.

2.14.3 Etniciteit

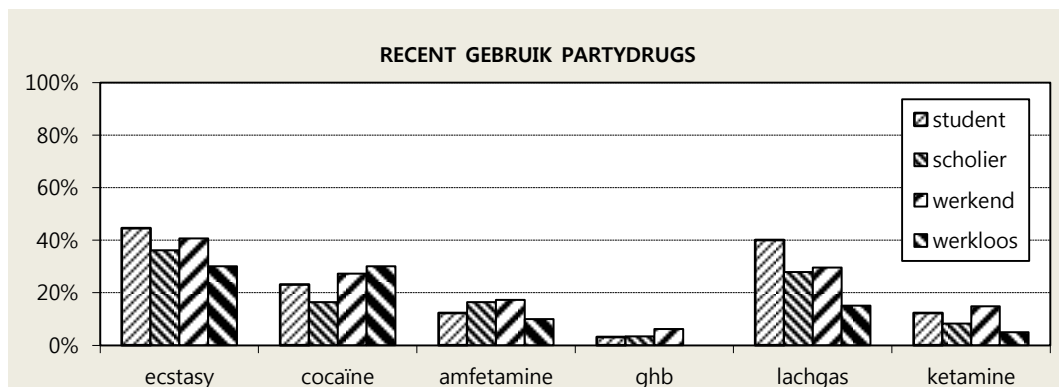
Onder westerse coffeeshopbezoekers zijn meer huidige drinkers (93% versus 80%), maar ook onder niet-westerse coffeeshopbezoekers drinkt een ruime meerderheid alcohol. De genuttigde hoeveelheden alcohol per drinkdag verschillen niet. Het aandeel huidige rokers en blowers verschilt niet naar etniciteit, maar niet-westerse coffeeshopbezoekers blowen gemiddeld wel wat meer (4 versus 3 joints per blowdag).

Wat betreft de zes partydrugs scoren westerlingen op ecstasy, cocaïne, amfetamine en lachgas duidelijk hoger dan niet-westerlingen.

2.14.4 Studenten, scholieren, werkenden en werklozen⁷¹

Studenten, scholieren, werkenden en werklozen verschillen niet wat betreft het aandeel rokers, blowers en drinkers. Ook in gebruik van partydrugs is er geen verschil.

⁷¹ Zie pag. 86 voor de definitie van 'studenten', 'scholieren', 'werkenden' en 'werklozen'.

3 Blowen en kopen

Bij een survey onder coffeeshopbezoekers ligt het voor de hand om vooral over cannabis meer gedetailleerde vragen te stellen. We besteden hier aandacht aan gebruikspatronen (gebruikswijzen, soorten cannabis, moment van gebruik, etc.) en het kopen van cannabis (in de coffeeshop of daarbuiten). Ook gaan we in op gebruiken en kopen van synthetische cannabinoïden.

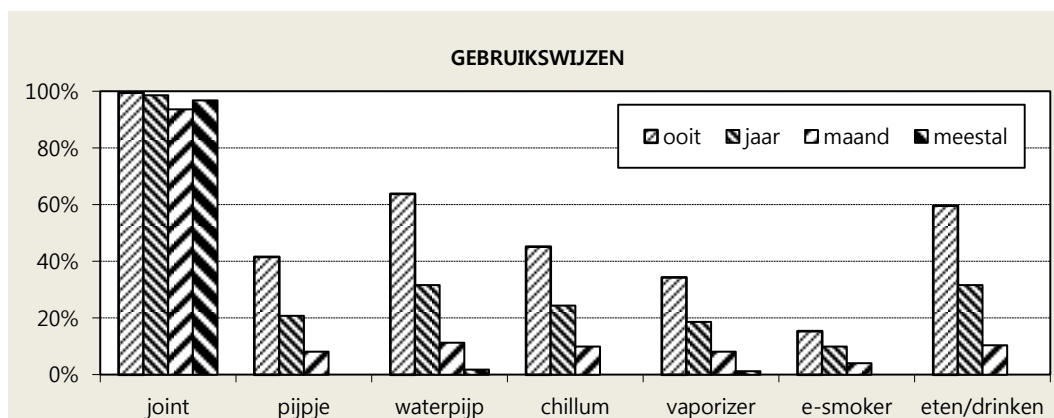
3.1 Gebruikspatronen

Voor de analyse van gebruikspatronen is een selectie gemaakt van recente gebruikers. Zes coffeeshopbezoekers die nog nooit of langer dan een jaar geleden voor het laatst hadden gebruikt, konden gedetailleerde vragen over hun gebruik overslaan. De gegevens hebben dus betrekking op 221 coffeeshopbezoekers die het afgelopen jaar cannabis hebben gebruikt (dat is 97% van de totale steekproef).

Hoe

Cannabis wordt op verschillende manieren gebruikt. De joint is daarbij veruit het populairst. Slechts één recente blower rookte nog nooit een joint (hij/zij gebruikt een waterpijp). Bijna iedereen (97%) rookt cannabis meestal in een joint.

Maar dat wil niet zeggen dat de joint een exclusieve gebruikswijze is. Driekwart van de recente blowers (76%) heeft namelijk wel ervaring met andere gebruikswijzen. Daarbij zijn de waterpijp (64%) en eten of drinken (bijv. spacecake of thee, 60%) de meeste gehanteerde alternatieve gebruikswijzen, gevolgd door chillum (45%), pijpje (42%), vaporizer (34%) en e-smoker (15%). De laatste maand gebruikte 28% van de recente blowers (ook) een waterpijp of andere alternatieve gebruikswijze.

Wat

Meer dan de helft van de recente blowers (57%) geeft de voorkeur aan wiet boven hasj; bij 30% is dat juist andersom en de rest (13%) is het om het even. Over het algemeen worden de sterkere soorten geprefereerd: 37% gebruikt meestal sterke wiet of hasj en 19% meestal erg sterke. Degenen die juist (erg) milde soorten gebruiken, zijn in de minderheid (7%).

Negen op de tien (90%) mengen hun cannabis met tabak. Het lijkt voor de hand liggend dat degenen die niet met tabak mengen de niet-rokers zijn, maar dat is niet helemaal waar. In de helft van de gevallen gaat het inderdaad om niet-rokers; de andere helft rookt wel, maar blouwt zonder tabak. Andersom zijn er ook overigens ook blowers die niet roken, maar wel tabak in hun joint doen.⁷²

Waar

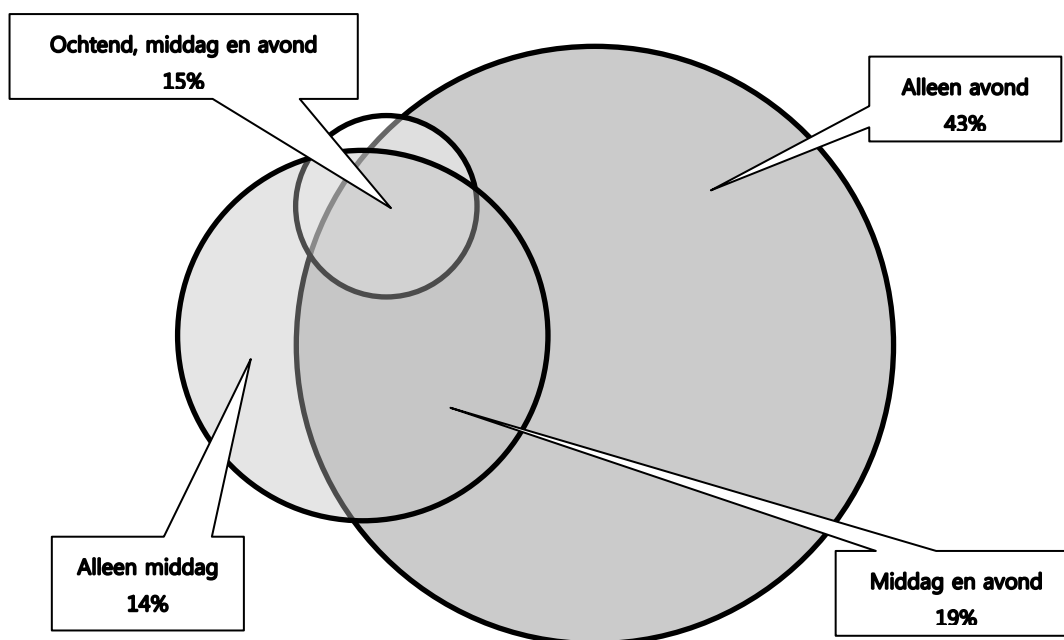
Het grootste deel van de recente blowers blouwt meestal thuis (49%), in – of voor de deur van – een coffeeshop (25%), dan wel bij vrienden (16%). Andere locaties, zoals in of bij een café/club, op straat, op feestjes, of op/rond school worden nauwelijks genoemd.

Wanneer

Meer dan de helft van de recente blowers (56%) blouwt zowel doordeweeks als in het weekend. Ruim een kwart (29%) blouwt vooral in het weekend (vr-zo) en de resterende 15% vooral op doordeweekse dagen (ma-do).

De avonduren zijn duidelijk het meest favoriete tijdstip om te blouwen: driekwart (79%) doet dit 's avonds, de helft (49%) 's middags (49%) en een kwart (24%) 's morgens. Deze percentages overlappen. Degenen die 's morgens blouwen, doen dat vaak ook 's middags en 's avonds. En degenen die 's middags blouwen, doen dat vaak ook 's avonds. In totaal blouwt 15% verdeeld over de dag. Daarentegen blouwt 44% uitsluitend in de avonduren.

⁷² Strikt gesproken zouden we alle blowers die hasj of wiet mengen met tabak tot de rokers moeten rekenen, maar op de vraag "Rook je sigaretten, shag of sigaren?" antwoordde deze groep (terecht) "nee".

3.2 Cannabis kopen

Ook voor de analyse van gebruikspatronen is eerst een selectie gemaakt van recente gebruikers. Tien recente gebruikers hadden nog nooit zelf wiet of hasj gekocht en zes kochten langer dan een jaar geleden voor het laatst. Deze coffeeshopbezoekers konden gedetailleerde vragen over het kopen van cannabis overslaan en worden buiten beschouwing gelaten in de komende paragrafen. De gegevens hebben dus betrekking op 211 coffeeshopbezoekers die recent (afgelopen jaar) cannabis hebben gebruikt én gekocht (dat is 93% van de totale steekproef).

De eerste keer

De recente kopers kochten voor het eerst zelf cannabis toen ze gemiddeld 17 jaar waren. Bijna tweederde (62%) kocht die eerste wiet of hasj – naar eigen zeggen – van een coffeeshop. Wanneer de eerste wiet of hasj niet van een coffeeshop kwam, werd deze gekocht van vrienden (21%), een dealer (9%) of via via (8%). In totaal zegt één op de drie recente kopers (34%) cannabis te hebben aangeschaft bij een coffeeshop toen hij/zij jonger dan 18 jaar was. Dat staat haaks op het toegangsverbod van coffeeshops voor minderjarigen. De aanschaf van cannabis blijkt echter lastig te onderzoeken op basis van een survey. Want wat antwoordt iemand die een vriend geld gaf om in de coffeeshop wiet voor hem te kopen? Dat hij het niet zelf kocht? Dat hij het

van een vriend kocht? Of dat hij het van een coffeeshop kocht? Dit kan eigenlijk alleen door middel van kwalitatief onderzoek worden achterhaald.

Kopen in een coffeeshop

Van de laatste 10 keer dat recente kopers cannabis aanschaften, deden ze dat gemiddeld 9 keer in een coffeeshop. Ruim twee op de drie (68%) kochten de laatste 10 keer uitsluitend in coffeeshops. En het laatste jaar kochten op twee na alle recente kopers wiet of hasj in een coffeeshop (99%).

Iets meer dan de helft (52%) koopt in een coffeeshop uitsluitend hasj of wiet voor zichzelf, 37% koopt er soms ook voor iemand anders, 7% koopt vaak (ook) voor iemand anders en 4% koopt altijd (ook) voor iemand anders.

Het afgelopen jaar is 37% door een minderjarige gevraagd om voor hem/haar in de coffeeshop te kopen. Ook toeristen vragen dat wel, maar minder vaak: 15% is het afgelopen jaar door een toerist aangesproken met die vraag.

Kopen buiten een coffeeshop

Dat een groot deel van de aanschaf van cannabis in de coffeeshop plaatsvindt, is geen verrassing bij een steekproef van coffeeshopbezoekers. Desalniettemin wordt ook door deze coffeeshopbezoekers niet altijd in een coffeeshop gekocht. Van de laatste 10 keer dat ze cannabis aanschaften, gebeurde dat gemiddeld 1 keer buiten. Eén op de drie (32%) kocht ten minste één keer buiten de coffeeshop in Nederland.

Als niet in de coffeeshop gekocht wordt, dan meestal bij vrienden of kennissen. Het afgelopen jaar kocht 22% van de recente kopers bij vrienden. Daarnaast kochten ze ook wel bij dealers/telers thuis (14%), bestelden ze wiet of hasj bij 06-dealers (12%), of kochten ze het in een uitgaansgelegenheid (café of club, 8%). Minder gebruikte alternatieve aanschaflocaties zijn op straat (4%), 'onder de toonbank' (4%), via internet (4%) en op of rond school (1%).

Dat maar weinig coffeeshopbezoekers wiet of hasj op straat kopen, hoeft niet te zeggen dat er nauwelijks straatdealers zijn in Amsterdam. Bijna één op de drie recente kopers (30%) is het afgelopen jaar namelijk op straat aangesproken door iemand die hem/haar wiet of hasj wilde verkopen.

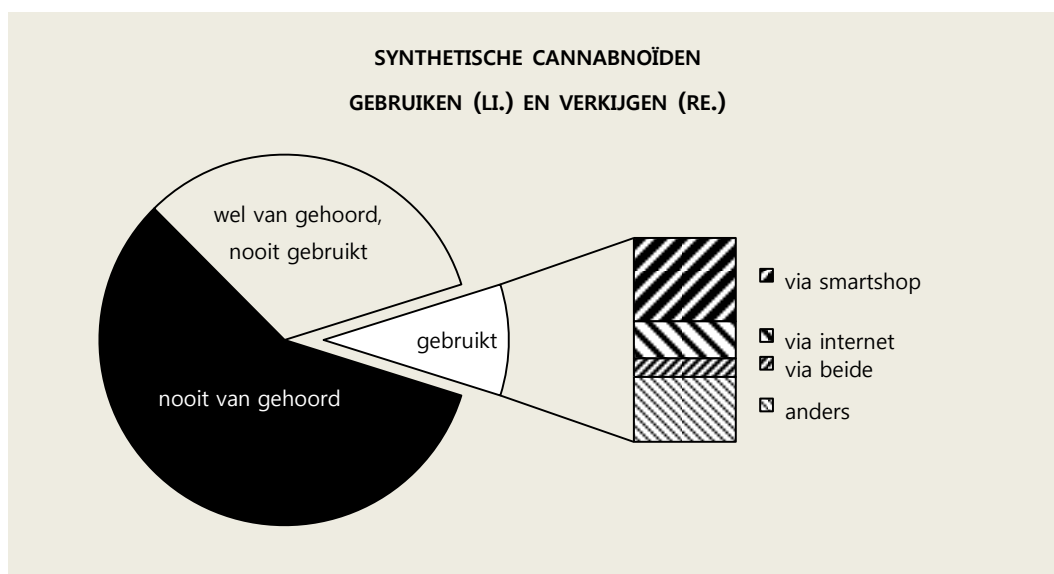
Wiet telen

Eén op de zes recente kopers (17%) heeft ooit zelf wiet geteeld, maar een groot deel daarvan is daar inmiddels mee gestopt. Tegenwoordig teelt 6% nog zelf wiet.

Een behoorlijk deel van de recente kopers, namelijk 44%, kent geen enkele wiettelers. En wanneer ze wel een wiettelers kennen, dan kweekt die vaak alleen voor eigen gebruik (22%) of voor directe vrienden (21%). Een beperkt aantal kopers kent wiettelers die vooral kweken voor de verkoop (13%).

3.3 Synthetische cannabinoïden

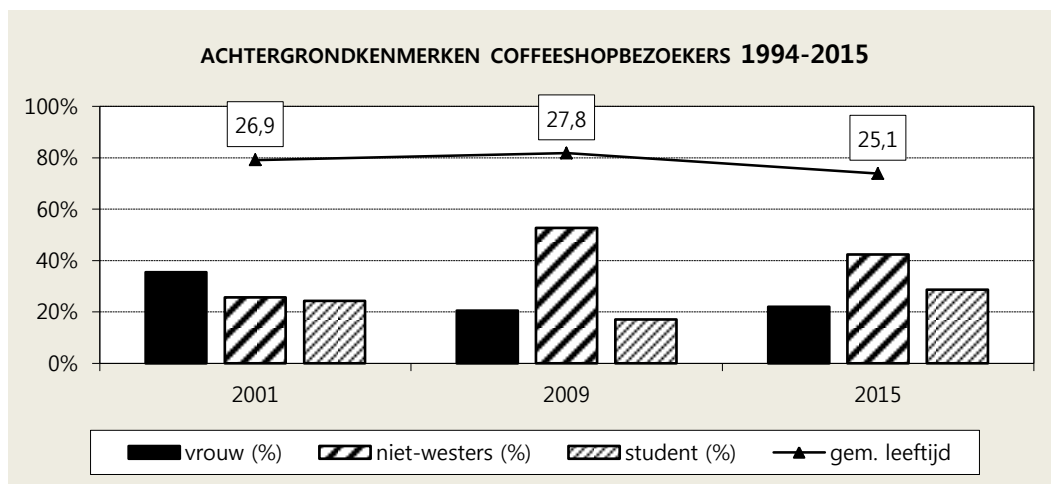
Synthetische cannabinoïden zijn chemische stoffen die het effect van cannabis nabootsen (bijv. *Spice* of *K2*) en worden tot de nieuwe psychoactieve stoffen gerekend. In andere Europese landen worden ze regelmatig gesignaleerd, maar in Nederland zijn ze nog niet zo bekend. Van de 227 coffeeshopbezoekers in de survey heeft meer dan de helft (58%) dan ook nog nooit van deze 'synthetische wiet' gehoord. Eén op de tien coffeeshopbezoekers (10%) heeft weleens geëxperimenteerd met synthetische cannabinoïden, maar slechts een handjevol gebruikte het de laatste maand nog (2%).

Degenen die ooit synthetische cannabinoïden gebruikten, haalden het meestal uit een smartshop of headshop, maar ook wel via internet. De meeste anderen kregen het van vrienden.

4 Trends

De eerste Antenne coffeeshopsurvey vond plaats in 1994, maar de resultaten daarvan zijn niet goed vergelijkbaar met die van latere coffeeshopsurveys.⁷³ We beperken ons hier tot de coffeeshopsurveys van 2001, 2009 en 2015. Hoewel deze surveys op vergelijkbare wijze werden uitgevoerd, zijn er toch onderlinge verschillen in het onderzochte coffeeshoppubliek. Ten opzichte van de voorgaande editie (2009) zijn er in 2015 bijvoorbeeld meer jonge coffeeshopbezoekers; vooral de groep begin-twintigers was groter. Ook zijn er meer westerse coffeeshopbezoekers en studenten en scholieren.

Deze veranderingen in coffeeshoppubliek hebben waarschijnlijk vooral te maken met de groei van het aantal studenten in Amsterdam. In het studiejaar 2009/2010 stonden 99.810 studenten ingeschreven bij de Amsterdamse hogescholen en universiteiten. Vijf jaar later was dat opgelopen naar 107.511 studenten (+8%).⁷⁴ Het aantal in Amsterdam woonachtige studenten nam in diezelfde periode toe van 50.970 naar 56.383

⁷³ De minimumleeftijd voor toegang tot de coffeeshop was op dat moment nog 16 jaar (in 1996 zou die worden verhoogd naar 18 jaar). Bovendien werd bij de survey van 1994 een maximumleeftijd van 25 jaar gehanteerd bij de werving van coffeeshopbezoekers.

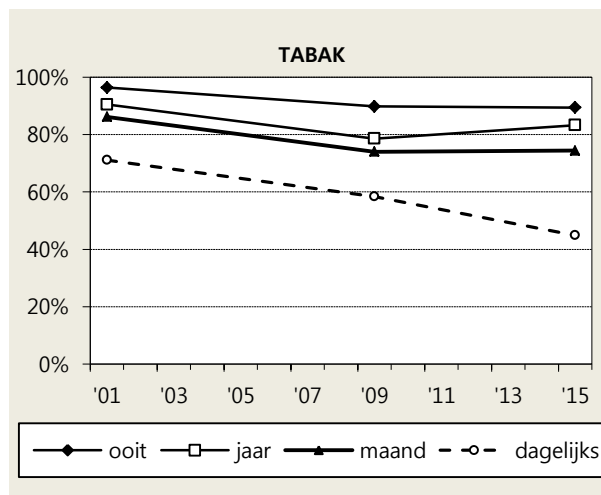
⁷⁴ Bron: *Tabel 6.8.1 Studenten in het hoger beroepsonderwijs, 2010/11-2014/15* en *Tabel 6.9.1 Studenten in het wetenschappelijk onderwijs, 2010/11-2014/15*, via www.ois.amsterdam.nl/feiten-en-cijfers. Cijfers van eerdere jaren uit eerdere publicaties van *Amsterdam in cijfers* (Gemeente Amsterdam: Onderzoek, Informatie en Statistiek).

(+11%).⁷⁵ Het cannabisgebruik ligt over het algemeen wat hoger onder studenten, waardoor zij ook wat vaker in de coffeeshop te vinden zullen zijn.⁷⁶ En aangezien studenten relatief vaak van westerse afkomst zijn en rond de twintig jaar oud, gaat een toename van het aantal studenten onder de coffeeshopbezoekers gepaard met een daling van het percentage niet-westerse bezoekers en een daling van de gemiddelde leeftijd.

In de komende paragrafen worden per middel trends in gebruikscijfers beschreven, waarbij we focussen op ontwikkelingen in de periode 2009-2015. Bij tabak, alcohol en cannabis kijken we vooral naar ontwikkelingen in huidig (afgelopen maand) gebruik, gebruikshoeveelheden en dagelijks gebruik. Voor ecstasy, cocaïne, amfetamine, lachgas, GHB, ketamine en andere middelen kijken we vooral naar ontwikkelingen in recent (afgelopen jaar) gebruik. Voor vergelijkingen van andere gebruikscijfers en overige middelen, verwijzen we naar de tabellen in bijlage B.

4.1 Tabak

Het aandeel huidige rokers daalde tussen 2001 en 2009, maar is sindsdien stabiel. Toch roken de coffeeshopbezoekers van 2015 beduidend minder: het gemiddeld aantal sigaretten per rookdag daalde van 12 in 2009 naar 9 in 2015. En het aandeel dagelijkse rokers nam in diezelfde periode af, van 58% naar 45%. Hoewel een groot deel van de coffeeshopbezoekers dus nog wel rookt (74%), vormen dagelijkse rokers inmiddels een minderheid.

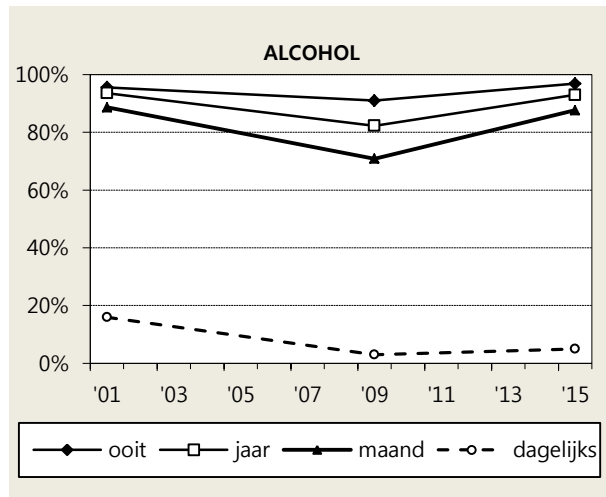

⁷⁵ Bron: *Tabel Leerlingen, deelnemers en studenten; onderwijssoort, woonregio*, via staline.cbs.nl.

⁷⁶ Benschop, Nabben en Korf (2015).

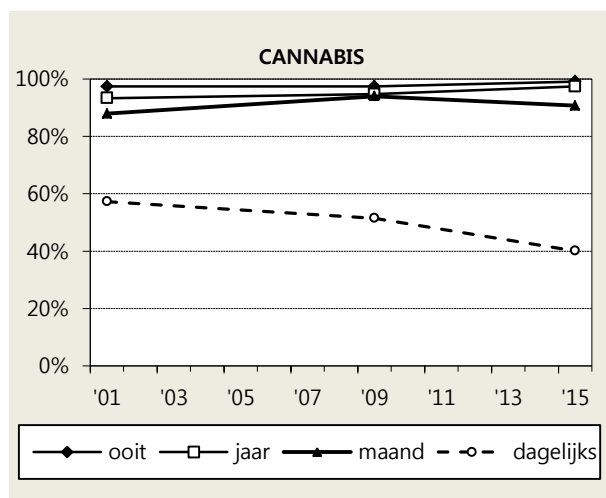
4.2 Alcohol

Tussen 2001 en 2009 daalde het aandeel huidige drinkers onder de coffeeshopbezoekers, maar anno 2015 lijkt het weer terug op het niveau van veertien jaar geleden (88%). De gebruikte hoeveelheden bleven tussen 2009 en 2015 echter gelijk (gemiddeld 5 glazen per drinkdag). Ook de percentages dagelijkse drinkers (5%) en riskante drinkers (6%) zijn in 2015 vergelijkbaar met 2009. In 2001 lagen die percentages beduidend hoger (16% en 30%).

4.3 Cannabis

In alle Antenne coffeeshopsurveys werden vrijwel uitsluitend huidige blowers aangetroffen in de coffeeshops. In het aandeel cannabisgebruikers op zich is dus geen trend te bespeuren. Maar wel in hoeveelheid en frequentie van gebruik. Het gemiddeld aantal joints per blowdag ligt in 2015 namelijk lager dan in 2009 (3 i.p.v. 4 joints) en het aandeel dagelijkse blowers daalde van 52% naar 40%. Ook het aandeel riskante blowers nam af (van 77% naar 67%).

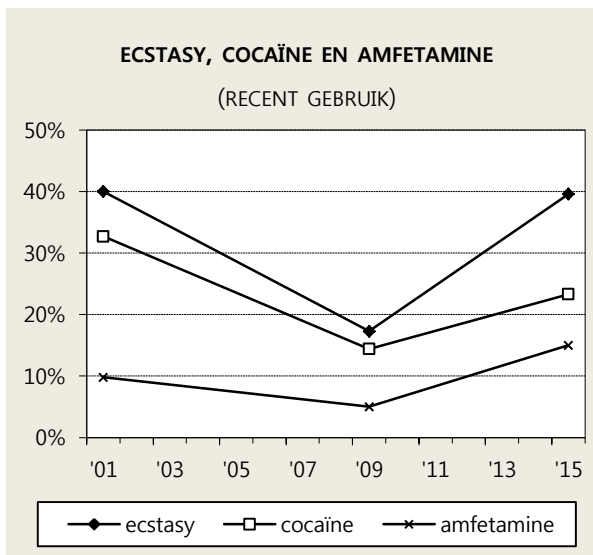
Let op dat in de grafieken in de volgende paragrafen de verticale y-as is afgekapt op 50%.

4.4 Ecstasy, cocaïne en amfetamine

Ecstasygebruik onder coffeeshop-bezoekers daalde fors tussen 2001 en 2009. In 2015 is het echter weer toegenomen. Recent gebruik steeg van 17% naar 40%; een ruime verdubbeling dus. Ook recent gebruik van MDMA-poeder (niet in grafiek) naam sterk toe van 11% naar 30%.

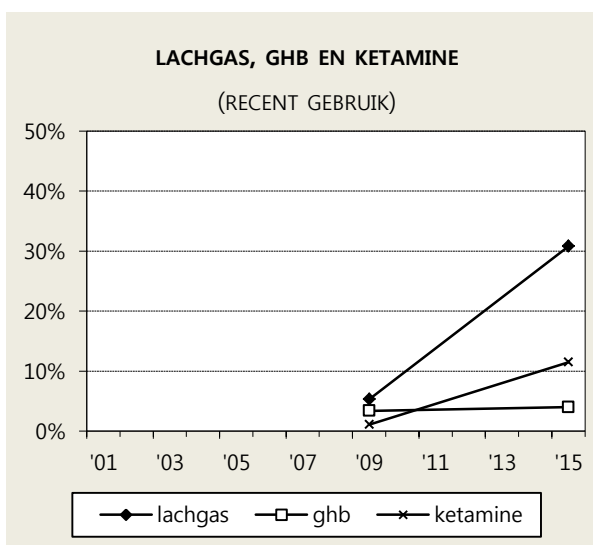
Cocaïnegebruik daalde tussen 2001 en 2009 parallel aan het ecstasygebruik. In 2015 is ook het cocaïnegebruik weer toegenomen: van 14% naar 23%. Deze stijging is veel minder sterk dan bij ecstasy.

Ook voor amfetaminegebruik geldt: een daling in de periode 2001-2009, gevolgd door een stijging in 2009-2015. Hoewel recent amfetaminegebruik op een (veel) lager niveau ligt dan bij ecstasy en cocaïne, is de stijging in verhouding hier het grootst. Recent amfetaminegebruik verdrievoudigde van 5% in 2009 naar 15% in 2015. Methamfetamine (niet in grafiek) werd in zowel 2009 als 2015 marginaal gebruikt.

4.5 Lachgas, GHB en ketamine

Recent gebruik van lachgas, GHB en ketamine werden in 2001 niet gemeten (wel ooit-gebruik van GHB en ketamine – beide bleven gelijk tussen 2001 en 2009). In 2009 was het aandeel recente gebruikers van deze narcosemiddelen nog relatief klein. In 2015 is daar bij lachgas en ketamine geen sprake meer van. Recent lachgasgebruik verzesvoudigde bijna van 5% naar 31%. En recent ketaminegebruik vertien-

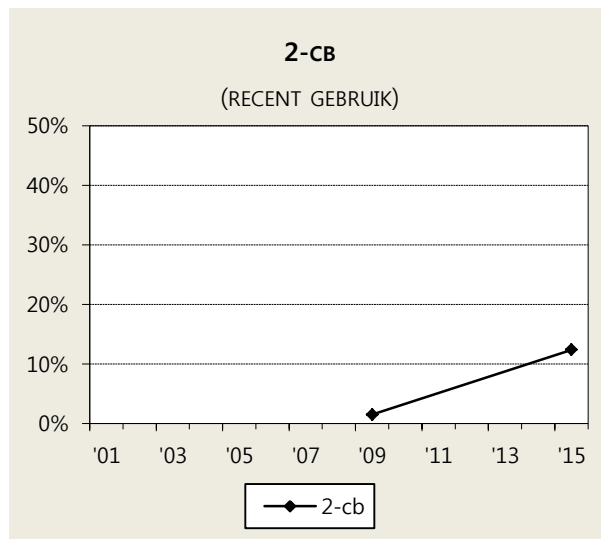

voudigde ruim van 1% naar 12%. Recent GHB-gebruik bleef daarentegen op een stabiel laag niveau.

4.6 NPS (2-CB)

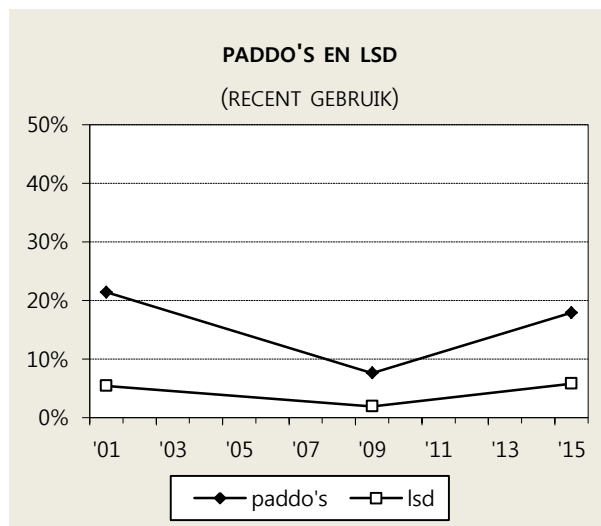
Omdat NPS *nieuwe* psychoactieve stoffen zijn, werden de meeste van deze middelen in voorgaande Antenne coffeeshopsurveys nog niet gemeten. Uitzondering is 2-CB. Echt nieuw is dit middel eigenlijk niet te noemen, want het staat al sinds 1997 in de Opiumwet en was ook in 2001 al opgenomen in de vragenlijst.

Recent gebruik van 2-CB wordt vanaf 2009 gemeten (ooit-gebruik daalde in 2001-2009 van 8% naar 3%). Tussen 2009 en 2015 verviervoudigde recent 2-CB-gebruik van 2% naar 8%.

4.7 Paddo's en LSD

Recent gebruik van zowel paddo's als LSD daalde tussen 2001 en 2009, maar in 2015 is het gebruik van beide middelen weer vrijwel terug op het oude peil. Recent gebruik van paddo's ging in de periode 2009-2015 van 8% weer omhoog naar 18%. Recent LSD-gebruik ligt lager, maar ging eveneens omhoog, van 2% naar 6%.

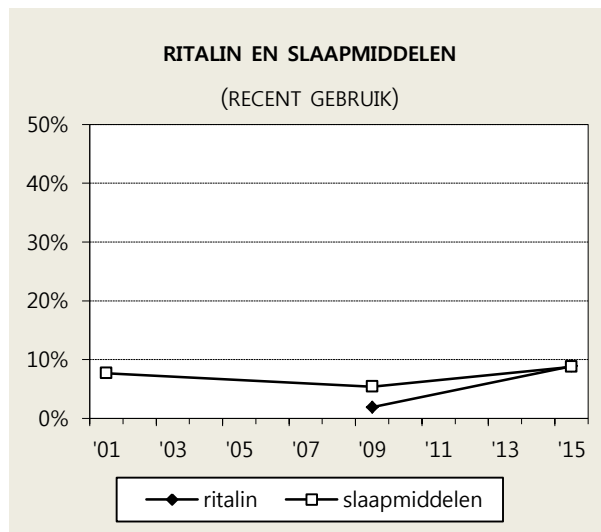
4.8 Heroïne en crack

In 2001 had 2% van de onderzochte coffeeshopbezoekers het laatste jaar heroïne gebruikt en 5% had crack gebruikt. In zowel 2009 als 2015 zijn er echter niet of nauwelijks recente gebruikers van heroïne en crack onder de coffeeshopbezoekers aangetroffen.

4.9 Ritalin en slaapmiddelen

Het gebruik van Ritalin werd in 2001 niet gemeten. In 2009 bedroeg het aandeel recente gebruikers 2%. In 2015 is dat behoorlijk meer: 9%.

Gebruik van slaap- en kalmeringsmiddelen onder coffeeshopbezoekers is in de gehele periode 2001-2015 min of meer gelijk gebleven.

5 Samenvatting

In 2015 deden 227 bezoekers van Amsterdamse coffeeshops mee aan een survey. Toeristen werden buiten beschouwing gelaten. Wat betreft middelengebruik zijn de respondenten een goede afspiegeling van het 'lokale' publiek dat men op een doornee-dag in Amsterdamse coffeeshops aantreft. De steekproef is echter geen representatieve afspiegeling van alle 'lokale' coffeeshopbezoekers. De frequentere bezoekers zijn oververtegenwoordigd, net zoals in soortgelijke onderzoeken in bijvoorbeeld cafés of clubs.

De respondenten vormen een etnisch gemêleerde groep, zijn gemiddeld 25 jaar en ruim driekwart is man. De meerderheid woont in Amsterdam (82%) en de meesten werken en/of volgen onderwijs; minder dan een op de tien doet dat niet (9%). Een op

de zes is volgens een korte test (MHI-5) psychisch ongezond; dat lijkt iets vaker dan de algemene Nederlandse bevolking.

Zoals te verwachten, is het ooit-gebruik van cannabis heel hoog (99%). Toch zijn er enkele respondenten die nog nooit geblowd hebben. Op de tweede plaats bij ooit-gebruik staat alcohol (97%), gevolgd door tabak (89%). Daarna komen de stimulantia. Ruim de helft heeft weleens XTC-pillen (52%) en/of MDMA-poeder (42%) gebruikt (samen 59%), een op de drie cocaïne en iets minder amfetamine (respectievelijk 34% en 30%). Bij de narcosemiddelen scoort het ooit-gebruik van lachgas het hoogst, op flinke afstand gevolgd door ketamine en GHB (respectievelijk 41%, 16% en 11%). Bij de overige middelen ligt het ooit-gebruik van paddo's het hoogst (40%), gevolgd door Ritalin, slaap- en kalmeringsmiddelen en LSD (respectievelijk 20%, 16% en 13%). Beduidend lager scoort methamfetamine (3%) en onderaan staan heroïne en crack (1%).

Voor degenen die deze middelen wel eens gebruikt hebben, was de gemiddelde leeftijd bij het eerste gebruik (de startleeftijd) het laagst voor alcohol en tabak (15 jaar), daarna kwam cannabis (16 jaar), vervolgens XTC (19 jaar), lachgas, cocaïne en amfetamine (20 jaar) en nog wat later ketamine (22 jaar) en GHB (23 jaar).

Het ooit-gebruik van zogeheten nieuwe psychoactieve stoffen (NPS) is het hoogst voor 2-CB (13%) – overigens niet echt een nieuwe drug en ook al bijna 20 jaar verboden in Nederland – en 4-FA (13%), dat pas sinds een paar jaar op de Amsterdamse drugsmarkt is.

Wat betreft frequentie en hoeveelheden, scoort tabak het hoogst: op een rookdag worden 9 sigaretten gerookt en 45% rookt dagelijks. Blowers roken gemiddeld 3 joints op een blowdag en 40% blowt dagelijks. Alcohol komt op 5 glazen per drinkdag en 6% dagelijkse drinkers.

De andere onderzochte middelen worden zelden of nooit dagelijks gebruikt. De recente XTC-gebruikers (= laatste jaar) nemen deze drug gemiddeld 5 keer per jaar. Bij lachgas en ketamine is dat 4 keer, bij cocaïne 3 keer, bij amfetamine 2 keer en bij GHB 1 keer. Gemiddeld genomen worden deze middelen dus recreatief – dat wil zeggen: af en toe – gebruikt. Er is echter een minderheid die relatief vaak gebruikt (meer dan 10 keer per jaar). Daarbij staan amfetamine en cocaïne aan top (elk 15% van de recente gebruikers), gevolgd door ketamine (12%), XTC-pillen (10%) en lachgas (6%). Niemand gebruikte vaker dan 10 keer GHB in een jaar.

Ruim een op de drie respondenten (37%) heeft het afgelopen jaar weleens een waterpijp (shisha) gerookt. Meestal rookten ze dan ook of uitsluitend tabak, zelden alleen kruiden. Verreweg de meesten hiervan roken ook sigaretten. Ongeveer een kwart (27%) heeft het afgelopen jaar weleens een e-sigaret gerookt, meestal (ook) met nicotine. Meestal roken zij ook sigaretten, maar voor sommigen is de e-sigaret een gedeeltelijke vervanger van de gewone sigaret en een klein deel is daarmee gestopt en rookt alleen nog e-sigaretten.

Cannabis wordt op verschillende manieren gebruikt, maar de joint is nog altijd het populairst. Driekwart heeft ook weleens cannabis met een waterpijp, chillum, pijpje, vaporizer of e-smoker gerookt en/of gegeten (bijv. spacecake) of gedronken (bijv. thee). Een kwart deed dit nog in het afgelopen jaar. Maar al met al gebruikt 97% van de recente blowers meestal een joint. Wiet is twee keer zo populair als hasj. Ook al is het onderzoek gehouden onder coffeeshopbezoekers, slechts een kwart van de respondenten blouwt meestal in een coffeeshop. Het vaakst wordt thuis geblouwt. En ook het vaakst 's avonds.

Ruim de helft heeft nog nooit van synthetische cannabinoiden ('synthetische wiet') gehoord en van de rest heeft een minderheid er weleens mee geëxperimenteerd. Slechts 2% van alle respondenten heeft deze middelen de afgelopen maand nog gebruikt.

In de survey zijn er geen verschillen tussen mannen en vrouwen wat betreft het percentage huidige rokers, drinkers en blowers. Wel drinken mannen gemiddeld 2 glazen alcohol meer per drinkdag dan vrouwen. Ook scoren de mannen hoger dan de vrouwen bij het gebruik van cocaïne en amfetamine in het afgelopen jaar. Qua leeftijd zijn er geen significante verschillen in roken, drinken, blowen en recent gebruik van andere drugs. Niet-westerse coffeeshopbezoekers blowen gemiddeld iets meer joints, maar westerse coffeeshopbezoekers zijn vaker drinkers en scoren hoger op het gebruik van ecstasy, cocaïne, amfetamine en lachgas.

Vergeleken met de vorige survey onder coffeeshopbezoekers (in 2009), zijn die van 2015 wat jonger. Dit is waarschijnlijk vooral te verklaren door het groeiend aantal studenten in Amsterdam. Vergeleken met de survey van 2009 zijn de respondenten van 2015 vaker student, is ook de groep begin-twintigers groter en is hun etniciteit wat vaker westerse. Deze verschillen zouden mede verschillen in middelengebruik met voorgaande jaren kunnen verklaren. Over het geheel genomen ligt het middelenge-

bruik onder de coffeeshopbezoekers in 2015 hoger dan in 2009, maar is het voor sommige middelen vergelijkbaar met 2001. De belangrijkste trends voor huidig roken, drinken en blowen (= laatste maand) zijn:

- Sinds 2001 is roken gedaald. Er zijn in 2015 evenveel huidige rokers als in 2009, maar er zijn minder dagelijkse rokers.
- De daling in huidig drinken in 2009 zet niet door. Er zijn in 2015 weer meer huidige drinkers. De gemiddelde gebruikshoeveelheid en het aandeel dagelijkse drinkers bleef echter gelijk.
- Het percentage huidig cannabisgebruik is stabiel, maar dagelijks blowen daalt, net als het gemiddeld aantal joints per blowdag.

Voor de andere middelen zijn de trends in recent gebruik (= laatste jaar) als volgt:

- XTC-pillen: na een forse daling tussen 2001 en 2009 nu dubbel zo hoog als in 2009 en daarmee weer terug op het niveau van 2001.
- Cocaïne stijgt tussen 2009 en 2015, maar ligt lager dan in 2001.
- Amfetamine: is tussen 2009 en 2015 verdrievoudigd en ligt ook hoger dan in 2001.
- Bij de narcosemiddelen is GHB stabiel gebleven, op een laag niveau.
- Lachgas: in 2015 zes keer zo hoog als in 2009 (niet gemeten in 2001).
- Ketamine was in 2009 nog uitzonderlijk (1%) en steeg naar 12% in 2015.
- Paddo's en LSD: na een daling in 2009 nu weer ongeveer terug op het niveau van 2001, maar lsd-gebruik blijft laag.
- Bij de NPS is het recent gebruik van 2-CB tussen 2009 en 2015 verviervoudigd (van 2% naar 8%).
- De grootste stijger bij NPS is 4-FA. Bij de vorige surveys was dit nog niet op de markt; in 2015 lag het recente gebruik op 12%.

Verder is het recent gebruik van slaap- en kalmeringsmiddelen sinds 2001 min of meer stabiel gebleven, maar nam recent gebruik van Ritalin fors toe (van 2% naar 9%). Recent gebruik van heroïne en crack blijft nauwelijks of niet voorkomen.

V

PREVENTIE INDICATOREN

1	Testservice	127
1.1	Aangeboden monsters.....	128
1.2	Ecstasy.....	129
1.2.1	Testresultaten XTC-pillen	129
1.2.2	Testresultaten MDMA-poeders.....	131
1.3	Cocaïne.....	132
1.3.1	Testresultaten cocaïne-poeders.....	132
1.4	Amfetamine.....	133
1.4.1	Testresultaten amfetamine-poeders.....	134
1.5	Ketamine.....	134
1.5.1	Testresultaten ketamine-poeders.....	135
1.6	GHB.....	135
1.6.1	Testresultaten GHB-vloeistoffen	136
1.7	LSD.....	136
1.7.1	Testresultaten LSD-papertrips.....	137
1.8	2-CB	137
1.8.1	Testresultaten 2-CB-pillen.....	137
1.9	4-FA	138
1.9.1	Testresultaten 4-FA-pillen	138
1.9.2	Testresultaten 4-FA-poeders.....	139
1.10	Overige monsters.....	140
2	Samenvatting	141

Preventie indicatoren leveren indirecte informatie over (trends in) middelengebruik in Amsterdam. Het zijn cijfers over testresultaten van drugs die door gebruikers bij de **testservice** worden aangeboden. Deze cijfers zijn op zichzelf niet representatief voor de gehele Amsterdamse gebruikerspopulatie of drugsmarkt, maar kunnen – zeker over een reeks van meerdere jaren bezien – wel aanwijzingen verschaffen over veranderingen in gebruik en verschuivingen in de markt van genotmiddelen.

In de tekst worden de belangrijkste resultaten in afgeronde cijfers en percentages weergegeven. Meer gedetailleerde gegevens zijn te vinden in bijlage C.

1 Testservice

De testservice van Jellinek Preventie is onderdeel van het landelijke Drugs Informatie en Monitoring Systeem (DIMS). In 2015 konden gebruikers elke donderdagavond de kwaliteit van hun XTC-pillen en andere drugs laten testen.⁷⁷ Kenmerken van een XTC-pil (afmeting, vorm, kleur, logo) worden vergeleken met een lijst van reeds geanalyseerde pillen waarvan de inhoud bekend is. Daarnaast wordt bij pillen en poeders een zuurtest gedaan. Wordt de pil niet herkend en/of geeft de zuurtest een negatieve uitslag, dan wordt de mogelijkheid geboden het monster naar het laboratorium door te sturen. Niet alle gebruikers kiezen voor deze optie en door beperkte laboratoriumcapaciteit bij het DIMS kan een deel van de wel doorgestuurde monsters niet worden geanalyseerd. Niet alleen de testresultaten, maar ook het aantal en soort drugsmonsters dat wordt aangeboden bij de testservice geven echter informatie over trends op de Amsterdamse drugsmarkt.

De analyse van de gegevens van de testservice is wat gewijzigd ten opzichte van voorgaande jaren. Testresultaten worden in vijf categorieën gerapporteerd:

- Het monster bevat **uitsluitend** de stof waarvoor het gekocht is.
- Het monster bevat **voornamelijk** de stof waarvoor het gekocht is.⁷⁸

⁷⁷ Vanaf januari 2016 is daar de vrijdagavond bijgekomen en vanaf medio april 2016 ook de woensdagavond.

⁷⁸ Het monster bevat de stof waarvoor het gekocht is plus andere stof(fen), maar het gewicht of volumepercentage van de stof waarvoor het gekocht is, is het grootst. Inclusief monsters met de stof waarvoor het gekocht is plus uitsluitend niet-gekwantificeerde relatief onschuldige bijproducten.

- Het monster bevat voornamelijk of uitsluitend **andere stoffen**.
- Het monster bevat *niet-gekwantificeerde andere stoffen*, zodat niet vast te stellen is welke de belangrijkste werkzame stof is, bevat *geen enkele werkzame stof*, of de *testuitslag ontbreekt*. We noemen deze categorie '**overig**'.
- Het monster is **niet geanalyseerd**.

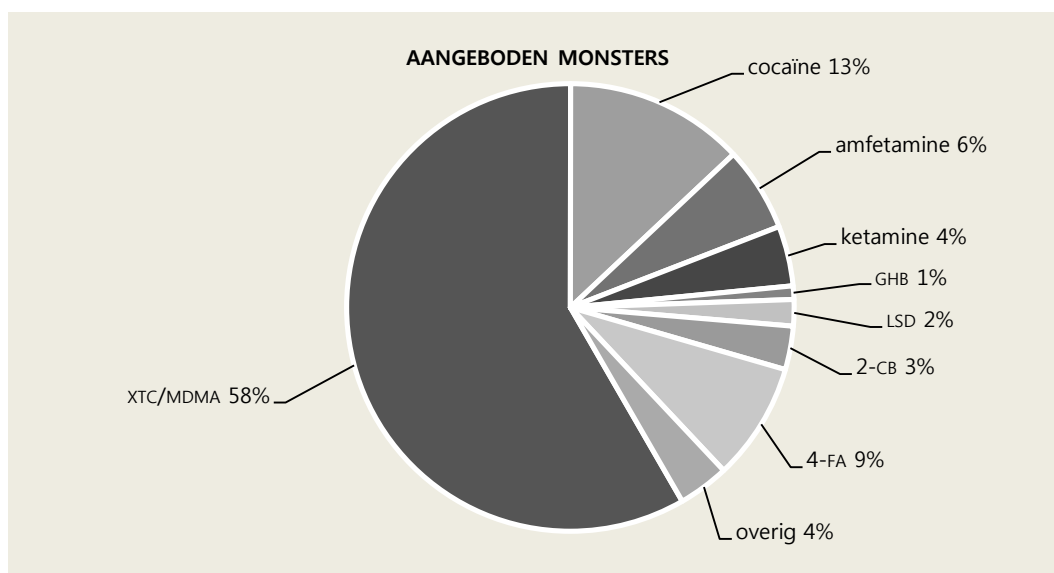
Bij de berekening van percentages is de laatste categorie van niet-geanalyseerde monsters buiten beschouwing gelaten. De categorie overig is een weinig zeggende restcategorie waaraan in de tekst geen aandacht zal worden besteed.

Voor de trendvergelijking is deze indeling ook op de gegevens van 2012-2014 toegepast, maar her-analyse van alle historische gegevens was niet haalbaar. Cijfers van aantallen aangeboden monsters en doseringen gaan wel verder dan vier jaar terug.

1.1 Aangeboden monsters

In 2015 zijn in totaal **2.257** drugsmonsters aangeboden. Dat is een stijging van 33% ten opzichte van 2014 en een verdubbeling ten opzichte van 2012.

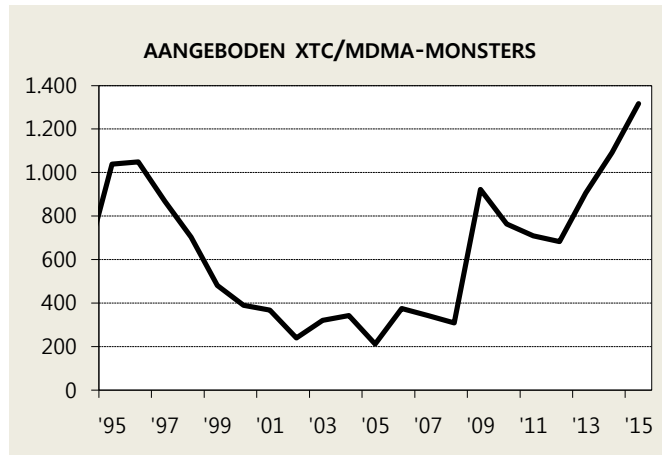
Het grootste deel van monsters was gekocht als XTC of MDMA (58%), maar daarnaast wordt ook wel cocaïne (13%) en amfetamine (6%) aangeboden. De laatste twee jaar wordt opvallend vaak 4-FA aangeboden bij de testservice (9% in 2015).

In de komende paragrafen bespreken we de testresultaten van elk van de negen categorieën monsters uit bovenstaande figuur.

1.2 Ecstasy

Het aantal aangeboden monsters dat was gekocht als XTC of MDMA bedroeg halverwege de jaren negentig nog circa 1.000 per jaar, daalde vervolgens naar circa 300 per jaar, piekte tijdens de ecstasydip van 2009 naar ruim 900, daarna weer wat af, maar neemt vanaf 2012 weer fors toe. In 2015 werden 1.317 XTC/MDMA-monsters aangeboden; 20% meer dan het jaar daarvoor. En ook meer dan ooit tevoren.

In 2015 werden 1.317 XTC/MDMA-monsters aangeboden; 20% meer dan het jaar daarvoor. En ook meer dan ooit tevoren.

Verreweg de meeste aangeboden XTC/MDMA zijn XTC-pillen: in 2015 waren dat er 1.210 (92%). Hiervan werden er 1.039 direct herkend of in het laboratorium geanalyseerd. De overige aangeboden XTC/MDMA-monsters waren vooral **MDMA-poeders** of -kristallen (**106**, 8%), waarvan er 70 werden geanalyseerd. Er werd ook 1 enkel XTC/MDMA-monster in capsulevorm aangeboden. De testresultaten van de geanalyseerde XTC-pillen en MDMA-poeders worden in de volgende paragrafen beschreven.

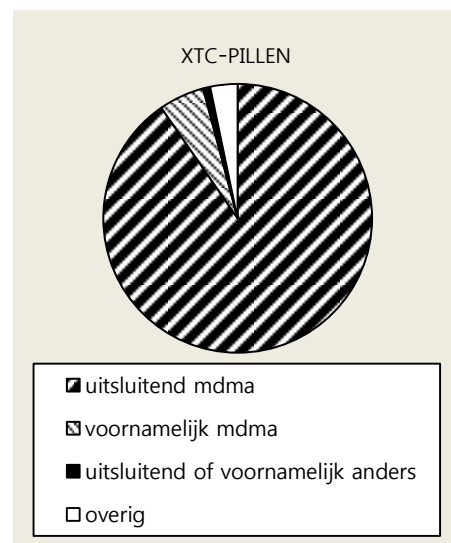
1.2.1 Testresultaten XTC-pillen

Van de 1.039 XTC-pillen die wel werden herkend of geanalyseerd, was **90%** zuiver – MDMA was daarin de enige werkzame stof. Dit percentage is de laatste jaren stabiel.

Daarnaast bevatte **6%** voornamelijk MDMA met een beperkte hoeveelheid vervuilende stof of bijproducten. XTC-pillen die voornamelijk of uitsluitend andere werkzame stoffen bevatten, werden nauwelijks aangetroffen (**1%**).

Vervuilende stoffen

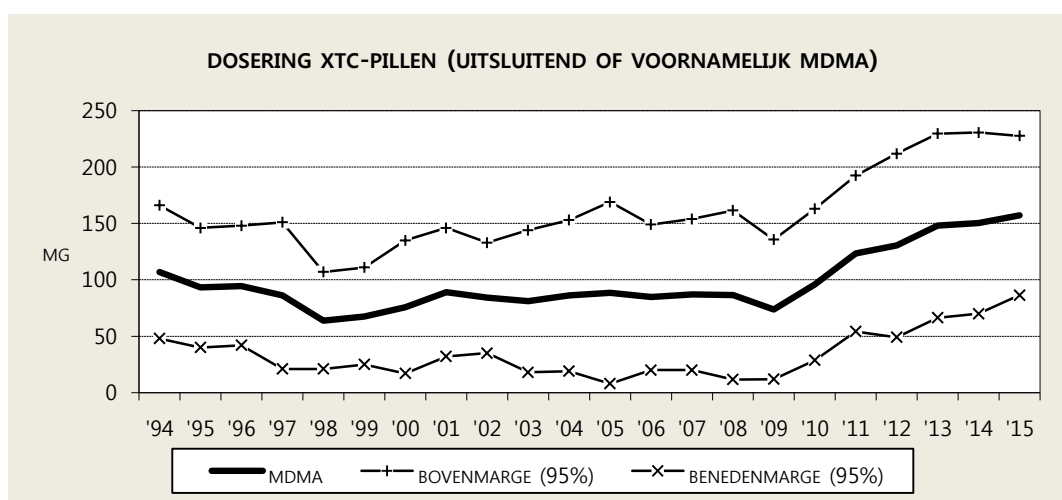
De meest voorkomende vervuilende stoffen

(afgezien van eventuele relatief onschuldige bijproducten) die in de XTC-pillen werden aangetroffen, zijn: cafeïne (55x), amfetamine (6x), MDEA (6x), 4-FA (3x), DOC (3x) en MDA (3x). Eén enkele XTC-pil bevatte het gevaarlijke PMMA en één pil mephedrone. Geen enkele XTC-pil bevatte MCPP.

Dosering

XTC-pillen met uitsluitend of voornamelijk MDMA bevatten gemiddeld **157 mg** MDMA. Dat ligt wederom hoger dan het voorgaande jaar. De toename in de sterkte van XTC-pillen leek in 2014 iets af te zwakken, maar in 2015 gaat de stijging toch verder door.

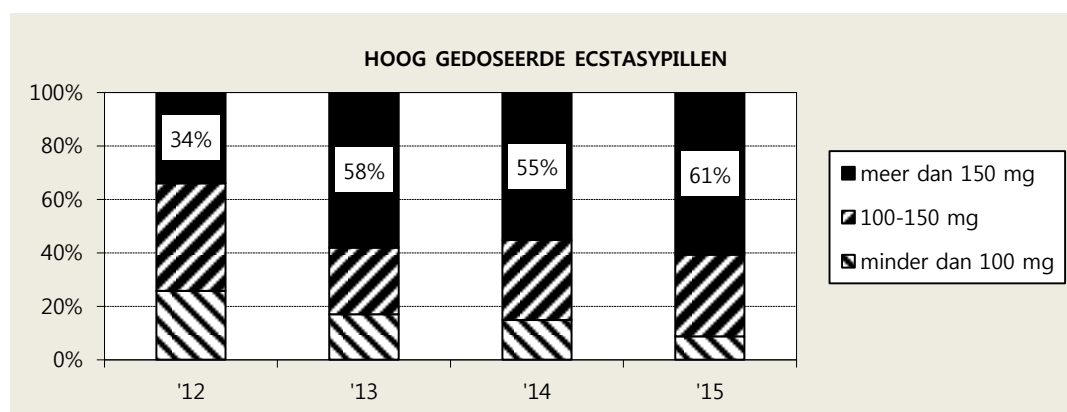

In de survey (hoofdstuk III) is aan de coffeeshopbezoekers die ooit XTC-pillen gebruikten (n = 119), gevraagd: "Stel: je XTC-pil bevat 130 mg MDMA. Vind je dat veel of weinig?"⁷⁹ Bijna één op de vijf (18%) kon hier geen antwoord op geven, zij hadden geen idee of dat veel of weinig is. Eén op de acht (13%) vindt 130 mg MDMA (te) veel, maar een iets grotere groep van 21% vindt het juist (te) weinig. Ongeveer de helft (48%) vindt 130 mg MDMA wel OK.

Aan degenen die zelf het afgelopen jaar xtc-pillen kochten (n = 58) is tevens gevraagd of ze de kwaliteit van hun gekochte pillen controleren. Minder dan één op de drie (29%) doet dat: 17% maakt gebruik van pillreports.com, 2% doet een thuistest en 10% gaat naar de testservice. Een kwart (24%) zegt gecontroleerde pillen te kopen en 9% laat anderen de pillen controleren. De resterende 38% gebruikt pillen die noch door henzelf, noch door anderen zijn gecontroleerd.

⁷⁹ Een XTC-pil met 130 mg MDMA was enkele jaren geleden nog een gemiddelde pil, inmiddels zit dit onder het gemiddelde.

De marges blijven zeer groot: de meeste ecstasypillen bevatten ergens tussen de 85 en 230 mg MDMA.⁸⁰ Ook het percentage hoog gedoseerde pillen blijft groot. Tot voor kort sprak men over hoog gedoseerde pillen bij meer dan 140 mg MDMA, maar inmiddels wordt een grens van 150 mg aangehouden. Van de XTC-pillen van 2015 voldoet maar liefst 69% aan de oude grenswaarde, maar ook bij de nieuwe grenswaarde is 61% van de XTC-pillen hoog gedoseerd.

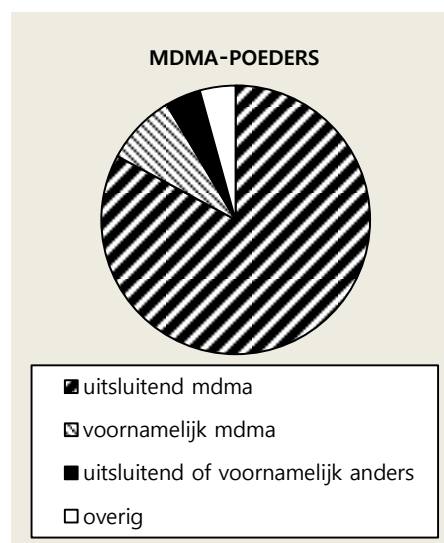

1.2.2 Testresultaten MDMA-poeders

Ook de 70 geanalyseerde MDMA-poeders zijn grotendeels zuiver: **83%** bevat uitsluitend MDMA en **9%** voornamelijk MDMA met lichte vervuilingen. Daarnaast bestonden drie MDMA-poeders voornamelijk uit andere stoffen (**4%**).

Vervuilende stoffen

De meest voorkomende vervuilende stof in MDMA-poeders is MDEA (6x). Eén MDMA-poeder bevatte methamfetamine. PMMA of MCPP kwamen in de geanalyseerde MDMA-poeders niet voor.

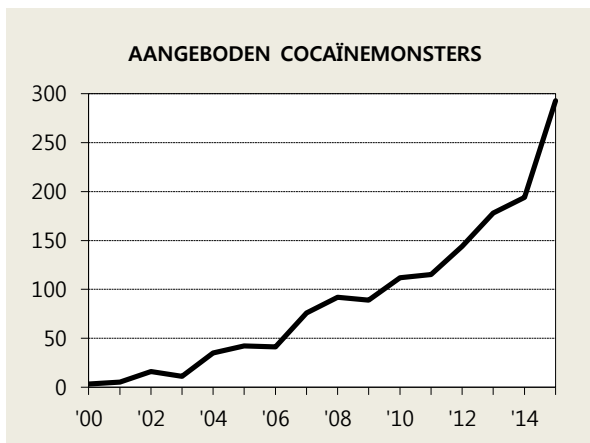
⁸⁰ De boven- en ondermarge waarbinnen 95% van de pillen statistisch gezien valt, wordt geschat op het gemiddelde plus of min 1,96 maal de standaarddeviatie.

Dosering

De gemiddelde dosering van MDMA-poeders is **76%**. Dat is hoog, want het maximale volumepercentage is 84%.⁸¹ De laatste vier jaar is de dosering min of meer hetzelfde gebleven.

1.3 Cocaïne

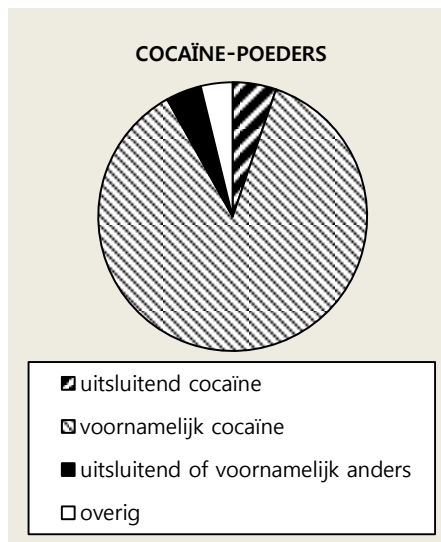
Als sinds 2000 wordt in toenemende mate cocaïne aangeboden bij de testservice, maar in 2015 is daar ineens een zeer sterke stijging naar **293** cocaïnemonsters. De 'coke alert' campagne (gestart in 2014 naar aanleiding van dodelijke ongelukken door als cocaïne verkochte witte heroïne) zal hier zeker een rol bij hebben gespeeld.

Alle cocaïne werd in poedervorm aangeboden. Van 210 cocaïne-poeders zijn testresultaten bekend.

1.3.1 Testresultaten cocaïne-poeders

Zuivere cocaïne werd bij de geanalyseerde monsters niet vaak aangetroffen (**5%**), maar de meeste cocaïnemonsters bestonden wel hoofdzakelijk uit cocaïne (**87%**) met beperkte hoeveelheden andere stoffen of bijproducten. De kwaliteit van cocaïne lijkt wel wat te verbeteren, want het percentage monsters met uitsluitend of voornamelijk andere stoffen was in 2015 met slechts **4%** in 2015 duidelijk lager dan het jaar daarvoor (12%).

⁸¹ Vrijwel alle drugs bestaan uit een psychoactieve base en een inactief zout. Voor de dosering wordt alleen het psychoactieve deel gemeten en dat kan door de aanwezigheid van het zout nooit 100% zijn.

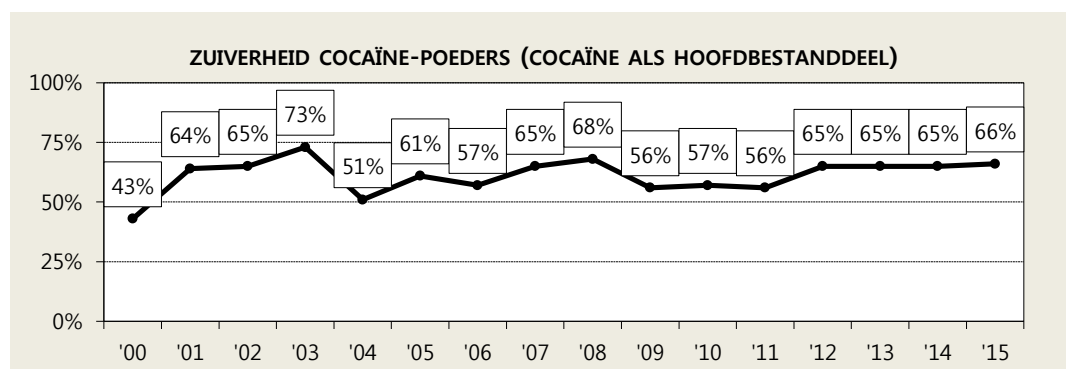
Vervuilende stoffen

Net als in voorgaande jaren was levamisol de belangrijkste vervuilende stof. In totaal bevatten 148 geanalyseerde cocaïnemonsters **levamisol**, wat neerkomt op 70%. Versnijding met levamisol bestaat al veel langer, maar neemt de laatste jaren toe.⁸² Het aandeel cocaïnemonsters waarin minimaal tien volumepercent levamisol werd aangetroffen was in de periode 2012-2015 achtereenvolgens: 18%, 27%, 31% en 37%.

Andere vervuilende stoffen die vaker voorkomen in de geanalyseerde cocaïnemonsters zijn: cafeïne (35x), fenacetine (24x), lidocaïne (13x) en hydroxyzine (9x).

Dosering

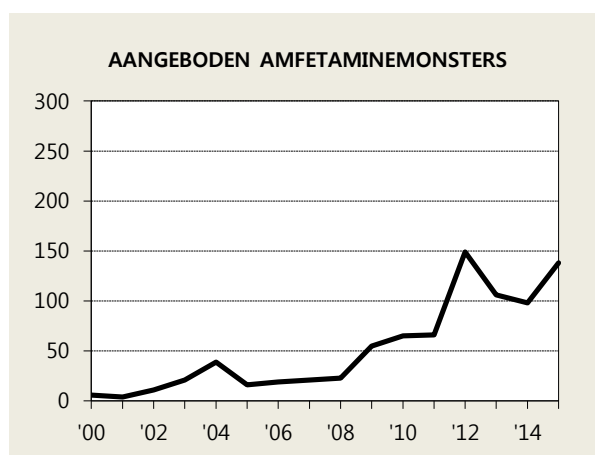
Ondanks de toenemende versnijding met levamisol, blijft de gemiddelde zuiverheid van monsters waarin cocaïne het hoofdbestanddeel vormt stabiel op **66%**. Het maximaal haalbare volumepercentage van cocaïne is 89%.⁸³

1.4 Amfetamine

Ook het aantal aangeboden amfetaminemonsters nam sinds 2000 toe. Na een dip in 2013-2014, werd in 2015 met 138 monsters weer bijna net zoveel aangeboden als in het piekjaar 2012.

Een enkele keer wordt amfetamine in de vorm van een pil of capsule

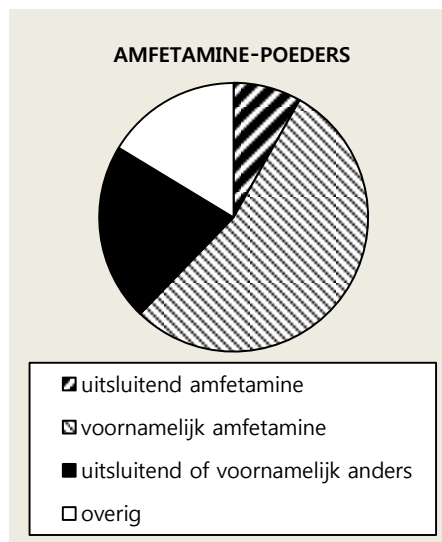
⁸² CAM (2015).

⁸³ Zie voetnoot 81, pag. 132.

aangeboden, maar meestal betreft het amfetamine-poeders (99%). Van deze 136 amfetamine-poeders werden er 98 geanalyseerd.

1.4.1 Testresultaten amfetamine-poeders

Hoewel het grootste deel van de geanalyseerde amfetamine-poeders uitsluitend (8%) of voornamelijk (54%) amfetamine bevat, komt het relatief vaak voor dat een consument een ander middel krijgt dan gewenst (21%). Ook de categorie overig – niet gekwantificeerde andere stoffen – is redelijk groot (16%). Deze percentages zijn vergelijkbaar met die van 2014.

Vervuilende stoffen

Cafeïne is de belangrijkste vervuilende stof in amfetamine-poeders: in 36% van de geanalyseerde monsters werd dit aangetroffen (49x).

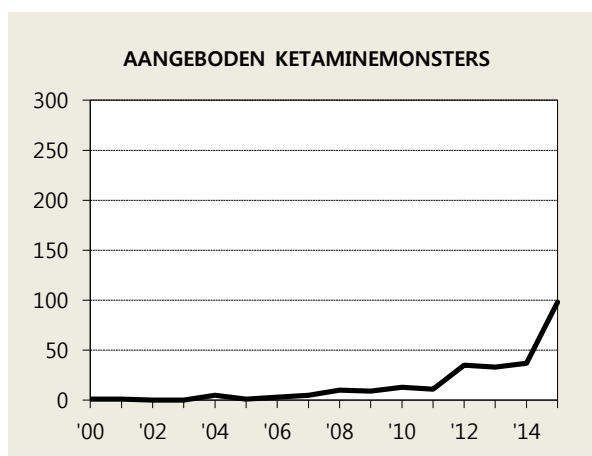
Wanneer amfetamine niet het hoofdbestanddeel vormt, bestaat het monster vaak voornamelijk uit cafeïne. Andere vervuilende stoffen die vaker voorkomen in de geanalyseerde amfetamine-poeders zijn: fenylaceton (18x) en benzylnitril (5x).

Dosering

De gemiddelde dosering van amfetamine-poeders die voornamelijk amfetamine bevatten, ligt een stuk lager dan die van cocaïne-poeders, maar het maximale volumepercentage ligt bij amfetamine ook lager, op 73%.⁸⁴ In 2015 was het gemiddelde 56%. In 2014 was dat iets hoger (59%), maar in 2012 was dat nog maar 49%.

1.5 Ketamine

Tot 2008 werden nauwelijks ketaminemonsters aangeboden bij de testservice. Daarna ging het eerst om ongeveer 10 per jaar en vanaf 2012 om circa 35 per jaar. In 2015

⁸⁴ Zie voetnoot 81, pag. 132

is dat met 98 bijna het drievoudige. Eén van de monsters betrof een ketamine-pil, de overige 97 (99%) waren ketamine-poeders. Daarvan werden er 84 geanalyseerd.

1.5.1 Testresultaten ketamine-poeders

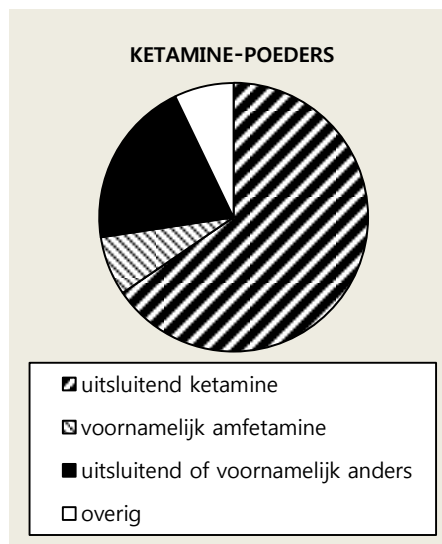
Tweederde van de geanalyseerde ketamine-poeders bleek zuiver (66%) en 7% bevatte voornamelijk ketamine en een beperkte hoeveelheid vervuiling. Eén op de vijf ketamine-poeders bevatte daarentegen vooral andere stoffen (20%). In 2014 werden er minder zuivere ketamine-poeders aangetroffen (60%) en bevatten er meer andere stoffen (33%).

Vervuilende stoffen

Vervuilingen in ketamine-poeders zijn uiteenlopend. Vervuilingen die meer dan eens voorkwamen, zijn: lidocaïne (7x), deschloroketamine (6x), MXE (3x), amfetamine (2x), fenacetine (2x) en procaine (2x).

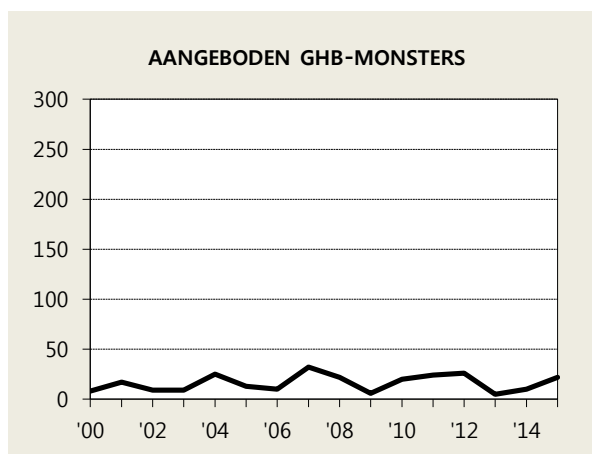
Dosering

De gemiddelde dosering van ketamine-poeders die voornamelijk ketamine bevatten was 77%. Dit is vrij hoog, want het maximaal haalbare volumepercentage van ketamine is 87%.⁸⁵ Maar in voorgaande jaren lag de gemiddelde zuiverheid iets hoger.

1.6 GHB

Het aantal aangeboden GHB-monsters verloopt grillig: sommige jaren tientallen, andere jaren slechts een paar. In 2015 waren het er 22. De meeste GHB-monsters zijn vloeistoffen (96%). Van de 21 aangeboden GHB-vloeistoffen werden er 18 geanalyseerd.

⁸⁵ Zie voetnoot 81, pag. 132.

1.6.1 Testresultaten GHB-vloeistoffen

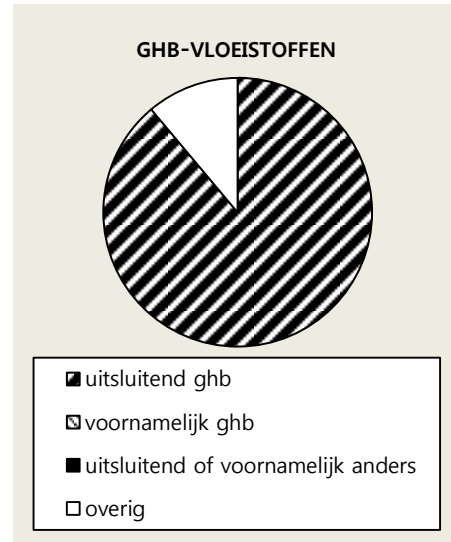
De geanalyseerde GHB-vloeistoffen bleken ofwel uitsluitend GHB te bevatten (**89%**), ofwel helemaal geen werkzame stof (categorie overig, **11%**). Dit was de laatste jaren altijd het geval.

Vervuilende stoffen

Er zijn geen vervuilende stoffen aangetroffen in GHB-vloeistoffen.

Dosering

De geanalyseerde GHB-vloeistoffen bevatten gemiddeld **470 mg/ml** GHB. Omdat voorheen de dosering niet in mg/ml werd gemeten, maar in volumepercentage, is een vergelijking met voorgaande jaren niet mogelijk.

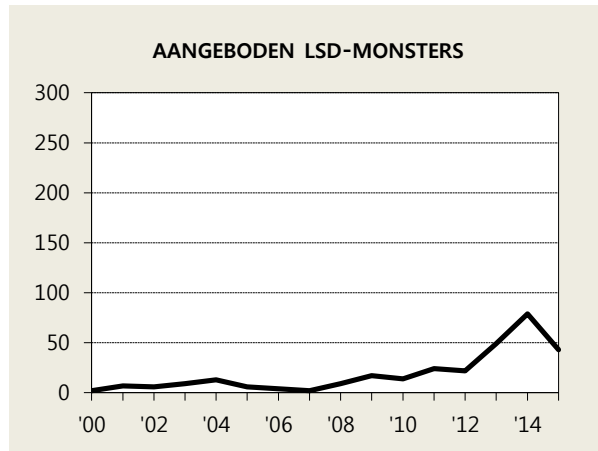

1.7 LSD

Na jaren waarin slechts een handvol LSD-monsters werden aangeboden bij de testservice, steeg dat in 2014 naar 79 per jaar. In 2015 waren dat er weer minder: **43** aangeboden LSD-monsters.

Tijdens de piek in 2014 werd 22% van de LSD aangeboden in de vorm van pillen, poeders of vloeistoffen.

In 2015 kwamen deze alternatieve

verschijningsvormen vrijwel niet meer voor en was 98% van de aangeboden LSD weer een papiertrip. Van deze 42 LSD-papertrips werden er 39 in het laboratorium geanalyseerd.

1.7.1 Testresultaten LSD-papertrips

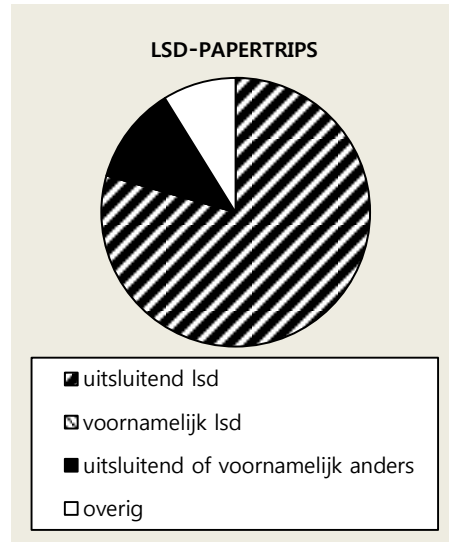
De geanalyseerde papertrips bevatten in de meeste gevallen uitsluitend LSD (79%). De rest bevatte uitsluitend andere stoffen (12%) of niets (3%). In 2014 lag het percentage papertrips met andere stoffen dan LSD op 29% en het jaar daarvoor zelfs 45%.

Vervuilende stoffen

Papertrips zonder LSD bevatten 25I-NBOME (3x) of DOC (1x).

Dosering

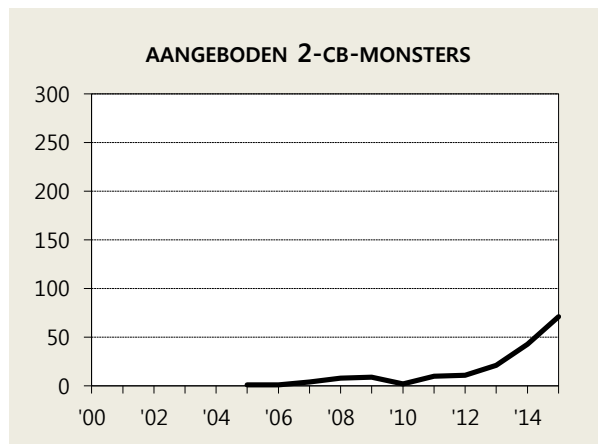
De gemiddelde dosering van LSD-papertrips schommelt flink. In de periode 2012-2015 was de testuitslag achtereenvolgens: 45, 66, 45 en **70** microgram.

1.8 2-CB

Sinds een paar jaar worden steeds meer monsters aangeboden die als 2-CB zijn gekocht. In 2015 waren dat er **71**.

Een klein deel van de aangeboden 2-CB bestaat uit poeders (10%), het grootste deel pillen (90%). Van de 64 aangeboden 2-CB-pillen werden er 53 bij de testservice herkend of in het laboratorium geanalyseerd.

1.8.1 Testresultaten 2-CB-pillen

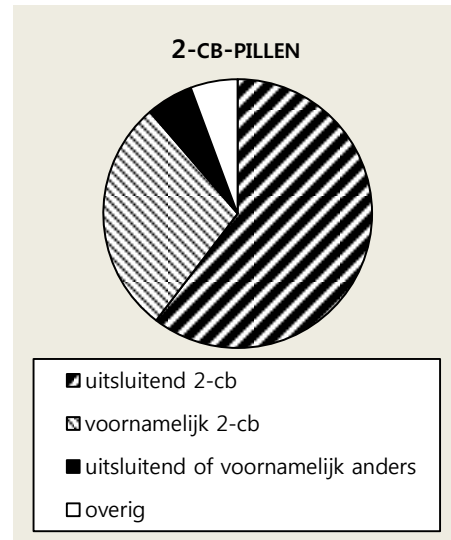
De geanalyseerde 2-CB-pillen bevatten meestal uitsluitend (60%) of voornamelijk (28%) 2-CB. In 6% van de pillen is een andere stof het hoofdbestanddeel. Dat laatste kwam in 2014 vaker voor (15%).

Vervuilende stoffen

Vervuilingen in 2-CB-pillen bestaan uit: MDMA (17x), cafeïne (13x), 4-FA (4x), 2,5-dimethoxyfenethylamine (3x) en 2-CE (1x).

Dosering

2-CB is werkzaam bij veel lagere doseringen dan MDMA. De gemiddelde dosering van de in 2015 geanalyseerde 2-CB-pillen was **12 mg**. Dat is iets minder dan het jaar daarvoor (15 mg).

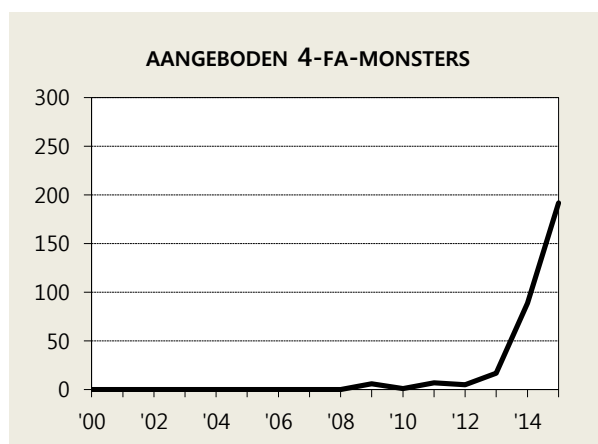

1.9 4-FA

4-FA verscheen rond 2010 voor het eerst bij de testservice. Sinds twee jaar neemt het aantal aangeboden 4-FA-monsters explosief toe. In 2015 werden er maar liefst **192** aangeboden.

Net als MDMA kent 4-FA twee belangrijke verschijningsvormen. In 2012 werden alleen nog 4-FA-poeders aangeboden, maar het

aantal 4-FA-pillen neemt sindsdien sterk toe. In 2015 bestond 55% van de aangeboden 4-FA-monsters uit pillen en 32% uit poeders. De resterende 12% waren capsules. Van de 105 4-FA-pillen werden er 85 herkend of geanalyseerd. Van de 62 4-FA-poeders werden er 43 geanalyseerd.

1.9.1 Testresultaten 4-FA-pillen

4-FA-pillen zijn van vergelijkbare zuiverheid als XTC-pillen. Verreweg de meeste (**86%**) bevatten uitsluitend 4-FA en in een aanvullende **6%** vormt 4-FA het hoofdbestanddeel naast een beperkte hoeveelheid andere stoffen of bijproducten. In **4%** is 4-FA niet de belangrijkste werkzame stof. Vergelijking met voorgaande jaren is moeilijk omdat toen nog weinig 4-FA-pillen werden geanalyseerd.

Vervuilende stoffen

Belangrijkste vervuilende stoffen in 4-FA-pillen zijn MDMA (4x) en cafeïne (4x). Beruchte vervuilers van XTC-pillen (PMMA, mephedrone, MCPP) werden niet aangetroffen.

Dosering

De geanalyseerde pillen waarin 4-FA het hoofdbestanddeel was, bevatten gemiddeld 142 mg 4-FA. De spreiding in de sterkte is minder groot dan bij XTC-pillen.

1.9.2 Testresultaten 4-FA-poeders

Ook in de 4-FA-poeders zit meestal uitsluitend (81%) of voornamelijk (5%) 4-FA. De kans om geen 4-FA, maar een andere werkzame stof te treffen, is bij de poeders (14%) wel groter dan bij de pillen.

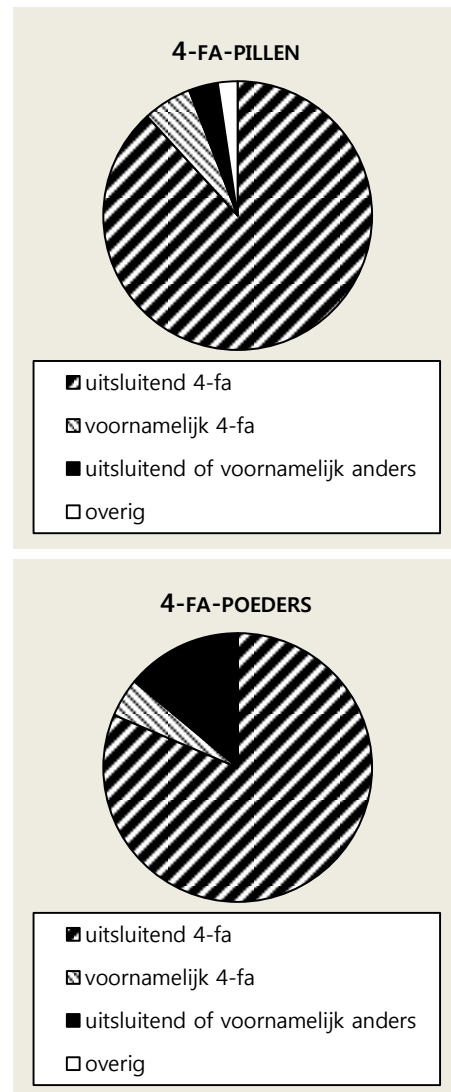
Het percentage poeders met een ander hoofdbestanddeel dan 4-FA was in 2014 een stuk kleiner (2%).

Vervuilende stoffen

De vervuilende stoffen in 4-FA-poeders zijn alfa-PVP (4x), 2-fluoramfetamine (2x), amfetamine (1x) en mephedrone (1x).

Dosering

De gemiddelde zuiverheid van 4-FA-poeders is 75%. De maximaal haalbare zuiverheid is 81%.⁸⁶

⁸⁶ Zie voetnoot 81, pag. 132.

1.10 Overige monsters

Tot slot werden 83 overige monsters aangeboden bij de testservice. Testresultaten van monsters waarvan er minimaal 2 werden aangeboden, staan in onderstaand overzicht.⁸⁷

Testresultaten overige monsters

AANGELEVERD ALS:	TESTRESULTATEN
methamfetamine (3x)	methamfetamine (2x) niets (1x)
2-CE (2x)	2-CE (2x)
2-CI (4x)	2-CE (2x) 2-CB + 2.5-dimethoxyfenethylamine (1x) 2-CB + 25I-NBOME + 25H-NBOME (1x)
2-FA (2x)	2-FA (1x) 4-FA (1x)
3-FA (2x)	4-FA (2x)
6-APB (13x)	6-APB + 5-APB (8x) 6-APB + 5-APB + 5-APDB (1x) 6-APB + 5-APB + 5-MAPB (1x) 4-FA (1x) geen testuitslag (2x)
MDMA en MDA mix (3x)	MDMA + MDEA + N-ETHYL.N-METHYL-MDA (1x) MDMA + levamisol + MDEA + N-ETHYL.N-METHYL-MDA (1x) geen testuitslag (1x)
mephedrone (10x)	mephedrone (1x) mephedrone + MDMA (2x) lidocaïne (2x) 4-MEC (1x) niets (2x) geen testuitslag (2x)
mescaline (3x)	mescaline (3x)
MXE (4x)	MXE (3x) deschloorketamine (1x)

⁸⁷ Monsters waarvan slechts 1 exemplaar werd aangeboden, waren gekocht als: 25I-NBOME, 2-CP, 3-MMC, 4-ACO-DMT, 4-FMC, 5-MAPB, 'Adderall', AL-LAD, DMT, DOC, fluorketamine, heroïne, MAO, MDA en proscaline. Van 22 monsters is niet bekend onder welke naam die gekocht zijn.

2 Samenvatting

Het aantal en soort drugsmonsters dat bij de testservice wordt aangeboden, en de testresultaten van die monsters, geven indirecte informatie over trends op de Amsterdamse drugsmarkt.

In 2015 werden 1.317 XTC/MDMA-monsters aangeboden. Meer dan ooit tevoren. Ook het aantal aangeboden monsters cocaïne, amfetamine, ketamine en 2-CB neemt toe. De grootste stijger is echter 4-FA, dat in 2010 voor het eerst bij de testservice verscheen en waarvan er in 2015 al 192 werden aangeleverd. De aanlevering van LSD en GHB bleef relatief beperkt.

De aangeleverde XTC-pillen blijken vaak zuiver (90% bevat voornamelijk of uitsluitend MDMA) en hoog gedoseerd. De gemiddelde dosering 157 mg MDMA en 61% bevat meer dan 150 mg. Ook de zuiverheid van MDMA-poeders is hoog.

Cocaïne-poeders bestaan weliswaar meestal voornamelijk uit cocaïne, maar bevatten daarnaast vaak ook levamisol (37% van de poeders bevat minimaal 10% levamisol). Amfetamine-poeders zijn vaak versneden met cafeïne, soms zoveel dat amfetamine niet meer het hoofdbestanddeel vormt. Ketamine-poeders bevatten vaak wel uitsluitend ketamine.

4-FA wordt in toenemende mate als pillen aangeboden (in plaats van poeders). De zuiverheid en dosering van 4-FA-pillen is vergelijkbaar met XTC-pillen.

VI

MARKT

1	Panelstudie	144
1.1	Cannabismarkt.....	145
1.2	Stimulantiamarkt.....	146
1.2.1	Cocaine.....	148
1.2.2	Ecstasy.....	150
1.2.3	Amfetamine.....	151
1.3	Narcosemarkt.....	151
1.4	Nieuwe psychoactieve stoffen (NPS)	153
1.5	Overige markten.....	154
2	Coffeeshopsurvey	155
2.1	Ecstasy.....	155
2.2	Cocaine.....	156
2.3	Amfetamine.....	157
2.4	GHB.....	158
3	Testservice	158
3.1	XTC-pillen	159
3.2	Overige monsters.....	159
4	Samenvatting	160

Antenne focust primair op gebruikers van genotmiddelen, maar verzamelt daarnaast ook informatie over de marktzijde van middelengebruik. In de **(1) panelstudie** wordt de Amsterdamse drugsmarkt meer kwalitatief belicht. Cijfers over het kopen van drugs en prijzen zijn afkomstig uit de **(2) survey** en van gebruikers die hun drugs bij de **(3) testservice** aanbieden.

1 Panelstudie

Uit de panelstudie komt naar voren dat de Amsterdamse drugsmarkt kan worden onderverdeeld in vier 'branches'. In volgorde van omvang:

- **Cannabis:** hasj, marihuana (wiet) en bewerkte producten als 'spacecake'.
- **Stimulantia:** ecstasy(-achtigen), cocaïne en (meth)amfetamine.
- **Narcosemiddelen:** GHB, ketamine en lachgas.
- **Nieuwe psychoactieve stoffen (NPS):** vaak stimulerend of psychedelisch van aard en vaak aangeboden op internet.

Deze indeling sluit grotendeels aan bij de segmentering in het aanbod, althans bij de verkoop aan consumenten.⁸⁸ Toch is er op dit niveau van de 'detailhandel' wel enige overlap, onder andere tussen de stimulantiamarkt (ecstasy en amfetamine) en de narcosemarkt (GHB en ketamine). Bij de cannabismarkt is er een duidelijke scheiding in het aanbod. Zo ook bij de cocaïnebranche, alhoewel er bezorgers zijn die ecstasy erbij doen als daar vraag naar is.⁸⁹ Panelleden wijzen erop dat thuisdealers, met uitzondering van snuifcocaïne, vaak verschillende middelen (o.a. ecstasy, speed, LSD) verkopen.⁹⁰ De 06-dealers maken in toenemende mate gebruik van uitgebreide drugsme-

⁸⁸ Legale middelen (alcohol/tabak) en 'straatdrugs' (heroïne/crack) buiten beschouwing gelaten. Naast de vier genoemde branches, zijn er nog kleine markten, waaronder: (1) Smartmiddelen: voornamelijk natuurlijke, stimulerende en (lust)opwekkende middelen, die vaak in een bewerkte vorm aangeboden worden, en (mild) psychedelische middelen als de triptruffel. (2) Trippers: LSD, DMT, mescaline, ayahwasca en ecstasy-achtigen met voornamelijk psychedelische werking. (3) Erectogenen: poppers, yohimbe en Viagra(-achtigen). (4) exotische middelen: cocablad, khat, opium, ibogaïne, peyote en san pedro.

⁸⁹ Dit zegt overigens niets over segmentering of juist gecombineerde handel in de hogere echelons.

⁹⁰ Bij een thuisdealer komt de consument naar de verkoper toe. Een thuisdealer handelt vanuit een vaste locatie ('adresje').

nu's die ze via WhatsApp versturen.⁹¹ Slechts een klein deel van de panelnetwerken laat zijn drugs testen.

prijzen van drugs op consumentenniveau in Amsterdam, 2015

middel	hoeveelheid	prijrange*	meest gangbare prijs
XTC-pillen	1 pil	€4-10	€4-6
MDMA-poeder/kristallen	1 gram	€20-40	€20-25
cocaïne	1 gram	€40-70	€50-60
amfetamine (droog)	1 gram	€5-20	€10
GHB	¼ liter	€35-50	€35-40
Ketamine	1 gram	€15-60	€25-30
4-FA-pillen	1 pil	€4-5	€4-5
4-FA-poeder	1 gram	€10-15	€10-15

* Incidentele extreme uitschieters naar boven of beneden niet meegerekend.

1.1 Cannabismarkt

Amsterdam telt ongeveer 180 coffeeshops in 2015. Ruim een derde van alle coffeeshops in Nederland. Ongeveer de helft hiervan ligt in het centrum – daarvan lag tot voor kort een flink deel in het zogeheten 1012-gebied (genoemd naar de postcode; op en rond de Wallen).⁹² Op last van de gemeente is een deel van de coffeeshops in dit gebied in verband met het afstandscriterium gesloten of korter geopend. De indruk bestaat dat dit tot meer straathandel heeft geleid omdat dealers vaker toeristen zijn gaan afvangen in de buurt van de overgebleven of reeds gesloten coffeeshops. Het zwaartepunt van de coffeeshops in de binnenstad lijkt zich langzaam te verplaatsen naar de westelijke zijde (Haarlemmerbuurt). De druk op de coffeeshops is hier zienderogen toegenomen, met vaker rijen voor de deur. De andere coffeeshops zijn onevenwichtig verspreid over de stad, maar vooral gevestigd in de 19^e-eeuwse ring rond het centrum.

⁹¹ Bij een 06-dealer komt de verkoper naar de consument toe. De 06-dealer bezorgt op een door de consument bepaalde locatie (thuisadres of anderszins).

⁹² Korf, Doekhie & Wouters (2011).

1.2 Stimulantiamarkt

In bijna elk panelnetwerk zitten wel gebruikers c.q. (vrienden)dealers die contact hebben met personen die actief zijn in de stimulantiamarkt. De verkrijgbaarheid levert doorgaans daarom weinig problemen op. De meeste transacties vinden plaats in de privésfeer en soms bij de dealer thuis. Maar in het uitgaansleven komt ook voor. In het netwerk van Sophie (133a) loopt de transactie altijd gesmeerd. De dealers zijn professioneel en zeggen dat ze hun pillen en cocaïne laten testen. Ze handelen discreet en komen ongeacht waar je afspreekt. Straatdealers worden door Amsterdammers gemeden. Toeristen zijn meer op deze markt aangewezen omdat ze vaak geen lokale contacten hebben. Een reden waarom Jasmin (85a) soms voor haar buitenlandse vrienden drugs regelt. Straatdealers staan erom bekend dat ze vaak geen echte drugs verkopen. Bovendien dringen ze zich soms hinderlijk bij je op of mengen zich ongevraagd in de rij wachtenden voor een club. De artiestendealer is een heel ander type. Die treedt minder op de voorgrond en moet het meer van zijn *credibility* hebben. Hij kan alles regelen en krijgt vaak een fooi van de artiesten. Hij is de held als hij met 'goeie shit' komt. Of het nou om cocaïne of *Amnesia Haze* gaat.⁹³

Over het dealerechelon is de mening van panelleden verdeeld. De een ziet vooral seizoensdealers. "Gasten die coke doen en in de zomer ook ecstasy verkopen". De ander kent alleen vriendendealers die altijd de drugs regelen. En thuis- en bezorgdealers zijn er ook in alle maten. Er zijn 'idealistische types', maar ook 'Armani gasten' en 'onhandige amateurs' die wat bijklussen. De snuivers hebben het vaak over 'Mo de Marokkaan'. Het is dan Mo dit en Mo dat en over de kwaliteit wordt soms gemopperd. Sjarl (139a) vindt de coke van Mo vaak onder de maat. "Het ziet er wit uit, maar daarmee is alles gezegd." Sophie (133a) is tevreden. Zij wordt soms gematst door Mo en krijgt dan 'zuivere witte' voor 50 in plaats van 60 euro.

WhatsApp menu's

Volgens panelleden gaan de dealers steeds voortvarender te werk. Vroeger kreeg je alleen een nieuw nummer als de dealer zijn bestand opschoonde. Daarna ging hij reclameberichtjes sturen tijdens de feestdagen. En nu krijg je soms ongevraagd een

⁹³ Amnesia Haze is een krachtige cannabis sativa-indica kruising die in veel varianten (o.a. silver haze, dutch haze, master haze, C13 haze, purple haze) wordt aangeboden in coffeeshops.

heel drugsmenu toegestuurd. Lotje (130a) laat ons een reclameboodschap via de WhatsApp zien. Zij kan met een anoniem nummer bellen voor de bestelling. Ook Jasmin (85a) wordt regelmatig op de hoogte gehouden. Het laatste enigszins verwarrende bericht kwam echter van een gast die ze nog nooit had ontmoet.

“Wie is dit? Beste mensen!!! Me nr was er voor een weekje uit, maar geen zorgen ik ben weer terug. Dit is mijn enige goede nr, sorry voor de verwarring met andere nrs. Zou het waarderen als er wordt doorgegeven dat me nr weer in gebruik is zodat iedereen op de hoogte is. Voor de prijzenlijst stuur ff een appje aub. MVG, de nachtapotheker!!” (22 juni 2015, 15.51)

Joya (136a) kent haar dealer wel en regelt vooraf of soms tijdens een avond iets. Zij legt op ingenieuze wijze via een chatbericht op Facebook contact met de bezorgdienst.

Dat dealers onder een pseudoniem werken is niet nieuw. Dealen is strafbaar en daarom ondertekenen ze hun sms en apps bijvoorbeeld als Bart & Bob, Koffie doen, Kleine D, Mikeybikey, Marliekoekje, Easyriders, Pipo of Sammiesosa. Vooral tijdens de feestdagen bereikt de berichtenstroom een hoogtepunt. Het supermarktlingo is dan niet van de lucht. “In verband met de komende drukte: sla nu uw slag” of “13 halen 10 betalen” of “Rechtstreeks uit Columbia (tijdens ADE) nu 2 voor 90.”

Omdat de dealerberichten steeds uitgebreider worden, hebben enkele panelleden hun WhatsApp berichten op ons verzoek bewaard en doorgestuurd. We hebben de berichten vergeleken of ze uit een en dezelfde bron komen of van verschillende bezorgersdiensten zijn. We hebben vier verschillende bezorgers (I t/m IV) geselecteerd die vaak berichten in telegramstijl versturen. De aangeboden drugs zijn vaak afgekort met de eerste letter of worden met een synoniem aangeduid. Dealer II en III zijn (ook volgens panelleden) vooral cokedealers, die het bijvoorbeeld hebben over *1 voor 35, 2 voor 70 en 3 voor 100. Of puur voor 60.* Bij dealer IV is het *wit (0,85 puur)* hoewel het niet duidelijk is of het om gewicht of zuiverheid gaat. Bij ecstasy gaat het om: *XTC, X, M, MDMA of snoepjes*. Bij M en MDMA zijn de prijzen per gram poeder en bij X en snoepjes gaat het om pillen. Dealer I en IV zeggen ook hoeveel mg er in de pillen zit. Dealer I heeft een *oranje leeuw voor 200 mg* of een *blauwe leeuw van 140 mg*. Beide pillen kosten €5. Dealer IV heeft *X voor 180-220 mg*.

Andere afkortingen zijn *S* (speed) of *G* (GHB). Dealer I en IV hebben een uitgebreid drugsmenu. Dealer I heeft: *XTC, 4-FMP, 2-CB, MDMA, speed, coke, LSD, ketamine, GHB,*

Kamagra en Valium. Hij komt alleen bij een minimale bestelling van €25 en niet in cafés en dergelijke. Dealer IV heeft: *XTC, MDMA, GHB, speed en slaappillen (tema, clona, dia en oxa)* en *LSD, 2-CB en 4-FMP op aanvraag.* Dealer II en III zijn het meest wervend en beginnen hun berichtjes met: *Actie tot woensdag!!!! ; Actie tot vrijdag!!!! of Extra lang weekend!!!*

De prijzen komen over het algemeen met elkaar overeen. Bij de een betaal je voor ecstasy (even afgezien van het feit of dit ook daadwerkelijk klopt) €5 per pil, terwijl je bij de anderen meer pillen moet afnemen. Bijvoorbeeld vijf stuks voor €20 en €35 voor tien. Een gram MDMA varieert bij alle dealers tussen €25 en €35. De marges bij cocaïne zijn iets groter, mogelijk omdat er meer versneden wordt. De prijzen variëren van €50 tot €70 per gram. Hoe duurder hoe puurder, zo lijkt het. Voor speed wordt €10 per gram gevraagd en soms moet je meerdere grammen kopen. Een dealer biedt tien gram voor €50. Twee dealers bieden ook GHB aan. De een vraagt €80 voor een halve liter en €130 voor een hele en de ander doet ook kleinere porties GHB: 30 ml voor €10, 100 ml voor €20 en een kwart liter voor €50. De onderstaande WhatsApp kreeg Lotje (130a) op een doordeweekse dag van dealer I.

Berichtjes: XTC (oranje leeuw orange lion 200 mg. Blauwe leeuw blue lion 140 mg) 5€pp. 4 FMP (pilvorm roze bril pink glasses 175 mg) 5€pp 2CB (gele leeuwen, yellow lions 18 mg) €5 pp MDMA 25€pg SPEED 10€pg COKE 50€pg (1.0 gr!) COKE (puur) 70€pg (1.0 gr!) LSD 150 MICS 10€PZ Ketamine 35€pg GHB 0,5L 80€, 1,0L 130€KAMAGRA 1 strip 4 pil 20€VALIUM/DIAZEPAM ETC op AANVRAAG/ ON REQUEST! Pillen gaan vanaf 5stk. /pills goes from 5 MINIMALE bestelling €25, !/ MINIMUM order €25,! CAFES EN DERGELIJKE KOMEN WIJ NIET/ NO CAFES

1.2.1 Cocaïne

Een snelle distributie van cocaïne is een belangrijke sleutel tot succes. Een bezorger die dit begrijpt, betrouwbaar over komt en goede kwaliteit levert, kan een eind komen in de business. Doordat er in de panelnetwerken meerdere 06-nummers in omloop zijn valt er genoeg te kiezen. Maar wie traag of slecht bereikbaar is verliest terrein. Sommige bezorgers hebben hun pakjes speciaal voor de feestdagen versierd als een miniatuur enveloppe met postzegel van de kerstman met de tekst: *From Santa Claus. The North Pole. Via Airmail.* Maar er zijn ook bezorgers die tot vervelens toe hun klantenkring bestoken met wervende teksten via de smartphone. Bij Frans (58a) leidde de stroom sms-jes met aanbiedingen tot veel irritatie. Hij vindt het de omge-

keerde wereld als dealers reminders naar klanten sturen. Of het slim is? Daarover verschillen de meningen. En dat WhatsApp wel zo veilig zou zijn als wordt beweerd, vinden sommigen naïef.

Cocainedealers behoren in tegenstelling tot ecstasydealers minder vaak tot de vriendenkring. Door hun business kunnen ze er niet openlijk over praten. Vooral als het je enige inkomstenbron is. Maar in enkele panelnetwerken zitten ook dealers die met hun vrienden optrekken. Lotje (130a) heeft er een ambivalent gevoel over, want chillen met dealers zonder te snuiven is zeldzaam. "Als je in kringen van verkopers zit, is er altijd plenty. Zo'n gast associeer je meteen met coke."

Jamie (113a) weet op een charmante manier cocaïne te verkopen aan toeristen. Omdat ze *streetwise* is gaat het vrij simpel. Ze gaat naar een café dat ze kent en begint eerst een beetje aan te pappen met toeristen. Waar ze vandaan komen, of ze Amsterdam leuk vinden en of ze al naar een coffeeshop zijn geweest. Dan komen de andere drugs ter sprake en stuurt ze het gesprek richting cocaïne. Of ze daar misschien ook ervaring mee hebben? Zoeken ze misschien goeie coke? Toevallig heeft ze wat bij zich om te testen.

Door tientallen bezorgdiensten in grammen afgeleverd, wordt er naar schatting zo'n 20-25 kilo cocaïne per week in de hoofdstad verbrast.⁹⁴ De een is dag en nacht bereikbaar terwijl de ander alleen in de avonduren werkt. De klantenkringen variëren van een paar honderd klanten tot enkele tientallen. Jamie (113a) doet het bezorgen er een beetje bij en in het weekend alleen voor vrienden. Ze krijgt zo'n tien telefoontjes op een avond. Met de scooter is ze er meestal binnen een kwartier. Soms moet ze drie keer op een avond naar hetzelfde adres. Poffen staat ze toe. Maar het geeft ook stress, want soms ziet ze mensen niet meer. Dan hebben ze een mazzeltje. Ze weet dat een snuiver met schulden liever een ander belt dan dat hij zijn dealer eerst gaat terugbetalen. Ze kent de psyche van de snuiver. "Zodra de *space* voorbij is voelen snuivers zich opeens niet meer verplicht om je terug te betalen. Als ik ze een keer toevallig tegenkom zeggen ze doodleuk dat het geld er aan komt."

In 2014 bedroeg de prijs van een kilo cocaïne €35.000-38.000, maar de prijs is in de loop van 2015 naar €33.000-34.000 gezakt. Kenners zeggen dat 'flakes' of kleine kris-

⁹⁴ Gebaseerd op analyse van rioolwatermonsters (Bijlsma et al., 2012).

talletjes in de poeder in hoger aanzien staan. In de tussenhandel (van het midden naar het lage niveau van de detailhandel) wordt cocaïne vaak versneden. Maar het komt ook voor dat de levamisol (het huidige versnijdingsmiddel bij uitstek) al in de cocaïne zit uit het land van herkomst. De cocaïne prijzen variëren meestal van €50 tot €70 per gram. Is goedkoper ook altijd duurkoop? Bij cocaïne is dat niet meteen duidelijk. In de straattaal bestaan er alleen maar 'slappe, normale of sterke pakkies'. Vreemd genoeg vragen klanten zelden hoeveel de cocaïne is versneden. De beste manier zou zijn om de zuiverheid en het werkelijke gewicht met elkaar te vergelijken. Een pakje onversneden cocaïne met werkelijk 1 gram voor €70 is in verhouding misschien wel net zo voordelig als een versneden pakje en minder dan een gram voor €50. Maar dealers weten dat consumenten soms irreeël zijn. Sommige klanten weigeren sowieso cocaïne die duurder is dan €50. Ook al zegt de dealer dat die van €60 beter is. De winstmarge op een gram bedraagt ten minste €10.

1.2.2 Ecstasy

De zuiverheid van de ecstasymarkt blijft onverminderd hoog en de prijs stabiel. Verschillende panelleden zeggen dat er minder incidenten zijn nu de meerderheid intussen op de hoogte is van de 'sterke pillen'. Maar Cedric (138a) denkt ook dat dealers soms overdrijven met de zuiverheid van hun pillen. Want wie controleert dat als er toch niet getest wordt? Dit laat onverlet dat er in sommige netwerken ook geteste pillen circuleren of die via *Pillreports* bekend zijn.⁹⁵ Joya (136a) zegt zich wel eens te verbazen als ze ziet met hoeveel nieuwe pillen de dealer telkens aankomt. Hij wordt als vaste dealer blindelings vertrouwd omdat hij zijn business serieus opvat en desgevraagd altijd advies kan geven over de puurheid en dosering.

Het is volgens panelleden betrekkelijk eenvoudig om aan ecstasy te komen. In elk netwerk zitten vrienden die nummers en/of connecties hebben met dealers of zelf actief zijn in de handel. Zoals gezegd hoort tegenwoordig ook de WhatsApp tot de mogelijkheden. Je selecteert een 'nieuwe groep' kiest het onderwerp; 'pillenboer' bijvoorbeeld en voegt dan de deelnemers toe waarmee je openlijk over drugs kunt praten. Je wacht de reacties af en weet dan ongeveer hoeveel je moet inkopen. In het panelnetwerk van Koen (116a) wordt er gekscherend over de 'pillenbrug' (associatie

⁹⁵ Pillreports is een wereldwijde database waar pillen besproken en vergeleken worden.

met de vroegere straatscene) gepraat. David (116a) krijgt bij 100 pillen korting en betaalt €300.

Vooral de ecstasymarkt leent zich voor vriendendealers. Met ecstasy heb je een leuke tijd samen met je vrienden. Als je anderen kunt helpen met goeie pillen? Frans (58a) ziet zichzelf daarom liever als 'deler'. Hij heeft de juiste contacten en koopt in voor zijn vrienden. Keith (140a) die zijn rol als connector met verve speelt weet zo al 10 dealers te noemen. Een reden waarom veel mensen juist hem vragen of hij iets kan fiksen of een nummer weet.

De prijs blijft stabiel rond €4-6 per pil. Voor MDMA-poeder wordt ongeveer €20-25 betaald. Op feesten wordt doorgaans iets meer gevraagd. Maar in plaats van de prijs die er voor wordt gevraagd zijn het hier vooral de onbekende verkopers die afschrikken. Wat betreft de sterkte verschillen de meningen. De een vindt hoog gedoseerde pillen handig. "Je knakt ze dan gewoon." Anderen hebben daar weer juist meer moeite mee. Een pil blijft een pil en niet iedereen gaat daar stukjes van afknabbelen. Een van de panelleden betreft zijn pillen rechtstreeks van de 'drukker' (220 mg) voor 30-40 eurocent per stuk. Bij doorverkoop naar het middenniveau bedraagt zijn winst ongeveer één tot anderhalve euro per pil.

1.2.3 Amfetamine

Het aanbod van **amfetamine** is de afgelopen jaren gegroeid. Behalve thuisverkopers zijn er ook bezorgers die amfetamine, naast andere drugs, kunnen leveren. De winstmarge is betrekkelijk klein. De prijs fluctueert flink (€5-20) maar de meesten betalen rond €10 per gram. De 'natte' speed is vaak goedkoper dan de 'droge' omdat het vocht nog niet verdampt is. Volgens kenners scheelt dat de helft in gewicht. De kiloprijs van amfetamine bedraagt ongeveer €3.000. Op retailniveau wordt bij inkoop van meerdere grammen minder dan €10 per gram gerekend.

Voor **methamfetamine** wordt in de gayscene tussen de €100-150 per gram betaald. Ver boven het bedrag dat in het psychonautische milieu wordt gevraagd. Dit grote prijsverschil laat zien dat de markt uit verschillende segmenten bestaat.

1.3 Narcosemarkt

De verkoop van **lachgas** heeft in Amsterdam een hoge vlucht genomen. Behalve de grote winkelbedrijven zien panelleden ook meer verborgen verkoop in gespecialiseerde winkels en in een paar avondwinkels. Ook de webwinkels pikken een graantje mee.

Voor een doos lachgaspatronen (50 stuks) moet bij de groothandel €10-12,50 worden betaald en bij een webwinkel soms het dubbele tot drievoudige. Op feesten worden de ballonnen verkocht voor €1,50–2,00 en op festivals wordt één munt (€2.60) gevraagd.

Starterskit de luxe

Lachgasfeestjes in de privésfeer zijn populair. Bij Koen (116a) zijn er vier dozen doorheen gegaan. Toen de lachgasvoorraad op dreigde te raken werd er bij Cedric (138a) een bezorgdienst gebeld. Lotje (130a) weet dat je bij sommige dealers gewoon kunt pinnen. Ze bezorgen ook eten en alcohol. Op internet is het steeds meer dringen geblazen met bedrijfjes die lachgas, ballonnen, crackers (houder waarin een patroon kan om ballonnen te blazen) en/of de grotere slagroomspuiten aanbieden. De *lachgaskoerier* bezorgt 24/7 en binnen 20 minuten door heel Amsterdam. "Het feesten kan gewoon lekker doorgaan tot in de vroege morgen" staat er op de pagina. Bij 50 patronen (€30) krijg je 30 ballonnen gratis. Ook de *Bezorgbrigade, Lachgast Amsterdam en Lachgaspatronen Amsterdam* hebben zich op de markt gestort. Eentje probeert klanten te lokken met een speciale winactie. "Tag degene die volgens jou een compleet lachgaspakket (25 patronen, 1 cracker moet winnen." Om mee te doen met de winactie moet je wel de pagina liken en delen. En een ander heeft een 'starterskit de luxe' (100 patronen, 40 ballonnen en een slagroomspuit) in de aanbieding voor €60. Op Facebook promoot *Lachgast Amsterdam* (1.485 likes) onder zijn eigen naam met een 06-nummer. "Geen afterparty zonder lachgas" luidt zijn devies.

De **GHB**-markt is flink in beweging sinds de verplaatsing van lijst II (soft) naar I (hard) in 2012 en de scherpere toon van het Openbaar Ministerie naar de GBL-leveranciers in 2014.⁹⁶ Sindsdien zijn de prijzen van GHB gestegen en is het volgens panelleden moeilijker om aan GBL (= grondstof voor GHB) te komen en indirect ook aan GHB. Het aantal internetaanbieders is gereduceerd waardoor er minder GBL aangeboden wordt en de wachttijd (per post) is toegenomen. Er zou soms ook worden geknoeid met GBL. Een panellid kwam erachter dat bij een zending 10% water aan de GBL was toege-

⁹⁶ Een buitenlandse webshop die nog wel levert vraagt €79,95 voor een liter GBL. Minder kan ook: €39,95 voor een kwart liter. En meer. Voor 10 liter GBL betaal je €649,95. Alle prijzen zijn inclusief (23%) belasting.

voegd. Hij kwam erachter bij het bereiden (volgens een zelfde formule) van de GHB, die opeens veel zouter smaakte. Door de toegenomen schaarste van GBL zijn er meer bezorgers die GHB nu kant-en-klaar afleveren. Er zijn minder mensen die GHB thuis maken. Dit laat onverlet dat enigen het nog steeds zelf doen.

“Een persoon fikst de GBL en de groep eromheen maakt zelf GHB thuis. De GBL is wel duurder geworden. Je moet echt meer rondvragen als je groter wilt inkopen. Nu gaat het via via iemand met fabrieksconnecties.” (Joris, 126a)

Halverwege 2015 is er sprake van een lichte daling van de prijzen. Voor een kwart liter wordt geen €50 maar €35-40 gevraagd. Een halve liter GHB kost ongeveer €70-80.⁹⁷ In het netwerk van David (116a) wordt €100-130 voor een liter GHB betaald. Hij kent een stuk of 10 GHB-makers die het feestcircuit voorzien.

Het aanbod van **ketamine** (aangeboden in poeder en kristalvorm) is minder wisselvallig dan in de afgelopen jaren. Volgens panelleden is er vaker ketamine op voorraad bij bezorgers en thuisverkopers. Ook zou de kwaliteit weer beter zijn. De prijzen verschillen soms erg van elkaar (€15-60). Maar de meesten betalen €25-30 voor een gram.

1.4 Nieuwe psychoactieve stoffen (NPS)

De diversiteit van het aanbod van nieuwe psychoactieve stoffen (NPS) loopt uiteen van internet tot vrienden of dealers. **4-FA** is het meest bekende en makkelijkst verkrijgbare middel. De prijs per gram kan variëren van €10-15 en een pil kost ongeveer €4-5. Panelleden denken dat dealers soms meer inkopen op internet om het vervolgens in kleinere porties weer te verkopen.⁹⁸ Een paar vrienden van Keith (140a) kopen voor zichzelf in. Ze bestellen 5 gram 4-FA voor €70 en maken daarvan weer 25 porties in capsules van 200 milligram. Als ze die doorverkopen vragen ze €5 per capsule. Meer panelleden zien 4-FA in pilvorm verschijnen. Omdat pillen vaak praktischer zijn in gebruik, denkt Jort (136a) dat de markt van 4-FA daarom verder zal groeien “Dat 4-FA

⁹⁷ De prijzen van GHB liggen iets hoger dan in 2010. Toen kostte een kwart liter €25-45 en een halve liter €50-75.

⁹⁸ Op een webwinkel van research chemicals kost 4-FA €15 voor 1 gram; €100 voor 10 gram en €550 voor 100 gram. Een kilo 4-FA kost €3.500. De tabletten kosten 10 voor €60 en 100 voor €550.

michelinpoppetje is van zo'n mooie kwaliteit, dat je gewoon nieuwsgieriger wordt." Ook Lotje (130a) ziet een switch van capsules naar pillen. De prijzen van andere NPS die worden aangeboden: **6-APB** (€10 per pil en €60-70 per gram); **2-CB** (pil of capsule €2,50-5,00) en **3-MEO-PCP** en **4-HO-MIPT** (€50-60 per gram). De vrienden van Jort (136a) bestellen 25 gram **3-MMC** om door te verkopen. Ze verdienen op elk verkocht sample €2,50.

1.5 Overige markten

Er zijn naar schatting 10-15 **smartwinkels**, plus enkele tientallen toeristenwinkels waar ook verschillende truffelvarianten (o.a. Tampanensis, Atlantis, Mexicana en Galindoi) worden aangeboden.⁹⁹

Poppers worden soms onder de toonbank verkocht, maar ook via webwinkels (€5 per flesje van 9 ml). Voor een flesje wordt €10-15 betaald. Er is een levendige webhandel van **Viagra** en **Kamagra** in tabletvorm, als bruistablet of als *Oral Jelly*. Ze verschillen in sterkte en prijs al naar gelang de dosering. Een strip van vier Kamagra-tabletten van elk 100 mg kost ongeveer €10. In het circuit betaal je €5 voor een blauwe pil. *Oral Jelly* wordt in doosjes met 7 smaken voor €20 aangeboden. Los kosten de pillen en sachets ongeveer €2,50. Sommige sites promoten ook sterkere erectiemiddelen (bijvoorbeeld Vega Cobra 120 mg) die nog meer sildenafil, het werkzame bestanddeel, bevat.

LSD wordt meestal als papertrip (€3-5) of in vloeibare vorm (per flesje €150) verkocht. De dosering van een papertrip ligt volgens gebruikers tussen de 100-150 microgram. Over de uitslag van de testservice bij LSD wordt bij de achterban van Joris (126a) soms getwijfeld. Dealers met LSD verkopen soms ook andere psychedelica (o.a. DMT, mescaline).

⁹⁹ Het stadsdeel Centrum heeft in 2013 tijdens een controle bij een kwart van de honderd bezochte souvenirwinkels en minisupermarkten in het oude stadshart hallucinerende producten aangetroffen. Deze winkels zijn schriftelijk verzocht om de producten met bijbehorende reclame te verwijderen.

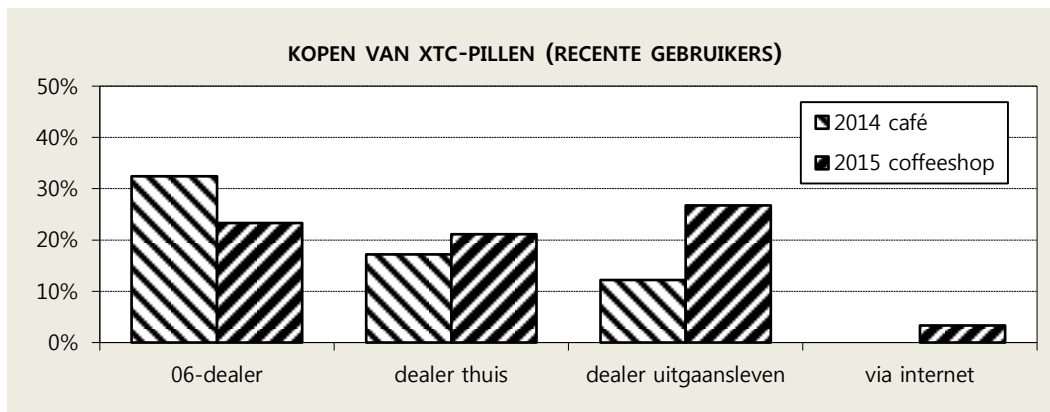
2 Coffeeshopsurvey

In de survey van 2015 is coffeeshopbezoekers gevraagd of zij zelf weleens xTC-pillen, cocaïne, amfetamine of GHB kochten. Per middel bespreken we hier de resultaten en vergelijken die met de Antenne cafésurvey van 2014. Voor de prijzen van xTC-pillen en cocaïne kijken we verder terug. Op dit punt kunnen we trends op langere termijn volgen, omdat prijzen van ecstasy en cocaïne sinds 2003 onderdeel zijn van de Antenne café- en clubsurveys. Er zijn voor de vergelijkingen geen statistische analyses uitgevoerd omdat de aantallen kopers onder de coffeeshopbezoekers daarvoor te beperkt zijn. Gedetailleerde gegevens zijn te vinden in de tabellen in Bijlage D.

2.1 Ecstasy

Twee derde (64%) van de recente ecstasygebruikers onder de coffeeshopbezoekers van 2015 kocht het laatste jaar zelf weleens xTC-pillen: 23% bij een 06-dealer, 21% bij een dealer thuis, 27% in het uitgaansleven en 3% via internet.¹⁰⁰

De cafébezoekers van 2014 kochten wat minder vaak zelf hun xTC-pillen (52%) en kregen die dus blijkbaar vaker of regelden het via vrienden. Cafébezoekers die wel zelf xTC-pillen kochten, deden dat vaker dan de coffeeshopbezoekers via een 06-dealer en minder vaak in het uitgaansleven.

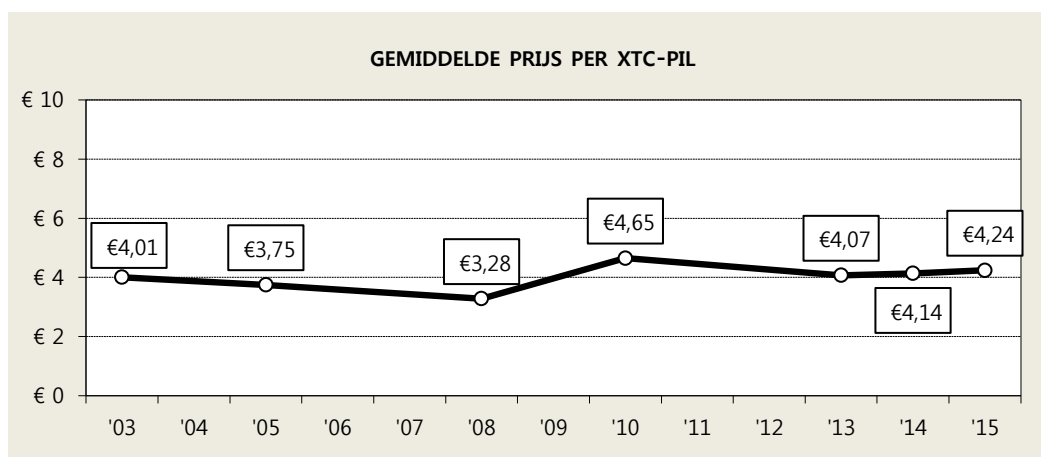

De laatste keer dat de coffeeshopbezoekers van 2015 xTC-pillen kochten, namen ze tussen de 1 en 150 pillen af (meestal 5 á 10) en betaalden per pil gemiddeld circa 4

¹⁰⁰ Het totaal telt op tot meer dan 64% omdat er meerdere typen dealers aangekruist konden worden.

euro. De prijsvariatie is relatief beperkt. Voor de meesten bedroeg de stuksprijs 4 of 5 euro.

Op het eerste gezicht lijken er door de jaren heen geen grote prijswijzigingen te zijn geweest en schommelde de prijs rond de 4 euro per XTC-pil. Een paar dubbeltjes verschil is op die prijs echter verhoudingsgewijs groot. In 2009 was sprake van een 'ecstasycrisis' omdat MDMA moeilijker verkrijgbaar was en dat zie je terug in een prijsstijging van meer dan 40% tussen 2008 en 2010. Sindsdien is de gemiddelde prijs weer wat gedaald en gestabiliseerd. Een XTC-pil is nog niet zo goedkoop als voor de ecstasycrisis en de prijs lijkt ook weer licht te stijgen, maar XTC-pillen zijn ook wel veel sterker dan voorheen (zie hoofdstuk V).

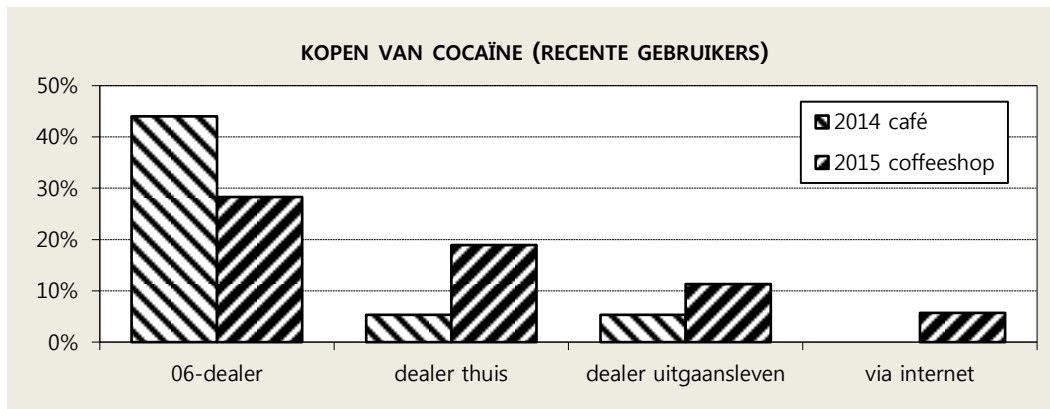

2.2 Cocaïne

Van de coffeeshopbezoekers die het laatste jaar cocaïne gebruikten, kocht 53% de cocaïne weleens zelf. Zij deden dat het vaakst bij een 06-dealer (28%), gevolgd door bij een dealer thuis (19%), in het uitgaansleven (11%) en via internet (6%).¹⁰¹

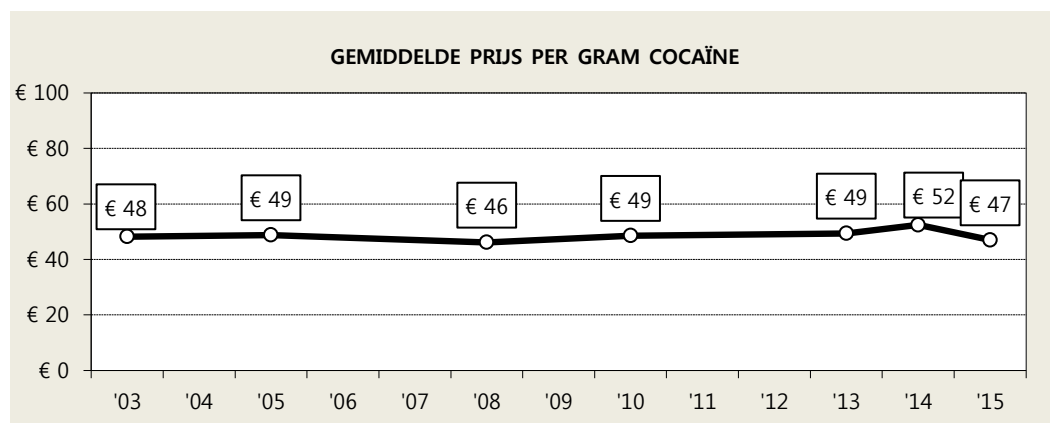
Het aandeel cocaïne-kopers bij de cafébezoekers van 2014 was vergelijkbaar (49%), maar een opvallend verschil is dat de cafébezoekers cocaïne vrijwel uitsluitend bij 06-dealers kochten, terwijl de coffeeshopbezoekers ook vaak via andere verkopers kopen.

¹⁰¹ Het totaal telt op tot meer dan 53% omdat er meerdere typen dealers aangekruist konden worden.

Bij de laatste cocaïne-aankoop werd tussen een halve en vijf gram besteld, waarvoor tussen de 10 en 200 euro werd afgerekend. Het vaakst werd (omgerekend) 50 euro per gram betaald. De gemiddelde gramprijs is €47.

Sinds 2003 wordt min of meer dezelfde prijs betaald voor een gram cocaïne. In 2014 lag de gemiddelde prijs wat hoger; in 2015 is die weer wat lager. Maar de doorsnee-prijs is en blijft €50, net als in alle voorgaande club- en cafésurveys.

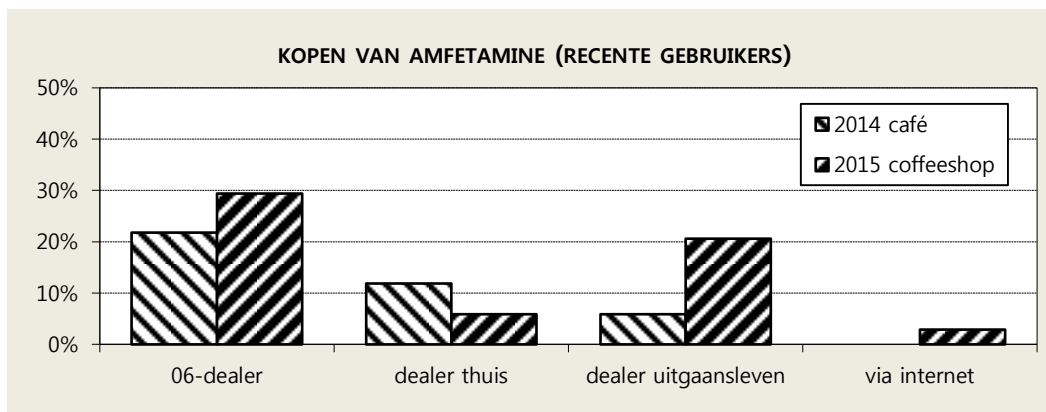

2.3 Amfetamine

De helft van de recente gebruikers (53%) kocht het laatste jaar zelf amfetamine. Dit gebeurde meestal bij een 06-dealer (29%) of in het uitgaansleven (21%); minder vaak bij dealers thuis (6%) of via internet (3%).¹⁰²

¹⁰² Het totaal telt op tot meer dan 53% omdat er meerdere typen dealers aangekruist konden worden.

De cafébezoekers van 2014 kochten veel minder vaak zelf amfetamine (33%). En als ze dat wel deden, dan veel minder vaak in het uitgaansleven.

Bij de laatste aankoop, kochten de coffeeshopbezoekers 1 tot 20 gram amfetamine en betaalden daarvoor 5 tot 150 euro. Gemiddeld werd 12 euro per gram amfetamine betaald.

Het kopen van amfetamine en de daarvoor betaalde prijs is in 2014 voor het eerst gevraagd. Trends op langere termijn kunnen we dus niet onderzoeken. Vergelijken met 2014 (gem. 9 euro per gram) is de gemiddelde prijs die de coffeeshopbezoekers betaalden wel wat hoger, maar de doorsneeprijs bleef 10 euro per gram.

2.4 GHB

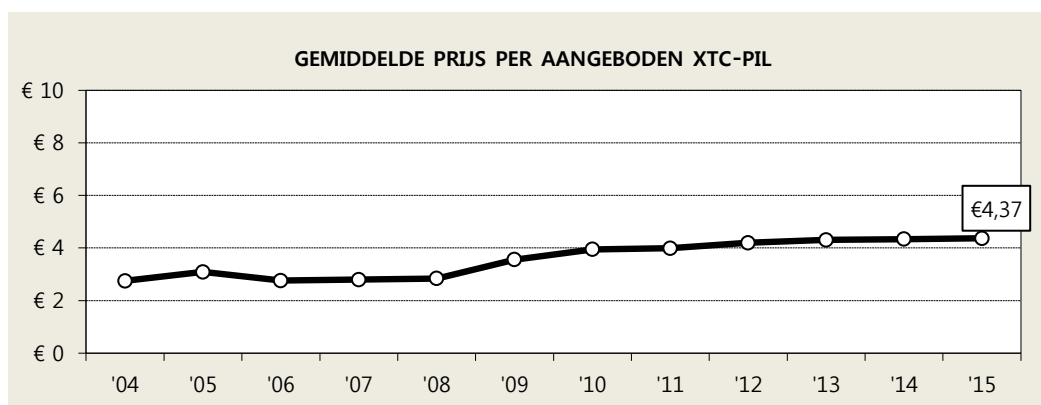
Slechts negen coffeeshopbezoekers gebruikten het afgelopen jaar GHB, van wie er drie (33%) het zelf kochten en één (11%) het zelf maakte. Met dergelijke kleine aantallen is vergelijking met 2014 weinig zinvol.

3 Testservice

Tot slot wordt ook gebruikers die ecstasy of andere middelen bij de testservice aanbieden gevraagd naar de aanschafprijs. Monsters waarbij geen prijs op werd gegeven of waarvan de aanleveraars zeiden dat zij ze gratis kregen, zijn in de komende paragrafen niet meegeteld.

3.1 XTC-pillen

De bij de testservice aangeboden xtc-pillen kostten volgens de aanlevers tussende 1 en de 15 euro. Gemiddeld werd €4,37 betaald. Tot 2008 schommelde de gemiddelde prijs rond de 3 euro. Sindsdien is ecstasy bijna de helft duurder geworden. De prijs lijkt de laatste jaren min of meer stabiel. Toch is een gemiddelde xtc-pil in 2015 weer circa 5 eurocent duurder dan het jaar daarvoor.

Een belangrijke constatering is dat er geen verband is tussen prijs en dosering.¹⁰³ Xtc-pillen met meer dan 150 mg MDMA (€4,38) zijn gemiddeld zelfs iets goedkoper dan pillen met 100-150 mg MDMA (€4,43). Maar dat geldt ook voor pillen met minder dan 100 mg MDMA (€4,17). De prijs is dus geen enkele indicatie van de sterkte van een pil.

3.2 Overige monsters

Cijfers over prijzen van aangeleverde xtc-pillen gaan terug naar 2004, maar gemiddelde prijzen van overige aangeleverde andere monsters kunnen alleen vanaf 2012 worden geanalyseerd. In de korte periode 2012-2015 laten de prijzen geen opvallende trends zien (zie Bijlage D). Gemiddelde prijzen van in 2015 aangeleverde overige monsters worden daarom zonder verder commentaar in het overzicht hiernaast weergegeven.

MDMA	€22 per gram
COCAÏNE	€54 per gram
AMFETAMINE	€8 per gram
KETAMINE	€29 per gram
LSD	€5 per papertrip
2-CB	€4 per pil
4-FA	€4 per pil
	€14 per gram

¹⁰³ Pearson correlatiecoëfficiënt .053, p = .104.

4 Samenvatting

Via drie verschillende onderdelen van Antenne is de Amsterdamse drugsmarkt in kaart gebracht: de panelstudie, de survey onder coffeeshopbezoekers en de testservice van Jellinek Preventie.

Cannabis is gemakkelijk verkrijgbaar in de vele Amsterdamse coffeeshops. Wie geïnteresseerd is in andere drugs en verkeert in kringen van gebruikers heeft over het algemeen weinig problemen om zelf of via medegebruikers aan middelen als ecstasy, cocaïne en amfetamine te komen. Sommige dealers zijn gespecialiseerd in een bepaalde drug, andere verkopen verschillende middelen. Amsterdamse gebruikers die zelf of via vrienden drugs kopen, doen dit vaak bij bezorgers (06-dealers), die de drugs bij gebruikers thuis of op een afgesproken plek komen brengen. Op de bezorgmarkt is het relatief vaak een kwestie van bellen en binnen korte tijd bezorgd krijgen. Een deel van de 06-dealers benadert zelf (potentiële) klanten via WhatsApp. Lang niet alle gebruikers kopen zelf drugs. Zij krijgen drugs van andere gebruikers of ze leggen geld bijeen en iemand doet de inkoop voor een groepje vrienden. Straatdealers blijven weinig geliefd en richten zich voornamelijk op toeristen. Onder de straatdealers bevinden zich ook 'nepdopealers' die rondhangen in de nabijheid van clubs en op uitgaanspleinen.

Er is een gevarieerd aanbod van lachgas, o.a. op feesten, in winkels, via webshops en bezorgdiensten. GHB is moeilijker verkrijgbaar en duurder geworden. Dit lijkt vooral te komen doordat de grondstof (GBL) schaarser is geworden.

Van de coffeeshopbezoekers die het afgelopen jaar stimulantia hebben gebruikt, kocht ongeveer tweederde van de ecstasygebruikers en de helft van de cocaïne- en amfetaminegebruikers zelf hun drugs. XTC-pillen werden het vaakst aangeschaft in het uitgaansleven, gevolgd door 06-dealer en thuisdealer. Cocaïne en amfetamine werden het vaakst gekocht bij een 06-dealer. Opvallend is dat vergeleken met de survey onder cafébezoekers van 2014, ecstasy en amfetamine vaker bij een dealer in het uitgaansleven worden gekocht, en cocaïne vaker bij een thuisdealer.

Slechts een paar procent van de gebruikers in de coffeeshopsurvey kochten cocaïne, ecstasy of amfetamine via het internet. Toch neemt dat misschien iets toe, want in de cafésurvey van 2014 deed geen van de gebruikers dat.

Op gebruikersniveau waren de meest gangbare, c.q. gemiddelde prijzen: xtc €4-5 per pil; cocaïne €50 per gram; amfetamine: €8-10 per gram. Op de langere termijn is ecstasy duurder geworden – maar gemiddeld is ook de dosering omhoog gegaan (zie hoofdstuk V). In de laatste vijf jaar is de prijs echter niet wezenlijk veranderd; het gaat om eurocenten. Dat geldt ook voor cocaïne en amfetamine. De prijs van de nieuwe psychoactieve stof (NPS) 4-FA, die ook in 2015 een toenemende populariteit kent, is vergelijkbaar met die van xtc: €4-5 per pil.

VII

SAMENVATTING

EN CONCLUSIE

Het Amsterdamse uitgaansleven bevindt zich in 2015 een hoogtijperiode door een uitbreiding van het aantal clubs, meer nieuwe cafés en nog meer festivals. Qua muziek blijven dance en urban het nachtleven domineren, maar in het trendsettend uitgaanscircuit is een ontzuiling gaande, met een versmelting van house en hiphop op feesten. Vanwege de sterke aanzuigende werking van de binnenstad op met name toeristen lijken meer (lokale) stappers de grote uitgaanspleinen (Rembrandtplein en Leidseplein) te mijden en op zoek te gaan naar locaties (vaak in de wijken eromheen) die meer in de luwte liggen. Buiten het centrum verplaatst het zwaartepunt van de alternatieve feestcultuur zich langzaam van het oostelijke naar het westelijke deel van de stad. De onstuimige groei van het aantal feestcollectieven lijkt getemperd. Door de strengere regelgeving en-handhaving daalt het aanbod van vrije feestlocaties. Het organiseren van een rave (zonder vergunning) in de hoofdstad is praktisch onmogelijk. Het 'groene' uitgaan, met meer aandacht voor kritische maatschappelijke thema's (voedsel, milieu, kleding, etc.), blijft een belangrijk topic, evenals festivals met spirituele elementen.

Door een intensievere samenwerking tussen de verschillende partijen in het Amsterdamse uitgaansleven nemen feestorganisatoren steeds vaker hun verantwoordelijkheid en denken actief mee over het beperken van aan middelengebruik gerelateerde gezondheidsrisico's. Met de lancering van de breed ondersteunde *Celebrate Safe* campagne is een nieuwe stap gezet in de *harm reduction* benadering in het feestmilieu.

Antenne Amsterdam: jaarlijkse drugsmonitor sinds 1993

Antenne rapporteert al sinds 1993 trends op de Amsterdamse drugsmarkt. Elk jaar wordt op basis van een combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve gegevens het middelengebruik bij jongeren en jongvolwassenen in de hoofdstad in kaart gebracht.

De multi-methodische onderzoeksaanpak kent drie vaste onderdelen: de panelstudie, de survey en de preventie indicatoren. De gegevens uit de verschillende onderdelen schetsen samen een gedifferentieerd beeld van trends en patronen in de Amsterdamse wereld van genotmiddelen.

In de panelstudie worden de laatste ontwikkelingen gevolgd aan de hand van halfjaarlijkse individuele interviews met een panel van insiders. De panelstudie is vooral gericht op het uitgaansleven, met de nadruk op trendsetters. In de panelstudie gaat het nauwelijks om precieze cijfers, maar om dynamische processen. Dat geldt ook voor een ander deel van de panelstudie, dat gaat over kwetsbare jeugd en waarvoor professionals worden geïnterviewd die met buurtjongeren werken.

De survey levert juist wel kwantitatieve gegevens over middelengebruik binnen specifieke groepen. In 2015 waren dit coffeeshopbezoekers. Aan de survey deden 227 coffeeshopbezoekers, met een gemiddelde leeftijd van 25 jaar, mee. Door de resultaten van deze survey te vergelijken met de vorige Antenne coffeeshopsurvey (2009) kunnen trends in middelengebruik in beeld worden gebracht. De cijfers uit de survey gaan over middelengebruik in het algemeen (ooit, laatste maand) en nadrukkelijk niet over het gebruik van drugs in de coffeeshop.

Bij de preventie indicatoren gaat het om informatie over de drugsmarkt in de vorm van kwantitatieve gegevens over testuitslagen van vrijwillig aangeleverde drugs.

In het uitgaansleven is druggebruik normaal, maar niet lukraak

Na een jarenlange stijging in het druggebruik over de hele linie, is de groei onder trendsetters in het Amsterdamse uitgaansleven de laatste paar jaar wat afgevlakt. Desondanks blijft het druggebruik in bepaalde segmenten van het uitgaansleven (zeer) hoog. Van een algehele kentering, een daling in gebruik bij trendsetters, is in 2015 vooralsnog geen sprake. In het dancesegment heerst doorgaans minder taboe op harddrugs dan bij urban, waar veel minder wordt geëxperimenteerd met stimulantia en narcosemiddelen. Maar ook binnen het dancemilieu zien we verschillen en is het druggebruik in sommige panelnetwerken vanzelfsprekender dan in andere. Het middelenrepertoire in panelnetwerken verschilt soms aanzienlijk. In het ene netwerk ligt de focus op stimulantia, terwijl in een ander netwerk het drugspalet veel breder is en naast stimulantia ook narcosemiddelen, psychedelica en NPS (nieuwe psychoactieve stoffen) worden gebruikt.

Het feit dat trendsetters vaak spreken van normalisering van druggebruik betekent niet automatisch dat drugs lukraak, op elk moment en bij elke gelegenheid kunnen

worden gebruikt. Het gebruik vindt veelal plaats in groepsverband en gaat vaak gepaard met informele controle en daaruit voortvloeiende regels, met als doel de risico's te beperken.

Alcoholgebruik blijft hoog

In een ruime meerderheid van de panelnetwerken drinkt tenminste driekwart regelmatig alcohol en over de hele linie vindt alcohol drinken ook voor het uitgaan plaats. De drinkculturen in de panelnetwerken kunnen sterk verschillen in smaakvoorkeur en uitgavenpatroon. De gin & tonic trend is echter een panelbreed fenomeen. Qua publiek en sfeer doet de opkomst van de mondaine hotellobbycultuur met sexy cocktails denken aan de loungehype rond het jaar 2000. De speciale, meer ambachtelijk gebrouwen bieren zijn bijkans niet meer aan te slepen in de hoofdstad.

Ook onder de coffeeshopbezoekers is de ruime meerderheid huidige (= laatste maand) drinker (88%), maar dagelijkse drinkers zijn in de minderheid (6%). De meesten drinken wekelijks alcohol, gemiddeld 5 glazen per drinkdag. Een kwart vindt dat zelf te veel of te vaak.

Roken neemt af – e-sigaret is geen alternatief

Ofschoon er in sommige panelnetwerken nog fors gerookt wordt, is de groep rokers in het nachtleven in de afgelopen jaren geleidelijk aan geslonken. Portiers moeten er evenwel op toe blijven zien dat er niet wordt gerookt buiten de verplichte rookzones. De populariteit van de e-sigaret en de shisha-pen is verder afgenomen in de meeste panelnetwerken.

De meeste coffeeshopbezoekers roken (74%) en cannabis wordt ook vaak vermengd met tabak. Toch is ook binnen deze groep sprake van een afname. Er worden minder sigaretten op een dag gerookt (van gemiddeld 12 in 2009 naar 9 in 2015) en het aandeel dagelijkse rokers nam af van 58% naar 45%. Sommigen zijn overgestapt op de e-sigaret, maar meestal bleek de e-sigaret een probeersel die de gewone sigaret niet kon vervangen.

Synthetische wiet zal de joint voorlopig niet vervangen

In het (trendsettende) uitgaansleven worden geleidelijk aan steeds minder blowers gesignaleerd, maar onder coffeeshopbezoekers geldt dat uiteraard niet. Toch is ook binnen deze groep sprake van een daling: het gemiddeld aantal joints op een blowdag daalde tussen 2009 en 2015 (van 4 naar 3) en ook het aandeel dagelijkse blowers nam af (van 52% naar 40%). Toch voldoet nog bijna driekwart (73%) aan de definitie

van riskante blower.¹⁰⁹ Relatief gezien worden riskante blowers het vaakst aangetroffen onder de werkloze coffeeshopbezoekers en het minst vaak onder studenten. Tegelijkertijd zijn er juist weinig werkloze coffeeshopbezoekers; de meesten volgen een opleiding en/of werken. Van de groep riskante blowers is daarom een beperkt deel (12%) werkeloos.

Cannabis wordt op verschillende manieren gebruikt, maar de joint is nog altijd het populairst. Driekwart heeft ook weleens cannabis met een waterpijp, chillum, pijpje, vaporizer of e-smoker gerookt en/of gegeten (bijv. spacecake) of gedronken (bijv. thee). Maar al met al gebruikt 97% van de recente blowers meestal een joint. Wiet is twee keer zo populair als hasj. Ook al is het onderzoek gehouden onder coffeeshopbezoekers, slechts een kwart van de respondenten blout meestal in een coffeeshop. Het vaakst wordt thuis geblowd, meestal 's avonds.

In tegenstelling tot andere Europese landen (o.a. Duitsland), lijken synthetische cannabinoïden ('synthetische wiet') in Amsterdam geen voet aan de grond te krijgen. De helft van de coffeeshopbezoekers heeft er zelfs nog nooit van gehoord en van de rest heeft een minderheid er weleens mee geëxperimenteerd. Slechts 2% van alle coffeeshopbezoekers heeft de afgelopen maand nog synthetische wiet gebruikt.

Ecstasy blijft populair, sterk, zuiver en relatief goedkoop

Ecstasy en uitgaan blijven ook bij de huidige uitgaansgeneratie sterk met elkaar verbonden. Normalisering van ecstasygebruik betekent volgens panelleden dat – althans in hun omgeving – niemand er meer raar van opkijkt als je ecstasy gebruikt en ook het erover praten geen taboe meer is. Van de coffeeshopbezoekers heeft 40% het laatste jaar ecstasy gebruikt, een ruime verdubbeling ten opzichte van 2009 (17%). Tegelijkertijd is het ecstasygebruik vaak beperkt tot hooguit een paar keer per jaar. Een kleine minderheid (8%) van recente gebruikers (= laatste jaar) vindt zelf te veel of te vaak ecstasy te nemen.

De kwaliteit van XTC-pillen blijft hoog. Gemiddeld bevatten de in 2015 bij de testservice aangeleverde pillen 157 mg MDMA, 61% is hoog gedoseerd (> 150 mg) en in 90% van de gevallen zijn geen vervuilingen aangetroffen. Bij de ecstasygebruikers in de panelstudie zijn er twee kampen: zij die alleen hoog gedoseerde pillen willen en degenen die er juist moeite mee hebben dat er geen lager gedoseerde verkrijgbaar zijn. Maar niet iedereen is op de hoogte van de dosering: van de gebruikers onder de

¹⁰⁹ Dagelijks blowen of meerdere dagen per week meer dan 1 joint blowen.

coffeeshopbezoekers heeft bijna één op de vijf geen idee. Door de hoge dosering is ecstasygebruik niet helemaal zonder gevaar. Daar komt bij dat de prijs (gemiddeld 4 à 5 euro per stuk) geen enkele indicatie van de sterkte geeft.

Cocaïnemarkt nauwelijks beïnvloed door 'coke alert' campagne

De 'coke alert' campagne (gestart in 2014 naar aanleiding van dodelijke ongelukken door als cocaïne verkochte witte heroïne, beëindigd in 2015) heeft ook op de uitgaansscene een flinke impact gehad. 06-bezorgers kregen van hun klanten meer vragen over de zuiverheid. En bij de testservice werd duidelijk meer cocaïne aangeboden. Toch lijkt het geen invloed te hebben gehad op het gebruik van cocaïne. De prijs is stabiel gebleven rond de 50 euro per gram. Ook de zuiverheid van geteste cocaïne-monsters bleef stabiel, hoewel de versnijding met levamisol is toegenomen.

In de wereld van cocaïne lijkt normalisering van gebruik minder vanzelfsprekend te zijn dan bij ecstasy. Toch is het cocaïnegebruik in verschillende panelnetwerken toegenomen. Een veranderend uitgaansgedrag is hiervan hoogstwaarschijnlijk de oorzaak. Wie ouder wordt en minder naar clubs en festivals gaat, maar toch drugs wil blijven gebruiken, kiest vaker voor cocaïne in plaats van ecstasy en/of amfetamine, dat eerder met lang feesten wordt geassocieerd.

Onder coffeeshopbezoekers gebruikte 23% het laatste jaar cocaïne, meer dan in 2009 (14%), maar minder dan in 2001 (33%). Net als ecstasy is het cocaïnegebruik meestal beperkt tot een paar keer per jaar, maar er is ook een groepje frequente snuivers.

Het tij gaat keren voor amfetamine?

Het gebruik van amfetamine in de panelnetwerken is, na een sterk opgaande trend vanaf 2006, in 2013 afgezwakt en in 2015 gestabiliseerd. Die kentering is nog niet terug te zien bij de coffeeshopbezoekers. Recent amfetaminegebruik (= laatste jaar) lag onder coffeeshopbezoekers in 2015 met 15% drie keer zo hoog als in 2009 (5%). Amfetamine is (en blijft) met circa 10 euro per gram relatief goedkoop. De verwachting onder trendsetters is dat amfetamine op termijn in Amsterdam weer minder populair zal worden ten faveure van cocaïne. Panelleden denken dat minder raves, de krimp van nieuwe feestcollectieven en de economische opleving het gebruik van amfetamine zullen doen afnemen.

Lachgas stabiliseert

Lachgas beleefde vanaf 2008 een flinke opleving, waardoor ook onder coffeeshopbezoekers het gebruik ervan verzesvoudigde van 5% in 2009 naar 31% in 2015 (laatste

jaar gebruik). In de panelnetwerken stabiliseert het lachgasgebruik. Gebruikers van lachgas beschouwen het vaak als een onschuldig middel, een gekkigheidje, omdat de roes slechts kort duurt en weinig impact lijkt te hebben op het gedrag daarna. Hoewel het aanbod van lachgas (o.a. webwinkels, bezorgdiensten) in 2015 lijkt toe te nemen, zien trendsetters eerder een matiging van gebruik op feesten.

Verder dalende populariteit GHB

Het imago van GHB heeft, mede door de strengere controles in de clubs en de negatieve verhalen over out gaan en verslaving, een flinke deuk opgelopen. Nu GHB steeds meer als een loserdrug wordt gezien is het ook voor nieuwkomers een minder aantrekkelijk middel geworden. Toch heeft GHB in sommige panelnetwerken nog steeds een schare aanhangers, die wel moeilijker aan het middel kunnen komen sinds het Openbaar Ministerie meer prioriteit toekent met de aanpak van de grondstof GBL. Onder coffeeshopbezoekers bleef het GHB-gebruik tussen 2009 en 2015 op een laag niveau (4% laatste jaar).

Nog geen sprake van dalend ketaminegebruik

Het gebruik van ketamine springt minder in het oog omdat het niet zo vaak fout gaat als bij GHB en het minder zichtbaar is dan de met lachgas gevulde ballonnen. De duistere en meer tripachtige werking van ketamine na een hogere dosering schrikt af. Men is bang om de eigen controle te verliezen. Desondanks is het ketaminegebruik binnen de panelnetwerken – na een stijging in de periode 2007-2010 – de laatste jaren stabiel, ligt het ketaminegebruik onder coffeeshopbezoekers in 2015 nog duidelijk hoger dan in 2009 (12% versus 1% het laatste jaar) en worden bij de testservice nog elk jaar meer ketaminemonsters aangeboden.

4-FA heeft eigen plek veroverd op de markt

De markt van nieuwe psychoactieve stoffen (NPS) lijkt wat gestabiliseerd, met uitzondering van 4-FA, dat inmiddels in de helft van de panelnetwerken een vaste plek veroverd heeft. Ook onder de coffeeshopbezoekers is het middel bekend, met 12% gebruik in het laatste jaar. En bij de testservice neemt het aantal aangeboden 4-FA-monsters (en dan vooral pillen) explosief toe. Qua zuiverheid, dosering en prijs zijn 4-FA-pillen vergelijkbaar met XTC-pillen. In de panelnetwerken vindt men de roes en de neveneffecten van 4-FA milder dan bij ecstasy, maar er zijn ook die spreken van een 'flauw aftreksel' van ecstasy. Meer panelleden zien gebruikers 4-FA met ecstasy combineren. Dat het middel ook vaker in pilvorm verkrijgbaar is, zal volgens sommigen de

populariteit verder verhogen. Andere nieuwe psychoactieve stoffen (NPS, zoals verschillende varianten MMC, FMC en APB) blijven ver achter bij 4-FA. Alleen het relatief milde tripmiddel 2-CB komt in de buurt. Hoewel het al sinds de jaren negentig op de markt is, blijft er belangstelling voor. Recent (= laatste jaar) gebruik van 2-CB onder coffeeshopbezoekers steeg van 2% in 2009 naar 8% in 2015.

Wat psychedelica, maar niet of nauwelijks 'straatdrugs'

In het uitgaansleven komt het gebruik van psychedelica nauwelijks voor. Deze middelen worden in andere settings genomen. Van de coffeeshopbezoekers heeft 18% het laatste jaar paddo's gebruikt en 6% LSD. 'Straatdrugs' als heroïne en crack worden echter niet of nauwelijks gebruikt. Het gebruik van methamfetamine is marginaal.

Kwetsbare buurtjongeren gebruiken voornamelijk cannabis

Kwetsbare buurtjongeren in volkswijken maken vaak deel uit van straatgroepen. Bij veel van hen is sprake van een ontwrichte thuissituatie, armoede, schooluitval en psychische problematiek. De professionals in de panelstudie, die goed zicht hebben op deze groepen, blijven constateren dat meer van deze jongeren zich op het dealersterrein begeven – in de eigen buurt en in toenemende mate ook daarbuiten, in de binnenstad. Cannabis is bij de kwetsbare buurtjeugd veruit de populairste drug. Een deel van deze jongeren blowt veel – en dat pakt vaak niet goed uit. Er wordt weinig gestapt en gebruik van stimulantia en andere (party)drugs is beperkt.

Coffeeshopbezoekers zijn vaak ook uitgaanders

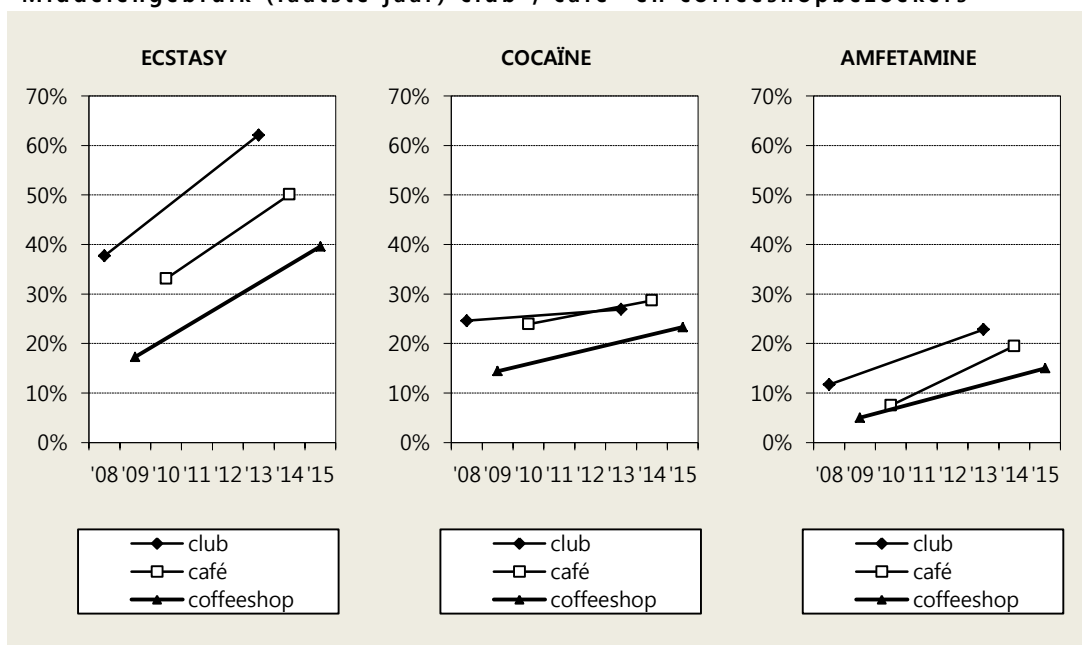
De voorgaande twee edities van de Antenne survey werden uitgevoerd onder bezoekers van Amsterdamse clubs (2013) en cafés (2014).¹¹⁰ Opvallende ontwikkelingen die daarbij werden geconstateerd, waren het groeiend aantal studenten en een vermenigving van café- en clubpubliek. Clubbers gaan ook naar de kroeg, cafétijgers gaan ook de club, en beide groepen gaan ook naar party's, raves en festivals. De laatste categorie uitgaansgelegenheden zijn ook de settings waar het middelengebruik zich concentreert (in cafés werd nauwelijks gebruikt).

Deze trends zijn ook bij de coffeeshopbezoekers terug te vinden. Er komen steeds meer studenten in de coffeeshops (29% van de in 2015 onderzochte coffeeshopbezoekers ging naar hbo of universiteit) en ook coffeeshopbezoekers begeven zich regelmatig in het uitgaansleven (34% minimaal 4 keer per maand). Ontwikkelingen in

¹¹⁰ Nabben, Benschop & Korf (2014), Benschop, Nabben & Korf (2015).

het gebruik van de drie belangrijkste uitgaansdrugs (ecstasy, cocaïne en amfetamine) binnen de drie groepen zijn in onderstaande figuren weergegeven. Coffeeshopbezoekers zijn minder fanatieke stappers dan het café- en clubpubliek en het middelengebruik ligt dan ook op een lager niveau, maar de trends in middelengebruik volgen eenzelfde patroon.

Middelengebruik (laatste jaar) club-, café- en coffeeshopbezoekers¹¹¹

Conclusie

Middelengebruik is nauw verweven met het uitgaansleven en dan met name het danssegment. Onder trendsetters in het Amsterdamse uitgaansleven heeft het middelengebruik zich – na een toename in de tweede helft van de *zero's* – de laatste jaren wat gestabiliseerd. Dat was (nog) niet terug te zien bij clubbezoekers van 2013, de cafébezoekers van 2014 en nu ook niet bij de coffeeshopbezoekers van 2015. In elk van die groepen ligt het middelengebruik hoger dan vijf tot tien jaar geleden. En met de komst van 4-FA is het drugspalet verder uitgebreid. In coffeeshops zijn harddrugs volstrekt taboe. Maar ook coffeeshopbezoekers begeven zich in het uitgaansleven en hun middelengebruik is (dus) niet beperkt tot cannabis, maar omvat ook alcohol en (meer dan zes jaar geleden) ecstasy en andere drugs.

¹¹¹ In 2013 werd de Antenne survey uitgevoerd onder bezoekers van zowel clubs als raves. Ter vergelijking met 2008 is in de grafieken alleen het middelengebruik van clubbezoekers gepresenteerd.

VIII

SUMMARY AND CONCLUSIONS

Amsterdam nightlife reached a new peak in 2015, as the proliferation of dance clubs continued, new cafés sprang up and more festivals were held. While dance and urban music still predominated, a process of musical desegregation could be observed in trendsetting scenes, with a blend of house and hip-hop music being heard at dance events. As a consequence of the strong magnet effect exerted by the city centre on tourists in particular, Amsterdam nightlifers continued to shun traditional entertainment districts like Rembrandtplein and Leidseplein in search of new locations, often in adjacent neighbourhoods away from the madding crowd. The hub of the alternative party culture that was already flourishing outside the city centre was slowly shifting from eastern to western parts of town. The impetuous growth in the number of partying collectives appeared to have slackened. Stricter regulations and rule enforcement have curtailed the availability of locations for free parties throughout the city. It is meanwhile virtually impossible to hold a rave in Amsterdam without prior authorisation. 'Green' events focusing on social and environmental issues like food and clothing alternatives still thrive, as well as festivals highlighting spiritual elements.

Closer cooperation between the various stakeholders in nightlife has led to more responsible action by event organisers to curb health risks associated with drug-taking by partygoers. A new, broadly supported campaign entitled Celebrate Safe marks a further step in the harm reduction strategy in Amsterdam nightlife.

Amsterdam Antenna: Our annual drugs monitoring report since 1993

Amsterdam Antenna has been reporting on trends in the city's drugs markets since 1993. Analysing a combination of qualitative and quantitative data collected each year, it documents the use of recreational substances by adolescents and young adults. Our mixed-method research strategy has three standard components: the pan-

el study, the annual survey and the prevention indicators. Together, the data obtained in the various components of Antenna paint a diversified picture of the trends and patterns in Amsterdam's world of recreational substances.

Our panel study traces the latest developments by conducting individual, semi-annual interviews with a panel of insiders from various scenes. The chief emphasis is on nightlife, with a special focus on trendsetters that experiment with new music, venues or drugs. The panel study reports few exact figures but highlights dynamic processes. Another focus in the panel study is on vulnerable young people who hang out in city neighbourhoods, with information provided by professionals who work with the neighbourhood youth.

Quantitative data are collected in our annual survey. It concentrates each time on substance use in a different social group: school-aged adolescents, young clients of youth support services, cannabis coffeeshop customers, pubgoers, and clubbers and ravers. In 2015, the coffeeshop customers were in focus for the first time since 2009. A total of 227 coffeeshop patrons took part, with an average age of 25. By comparing the 2015 data to those from the previous survey, we shed light on trends in substance use. The statistics in our coffeeshop survey reflect the overall use of recreational substances (lifetime, past-year, past-month) by respondents we recruited in coffeeshops. They are not about the use of drugs in the Amsterdam coffeeshops themselves.

Our prevention indicators provide information on the drugs market in the form of quantitative data deriving from test results of voluntarily submitted drug samples.

Drug use is commonplace in nightlife, but it is not indiscriminate

After a prolonged upward trend in drug use across nightlife scenes, trendsetters have slightly tempered that trend in recent years. Despite this, the scale of drug use in some segments remains high to very high, and there are still no signs of a turning tide in the form of any real reduction of drug use by trendsetters. In dance music scenes there is generally less of a taboo on taking hard drugs than in urban scenes, where experimentation with uppers and downers is less widespread. Yet variations are also observable within the dance segment; drug use is less routine in some of our panel networks than in others. The repertoire of substances taken may also vary widely between networks. Where one network concentrates on stimulants, the other may avail itself of a broader palette of psychotropic drugs, including anaesthetics, psychedelics and novel psychoactive substances (NPS), in addition to stimulants.

The fact that many trendsetters speak of a 'normalisation of drug use' does not necessarily mean that drugs are used indiscriminately or at every available moment or occasion. Drugs are commonly taken in group situations, whereby informal social control is exerted and rules evolve that are aimed at reducing risks.

Alcohol consumption remains high

In a large majority of our panel networks, at least three quarters of the people drink alcohol regularly, and in every scene there are people who 'preload' before going out. Though drinking cultures may vary widely between networks in terms of beverage preferences and spending patterns, a trend towards gin and tonic is now discernible in virtually all networks. The recent ascent of a fashionable 'hotel lobby' culture with its sexy cocktails is reminiscent of the lounge craze around the year 2000, in terms of both atmosphere and the people that populate the scene. The supply of so-called craft beers can barely keep up with demand.

In our survey of coffeeshop customers, the vast majority (88%) reported that they were current (past-month) drinkers, although only 6% said they drank alcohol daily. Most drank at least once a week, consuming an average of 5 units of alcohol per drinking day. One quarter felt they drank too much or too often.

Tobacco smoking declines, and e-smokes are no alternative

Although heavy smoking was still reported in some of our panel networks, the population of cigarette smokers in Amsterdam nightlife has shrunk in recent years. Club staff do still have to keep an eye out for customers smoking outside the designated smoking areas. The popularity of e-cigarettes and shisha pens has further declined in most networks.

The majority of coffeeshop customers (74%) were tobacco smokers, and when they smoked cannabis it was often mixed with tobacco. Yet a clear reduction in tobacco use was evident since our previous coffeeshop survey. Respondents were now smoking fewer cigarettes a day (averaging 9 in 2015, down from 12 in 2009) and the percentage of daily tobacco smokers decreased to 45% (from 58% in 2009). Although some had switched to e-cigarettes, most found vaping to be no real substitute for ordinary smokes.

Synthetic pot no substitute for ordinary joints

The percentage of cannabis smokers in Amsterdam nightlife has gradually declined over the years, especially in the trend-setting strata. That obviously does not apply to

coffeeshop patrons. Even in that group, though, a reduction in cannabis use is observable. By 2015, the average number of joints smoked per cannabis use day had decreased to 3 (from 4 in 2009). The percentage of daily cannabis smokers declined to 40% (from 52% in 2009). Nonetheless, nearly three quarters (73%) of coffeeshop customers now qualified as at-risk cannabis smokers.¹¹² Relatively the most at-risk smokers were found among unemployed coffeeshop customers, and relatively the fewest among students. That said, a rather low percentage of coffeeshop patrons were in fact unemployed, the majority being in training and/or employment. This meant that only a limited share of the at-risk smokers (12%) were jobless.

Cannabis was consumed using various methods, but rolled joints were still the most popular. Three quarters of the coffeeshop customers had also tried smoking cannabis using water pipes, chillums, cannabis pipes, vaporisers or other types of electronic inhalers, or swallowing it in solid or liquid form (e.g. space cake or tea). Altogether, though, 97% of recent (past-year) cannabis smokers usually smoked joints. Marijuana was twice as popular as hashish. Although our study was conducted amongst people contacted in coffeeshops, only one quarter of the respondents usually smoked in a coffeeshop itself. The most common location was at home, mostly evenings.

Contrary to findings in some other European countries (including Germany), synthetic cannabinoids ('synthetic pot') appear to have never gained a foothold in Amsterdam. Half of the coffeeshop patrons had never even heard of it, and only a minority of the others had experimented with it. Only 2% of all coffeeshop customers had taken synthetic pot in the last month.

Ecstasy remains popular, potent, pure and low-priced

The strong entwinement between ecstasy and nightlife has continued in the current generation. When our panel members argue that ecstasy use has become 'normalised', they mean that nobody around them bats an eyelid if their friends take ecstasy and that talking about ecstasy use is no longer a taboo. Some 40% of the coffeeshop patrons we queried had taken ecstasy in the past year, more than double the figure six years before (17%). Their ecstasy use largely remained limited to a few times per year at most. Only a small minority (8%) of recent users believed they were taking too much ecstasy or were taking it too often.

¹¹² At-risk cannabis use is defined as smoking more than one joint daily or on several days per week.

The quality of ecstasy tablets in Amsterdam remained high. Samples submitted for testing to the drug checking service in 2015 contained an average of 157 mg of MDMA; 61% of the tablets were classified as high-strength (> 150 mg) and 90% contained no contaminants or adulterants. The ecstasy users in our panel were divided into two camps: those who wanted high-strength pills only and those who complained that lower-strength pills were hard to find. By no means all users are aware of dosages: almost one in five of the ecstasy users in our coffeeshop survey hadn't a clue. Given the current high strength of the tablets, ecstasy use is not without risk, especially since purchase prices (averaging 4 to 5 euros per tab) give no indication whatsoever of the strength of the dose.

Cocaine market little affected by 'coke alert'

Prompted by a number of fatal accidents caused by white heroin sold as cocaine, the Amsterdam authorities launched a coke alert campaign in 2014 (it was discontinued in 2015). The campaign had considerable impact in the nightlife scene. Mobile drug suppliers faced more questioning from clients about the purity of their products, and the drug checking service received significantly more cocaine submissions. None of this appeared to influence the scale of cocaine use, however. Prices remained stable at around 50 euros per gram. The purity of the submitted samples also remained stable, although levamisole adulteration has increased.

Although normalisation of cocaine use is less evident than that for ecstasy, the consumption of cocaine reportedly increased in several of our panel networks. Changing nightlife behaviour was the most probable explanation. If people grow older and attend fewer clubs and events, but do not want to stop taking drugs, cocaine is a more likely choice than ecstasy or amphetamine, which are associated with extended partying.

Some 23% of the coffeeshop patrons we questioned had taken cocaine in the past year, a higher percentage than in 2009 (14%), but lower than in 2001 (33%). Like ecstasy use, cocaine use usually stayed limited to a few times a year, though a small percentage were frequent sniffers.

Is the tide turning for amphetamine?

Following an upsurge in amphetamine consumption reported in our panel networks after 2006, the trend slackened in 2013 and had levelled off by 2015. Yet no slackening was seen among coffeeshop customers: their rate of recent (past-year) ampheta-

mine use was 15%, thrice that in 2009 (5%). Amphetamine is still relatively cheap at 10 euros per gram. Trendsetters predict that the popularity of the drug in Amsterdam will diminish in favour of cocaine in due time. Panel members speculated that the dearth of raves, the decline of partying collectives, and the revival of economic prosperity will act to discourage the use of amphetamine.

Laughing gas levels off

The use of laughing gas rocketed from 2008, a phenomenon reflected in our current survey: the rate of recent (past-year) laughing gas use among coffeeshop customers leapt sixfold to 31% in 2015 (from 5% in 2009). At the same time, though, reports from the panel network indicated a stabilisation of the trend. Laughing gas users tend to regard it as harmless material, producing a brief quirky high with a little impact on subsequent behaviour. Though availability from sources like online webshops and delivery services was apparently increasing in 2015, trendsetters were reporting declining use at dance events.

Continued downward trend in GHB popularity

The reputation of GHB has been seriously dented by distressing stories of users conking out or getting hooked, as well as by stricter surveillance at clubs. GHB is now increasingly seen as a loser drug, thus making it less attractive for newcomers in the scene as well. Nonetheless, the drug still has numerous devotees in some of our panel networks. They are harder put to obtain it now since authorities initiated a clamp-down on the precursor GBL. In our sample of coffeeshop customers, the rate of GHB consumption remained low from 2009 to 2015 (4% past-year use).

No sign of declining ketamine use

The use of ketamine attracts less attention, because there are fewer accidents than with GHB and its users are less conspicuous than laughing gas inhalers with their gas-filled balloons. The dissociative, trippier effects of ketamine in larger doses act as a deterrent to use. People fear losing control. Still, our panel reports indicate that rates of consumption have held stable in recent years, following an increase in the 2007–2010 period. Recent (past-year) use of ketamine by coffeeshop patrons was sharply higher in 2015 at 12% (versus 1% in 2009), and the drug checking service has reported higher numbers of ketamine submissions year after year.

4-FA has secured its own place in the market

The market in Amsterdam for novel psychoactive substances (NPS) seems to have steadied, with the exception of 4-FA, which has meanwhile gained a place of its own in half of our panel networks. The drug is also known to coffeeshop customers, 12% of whom reported having taken it in the past year. There has been an explosive increase in the numbers of 4-FA samples, particularly in tablet form, submitted to the drug checking service. In terms of purity, dosage and price, 4-FA pills are comparable to ecstasy pills. Informants from the panel networks described the 4-FA high and its side-effects as milder than those of ecstasy, but others spoke of a 'puny substitute'. More panel members had noticed users who combine 4-FA with ecstasy. Some predicted that increased availability in tablet form will boost the drug's popularity. Other NPS, such as the variants MMC, FMC and APB, trailed far behind 4-FA. The only one approaching its popularity was 2-CB, the mild hallucinogen which, though on the market since the 1990s, is still in demand. Recent (past-year) use of 2-CB by coffeeshop patrons rose from 2% in 2009 to 8% in 2015.

Psychedelics now and then, but 'street drugs' are rare

The use of psychedelic drugs in nightlife is quite uncommon. They are taken in other settings. Amongst the coffeeshop patrons questioned in 2015, 18% reported having taken magic mushrooms in the past year and 6% LSD. 'Street drugs' such as heroin and crack cocaine were rarely if ever used by them, and the same was true of methamphetamine.

Vulnerable neighbourhood youth stick mostly to cannabis

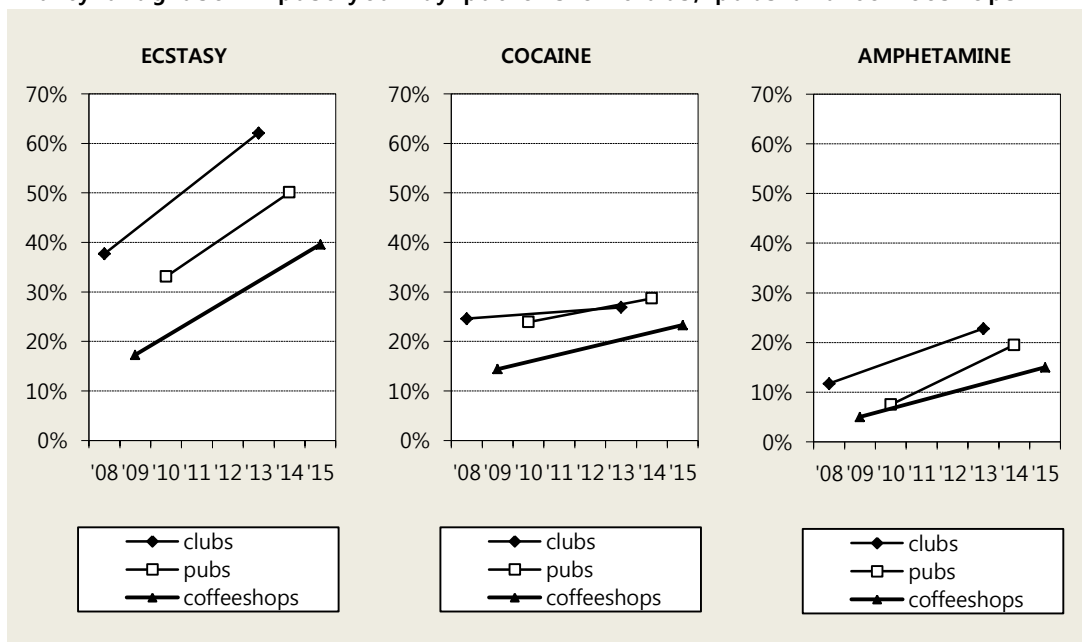
Vulnerable youth in low-income neighbourhoods often hang out in groups on the streets. Many such young people cope with dysfunctional home environments, poverty, early school leaving and mental health problems. Professionals in our panel who were in frequent contact with such groups continued to report that growing numbers were venturing into drug dealing – both in their own neighbourhoods and increasingly elsewhere, as in the city centre. Cannabis is the most popular substance taken by the neighbourhood youth themselves. Some smoke pot on a large scale, often with detrimental consequences. Neighbourhood youth rarely take part in nightlife, and their use of stimulants and other drugs is also limited.

Many coffeeshop customers also frequent nightlife scenes

Our previous two Antenna surveys were conducted among patrons of Amsterdam dance clubs (2013) and pubs and cafés (2014).¹¹³ Developments that stood out in those two studies were the growing numbers of students in those nightlife settings and an increasing intermingling of the pub and club scenes. Clubbers were frequenting more pubs and cafés, pubgoers were going to clubs, and both groups were attending raves, festivals and other dance events. The latter settings are those with the highest intensity of drug use (drugs are seldom taken at pubs or cafés).

Similar trends were now observable among the coffeeshop patrons as well. More and more students were patronising coffeeshops (29% of the respondents in our 2015 survey were in university or college) and many coffeeshop customers reported regular nightlife activities (with 34% going out 4 or more times a month). The graphs below show recent trends in the use of the three most common nightlife drugs – ecstasy, cocaine and amphetamine – by club, pub and coffeeshop patrons.

Party drug use in past year by patrons of clubs, pubs and coffeeshops¹¹⁴

¹¹³ Nabben, Benschop & Korf (2014), Benschop, Nabben & Korf (2015).

¹¹⁴ The 2013 Antenna survey included both clubbers and ravers. To enable comparison with the 2008 data, the graphs show 2013 data for the club patrons only.

Though the coffeeshop patrons tend to be less avid nightlifers than the clubbers and pubgoers, as well as exhibiting lower rates of party drug use, the trends in all three groups reflect similar upward patterns of drug consumption in the past seven years.

Conclusions

Recreational substance use is an integral part of nightlife activities, and notably so in the dance music scene. Drug use by trendsetters in the various nightlife scenes has stabilised somewhat in recent years, after significant increases in the second half of the noughties. No such stabilisation was evident in our surveys of clubgoers in 2013, pubgoers in 2014 or coffeeshop customers in 2015. In all three of those groups, the rates of substance use were higher than five to ten years previously. The advent of 4-FA has further broadened the palette of available drugs. In coffeeshops, hard drugs are strictly taboo, but many of their customers also frequent nightlife venues. As a result, their substance use tends to not be limited to cannabis, but is likely to include alcohol and – more than six years ago – ecstasy and other drugs.

BIJLAGE A

PANEL UITGAANDERS

Panelnetwerken	183
De panelmethode.....	184
Geruchten, signalen en trends.....	186
Panelnetwerken en panelmutaties.....	188
Tabellen	189
Tabel 1 panelnetwerken club- en partycircuit.....	189
Tabel 1 panelnetwerken club- en partycircuit (vervolg).....	190
Tabel 2 top drie drugs club- en partycircuit	190
Tabel 3 druggebruik club- en partycircuit.....	191
Tabel 3 druggebruik club- en partycircuit (vervolg).....	192
Tabel 3 druggebruik club- en partycircuit (vervolg).....	193

Panelnetwerken

De setvariabelen (ethniciteit, sekse en leeftijd) zeggen iets over de uitgaansnetwerken in de panelstudie. De groepen en scènes zijn heterogeen, van jong tot ouder, homo en/of hetero en soms wit, zwart of etnisch gemixt.

Leeftijd

De leeftijdsspreiding in uitgaansnetwerken is tussen de 20 en 35 jaar, met een gemiddelde rond de 25 jaar. Het hoge opleidingsniveau komt overeen met die van de clubgangers in het Amsterdamse uitgaansleven.¹¹⁵ De laatste jaren is er sprake van een verjonging door de forse aanwas van stapgroepen die vaak in het kielzog van nieuwe feestcollectieven het uitgaansleven ontdekken. De nieuwe lichtung is een mix van scholieren en/of studenten die in Amsterdam en omgeving wonen en zich met groot feestelan in de kijker spelen. Naast de bekendere festivals zijn er veel nieuwe zomer festivals bij gekomen waar de leeftijd (18-22 jaar) een stuk lager ligt. Het middensegment van 25+ domineert vooral het reguliere clubcircuit. Oudere stapgroepen gaan minder frequent naar clubs maar willen de zomerfestivals niet missen.

Etniciteit

Het dancepubliek is in meerderheid van westerse afkomst (75%-100%). Bezoekers van techno, hardcore en hardstyle zijn praktisch allemaal wit. Op hiphop en latin feesten voeren Surinaamse en Caribische bezoekers (60%-70%) de boventoon. Bezoekers van dancehall en reggaeton zijn overwegend zwart. De etnofeesten richten zich vaak op één etnische groep. De etnische mix is het grootst op clubavonden waar trendsetters juist geïnteresseerd zijn in crossovers tussen stijlen.

Sekse

Mannen zijn vaker in de meerderheid op feesten, maar de percentages zijn in de laatste vijf jaar naar elkaar toegegroeid. Waren er in 2008 nog 1:3 mannen in de meerderheid, tegenwoordig is dat bij 1:2 feesten. De voortschrijdende participatie van jonge vrouwen in het uitgaansleven sinds 1995, is volgens sommigen te wijten aan het feit dat er meer vrouwen in Amsterdam zijn gaan studeren en wonen. Het komt vaker voor dat vrouwen op urban en dancefeesten in de meerderheid zijn. Nederlandse, Surinaamse en Antilliaanse vrouwen zijn actiever in het nachtleven dan Marokkaanse

¹¹⁵ Nabben, Benschop & Korf (2014).

en Turkse. Homomannen voelen zich minder gebonden aan klassieke homolocaties dan in de jaren negentig van de vorige eeuw.

Opleiding en werk

De deelnemers in de panelnetwerken vertegenwoordigen verschillende sociaaleconomische categorieën. De jongste groepen stromen vers van de middelbare school door naar de arbeidsmarkt of het middelbare en hogere (beroeps)onderwijs. Een grote groep 20-plussers zit in het hoger onderwijs en heeft vaak een tijdelijke baan naast de studie. De derde groep werkt inmiddels of is op zoek naar een baan. Een aanzienlijk deel rekt zichzelf tot de creatieven. Hieronder wordt tegenwoordig van alles geschaard: journalisten, koks, grafisch designers, artiesten etc. Hoewel menigeen rekening moet blijven houden met zijn uitgavenpatroon lijkt de crisis wat meer naar de achtergrond gedrongen. Er wordt veel in netwerken geïnvesteerd en optimisten vinden dat een crisis juist nieuwe kansen biedt. Panelleden horen vaker verhalen van vrienden die in een innovatieve start-up zijn gestapt of hun zinnen hebben gezet op activiteiten (cultureel, culinair, artistiek etc.) in de nog immer groeiende feestcultuur.

De panelmethode

De panelstudie verzamelt doorlopend informatie over de Amsterdamse drugsmarkt. Dit gebeurt op basis van interviews met insiders in verschillende netwerken en scenes van gebruikers. In tegenstelling tot andere onderdelen van Antenne gaat het in de panelstudie nauwelijks om cijfers, maar om dynamische processen als uitgaanstrends en druggebruik onder jongeren en jongvolwassenen. Hoewel we de bevindingen van de panelstudie niet in cijfers uitdrukken, kunnen we er wel algemene ontwikkelingen mee schetsen.

Dit doen we door de trendsetters en de vroege trendvolgers in de gaten te houden. Zij experimenteren meer dan gemiddeld met drugs en zijn vaak voortrekkers van nieuwe ontwikkelingen in het uitgaansleven. We onderscheiden drie typen trendsetters: *maven*, *connectors* en *salesmen*.¹¹⁶ De *maven* (bollebozen) hebben veel kennis van het uitgaanscircuit en/of de drugsmarkt en kunnen ons hierover alles vertellen. Ze opereren deels achter de schermen, maar wisselen ook onderling specifieke informatie uit over drugs. Ze weten ons haarfijn uit te leggen hoe de vork in de steel steekt als

¹¹⁶ Gladwell (2000).

het gaat over farmacologische eigenschappen van verschillende typen drugs. Soms zijn ze betrokken als innovators die uit hobbyïsme veel chemische kennis hebben en een buitengewone interesse vertonen voor (nieuwe) drugs. Zij hebben niet de behoefte om nieuwe chemische innovaties bij een groot publiek onder de aandacht te brengen. De *connectors* opereren dynamischer en zijn goed op de hoogte van de uitgaans- en drugsmarkt. Soms sijpelt er kennis door van de *maven* waar ze soms contact mee hebben. De *connectors* weten precies waar de belangrijke of invloedrijke spelers op de markt zich bevinden en welke posities ze innemen binnen het hectische uitgaansleven. *Connectors* investeren veel tijd in sociale contacten om op de hoogte te blijven van nieuwe ontwikkelingen. De kracht van *salesmen* of *proseliteerders* (evangelisten)¹¹⁷ is hun vermogen om te overtuigen en zo een grotere groep, tot zelfs de grootste sceptici, te enthousiasmeren voor een 'nieuwe' drug, clubavond of mode. Daar waar anderen voorzichtig zijn, wil de evangelist het van de daken schreeuwen. Het is goed mogelijk dat trendsetters meerdere posities en rollen hebben. Aangezien de innoverende, producerende en consumerende segmenten binnen het uitgaansleven vaak in elkaar grijpen, kan iemand zowel de rol van de *connector* als van de *salesman* spelen.

De leden van het panel worden sinds 1994 doorlopend twee keer per jaar onafhankelijk van elkaar face-to-face geïnterviewd. Hiermee voorkomen we dat leden elkaar beïnvloeden of napraten. Iedereen die deel uitmaakt van het panel heeft zicht op een bepaald netwerk, een specifieke scene of locatie waar alcohol en drugs worden geconsumeerd. Het is overigens niet uitgesloten dat netwerken elkaar deels overlappen. Zowel op megafeesten als in favoriete clubs of cafés kunnen panelleden tegelijkertijd aanwezig zijn en vanuit hun eigen beleving verslag doen van het feest, de locatie en de sfeer. Het gaat daarbij niet om het eigen druggebruik, maar over wat zij waarnemen in hun netwerk en directe omgeving. De verhalen van clubmedewerkers en stapers kunnen zeer uiteenlopend zijn omdat er vanuit een verschillend perspectief wordt gekeken. Dit maakt de panelmethode juist zo boeiend, omdat we in onze analyse en vertaling van de verhalen over het hedonistische uitgaansleven en (nieuwe) patronen, signalen en trends in verschillende dimensies op de voet kunnen blijven volgen.

¹¹⁷ Cohen (1975).

Om de anonimiteit van zowel panelleden als clubs, cafés, coffeeshops, et cetera te waarborgen noemen we geen namen van horecagelegenheden als deze door panelleden direct in verband worden gebracht met druggebruik of -handel. Deze voorzichtige benadering is een bewuste keuze om panelleden en locaties niet in diskrediet te brengen. Als er een impressie wordt gegeven van een populaire clubavond of party, dan wordt de locatie gewoon vermeld, aangezien we dan niet ingaan op het middelengebruik. Aangezien sommige panelleden twee verschillende netwerken beschrijven wordt elk panellid met een nummer én de letter 'a' of 'b' gecodeerd om de verschillende netwerken te typeren.

Geruchten, signalen en trends

In de gehanteerde panelmethodiek is een beveiliging ingebouwd om vage en moeilijk traceerbare geruchten te onderscheiden van duidelijk waarneembare verschijnselen die zowel door panelleden als onderzoekers geverifieerd kunnen worden. Deze waarneembare verschijnselen noemen wij signalen omdat ze werkelijk in het oog springen en zodoende ook kunnen worden gevolgd en zo mogelijk zelfs verklaard. Maar signalen zijn nog geen trend. Waar precies een signaal ophoudt en een trend begint, is niet altijd duidelijk aan te wijzen omdat het over illegale middelen gaat, waarover geen productiecijfers van fabrikanten bestaan. Dit maakt het des te complexer om *hypes* te onderscheiden van werkelijke trends. We spreken pas van een trend als meerdere panelleden in verschillende netwerken tegelijkertijd en onafhankelijk van elkaar een vergelijkbare en nieuwe ontwikkeling waarnemen in de uitgaans- of drugsmarkt. Bij voorkeur worden deze waarnemingen ook bevestigd door andere, kwantitatieve onderdelen van Antenne.

De panelstudie bevat actuele informatie over spraakmakende *hypes*, nieuwe scènes, muziekgenres en uitgaanslocaties. Maar de betekenis en het belang van het Amsterdamse uitgaansleven wordt ook in een sociaal-culturele en historische context geplaatst die veel verder reikt dan de vluchtigheid van hip en hype, die vaak vergankelijk en tijdsgebonden blijken te zijn.¹¹⁸ Wat bij wijze van spreken vandaag in de mode is, kan morgen alweer passé zijn. Onze focus is daarom niet alleen gericht op nieuwe

¹¹⁸ Leland (2004).

fenomenen binnen een uitgaanssetting. Ook de dynamiek van de verschillende drugsmarkten en prijsontwikkelingen, de verandering van toedieningswijze, riskante en/of favoriete combinaties en de opkomst van nieuwe synthetische of natuurlijke middelen worden gevolgd en beschreven. Het blijft daarom van evident belang om ontwikkelingen in de drugsmarkt, veranderende leefstijlen en gebruik van genotmiddelen onder jonge mensen op empirisch controleerbare wijze te blijven volgen. Deze kennis blijft een belangrijke bron voor beleid, preventie en hulpverlening en leidt tevens tot een beter begrip en duiding van hedendaagse jeugdstijlen.

Geruchten, signalen, trends en hypes

Geruchten zijn berichten die niet verifieerbaar en soms zelfs empirisch pertinent onjuist zijn.

Signalen zijn duidelijk waarneembare, maar zich (nog) niet systematisch manifesterende ontwikkelingen, waarbij (nog) niet gesproken kan worden van een trend.

Van **trends** is sprake wanneer we uit diverse onafhankelijke bronnen een duidelijke, systematische en empirisch verifieerbare toe- of afname in aard of omvang van middelengebruik waarnemen. Ze zijn het resultaat van een cumulatie van ontwikkelingen die al langer aan de gang zijn. Er is een duidelijke verspreiding van het gebruik van een 'nieuw' middel of van een 'nieuwe' toedieningswijze, dan wel een revival van 'oude' middelen of toedieningswijzen over uiteenlopende netwerken.

Hypes zijn vluchtige fenomenen die snel wegebben. Zij kunnen wel enige empirische basis hebben, maar het gaat doorgaans toch vooral om anekdotische verhalen die vaak in de media worden opgeklopt.

De panelstudie geeft op de langere termijn meer inzicht in gebruikspatronen, reguleringsmechanismen, de mate van interesse in 'nieuwe' drugs en het verschijnen en verdwijnen van middelen op de gebruikersmarkt. Elke nieuwe generatie ontdekt en gebruikt op haar eigen wijze en onder een ander gesternte de genotmiddelen die in omloop zijn. Dit verklaart waarom het middelengebruik een golvend karakter vertoont met pieken en dalen. De nieuwkomers vormen voor zichzelf een beeld op grond van hun eigen ervaring, ervaringen van vrienden en de informatie die op dat moment voorhanden is. Internet is voor jongeren een veilig en rijk medium om op speciale voorlichtingssites specifieke informatie over drugs te zoeken of vragen te stellen aan de eigen feestcommunity. Nieuwe hypes, rages en kicks worden – mede door nieuwe communicatievormen als Facebook, Instagram en YouTube – snel bekend in de scene.

Panelnetwerken en panelmutaties

Wie hypes en trends van druggebruik binnen jongerenculturen wil duiden, heeft een daarop afgestemde methode nodig die flexibel én voor langere tijd geldend en toepasbaar is. Continuïteit is daarbij van essentieel belang om de golfbewegingen van trends in druggebruik door de tijd te volgen.

Het streven is om alle deelnemende panelleden twee maal per jaar te interviewen. We slagen hier grotendeels in, maar kunnen niet voorkomen dat panelleden om wat voor reden dan ook afhaken. Om nieuwe ontwikkelingen op de voet te blijven volgen, is het noodzakelijk om het panel aan te blijven vullen met leden die een goed begrip hebben van nieuwe fenomenen in het uitgaansleven. Verderop in deze bijlage staat bij elk panellid vermeld aan welke meting hij of zij heeft meegedaan en welke specifieke netwerken worden vertegenwoordigd. Ook wordt een overzicht gegeven van panelmutaties met nieuwe, vervangen en uitgetreden panelleden.

De panelmutaties zijn onderverdeeld in drie categorieën: *nieuwe panelleden*, die een nieuwe locatie of netwerk vertegenwoordigen; *vervangen panelleden* die worden vervangen door anderen afkomstig uit hetzelfde of gelijksoortig netwerk; en *uittreedende panelleden* die niet worden vervangen omdat er geen geschikte opvolger is.

Nieuwe panelleden

Er is 1 nieuwe persoon in het panel; geworven na tips van panelleden of op basis van veldwerk benaderd:

- Keith (140a) is fanatiek stapper en beweegt zich in verschillende uitgaansscenes.

Uittreedende panelleden

In totaal zijn er 3 personen uit het panel getreden die niet zijn vervangen:

- Died (124a) is in het buitenland gaan studeren.
- Willem (125a) richt zich op het werk en gaat minder uit.
- Olly (131a) draait als dj steeds vaker in het buitenland en gaat minder naar feesten.

Vervangen panelleden

2 panelleden zijn door een andere panelleden vervangen, die deel uitmaken van hetzelfde netwerk:

- Koen (85a) vervangt Ernie die nu een eigen café runt en minder uitgaat.
- Tonio (56ab) vervangt Henk bij de tweede meting (T44).

—Toelichting bij tabellen panelnetwerken

Een vervangend panellid dat zicht heeft op dezelfde scene en/of locatie behoudt hetzelfde panelnummer als het panellid dat hij/zij vervangt en wordt aangeduid met een **V**. Een geheel nieuw panellid dat zicht heeft op een nieuw netwerk of locatie en geen ander panellid vervangt, wordt aangeduid met een **N**.

De kolom T geeft het nummer van de meting aan (41 en/of 42).

De kolom andere etniciteit: allochtoon (all), Antilliaans (ant), Australisch (aus), Aziatisch (azi), Dominicaans (dom), Europees (eur), gemixt (mix), halfbloed (half), Hongaars (hon), Latino (lat), Marokkaans (mar), Moluks (mol), Pools (pol), Roemeens (roe), Suri-naams (sur), toeristen (toe), Turks (tur), Verenigde Staten (vs), Zuid-Amerikaans (zam).

Tabellen

Tabel 1 panelnetwerken club- en partycircuit									
naam	functie	code	T	setting scene	leeftijd (gem.)	aantal	♀	NL	andere etniciteit
Angelina	stapper	118a	43	urban	25-35	80	50%	20%	50% sur/ant 30% mix
			44	dancehall	(30)				
Bert	party-fotograaf	132a	43	urban	18-30	200	60%	35%	65% mix
			44	muziekstijlen	(25)				
Bram	clubber	94a	43	vip	30-35	200	60%	80%	20%mix
			44		(32)				
	vrienden groep	94b	43	harde kern	28-35	10-20	0%	80%	10% sur 10% mix
			44		(30)				
Cedric	stapper	138a	43	clubs	23-30	20	5%	80%	20% toe
			44	festivals	(25)				
David	dj	57b	43	gay	18-60	30	10%	45%	55% eur
			44	camp	(35)				
Frans	clubber	58a	43	gay	24-50	50	40%	75%	25% mix
			44		(36)				
Henk& Tonio	clubstaf	56a V	43	urban	18-35	800-1000	50%	25%	15% toe 60% all
			44		(25)				
	clubstaf	56b V	43	dance	18-40	600-1200	50%	70%	30% toe 5% all
			44		(25)				
Jade	staf manager	134a	43	nachtclub	18-45	500	25%	75%	25% toe
			44		(23)				
Jamie	stapper/dealer	113a	43	hardcore techno	22-30	30-40	40%	100%	
			44		(26)				
Jasmin	promotor stapper	85a	43	techno festivals	18-28	100	50%	75%	25% mix
			44		(22)				
Joris	psychonaut	126a	43	psychonauten	18-40	20	45%	75%	25% mix
			44		(29)	(50)			
Jort	organisator	135a	43	raves	20-30	150-450	50%	100%	
			44		(23)				

Tabel 1 panelnetwerken club- en partycircuit (vervolg)

naam	functie	code	T	setting scene	leeftijd (gem.)	aantal	♀	NL	andere etniciteit
Joya	stapper	136a	43 44	clubs festivals	18-45 (24)	20 (200)	60%	80%	15% eur 5% mix
Keith	stapper	140 N	43	feesten	19-26 (22)	150	40%	85%	15% mix
Koen	stapper	116a	43 44	cafés clubs	20-35 (29)	60	50%	80%	20% all
Lotje	stapper	130a	43 44	hardstyle cafés	19-24 (21)	60	60%	100%	
Ponjo	portier	81a	43 44	dance	18-40 (25)	100-1200	50%	90%	10% toe
	portier	81b	43 44	urban	18-35 (23)	1000- 1400	50%	25%	65% mix 10% toe
Sophie	host	133a	43	urban mix	18-35 (25)	200	40%	50%	50% all
	stapper		44	hiphop					
Sjarl	stapper	139a	43 44	raves clubs	20-28 (25)	20	40%	100%	

Tabel 2 top drie drugs club- en partycircuit

		Drug 1		Drug 2		Drug 3	
		T 43	T 44	T 43	T 44	T 43	T 44
Angelina	118a	ecstasy	ecstasy	cocaïne	cocaïne	lachgas	lachgas
Bert	132a	ecstasy	ecstasy	cocaïne	cocaïne	amfetamine	amfetamine
Bram	94a	ecstasy	ecstasy	cocaïne	cocaïne	-	-
	94b	ecstasy	ecstasy	cocaïne	cocaïne	amfetamine	amfetamine
Cedric	138a	amfetamine	amfetamine	ecstasy	ecstasy	4-FA	4-FA
David	57b	ecstasy	ecstasy	GHB	GHB	poppers	poppers
Frans	58a	ecstasy	ecstasy	cocaïne	cocaïne		
Henk &	56a	ecstasy	ecstasy	cocaïne	cocaïne		
Tonio	56b	ecstasy	ecstasy	amfetamine	amfetamine	ketamine	ketamine
Jade	134a	cocaïne	cocaïne	ecstasy	ecstasy	4-FA	4-FA
Jamie	113a	cocaïne	ecstasy	ecstasy	cocaïne	amfetamine	amfetamine
Jasmin	85a	ecstasy	ecstasy	amfetamine	amfetamine	GHB	4-FA
Joris	126a	amfetamine	amfetamine	trippers	trippers	GHB	GHB
Jort	135a	ecstasy	ecstasy	amfetamine	4-FA	4-FA	amfetamine
Joya	136a	ecstasy	ecstasy	amfetamine	amfetamine	cocaïne	cocaïne
Keith	140a	ecstasy		amfetamine		4-FA	
Koen	116a	cocaïne	cocaïne	ecstasy	ecstasy	4-FA	4-FA
Lotje	130a	cocaïne	cocaïne	ecstasy	4-FA	4-FA	ecstasy
Ponjo	81a	cocaïne	cocaïne	ecstasy	ecstasy	-	-
	81b	ecstasy	ecstasy	cocaïne	cocaïne	-	-
Sophie	133a	ecstasy	ecstasy	cocaïne	cocaïne	amfetamine	amfetamine
Sjarl	139a	cocaïne	cocaïne	amfetamine	amfetamine	ketamine	ketamine

Tabel 3 druggebruik club- en partycircuit

	T	Angelina 118a	Bert 132a	Bram 94a	Bram 94b	Cedric 138a	David 57b	Frans 58a	Henk & Tonio 56a	Henk & Tonio 56b
alcohol	43	****	*****	*****	*****	*****	*****	*****	****	*****
	44	****	*****	*****	*****	*****	*****	*****	****	*****
amfetamine	43	*	***	-	**	*****	**	*	-	**
	44	*	**	-	**	*****	**	*	-	**
cannabis	43	**	****	*	*	***	**	*	***	**
	44	**	****	*	*	***	*	*	***	**
cocaïne (poeder)	43	*	**	***	****	***	**	***	*	*
	44	*	**	***	****	***	**	***	*	*
crack (basecoke)	43	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	44	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ecotrip o.a. cactus, salvia, dmt	43	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	44	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ecstasy	43	***	****	*****	*****	*****	*****	*****	*	****
	44	***	***	*****	*****	*****	*****	*****	*	****
erectogenen viagra, etc.	43	-	-	-	-	*	***	**	-	-
	44	*	-	-	-	*	***	**	-	-
GHB	43	-	-	-	-	*	****	*	-	*
	44	-	-	-	-	*	****	**	-	*
heroïne / methadon	43	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	44	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ketamine	43	-	-	-	-	**	**	**	-	*
	44	-	-	-	-	***	**	**	-	*
lachgas	43	***	***	-	-	***	-	**	-	-
	44	***	***	-	-	***	-	**	-	-
LSD	43	-	-	-	-	*	-	-	-	-
	44	-	-	-	-	*	-	-	-	-
methamfetamine	43	-	-	-	-	-	*	-	-	-
	44	-	-	-	-	-	*	-	-	-
paddo's	43	-	-	-	-	-	*	-	-	-
	44	-	-	-	-	-	*	-	-	-
poppers	43	-	-	-	-	*	****	***	-	****
	44	-	-	-	-	*	****	***	-	****
slaapmiddelen	43	-	-	-	-	*	-	***	-	-
	44	-	-	-	-	*	-	***	-	-
2-CB	43	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	44	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4-FA	43	*	-	-	*	***	*	*	-	*
	44	*	-	-	*	***	*	*	-	*
overige nieuwe psychoactieve stoffen	43									
	44									

- = 0%; * = 1 - 10%; ** = 11 - 25%; *** = 26 - 50%; **** = 51 - 75%; ***** = 76 - 100%

Tabel 3 druggebruik club- en partycircuit (vervolg)

	T	Jade 134a	Jamie 113a	Jasmin 185a	Joris 126a	Jort 135a	Joya 136a	Keith 140a	Koen 116a	Lotje 130a
alcohol	43	*****	*****	*****	*****	*****	*****	*****	*****	*****
	44	*****	*****	*****	*****	*****	*****	*****	*****	*****
amfetamine	43	**	**	****	****	***	****	***	****	**
	44	**	***	****	****	***	****		****	***
cannabis	43	**	***	***	****	***	*****	****	***	***
	44	**	*****	***	****	***	*****		***	***
cocaïne (poeder)	43	***	****	***	*	**	***	***	****	****
	44	***	***	***	*	**	***		*****	****
crack (basecoke)	43	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	44	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ecotrip o.a. cactus, salvia, dmt	43	-	-	*	**	-	***	-	*	-
	44	-	-	*	**	-	***		*	-
ecstasy	43	***	****	***	***	*****	*****	*****	*****	*****
	44	**	****	****	***	*****	*****		*****	*****
erectogenen viagra, etc.	43	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	44	-	-	-	-	-	-	-	-	-
GHB	43	-	**	***	***	***	*	**	*	*
	44	-	**	***	***	**	**		*	**
heroïne / methadon	43	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	44	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ketamine	43	-	*	***	***	***	**	**	*****	*****
	44	*	*	***	***	***	***		***	-
lachgas	43	-	****	**	****	***	***	***	**	****
	44	-	****	**	****	***	***		***	****
LSD	43	-	-	*	***	*	***	*	*	-
	44	-	-	*	***	*	***		**	-
methamfetamine	43	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	44	-	-	-	-	-	-	-	-	-
paddo's	43	-	-	-	*	*	***	-	*	-
	44	-	-	-	*	*	***		*	-
poppers	43	-	-	*	*	*	-	*	-	-
	44	-	-	*	*	*	-		-	-
slaapmiddelen	43	-	*	**	***	-	-		***	-
	44	-	*	**	***	*	-		****	-
2-CB	43	**	-	-	**	-	-	-	-	-
	44	**	-	-	**	-	-		-	-
4-FA	43	*	-	**	***	***	*	***	**	**
	44	**	-	***	***	***	*		****	****
overige nieuwe psychoactieve stoffen	43	*		**	*			**		
	44	**		**	*	*		**		

- = 0%; * = 1 - 10%; ** = 11 - 25%; *** = 26 - 50%; **** = 51 - 75%; ***** = 76 - 100%

Tabel 3 druggebruik club- en partycircuit (vervolg)

	T	Ponjo 81a	Ponjo 81b	Sophie 133a	Sjarl 139a
alcohol	43	*****	***	*****	*****
	44	*****	***	*****	*****
amfetamine	43	-	-	***	****
	44	-	-	**	****
cannabis	43	***	**	***	*****
	44	***	**	***	***
cocaïne (poeder)	43	****	*	****	****
	44	****	*	****	*****
crack (basecoke)	43	-	-	-	-
	44	-	-	-	-
ecotrip o.a. cactus, salvia, dmt	43	-	-	-	-
	44	-	-	-	-
ecstasy	43	***	*	*****	***
	44	***	*	*****	**
erectogenen viagra, etc.	43	-	-	-	-
	44	-	-	-	*
GHB	43	-	-	*	***
	44	-	-	*	***
heroïne / methadon	43	-	-	-	-
	44	-	-	-	-
ketamine	43	*	-	**	**
	44	*	-	**	***
lachgas	43	-	*	**	**
	44	-	*	**	****
LSD	43	-	-	*	*
	44	-	-	*	*
methamfetamine	43	-	-	-	-
	44	-	-	-	-
paddo's	43	-	-	-	*
	44	-	-	-	*
poppers	43	-	-	-	-
	44	-	-	-	-
slaapmiddelen	43	-	-	-	*
	44	-	-	-	*
2-CB	43	-	-	-	***
	44	-	-	-	***
4-FA	43	-	-	**	-
	44	-	-	**	-
overige nieuwe psychoactieve stoffen	43				
	44				

- = 0%; * = 1 - 10%; ** = 11 - 25%; *** = 26 - 50%; **** = 51 - 75%; ***** = 76 - 100%

BIJLAGE B

SURVEY

COFFEESHOPBEZOEKERS

1	Survey	197
	Tabel 1.1 respondenten en niet-respondenten - algemene kenmerken	197
	Tabel 1.2 respondenten en niet-respondenten - middelengebruik	198
	Tabel 1.3 coffeeshopbezoek	198
	Tabel 1.4 geslacht, leeftijd en woonplaats	199
	Tabel 1.5 etniciteit	199
	Tabel 1.6 opleiding, werk en studie	200
	Tabel 1.7 uitgaan	200
2	Middelengebruik	201
	Tabel 2.1 tabak	201
	Tabel 2.2 frequentie en hoeveelheid	201
	Tabel 2.3 tabak per subgroep	201
	Tabel 2.4 waterpijp	202
	Tabel 2.5 e-sigaret	202
	Tabel 2.6 gebruik en motivatie e-sigaret	202
	Tabel 2.7 alcohol	203
	Tabel 2.8 frequentie en hoeveelheid	203
	Tabel 2.9 alcohol per subgroep	204
	Tabel 2.10 cannabis	205
	Tabel 2.11 frequentie en hoeveelheid	205
	Tabel 2.12 cannabis per subgroep	206
	Tabel 2.13 xtc-pillen	207
	Tabel 2.14 frequentie van xtc-pillengebruik	207
	Tabel 2.15 xtc-pillen per subgroep	207
	Tabel 2.16 MDMA-poeder	208
	Tabel 2.17 MDMA-poeder per subgroep	208
	Tabel 2.18 cocaïne	209
	Tabel 2.19 frequentie van cocaïnegebruik	209

Tabel 2.20	cocaïne per subgroep	209
Tabel 2.21	amfetamine	210
Tabel 2.22	frequentie van amfetaminegebruik	210
Tabel 2.23	amfetamine per subgroep	210
Tabel 2.24	methamfetamine	210
Tabel 2.25	lachgas	211
Tabel 2.26	frequentie van lachgasgebruik	211
Tabel 2.27	lachgas per subgroep	211
Tabel 2.28	GHB.....	212
Tabel 2.29	frequentie van GHB-gebruik.....	212
Tabel 2.30	GHB per subgroep	212
Tabel 2.31	ketamine	213
Tabel 2.32	frequentie van ketaminegebruik.....	213
Tabel 2.33	ketamine per subgroep	213
Tabel 2.34	NPS (nieuwe psychoactieve stoffen)	214
Tabel 2.35	NPS per subgroep (ooit-gebruik).....	214
Tabel 2.36	paddo's, LSD en DMT	215
Tabel 2.37	paddo's, LSD en DMT per subgroep (ooit-gebruik)	215
Tabel 2.38	heroïne en crack.....	215
Tabel 2.39	heroïne en crack per subgroep (ooit-gebruik)	215
3	Blowen en kopen.....	216
Tabel 3.1	gebruikswijzen (recente blowers)	216
Tabel 3.2	gebruiksvoorkeuren	216
Tabel 3.3	gebruikslocaties.....	216
Tabel 3.4	gebruiksmomenten	217
Tabel 3.5	eerste keer kopen.....	217
Tabel 3.6	kopen in een coffeeshop.....	217
Tabel 3.7	kopen buiten een coffeeshop.....	218
Tabel 3.8	wiet telen	218
Tabel 3.9	synthetische cannabinoïden	218
4	Trends.....	219
Tabel 4.1	vergelijking steekproeven coffeeshopbezoekers.....	219
Tabel 4.2	tabak.....	219
Tabel 4.3	alcohol.....	219
Tabel 4.4	cannabis	220
Tabel 4.5	XTC-pillen.....	220
Tabel 4.6	MDMA-poeder.....	220
Tabel 4.7	cocaïne	220
Tabel 4.8	amfetamine	220
Tabel 4.9	methamfetamine.....	220

Tabel 4.10	lachgas	221
Tabel 4.11	GHB.....	221
Tabel 4.12	ketamine	221
Tabel 4.13	NPS (2-CB).....	221
Tabel 4.14	paddo's en LSD	221
Tabel 4.15	heroïne en crack.....	222
Tabel 4.16	ritalin en slaapmiddelen.....	222

Verschillen (p-waarden)

*	< .05
**	< .01
**	< .005
****	< .001
<i>n.s.</i>	geen significant verschil

Verschillen tussen percentages zijn getoetst middels een chi-kwadraat analyse; bij verschillen tussen gemiddelden is gebruik gemaakt van een T-test of Anova.

1 Survey

Tabel 1.1 respondenten en niet-respondenten - algemene kenmerken

	totale steekproef (n = 294)	niet-respondenten (n = 67)	respondenten (n = 227)	<i>p</i>
geslacht				
man	77.1%	73.8%	78.0%	<i>n.s.</i>
vrouw	22.9%	26.2%	22.0%	
leeftijd				
jonger dan 20 jaar	14.3%	11.9%	15.0%	<i>n.s.</i>
20-24 jaar	44.2%	38.8%	45.8%	
25-29 jaar	19.0%	28.4%	16.3%	
30 jaar en ouder	22.4%	20.9%	22.9%	
gemiddeld (s.d.)	25.5 (5.8)	25.5 (5.8)	25.1 (6.3)	<i>n.s.</i>
mediaan	24.0	24.0	23.0	
etniciteit				
Nederlands	49.8%	71.2%	43.6%	****
Surinaams / Antilliaans	16.7%	15.2%	17.2%	
Turks / Marokkaans	13.0%	7.6%	14.5%	
overig westers	12.3%	6.1%	14.1%	
overig niet-westers	8.2%	0%	10.6%	

Tabel 1.2 respondenten en niet-respondenten - middelengebruik

	totale steekproef (n = 290)	niet-respondenten (n = 67)	respondenten (n = 227)	<i>p</i>
cannabis				
ooit	99.0%	98.5%	99.1%	<i>n.s.</i>
jaar	97.6%	95.5%	98.2%	<i>n.s.</i>
maand	91.1%	89.4%	91.6%	<i>n.s.</i>
ecstasy				
ooit	54.0%	59.4%	52.4%	<i>n.s.</i>
jaar	40.5%	43.8%	39.6%	<i>n.s.</i>
maand	11.7%	14.1%	11.0%	<i>n.s.</i>
cocaine				
ooit	35.3%	38.5%	34.4%	<i>n.s.</i>
jaar	22.6%	20.0%	23.3%	<i>n.s.</i>
maand	10.3%	13.8%	9.3%	<i>n.s.</i>
amfetamine				
ooit	30.5%	33.8%	29.5%	<i>n.s.</i>
jaar	15.1%	15.4%	15.0%	<i>n.s.</i>
maand	5.5%	6.2%	5.3%	<i>n.s.</i>

Tabel 1.3 coffeeshopbezoek

	TOTAAL (n = 227)
vaste coffeeshop	
ik kom alleen in deze coffeeshop	16.3%
ik kom vooral in deze coffeeshop, soms ook in andere	44.9%
ik kom meestal in andere coffeeshops in Amsterdam	31.7%
ik kom meestal in andere coffeeshops buiten Amsterdam	7.0%
bezoekfrequentie (afgelopen 30 dagen)	
1-5 dagen	28.6%
6-15 dagen	31.7%
16-25 dagen	19.4%
26-30 dagen	20.3%
gemiddeld (s.d.)	14.1 (10.3)
mediaan	13.0
verblijfsduur	
kortere dan 5 minuten	34.8%
5 tot 10 minuten	18.5%
15 minuten tot ½ uur	10.6%
½ uur tot 1 uur	14.1%
1 tot 2 uur	14.5%
langer dan 2 uur	7.5%

Tabel 1.4 geslacht, leeftijd en woonplaats

	TOTAAL (n = 227)
geslacht	
man	78.0%
vrouw	22.0%
leeftijd	
jonger dan 20 jaar	15.0%
20-24 jaar	45.8%
25-29 jaar	16.3%
30 jaar en ouder	22.9%
gemiddeld (s.d.)	25.1 (6.3)
mediaan	23.0
woonplaats	
Amsterdam	82.4%
elders	17.6%

Tabel 1.5 etniciteit

			TOTAAL (n = 227)
geboorteland	vader	moeder	respondent
Nederland	51.1%	56.4%	78.4%
Suriname	13.2%	10.1%	5.3%
Antillen	3.5%	2.2%	0.9%
Turkije	4.4%	3.1%	0.9%
Marokko	11.5%	10.6%	4.8%
overig westers	7.9%	8.4%	5.3%
overig niet-westers	8.4%	9.3%	4.4%
onbekend	0%	0%	0%
eticiteit			
Nederlands			43.6%
Surinaams			13.7%
Antilliaans			3.5%
Turks			3.5%
Marokkaans			11.0%
overig westers			14.1%
overig niet-westers			10.6%
onbekend			0%
westers			57.7%
niet-westers			42.3%

Tabel 1.6 **opleiding, werk en studie**

	TOTAAL (n = 227)
volgt opleiding	
nee	44.5%
ja, vmbo	2.0%
ja, havo/vwo	6.0%
ja, mbo	18.9%
ja, hbo/universiteit	28.6%
werkend	
nee	18.9%
< 20 uur p.w.	22.0%
≥ 20 uur p.w.	59.0%
voornaamste bezigheid¹¹⁹	
scholier (vmbo/havo/vwo/mbo)	26.9%
student (hbo/universiteit)	28.6%
werkend	35.7%
werkloos	8.8%

Tabel 1.7 **uitgaan**

	TOTAAL (n = 227)
aantal dagen uitgegaan afgelopen maand	
geen enkele keer	15.0%
1 keer	14.1%
2-3 keer	37.0%
4-9 keer	23.8%
10 keer of vaker	10.1%
uitgaanstype afgelopen maand	
thuisblijver (0 keer)	15.0%
gelegenhedstapper (1-3 keer)	51.1%
vaste stapper (≥ 4 keer)	33.9%
uitgaansgelegenheid afgelopen maand	
café	55.9%
club	55.5%
rave	12.8%
muziekfestival / dance event / party	26.9%

¹¹⁹ Zie hoofdstuk IV voor uitleg over deze indeling.

2 Middelengebruik

Tabel 2.1 tabak

	TOTAAL (n = 227)
ooit-gebruik	89.4%
recent gebruik	83.3%
huidig gebruik	74.4%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	15.1 (2.8)
mediaan	15.0

Tabel 2.2 frequentie en hoeveelheid

	huidige rokers (n = 169)
frequentie	
dagelijks	60.4%
5-6 dagen per week	11.2%
3-4 dagen per week	13.6%
1-2 dagen per week	8.9%
minder dan 1 dag per week	5.9%
hoeveelheid per dag	
minder dan 1 sigaret	0%
1-5 sigaretten	39.1%
6-10 sigaretten	31.1%
11-20 sigaretten	26.7%
meer dan 20 sigaretten	3.1%
gemiddeld (s.d.)	8.9 (6.6)
mediaan	7.0
te veel of te vaak (eigen mening)	
ja	62.0%
nee	38.0%

Tabel 2.3 tabak per subgroep

	ooit	recent	huidig	aantal sigaretten (huidige rokers)
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	87.6%	81.4%	72.3%	8.8 (7.1)
vrouw	96.0%	90.0%	82.0%	9.2 (5.1)
leeftijd	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	79.4%	76.5%	58.8%	6.1 (4.6)
20-24 jaar	86.5%	82.7%	77.9%	9.8 (6.7)
25-29 jaar	97.3%	89.2%	73.0%	8.3 (6.8)
30 en ouder	96.2%	84.6%	78.8%	8.9 (7.0)
eticiteit	<i>n.s.</i>	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	91.6%	87.8%	78.6%	9.7 (6.9)
niet-westers	86.5%	77.1%	68.8%	7.7 (6.0)
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
scholier	86.9%	80.3%	72.1%	8.6 (5.9)
student	86.2%	83.1%	72.3%	9.3 (6.3)
werkend	93.8%	84.0%	76.5%	9.3 (7.3)
werkloos	90.0%	90.0%	80.0%	7.8 (7.4)

Tabel 2.4 waterpijp

	TOTAAL (n = 227)
afgelopen jaar tabak of kruiden (geen cannabis) via waterpijp	
nee	63.4%
ja, tabak met een smaakje	30.0%
ja, kruiden	2.2%
ja, beide	4.4%

Tabel 2.5 e-sigaret

	TOTAAL (n = 227)
ooit-gebruik	37.9%
recent gebruik	26.9%
huidig gebruik	9.3%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	22.2 (6.2)
mediaan	22.0

Tabel 2.6 gebruik en motivatie e-sigaret

	recente e-rokers (n = 61)
met of zonder nicotine	
met nicotine	63.6%
zonder nicotine	18.2%
beide	18.2%
frequentie	
dagelijks	9.8%
5-6 dagen per week	4.9%
3-4 dagen per week	6.6%
1-2 dagen per week	8.2%
minder dan 1 dag per week	70.5%
type e-roker	
rookte gewone sigaretten/shag, volledig vervangen door de e=sigaret	5.5%
rookte gewone sigaretten/shag, een deel daarvan vervangen voor de e-sigaret	10.9%
rookt nog evenveel gewone sigaretten/shag en daar bovenop ook de e-sigaret	3.6%
was gestopt met roken en rookt nu alleen de e-sigaret	3.6%
heeft de e-sigaret een keer geprobeerd, gebruikt deze niet meer	76.4%
e-sigaret om te minderen of stoppen met roken	
nee	56.4%
ja, minderen	18.2%
ja, stoppen	25.5%

Tabel 2.7 alcohol

	TOTAAL (n = 227)
ooit-gebruik	96.9%
recent gebruik	93.0%
huidig gebruik	87.7%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	14.5 (2.2)
mediaan	14.0

Tabel 2.8 frequentie en hoeveelheid

	huidige drinkers (n = 199)
frequentie	
dagelijks	5.5%
5-6 dagen per week	12.1%
3-4 dagen per week	21.6%
1-2 dagen per week	28.6%
minder dan 1 dag per week	32.2%
aantal glazen per dag	
minder dan 1 glas	0.5%
1 of 2 glazen	21.2%
3 of 4 glazen	27.7%
5 of 6 glazen	26.6%
7 of 8 glazen	10.3%
9 of 10 glazen	9.2%
meer dan 10 glazen	4.3%
gemiddeld (s.d.)	5.4 (4.3)
mediaan	5.0
afgelopen maand 5 of meer glazen bij één gelegenheid	
ja	80.4%
nee	19.6%
riskant drinken¹²⁰	
ja	6.6%
nee	93.4%
te veel of te vaak (eigen mening)	
ja	27.1%
nee	72.9%

¹²⁰ Afgelopen maand dagelijks drinken, ongeacht hoeveelheid, of 3-6 dagen per week meer dan 3 (tot 19 jaar) of 4 (vanaf 19 jaar) glazen alcohol.

Tabel 2.9 alcohol per subgroep

	ooit	recent	huidig	aantal glazen (huidige drinkers)
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*
man	96.6%	93.2%	86.4%	5.8 (4.7)
vrouw	98.0%	92.0%	92.0%	4.2 (2.3)
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	91.2%	85.3%	79.4%	5.4 (5.7)
20-24 jaar	97.1%	95.2%	92.3%	5.7 (3.8)
25-29 jaar	97.3%	94.6%	83.8%	5.6 (4.4)
30 jaar en ouder	100.0%	92.3%	86.5%	4.6 (4.6)
etniciteit	***	****	***	<i>n.s.</i>
westers	100%	98.5%	93.1%	5.5 (4.4)
niet-westers	92.7%	85.4%	80.2%	5.2 (4.3)
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
scholier	95.2%	95.1%	90.2%	5.2 (4.1)
student	85.3%	96.9%	93.8%	5.1 (2.3)
werkend	94.6%	91.4%	84.0%	5.6 (5.4)
werkloos	92.3%	80.0%	75.0%	7.0 (6.6)

Tabel 2.10 cannabis

	TOTAAL (n = 227)
ooit-gebruik	99.1%
recent gebruik	98.2%
huidig gebruik	91.6%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	15.7 (2.6)
mediaan	15.0

Tabel 2.11 frequentie en hoeveelheid

	huidige blowers (n = 206)
frequentie	
dagelijks	44.2%
5-6 dagen per week	11.7%
3-4 dagen per week	20.9%
1-2 dagen per week	15.0%
minder dan 1 dag per week	8.3%
aantal joints per dag	
minder dan 1 joint	2.0%
1-2 joints	42.0%
3-4 joints	36.1%
5-6 joints	11.7%
7-8 joints	4.9%
9-10 joints	1.5%
> 10 joints	2.0%
gemiddeld (s.d.)	3.2 (2.4)
mediaan	3.0
riskant blowen¹²¹	
ja	72.8%
nee	27.2%
te veel of te vaak (eigen mening)	
ja	63.6%
nee	36.4%

¹²¹ Afgelopen maand dagelijks blowen of een paar dagen per week meer dan 1 joint blowen.

Tabel 2.12 cannabis per subgroep

	ooit	recent	huidig	aantal joints (huidige blowers)	riskant blowen
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	99.4%	98.9%	93.2%	3.3 (2.5)	68.2%
vrouw	98.0%	95.9%	85.7%	2.9 (1.6)	61.2%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	97.1%	100.0%	93.9%	3.6 (2.5)	48.5%
20-24 jaar	99.0%	97.1%	89.3%	3.2 (2.4)	66.0%
25-29 jaar	100%	100.0%	98.2%	2.8 (1.7)	70.3%
30 jaar en ouder	100%	98.1%	96.2%	3.5 (2.8)	76.9%
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	99.2%	97.7%	92.3%	2.9 (1.8)	64.6%
niet-westers	99.0%	98.9%	90.5%	3.8 (3.0)	69.5%
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*
scholier	100%	96.7%	93.4%	3.3 (2.5)	65.6%
student	98.5%	98.5%	84.6%	2.9 (1.8)	53.1%
werkend	98.8%	97.5%	92.6%	3.3 (2.8)	72.5%
werkloos	100%	95.0%	95.0%	3.7 (2.3)	90.0%

Tabel 2.13 XTC-pillen

	TOTAAL (n = 227)
ooit-gebruik	52.4%
recent gebruik	39.6%
huidig gebruik	11.0%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	18.7 (3.4)
mediaan	18.0

Tabel 2.14 frequentie van XTC-pillengebruik

	recente gebruikers (n = 90)
frequentie (aantal dagen afgelopen jaar)	
1-2	38.2%
3-4	22.5%
5-10	29.2%
meer dan 10	10.1%
gemiddeld (s.d.)	5.4 (5.9)
mediaan	4.0
te veel of te vaak (eigen mening)	
ja	7.8%
nee	92.2%

Tabel 2.15 XTC-pillen per subgroep

	ooit	recent	huidig
geslacht	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	49.7%	36.7%	9.6%
vrouw	62.0%	50.0%	16.0%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	38.2%	23.5%	5.9%
20-24 jaar	52.9%	47.1%	16.3%
25-29 jaar	54.1%	37.8%	8.1%
30 jaar en ouder	59.6%	36.5%	5.8%
etniciteit	****	***	<i>n.s.</i>
westers	61.8%	48.1%	13.0%
niet-westers	39.6%	28.1%	8.3%
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
scholier	49.2%	36.1%	11.5%
student	53.8%	44.6%	13.8%
werkend	54.3%	40.7%	8.6%
werkloos	50.0%	30.0%	10.0%

Tabel 2.16 MDMA-poeder

	TOTAAL (n = 227)
ooit-gebruik	42.4%
recent gebruik	29.9%
huidig gebruik	10.3%

Tabel 2.17 MDMA-poeder per subgroep

	ooit	recent	huidig
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	42.0%	30.5%	9.2%
vrouw	44.0%	28.0%	14.0%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	23.5%	20.6%	2.9%
20-24 jaar	44.1%	34.3%	9.8%
25-29 jaar	44.4%	27.8%	19.4%
30 jaar en ouder	50.0%	28.8%	9.6%
etniciteit	****	*	<i>n.s.</i>
westers	51.9%	36.4%	10.9%
niet-westers	29.5%	21.1%	9.5%
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
scholier	39.3%	29.5%	8.2%
student	44.6%	32.3%	9.2%
werkend	45.6%	32.9%	13.9%
werkloos	31.6%	10.5%	5.3%

Tabel 2.18 cocaïne

	TOTAAL (n = 227)
ooit-gebruik	34.4%
recent gebruik	23.3%
huidig gebruik	9.3%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	20.2 (3.8)
mediaan	19.5

Tabel 2.19 frequentie van cocaïnegebruik

	recente gebruikers (n = 53)
frequentie (aantal dagen afgelopen jaar)	
1-2	47.2%
3-4	17.0%
5-10	20.8%
meer dan 10	15.1%
gemiddeld (s.d.)	6.6 (9.6)
mediaan	3.0
te veel of te vaak (eigen mening)	
ja	7.5%
nee	92.5%

Tabel 2.20 cocaïne per subgroep

	ooit	recent	huidig
geslacht	<i>n.s.</i>	*	*
man	35.0%	26.6%	11.3%
vrouw	32.0%	12.0%	2.0%
leeftijd	***	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	14.7%	11.8%	5.9%
20-24 jaar	30.8%	28.8%	12.5%
25-29 jaar	40.5%	18.9%	2.7%
30 jaar en ouder	50.0%	23.1%	9.6%
etniciteit	***	*	<i>n.s.</i>
westers	42.0%	29.0%	11.5%
niet-westers	24.0%	15.6%	6.3%
bezigheid	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
scholier	24.6%	16.4%	8.2%
student	26.2%	23.1%	7.7%
werkend	45.7%	27.2%	11.1%
werkloos	45.0%	30.0%	10.0%

Tabel 2.21 amfetamine

	TOTAAL (n = 227)
ooit-gebruik	29.5%
recent gebruik	15.0%
huidig gebruik	5.3%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	19.5 (3.9)
mediaan	19.0

Tabel 2.22 frequentie van amfetaminegebruik

	recente gebruikers (n = 34)
frequentie (aantal dagen afgelopen jaar)	
1-2	63.6%
3-4	6.1%
5-10	9.1%
meer dan 10	21.2%
gemiddeld (s.d.)	8.1 (15.1)
mediaan	2.0
te veel of te vaak (eigen mening)	
ja	14.7%
nee	85.3%

Tabel 2.23 amfetamine per subgroep

	ooit	recent	huidig
geslacht	<i>n.s.</i>	*	<i>n.s.</i>
man	30.5%	17.5%	6.2%
vrouw	26.0%	6.0%	2.0%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	23.5%	20.6%	5.9%
20-24 jaar	31.7%	15.4%	6.7%
25-29 jaar	18.9%	5.4%	0%
30 jaar en ouder	36.5%	17.3%	5.8%
etniciteit	****	***	<i>n.s.</i>
westers	43.5%	20.6%	3.1%
niet-westers	10.4%	7.3%	6.9%
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
scholier	24.6%	16.4%	4.9%
student	27.7%	12.3%	4.6%
werkend	35.8%	17.3%	6.2%
werkloos	25.0%	10.0%	5.0%

Tabel 2.24 methamfetamine

	TOTAAL (n = 227)
ooit-gebruik	3.1%
recent gebruik	0.4%
huidig gebruik	0%

Tabel 2.25 lachgas

	TOTAAL (n = 227)
ooit-gebruik	41.4%
recent gebruik	30.8%
huidig gebruik	9.7%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	19.7 (3.8)
mediaan	19.0

Tabel 2.26 frequentie van lachgasgebruik

	recente gebruikers (n = 70)
frequentie (aantal dagen afgelopen jaar)	
1-2	57.4%
3-4	22.1%
5-10	14.7%
meer dan 10	5.9%
gemiddeld (s.d.)	3.7 (3.7)
mediaan	2.0
te veel of te vaak (eigen mening)	
ja	7.1%
nee	92.9%

Tabel 2.27 lachgas per subgroep

	ooit	recent	huidig
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	42.9%	33.3%	9.6%
vrouw	36.0%	22.0%	10.0%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*
jonger dan 20 jaar	38.2%	32.4%	17.6%
20-24 jaar	46.2%	36.5%	11.5%
25-29 jaar	35.1%	29.7%	10.8%
30 jaar en ouder	38.5%	19.2%	0%
etniciteit	***	*	<i>n.s.</i>
westers	51.1%	37.4%	11.5%
niet-westers	28.1%	21.9%	7.3%
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
scholier	37.7%	27.9%	9.8%
student	49.2%	40.0%	9.2%
werkend	42.0%	29.6%	8.6%
werkloos	25.0%	15.0%	15.0%

Tabel 2.28 GHB

	TOTAAL (n = 227)
ooit-gebruik	11.0%
recent gebruik	4.0%
huidig gebruik	0%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	22.6 (5.5)
mediaan	21.0

Tabel 2.29 frequentie van GHB-gebruik

	recente gebruikers (n = 9)
frequentie (aantal dagen afgelopen jaar)	
1-2	100%
3-4	0%
5-10	0%
meer dan 10	0%
gemiddeld (s.d.)	1.4 (0.5)
mediaan	1.0
te veel of te vaak (eigen mening)	
ja	33.3%
nee	66.7%

Tabel 2.30 GHB per subgroep

	ooit	recent	huidig
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	10.7%	4.0%	0%
vrouw	12.0%	4.0%	0%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	2.9%	0%	0%
20-24 jaar	10.6%	4.8%	0%
25-29 jaar	10.8%	0%	0%
30 jaar en ouder	17.3%	7.7%	0%
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	10.7%	3.1%	0%
niet-westers	11.5%	5.2%	0%
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
scholier	8.2%	3.3%	0%
student	9.2%	3.1%	0%
werkend	13.6%	6.2%	0%
werkloos	15.0%	0%	0%

Tabel 2.31 ketamine

	TOTAAL (n = 227)
ooit-gebruik	16.3%
recent gebruik	11.5%
huidig gebruik	2.6%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	21.9 (4.7)
mediaan	20.5

Tabel 2.32 frequentie van ketaminegebruik

	recente gebruikers (n = 26)
frequentie (aantal dagen afgelopen jaar)	
1-2	60.0%
3-4	20.0%
5-10	8.0%
meer dan 10	12.0%
gemiddeld (s.d.)	4.0 (5.3)
mediaan	2.0
te veel of te vaak (eigen mening)	
ja	11.5%
nee	88.5%

Tabel 2.33 ketamine per subgroep

	ooit	recent	huidig
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	16.9%	11.9%	3.4%
vrouw	14.0%	10.0%	0%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	11.8%	11.8%	5.9%
20-24 jaar	16.3%	11.5%	1.9%
25-29 jaar	13.5%	8.1%	0%
30 jaar en ouder	21.2%	13.5%	3.8%
etniciteit	**	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	22.1%	14.5%	3.8%
niet-westers	8.3%	7.3%	1.0%
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
scholier	9.8%	8.2%	1.6%
student	16.9%	12.3%	3.1%
werkend	23.5%	14.8%	3.7%
werkloos	5.0%	5.0%	0%

Tabel 2.34 NPS (nieuwe psychoactieve stoffen)

	2-CB	4-FA	mephedrone	2/3/4-FMC	5/6-APB	methyloone	MXE
ooit-gebruik	12.4%	12.8%	2.7%	0.4%	0.9%	0.4%	2.7%
recent gebruik	8.4%	11.5%	1.8%	0.4%	0.9%	0%	1.3%
huidig gebruik	1.3%	3.1%	0%	0.4%	0%	0%	0%
startleeftijd							
gemiddeld (s.d.)	22.1 (4.5)	23.3 (4.8)	24.2 (7.7)	26.0 (-)	24.0 (9.9)	32.0 (-)	21.3 (4.8)
mediaan	21.0	21.0	22.0	26.0	24.0	32.0	21.0

Tabel 2.35 NPS per subgroep (ooit-gebruik)

	2-CB	4-FA	mephedrone	2/3/4-FMC	5/6-APB	methyloone	MXE
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	13.6%	13.1%	3.4%	0.6%	1.1%	0.6%	3.4%
vrouw	8.2%	12.0%	0%	0%	0%	0%	0%
leeftijd	<i>n.s.</i>	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	1.8%	2.9%	2.9%	0%	2.9%	0%	5.9%
20-24 jaar	14.6%	19.2%	1.9%	0%	0%	0%	2.9%
25-29 jaar	2.7%	2.7%	2.7%	0%	0%	0%	0%
30 jaar en ouder	15.4%	13.7%	4.0%	2.0%	2.0%	2.0%	2.0%
etniciteit	<i>n.s.</i>	***	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*
westers	20.0%	18.3%	4.7%	0%	1.6%	0.8%	4.7%
niet-westers	2.1%	5.3%	0%	1.1%	0%	0%	0%
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
scholier	10.0%	14.8%	1.7%	0%	0%	0%	3.3%
student	12.3%	15.6%	3.1%	0%	1.6%	0%	3.1%
werkend	16.0%	12.3%	3.8%	1.3%	1.3%	1.3%	1.3%
werkloos	5.0%	0%	0%	0%	0%	0%	5.0%

Tabel 2.36 paddo's, LSD en DMT

	paddo's	LSD	DMT
ooit-gebruik	39.7%	12.5%	6.3%
recent gebruik	17.9%	5.8%	1.8%
huidig gebruik	2.7%	1.3%	0.9%

Tabel 2.37 paddo's, LSD en DMT per subgroep (ooit-gebruik)

	paddo's	LSD	DMT
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	42.0%	12.6%	7.5%
vrouw	32.0%	12.0%	2.0%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	35.3%	2.9%	2.9%
20-24 jaar	39.2%	12.6%	4.9%
25-29 jaar	33.3%	13.9%	8.6%
30 jaar en ouder	48.1%	17.6%	9.8%
etniciteit	<i>***</i>	<i>*</i>	<i>**</i>
westers	48.8%	17.1%	10.2%
niet-westers	27.4%	6.3%	1.1%
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
scholier	37.7%	6.6%	1.6%
student	45.3%	10.8%	6.2%
werkend	40.0%	19.0%	10.3%
werkloos	26.3%	10.5%	5.3%

Tabel 2.38 heroïne en crack

	heroïne	crack
ooit-gebruik	0.9%	5.3%
recent gebruik	0%	0.9%
huidig gebruik	0%	0.9%

Tabel 2.39 heroïne en crack per subgroep (ooit-gebruik)

	heroïne	crack
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	0.6%	4.6%
vrouw	2.0%	8.0%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>***</i>
jonger dan 20 jaar	0%	2.9%
20-24 jaar	0%	0%
25-29 jaar	0%	11.1%
30 jaar en ouder	3.8%	13.5%
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>*</i>
westers	1.6%	8.5%
niet-westers	0%	1.1%
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
scholier	0%	4.9%
student	0%	0%
werkend	1.3%	8.8%
werkloos	5.3%	10.5%

3 Blowen en kopen

Tabel 3.1 gebruikswijzen (recente blowers)

	joint	pijpe	waterpijp	chillum	vaporizer	e-sigaret	eten/drinken
ooit	99.5%	41.6%	63.8%	45.2%	34.4%	15.4%	59.7%
recent	98.6%	20.8%	31.7%	24.4%	18.6%	10.0%	31.6%
huidig	93.7%	8.1%	11.3%	10.0%	8.1%	4.1%	10.4%

Tabel 3.2 gebruiksvoorkeuren

	recente blowers (n = 221)
meest gebruikte soort	
wiet	57.0%
hasj	29.9%
geen voorkeur	13.1%
meest gebruikte sterkte	
erg sterk	19.0%
sterk	36.7%
gemiddeld	37.1%
mild	5.9%
erg mild	1.4%
met of zonder tabak	
met tabak	89.6%
zonder tabak	10.4%

Tabel 3.3 gebruikslocaties

	recente blowers (n = 221)
waar meestal	
thuis	48.9%
bij vrienden/kennissen	16.3%
coffeeshop (binnen of buiten)	24.9%
café/club (binnen of buiten)	2.7%
op straat/plein/park	2.7%
op feestjes	1.4%
op of rond school	0.5%
ergens anders	2.7%

Tabel 3.4 gebruiksmomenten

	recente blowers (n = 221)
doordeweeks of in het weekend	
vooral in het weekend (vr-zo)	28.5%
vooral doordeweeks (ma-do)	15.4%
de hele week	56.1%
wanneer blowen op een typische blowdag	
's morgens	24.4%
's middags	48.9%
's avonds	79.2%

Tabel 3.5 eerste keer kopen

	recente kopers (n = 211)
leeftijd waarop voor het eerst werd gekocht	
gemiddeld (s.d.)	17.0 (2.4)
mediaan	17.0
van wie voor het eerst gekocht	
vrienden	21.1%
via via, iemand die ik niet goed ken	7.8%
een dealer	8.8%
coffeeshop	62.3%

Tabel 3.6 kopen in een coffeeshop

	recente kopers (n = 211)
van de laatste 10 keer hoe vaak in coffeeshop	
gemiddeld (s.d.)	8.5 (2.6)
mediaan	10.0
kopen voor anderen in een coffeeshop	
nooit	51.9%
soms	36.7%
vaak	7.1%
altijd	4.3%
door minderjarige gevraagd om te kopen in coffeeshop	
ja	37.4%
nee	62.6%
door toerist gevraagd om te kopen in coffeeshop	
ja	14.7%
nee	85.3%

Tabel 3.7 kopen buiten een coffeeshop

	recente kopers (n = 211)
aanschaf afgelopen jaar	
06-dealer (laten bezorgen)	12.3%
vrienden/kennissen	22.3%
dealer/teler thuis	13.7%
in een café/club/disco	8.1%
op straat/plein/park	4.3%
op of rond school	1.4%
'onder de toonbank'	3.8%
internet	4.3%
op straat aangesproken door iemand die wilde verkopen	
ja	30.3%
nee	69.7%

Tabel 3.8 wiet telen

	recente kopers (n = 211)
teelt zelf wiet	
nee	83.4%
vroeger wel, nu niet meer	10.9%
ja, dat nog steeds	5.7%
kent anderen die zelf wiet telen	
nee, niemand	44.1%
ja, alleen voor eigen gebruik	22.3%
ja, voor eigen gebruik en voor directe vrienden	20.9%
ja, vooral voor de verkoop	12.8%

Tabel 3.9 synthetische cannabinoïden

	TOTAAL (n = 227)
weleens van gehoord	
nee	57.7%
ja	42.3%
gebruik	
ooit	9.7%
recent	6.2%
huidig	1.8%
waar kwam het vandaan (uitsluitend ooit-gebruikers, n = 22)	
smartshop/headshop	50.0%
internet	27.3%
anders	31.8%

4 Trends

Tabel 4.1 vergelijking steekproeven coffeeshopbezoekers

	2001 (n = 230)	2009 (n = 266)	2015 (n = 227)	verschil 2009-2015
geslacht				
man	64.5%	79.5%	78.0%	<i>n.s.</i>
vrouw	35.5%	20.5%	22.0%	
leeftijd				
jonger dan 20 jaar	7.5%	12.5%	15.0%	****
20-24 jaar	34.5%	28.1%	45.8%	
25-29 jaar	34.5%	28.5%	16.3%	
30 jaar en ouder	23.5%	30.8%	22.9%	
gemiddeld (s.d.)	26.9 (6.9)	27.8 (8.5)	25.1 (6.3)	<i>n.s.</i>
mediaan	25.0	26.0	23.0	
etniciteit				
westers	74.4%	47.3%	57.7%	*
niet-westers	25.6%	52.7%	42.3%	
voornaamste bezigheid				
scholier	9.0%	17.5%	26.9%	****
student	24.3%	17.1%	28.6%	
werkend	59.0%	46.7%	35.7%	
werkloos	7.7%	18.7%	8.8%	

Tabel 4.2 tabak

	2001	2009	2015	verschil 2009-2015
ooit	96.4%	89.8%	89.4%	<i>n.s.</i>
recent	90.5%	78.6%	83.3%	<i>n.s.</i>
huidig	86.2%	74.0%	74.4%	<i>n.s.</i>
hoeveelheid huidig (s.d.) ¹²²	14.2 (10.8)	11.6 (6.6)	8.9 (6.6)	***
dagelijks	71.1%	58.4%	44.9%	***

Tabel 4.3 alcohol

	2001	2009	2015	verschil 2009-2015
ooit	95.6%	91.0%	96.9%	**
recent	93.6%	82.3%	93.0%	****
huidig	88.7%	70.9%	87.7%	****
hoeveelheid huidig (s.d.) ¹²³	5.7 (3.9)	5.0 (3.3)	5.4 (4.3)	<i>n.s.</i>
dagelijks	15.5%	3.0%	4.8%	<i>n.s.</i>
riskant ¹²⁴	29.8%	5.0%	5.8%	<i>n.s.</i>

¹²² Aantal sigaretten per rookdag onder huidige rokers.

¹²³ Aantal glazen alcohol per drinkdag onder huidige drinkers.

¹²⁴ Afgelopen maand dagelijks drinken, ongeacht hoeveelheid, of 3-6 dagen per week meer dan 3 (tot 19 jaar) of 4 (vanaf 19 jaar) glazen alcohol.

Tabel 4.4 cannabis				
	2001	2009	2015	<i>verschil 2009-2015</i>
ooit	97.4%	97.4%	99.1%	<i>n.s.</i>
recent	93.3%	94.7%	97.4%	<i>n.s.</i>
huidig	87.9%	94.0%	90.7%	<i>n.s.</i>
hoeveelheid huidig (s.d.) ¹²⁵	3.9 (3.8)	3.8 (2.7)	3.2 (2.4)	*
dagelijks	57.3%	51.5%	40.1%	*
riskant ¹²⁶	66.2%	76.8%	66.7%	*

Tabel 4.5 xTC-pillen				
	2001	2009	2015	<i>verschil 2009-2015</i>
ooit	62.7%	41.1%	52.4%	*
recent	40.0%	17.3%	39.6%	****
huidig	23.1%	6.0%	11.0%	*

Tabel 4.6 MDMA-poeder				
	2001	2009	2015	<i>verschil 2009-2015</i>
ooit	-	26.6%	42.4%	****
recent	-	10.6%	29.9%	****
huidig	-	1.5%	10.3%	****

Tabel 4.7 cocaïne				
	2001	2009	2015	<i>verschil 2009-2015</i>
ooit	52.0%	33.6%	34.4%	<i>n.s.</i>
recent	32.7%	14.4%	23.3%	*
huidig	19.1%	5.4%	9.3%	<i>n.s.</i>

Tabel 4.8 amfetamine				
	2001	2009	2015	<i>verschil 2009-2015</i>
ooit	39.0%	19.6%	29.5%	*
recent	9.8%	5.0%	15.0%	****
huidig	4.7%	1.5%	5.3%	*

Tabel 4.9 methamfetamine				
	2001	2009	2015	<i>verschil 2009-2015</i>
ooit	-	3.4%	3.1%	<i>n.s.</i>
recent	-	1.5%	0.4%	<i>n.s.</i>
huidig	-	0%	0%	<i>n.s.</i>

¹²⁵ Aantal joints per blowdag onder huidige blowers.

¹²⁶ Afgelopen maand dagelijks blowen of een paar dagen per week meer dan 1 joint blowen.

Tabel 4.10 lachgas				
	2001	2009	2015	<i>verschil 2009-2015</i>
ooit	-	19.4%	41.4%	****
recent	-	5.3%	30.8%	****
huidig	-	1.9%	9.7%	****

Tabel 4.11 GHB				
	2001	2009	2015	<i>verschil 2009-2015</i>
ooit	12.0%	12.9%	11.0%	<i>n.s.</i>
recent	-	3.4%	4.0%	<i>n.s.</i>
huidig	2.8%	1.5%	0%	<i>n.s.</i>

Tabel 4.12 ketamine				
	2001	2009	2015	<i>verschil 2009-2015</i>
ooit	8.9%	6.1%	16.3%	****
recent	-	1.1%	11.5%	****
huidig	1.9%	0.4%	2.6%	*

Tabel 4.13 NPS (2-cb)				
	2001	2009	2015	<i>verschil 2009-2015</i>
ooit	7.9%	3.4%	12.4%	****
recent	-	1.5%	8.4%	****
huidig	0.9%	0%	1.3%	<i>n.s.</i>

Tabel 4.14 paddo's en LSD				
	2001	2009	2015	<i>verschil 2009-2015</i>
paddo's				
ooit	60.0%	37.5%	39.7%	<i>n.s.</i>
recent	21.4%	7.6%	17.9%	****
huidig	6.3%	0.4%	2.7%	*
LSD				
ooit	29.3%	11.9%	12.5%	<i>n.s.</i>
recent	5.4%	1.9%	5.8%	*
huidig	1.8%	0.4%	1.3%	<i>n.s.</i>

Tabel 4.15 heroïne en crack

	2001	2009	2015	<i>verschil 2009-2015</i>
heroïne				
ooit	8.8%	3.4%	0.9%	<i>n.s.</i>
recent	2.2%	0.8%	0%	<i>n.s.</i>
huidig	0.9%	0%	0%	<i>n.s.</i>
crack				
ooit	19.1%	5.7%	5.3%	<i>n.s.</i>
recent	5.0%	0%	0.9%	<i>n.s.</i>
huidig	1.8%	0%	0.9%	<i>n.s.</i>

Tabel 4.16 ritalin en slaapmiddelen

	2001	2009	2015	<i>verschil 2009-2015</i>
ritalin				
ooit	-	7.3%	20.1%	*****
recent	-	1.9%	8.9%	*****
huidig	-	0.4%	2.7%	<i>n.s.</i>
slaapmiddelen				
ooit	20.4%	11.9%	15.9%	<i>n.s.</i>
recent	7.7%	5.4%	8.8%	<i>n.s.</i>
huidig	3.2%	1.2%	4.0%	*

BIJLAGE C

PREVENTIE INDICATOREN

Tabel 1	monsters aangeboden bij Jellinek Preventie	225
Tabel 2	ecstasy.....	225
Tabel 3	werkzame stof XTC-pillen	225
Tabel 4	dosering (milligram) XTC-pillen.....	226
Tabel 5	werkzame stof MDMA-poeders.....	226
Tabel 6	dosering (volumepercentage) MDMA-poeders.....	226
Tabel 7	cocaïne	227
Tabel 8	werkzame stof cocaïne-poeders.....	227
Tabel 9	dosering (volumepercentage) cocaïne-poeders.....	227
Tabel 10	amfetamine	228
Tabel 11	werkzame stof amfetamine-poeders	228
Tabel 12	dosering (volumepercentage) amfetamine-poeders	228
Tabel 13	ketamine	229
Tabel 14	werkzame stof ketamine-poeders.....	229
Tabel 15	dosering (volumepercentage) ketamine-poeders.....	229
Tabel 16	GHB	230
Tabel 17	werkzame stof GHB-vloeistoffen.....	230
Tabel 18	dosering (mg/ml) GHB-vloeistoffen.....	230
Tabel 19	LSD	231
Tabel 20	werkzame stof LSD-papertrips.....	231
Tabel 21	dosering (microgrammen) LSD-papertrips	231
Tabel 22	2-CB	232
Tabel 23	werkzame stof 2-CB-pillen.....	232
Tabel 24	dosering (milligrammen) 2-CB-pillen.....	232
Tabel 25	4-FA	233
Tabel 26	werkzame stof 4-FA-pillen	233
Tabel 27	dosering (milligrammen) 4-FA-pillen.....	233
Tabel 28	werkzame stof 4-FA-poeders.....	234
Tabel 29	dosering (volumepercentage) 4-FA-poeders.....	234

Tabel 1 monsters aangeboden bij Jellinek Preventie				
	2012	2013	2014	2015
2/3/4-FMC	0	0	1	1
2-cb	11	21	43	71
4-FA	5	17	89	192
5/6-APB	3	3	6	13
amfetamine	149	106	98	138
cocaïne	144	178	194	293
dextro-amfetamine	0	1	0	0
DMT	0	1	1	1
GHB	26	5	10	22
heroïne	3	1	3	1
ketamine	35	33	37	98
LSD	22	49	79	43
MDA	1	3	4	1
mephedrone	0	0	9	10
methamfetamine	2	2	0	3
methylone	4	4	5	0
MXE	1	3	4	4
XTC/MDMA	683	907	1.092	1.317
onbekend	3	3	6	20
anders	13	10	15	29
TOTAAL	1.105	1.347	1.696	2.257

Tabel 2 ecstasy				
	2012	2013	2014	2015
pillen	93%	89%	89%	92%
	634	804	974	1.210
poeders	7%	11%	11%	8%
	49	102	116	106
capsules	-	0%	0%	0%
	-	1	1	1
vloeistoffen	-	-	0%	-
	-	-	1	-

Tabel 3 werkzame stof xTC-pillen¹²⁰				
	2012	2013	2014	2015
uitsluitend MDMA	89%	90%	91%	90%
	502	651	796	939
voornamelijk MDMA	5%	3%	3%	6%
	26	21	27	57
uitsluitend of voornamelijk anders	2%	4%	2%	1%
	12	28	18	9
overig	4%	3%	4%	3%
	22	25	39	34
niet geanalyseerd	72	79	94	171

¹²⁰ Zie hoofdstuk V voor uitleg over de categorisering.

Tabel 4 dosering (milligram) xTC-pillen¹²¹

	N	min	max	gemiddeld	standaard deviatie
1994	328	3	222	107	30
1995	638	6	173	93	27
1996	731	9	199	95	27
1997	439	1	181	86	33
1998	540	3	136	64	22
1999	384	5	195	68	22
2000	346	8	212	76	30
2001	317	8	193	89	29
2002	199	8	209	84	25
2003	275	4	212	81	32
2004	294	27	188	86	34
2005	156	5	180	88	41
2006	252	2	172	85	33
2007	276	3	157	87	34
2008	225	1	182	87	38
2009	475	1	180	74	32
2010	534	1	190	96	34
2011	525	1	212	123	35
2012	528	12	210	131	42
2013	671	3	229	148	42
2014	823	3	250	150	41
2015	996	5	239	157	36

Tabel 5 werkzame stof MDMA-poeders¹²²

	2012	2013	2014	2015
uitsluitend MDMA	81%	79%	76%	83%
	39	73	65	58
voornamelijk MDMA	10%	14%	17%	9%
	5	13	15	6
uitsluitend of voornamelijk anders	8%	7%	6%	4%
	4	6	5	3
overig	-	-	1%	4%
	-	-	1	3
niet geanalyseerd	1	10	30	36

Tabel 6 dosering (volumepercentage) MDMA-poeders¹²³

	N	min	max	gemiddeld	standaard deviatie
2012	44	41	82	73	8
2013	86	1	87	76	11
2014	80	29	84	75	10
2015	64	2	81	76	11

¹²¹ Met uitsluitend of voornamelijk MDMA als werkzame stof.

¹²² Zie hoofdstuk V voor uitleg over de categorisering.

¹²³ Met uitsluitend of voornamelijk MDMA als werkzame stof.

	2012	2013	2014	2015
poeders	100%	100%	99%	100%
	144	178	192	293
pillen			1%	
	-	-	2	-

	2012	2013	2014	2015
uitsluitend cocaïne	14%	9%	4%	5%
	20	14	6	11
voornamelijk cocaïne	69%	72%	81%	87%
	97	113	122	182
uitsluitend of voornamelijk anders	7%	10%	12%	4%
	10	15	18	9
overig	9%	10%	3%	4%
	13	15	4	8
niet geanalyseerd	4	21	42	83

	N	min	max	gemiddeld	standaard deviatie
2000	3	28	62	43	17
2001	5	38	84	64	19
2002	15	10	89	65	23
2003	10	52	90	73	?
2004	35	18	89	51	22
2005	36	22	88	61	17
2006	35	20	82	57	20
2007	69	12	89	65	18
2008	89	25	89	68	18
2009	83	8	89	56	18
2010	97	14	90	57	16
2011	101	13	84	56	17
2012	104	13	89	65	13
2013	127	12	89	65	14
2014	135	20	87	65	13
2015	193	15	89	66	14

¹²⁴ Zie hoofdstuk V voor uitleg over de categorisering.

¹²⁵ Met uitsluitend of voornamelijk cocaïne als werkzame stof.

Tabel 10 amfetamine		2012	2013	2014	2015
poeders		99%	97%	98%	99%
		148	103	96	136
pillen		1%	1%	2%	1%
		1	1	2	2
capsule			2%		
		-	2	-	-

Tabel 11 werkzame stof amfetamine-poeders¹²⁶		2012	2013	2014	2015
uitsluitend amfetamine		13%	7%	9%	8%
		19	7	7	8
voornamelijk amfetamine		27%	52%	60%	54%
		39	49	45	53
uitsluitend of voornamelijk anders		48%	33%	20%	21%
		69	31	18	21
overig		12%	7%	11%	16%
		17	7	9	16
niet geanalyseerd		4	9	17	38

Tabel 12 dosering (volumepercentage) amfetamine-poeders¹²⁷		N	min	max	gemiddeld	standaard deviatie
2012		58	5	70	49	18
2013		56	3	73	58	14
2014		52	1	73	59	14
2015		61	17	73	56	13

¹²⁶ Zie hoofdstuk V voor uitleg over de categorisering.

¹²⁷ Met uitsluitend of voornamelijk amfetamine als werkzame stof.

Tabel 13 ketamine		2012	2013	2014	2015
poeders		100%	100%	97%	99%
		35	33	36	97
pillen				3%	1%
		-	-	1	1

Tabel 14 werkzame stof ketamine-poeders¹²⁸		2012	2013	2014	2015
uitsluitend ketamine		59%	57%	60%	66%
		20	17	18	55
voornamelijk ketamine		-	7%	7%	7%
			2	2	6
uitsluitend of voornamelijk anders		32%	37%	33%	20%
		11	11	10	17
overig		9%	-	-	7%
		3			6
niet geanalyseerd		1	3	6	13

Tabel 15 dosering (volumepercentage) ketamine-poeders¹²⁹		N	min	max	gemiddeld	standaard deviatie
2012		20	53	87	80	8
2013		19	60	87	82	6
2014		20	60	87	79	9
2015		61	46	87	77	10

¹²⁸ Zie hoofdstuk V voor uitleg over de categorisering.

¹²⁹ Met uitsluitend of voornamelijk ketamine als werkzame stof.

Tabel 16		GHB			
	2012	2013	2014	2015	
vloeistoffen	88%	60%	70%	96%	
	23	3	7	21	
pillen	8%	20%	30%	4%	
	2	1	3	1	
poeders	4%	20%			
	1	1	-	-	

Tabel 17		werkzame stof GHB-vloeistoffen¹³⁰			
	2012	2013	2014	2015	
uitsluitend GHB	96%	-	100%	89%	
	22		6	16	
voornamelijk GHB	-	-	-	-	
uitsluitend of voornamelijk anders	-	-	-	-	
overig	4%	100%	-	11%	
	1	1		2	
niet geanalyseerd	0	2	1	3	

Tabel 18		dosering (mg/ml) GHB-vloeistoffen¹³¹				
	N	min	max	gemiddeld	standaard deviatie	
2012	-	-	-	-	-	
2013	-	-	-	-	-	
2014	-	-	-	-	-	
2015	16	313	600	470	82	

¹³⁰ Zie hoofdstuk V voor uitleg over de categorisering.

¹³¹ Met uitsluitend of voornamelijk GHB als werkzame stof. Tot 2015 werd de dosering uitgedrukt in volumepercentage.

Tabel 19 LSD		2012	2013	2014	2015
papertrips		77%	86%	78%	98%
		17	42	62	42
pillen		23%	10%	16%	
		5	5	13	-
poeders				1%	
		-	-	1	-
vloeistoffen			4%	4%	2%
		-	2	3	1

Tabel 20 werkzame stof LSD-papertrips¹³²		2012	2013	2014	2015
uitsluitend LSD		94%	52%	62%	79%
		16	15	34	27
voornamelijk LSD		-	-	-	-
uitsluitend of voornamelijk anders		-	45%	29%	12%
			13	16	4
overig		6%	3%	9%	9%
		1	1	5	3
niet geanalyseerd		0	13	7	8

Tabel 21 dosering (microgrammen) LSD-papertrips¹³³		N	min	max	gemiddeld	standaard deviatie
2012		16	10	96	45	25
2013		15	24	88	66	20
2014		32	3	84	45	22
2015		27	23	154	70	40

¹³² Zie hoofdstuk V voor uitleg over de categorisering.

¹³³ Met uitsluitend of voornamelijk LSD als werkzame stof.

Tabel 22		2-CB			
		2012	2013	2014	2015
pillen		64%	86%	70%	90%
		7	18	30	64
poeders		36%	14%	30%	10%
		4	3	13	7

Tabel 23		werkzame stof 2-CB-pillen¹³⁴			
		2012	2013	2014	2015
uitsluitend 2-CB		86%	100%	77%	60%
		6	15	20	32
voornamelijk 2-CB		-	-	8%	28%
				2	15
uitsluitend of voornamelijk anders		-	-	15%	6%
				4	3
overig		14%	-	-	6%
		1			3
niet geanalyseerd		0	3	4	11

Tabel 24		dosering (milligrammen) 2-CB-pillen¹³⁵				
	N	min	max	gemiddeld	standaard deviatie	
2012	6	4	11	8	3	
2013	14	4	13	10	2	
2014	22	3	117	15	23	
2015	47	7	20	12	4	

¹³⁴ Zie hoofdstuk V voor uitleg over de categorisering.

¹³⁵ Met uitsluitend of voornamelijk 2-CB als werkzame stof.

Tabel 25 4-FA		2012	2013	2014	2015
pillen			18%	35%	55%
		-	3	31	105
poeders		100%	71%	60%	32%
		5	12	53	62
capsules				4%	13%
		-	-	4	25
vloeistoffen			12%	1%	
		-	2	1	-

Tabel 26 werkzame stof 4-FA-pillen¹³⁶		2012	2013	2014	2015
uitsluitend 4-FA			100%	62%	86%
		-	1	18	75
voornamelijk 4-FA				24%	6%
		-	-	7	5
uitsluitend of voornamelijk anders					4%
		-	-	-	3
overig				14%	2%
		-	-	4	2
niet geanalyseerd			2	2	20

Tabel 27 dosering (milligrammen) 4-FA-pillen¹³⁷		N	min	max	gemiddeld	standaard deviatie
2012		-				
2013		1	?	?	?	?
2014		25	80	144	123	16
2015		80	82	160	142	13

¹³⁶ Zie hoofdstuk V voor uitleg over de categorisering.

¹³⁷ Met uitsluitend of voornamelijk 4-FA als werkzame stof.

	2012	2013	2014	2015
uitsluitend 4-FA	100%	100%	92%	81%
	5	11	44	35
voornamelijk 4-FA			6%	5%
	-	-	3	2
uitsluitend of voornamelijk anders			2%	14%
	-	-	1	6
overig				
	-	-	-	-
niet geanalyseerd	0	1	5	19

	N	min	max	gemiddeld	standaard deviatie
2012	5	?	?	?	?
2013	11	?	?	?	?
2014	47	72	88	79	2
2015	37	67	80	75	3

¹³⁸ Zie hoofdstuk V voor uitleg over de categorisering.

¹³⁹ Met uitsluitend of voornamelijk 4-FA als werkzame stof.

BIJLAGE D

MARKT

1	Coffeshopsurvey	237
	Tabel 1.1 kopen van XTC-pillen (recente gebruikers)	237
	Tabel 1.2 prijzen XTC-pillen	237
	Tabel 1.3 kopen van cocaïne (recente gebruikers)	237
	Tabel 1.4 prijzen cocaïne	237
	Tabel 1.5 kopen van amfetamine (recente gebruikers)	238
	Tabel 1.6 prijzen amfetamine	238
	Tabel 1.7 kopen van GHB (recente gebruikers)	238
2	Testservice	238
	Tabel 2.1 prijzen aangeboden XTC-pillen	238
	Tabel 2.2 prijzen aangeboden MDMA-poeders	238
	Tabel 2.3 prijzen aangeboden cocaïne-poeders	239
	Tabel 2.4 prijzen aangeboden amfetamine-poeders	239
	Tabel 2.5 prijzen aangeboden ketamine-poeders	239
	Tabel 2.6 prijzen aangeboden LSD-papertrips	239
	Tabel 2.7 prijzen aangeboden 2-CB-pillen	239
	Tabel 2.8 prijzen aangeboden 4-FA-pillen	239
	Tabel 2.9 prijzen aangeboden 4-FA-poeders	239

1 Coffeeshopsurvey

Tabel 1.1 kopen van xTC-pillen (recente gebruikers)

	2014 café (n = 262)	2015 coffeeshop (n = 90)
xTC-pillen gekocht afgelopen jaar		
06-dealer	32.4%	23.3%
dealer thuis	17.2%	21.1%
in het uitgaansleven	12.2%	26.7%
internet	0%	3.3%
TOTAAL	52.3%	64.4%

Tabel 1.2 prijzen xTC-pillen¹⁴⁰

	2003 club	2005 café	2008 club	2010 café	2013 club/rave	2014 café	2015 coffeeshop
prijs per pil							
gemiddeld	€ 4.01	€ 3.75	€ 3.28	€ 4.65	€ 4.07	€ 4.14	€ 4.24
(s.d.)	(2.12)	(2.73)	(1.33)	(1.96)	(1.49)	(1.64)	(1.24)
mediaan	€ 4	€ 3	€ 3	€ 5	€ 4	€ 4	€ 5

Tabel 1.3 kopen van cocaïne (recente gebruikers)

	2014 café (n = 150)	2015 coffeeshop (n = 28)
cocaïne gekocht afgelopen jaar		
06-dealer	44.0%	28.3%
dealer thuis	5.3%	18.9%
in het uitgaansleven	5.3%	11.3%
internet	0%	5.7%
TOTAAL	49.3%	52.8%

Tabel 1.4 prijzen cocaïne¹⁴⁰

	2003 club	2005 café	2008 club	2010 café	2013 club/rave	2014 café	2015 coffeeshop
prijs per gram							
gemiddeld	€ 48.22	€ 48.81	€ 46.14	€ 48.58	€ 49.40	€ 52.44	€ 46.99
(s.d.)	(9.42)	(5.16)	(10.07)	(5.86)	(7.45)	(10.23)	(12.06)
mediaan	€ 50	€ 50	€ 50	€ 50	€ 50	€ 50	€ 50

¹⁴⁰ In de clubsurveys zijn afzonderlijke prijzen voor 06-dealers, dealers thuis en dealers in het uitgaansleven gevraagd. De hier getoonde prijzen zijn het gemiddelde hiervan.

Tabel 1.5 kopen van amfetamine (recente gebruikers)		
	2014 café (n = 102)	2015 coffeeshop (n = 34)
amfetamine gekocht afgelopen jaar		
06-dealer	21.8%	29.4%
dealer thuis	11.9%	5.9%
in het uitgaansleven	5.9%	20.6%
internet	0%	2.9%
TOTAAL	32.7%	52.9%

Tabel 1.6 prijzen amfetamine		
	2014 café	2015 coffeeshop
prijs per gram		
gemiddeld	€ 8.95	€ 11.74
(s.d.)	(3.86)	(6.91)
mediaan	€ 10	€ 10

Tabel 1.7 kopen van GHB (recente gebruikers)		
	2014 café (n = 49)	2015 coffeeshop (n = 9)
GHB gekocht of zelf gemaakt afgelopen jaar		
06-dealer	20.4%	11.1%
dealer thuis	18.4%	11.1%
in het uitgaansleven	0%	33.3%
internet	4.1%	0%
zelf gemaakt	6.1%	11.1%
TOTAAL	42.9%	44.4%

2 Testservice

Tabel 2.1 prijzen aangeboden xtc-pillen				
	2012	2013	2014	2015
prijs per pil	€ 4.20	€ 4.31	€ 4.34	€ 4.37
aantal met prijsopgave	558	728	851	955

Tabel 2.2 prijzen aangeboden MDMA-poeders				
	2012	2013	2014	2015
prijs per gram	€ 20.64	€ 24.82	€ 22.71	€ 22.24
aantal met prijsopgave	37	87	100	62

Tabel 2.3 prijzen aangeboden cocaïne-poeders				
	2012	2013	2014	2015
prijs per gram	€ 52.95	€ 52.09	€ 51.03	€ 53.60
aantal met prijsopgave	131	172	177	202

Tabel 2.4 prijzen aangeboden amfetamine-poeders				
	2012	2013	2014	2015
prijs per gram	€ 8.52	€ 8.75	€ 8.86	€ 7.82
aantal met prijsopgave	130	87	83	89

Tabel 2.5 prijzen aangeboden ketamine-poeders				
	2012	2013	2014	2015
prijs per gram	€ 21.56	€ 25.26	€ 30.20	€ 28.57
aantal met prijsopgave	32	29	35	74

Tabel 2.6 prijzen aangeboden LSD-papertrips				
	2012	2013	2014	2015
prijs per papertrip	€ 4.28	€ 5.45	€ 5.63	€ 5.43
aantal met prijsopgave	16	29	48	30

Tabel 2.7 prijzen aangeboden 2-CB-pillen				
	2012	2013	2014	2015
prijs per pil	€ 3.92	€ 3.84	€ 4.22	€ 4.28
aantal met prijsopgave	6	16	25	48

Tabel 2.8 prijzen aangeboden 4-FA-pillen				
	2012	2013	2014	2015
prijs per pil	-	€ 4.67	€ 4.47	€ 4.38
aantal met prijsopgave		3	27	81

Tabel 2.9 prijzen aangeboden 4-FA-poeders				
	2012	2013	2014	2015
prijs per gram	€ 11.60	€ 15.73	€ 15.02	€ 13.70
aantal met prijsopgave	5	11	50	38

LITERATUUR

- Abraham MD, Kaal HL & Cohen PDA (2003)** *Licit and illicit drug use in Amsterdam, 1987 to 2001*. Amsterdam: Cedro / Mets & Schildt.
- ATCB (2008)** *Bezoekersprofiel Amsterdam 2008*, Amsterdam: Amsterdams Toerisme en Congres Bureau.
- Benschop A, Nabben T & Korf DJ (2009)** *Antenne 2008. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 20).
- Benschop A, Nabben T & Korf DJ (2011)** *Antenne 2010. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 22).
- Benschop A, Nabben T & Korf DJ (2013)** *Antenne 2012. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 24).
- Benschop A, Nabben T & Korf DJ (2015)** *Antenne 2014. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 26).
- Berwick DM, Murphy JM, Goldman PA, Ware Jr. JE, Barsky AJ, Weinstein MC (1991)** Performance of a five-item mental health screening test. *Medical Care*, 29(2) :169-176.
- Bicknese L (2003)** *Amsterdamse coffeeshops: gereguleerde attractie (Fact sheet nummer 5)*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam, Dienst Onderzoek en Statistiek.
- Bieleman B, Mennes R & Sijstra M (2015)** *Coffeeshops in Nederland 2014*. Groningen/Rotterdam: Intra-val.
- Bijlsma L, Emke E, Hernández F & Voogt P de (2012)** Investigation of drugs of abuse and relevant metabolites in Dutch sewage water by liquid chromatography coupled to high resolution mass spectrometry. *Chemosphere*, 89: 1399-1406.
- Buster M & Brussel G van (2011)** *De GGD Amsterdam en Openbare Geestelijke Gezondheidszorg. OGGZ-monitor 2010*. Amsterdam: GGD, cluster Epidemiologie, Documentatie en Gezondheidsbevordering (EDG).
- CAM (2015)** *Quick Scan rapportage van levamisol, 2014 Update*. Bilthoven: RIVM, Coördinatiepunt Assessment en Monitoring nieuwe drugs.
- Cohen H (1975)** *Drugs, druggebruikers en drug-scene*. Alphen aan den Rijn: Uitgeverij Samson.
- Deben L (2007)** *DE Amsterdamse binnenstad en de openbare ruimte: gebruik, beheer en beleving*. Amsterdam: University of Amsterdam.
- Dijkshoorn H (2002)** *Amsterdamse gezondheidsmonitor 1999-2000. Ongezonde leefgewoonten in Amsterdam*. Amsterdam: GGD Amsterdam.
- Dijkshoorn H (2006)** *De gezondheid van Surinamers in Amsterdam*. Amsterdam: GGD, cluster Epidemiologie, Documentatie en Gezondheidsbevordering (EDG).

- Dijkshoorn H, Dijk TK van & Janssen AP (red.) (2009)** *Zo gezond is Amsterdam! Eindrapport Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2008*. Amsterdam: GGD, cluster Epidemiologie, Documentatie en Gezondheidsbevordering (EDG).
- Dijkshoorn H, Janssen A, Segeren M & Ujcic-Voortman J (2013a)** *Amsterdamse gezondheidsmonitor 2012: Opzet, Dataverzameling, Evaluaties*. Amsterdam: GGD, cluster Epidemiologie, Documentatie en Gezondheidsbevordering (EDG).
- Dijkshoorn H, Hazeleger F, Janssen AP & Ujcic-Voortman JK (red.) (2013b)** *Amsterdammers gezond en wel? Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2012*. Amsterdam: GGD, cluster Epidemiologie, Documentatie en Gezondheidsbevordering (EDG).
- EMCDDA/Europol (2009)** *EMCDDA–Europol joint publications No 1. Methamphetamine: a European Union perspective in the global context*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- EMCDDA/Europol (2012)** *EMCDDA–Europol 2011 Annual Report on the implementation of Council Decision 2005/387/JHA*. Lisbon: EMCDDA/Europol.
- EMCDDA (2015)** *New psychoactive substance in Europe. An update from the EU Early warning system*. Lisbon: EMCDDA.
- Gemeente Amsterdam (2016)** *Evaluatie toeristische verhuur van woningen..* Amsterdam: Gemeente Amsterdam.
- GGD (2008a)** *Ambulanceritten gerelateerd aan paddogebruik 2007*. Amsterdam: GGD Amsterdam.
- GGD (2008b)** *Update paddo incidenten 01-01-08 tot en met 31-08-2008*. Amsterdam: GGD Amsterdam.
- Gladwell M (2000)** *The Tipping point. How little things can make a big difference*. New York: Little Brown & Company.
- Knoops L, Bakker I, Bodegom R van, Zantkuijl P (2015)** *Tina en slammen. MSM, crystal meth-gebruik en het injecteren van drugs in een seksuele setting*. Amsterdam: Mainline.
- Koning R & Niesink R (2013)** Nieuwe Psychoactieve Stoffen (NPS): niets nieuws onder de zon. *Verslaving* 9(1): 47-59.
- Korf DJ & Steenhoven P van der (1994)** *Antenne 1993. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: De Jellinek (Jellinekreeks nr. 2).
- Korf DJ, Doekhie J & Wouters M (2011)** *Amsterdamse coffeeshops en hun bezoekers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Korf DJ, Nabben T & Schreuders M (1995)** *Antenne 1994. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: De Jellinek (Jellinekreeks nr. 3).
- Korf DJ, Nabben T & Schreuders M (1996)** *Antenne 1995. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: De Jellinek (Jellinekreeks nr. 5).
- Korf DJ, Nabben T, Lettink D & Bouma H (1998)** *Antenne 1997. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Thela Thesis (Jellinekreeks nr. 7).
- Korf DJ, Nabben T, Lettink D & Bouma H (1999)** *Antenne 1998. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Thela Thesis (Jellinekreeks nr. 8).

- Korf DJ, Nabben T, Diemel S & Bouma H (2000)** *Antenne 1999. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Thela Thesis (Jellinekreeks nr. 9).
- Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2001)** *Antenne 2000. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 10).
- Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2002)** *Antenne 2001. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 11).
- Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2003)** *Antenne 2002. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 12).
- Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2004)** *Antenne 2003. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 14).
- Leland J (2004)** *Hip: the history*. New York: Harper Collins.
- Liebrechts N (2015)** *Cannabis changes: Understanding dynamics of use and dependence*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Meldpunt Nieuwe Drugs (2012)** *Meldpunt nieuwe drugs. Halfjaar rapportage 2012. [Interne rapportage]*. Utrecht: Bureau DIMS, Douanelaboratorium en Nederlands Forensisch Instituut.
- Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2006)** *Antenne 2005. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 17).
- Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2007)** *Antenne 2006. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 18).
- Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2008)** *Antenne 2007. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 19).
- Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2010)** *Antenne 2009. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 21).
- Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2012)** *Antenne 2011. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 23).
- Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2014)** *Antenne 2013. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 25).
- O+S (2014)** *Amsterdam in cijfers 2014*. Amsterdam: Dienst Onderzoek en Statistiek (Gemeente Amsterdam).
[via www.os.amsterdam.nl]
- O+S (2015)** *Amsterdam in cijfers 2015*. Amsterdam: Dienst Onderzoek en Statistiek (Gemeente Amsterdam).
[via www.os.amsterdam.nl]
- Ooyen-Houben M van, Bieleman B & Korf DJ (2014)** *Coffeeshops, toeristen en lokale markt*. Den Haag: WODC (cahier 2014-12).
- Oteo Pérez A, Cruyff MJLF, Benschop A & Korf DJ (2013)**. Estimating the Prevalence of Crack Dependence Using Capture-Recapture With Institutional and Field Data: A Three-City Study in the Netherlands. *Substance Use & Misuse*, 48(1-2): 173–180.

- Perenboom R, Oudshoorn K, Herten L van, Hoeymans N, Bijl R (2000)** *Levensverwachting in goede geestelijke gezondheid: bepaling afkappunten en wegingsfactoren voor de MHI-5 en GHQ-12*. Leiden: TNO.
- Rodenburg G, Spijkerman R, Van den Eijnden RJM & Van de Mheen D (2007)** *Nationaal Prevalentie Onderzoek Middelengebruik 2005*. Rotterdam: IVO.
- Rooij AJ van, Schoenmakers TM & Van de Mheen D (2011)** *Nationaal Prevalentie Onderzoek Middelengebruik 2009: De kerncijfers*. Rotterdam: IVO.
- Stolte IG, Schilthuis W & Wal MF van der (2005)** *Genotmiddelengebruik onder 1e-jaars MBO leerlingen in Amsterdam*. Amsterdam: GGD, cluster Epidemiologie, Documentatie en Gezondheidsbevordering (EDG).
- Uitenbroek DG, Ujcic-Voortman JK, Janssen AP, Tichelman PJ & Verhoeff AP (red.) (2006)** *Gezond Zijn en Gezond Leven in Amsterdam*. Amsterdam: GGD, cluster Epidemiologie, Documentatie en Gezondheidsbevordering (EDG).
- Vuuren CL van, Verhagen CE & Wal MF van (2015)** *Hoe gezond zijn jongeren in Centrum?* Amsterdam: GGD Amsterdam, afdeling E&G / JGZ.
- Zee KI van der, Sanderman R (1993)** *Het meten van de algemene gezondheidstoestand met de RAND-36. Een handleiding*. Groningen: Noordelijk Centrum voor Gezondheidsvraagstukken (RUG).